

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

KEVSER SURESİ

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla
Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.
Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir
alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.
Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

ÜSTAD MURTAZA TURABÎ

EHL-İ BEYT'İN DİLİNDEN
KUR'ÂN-I KERİM

c. 2

Çeviri: Cafer BENDİDERYA

Edit: Akın CABA

KEVSER

Kevser Yayınları: 219

Kitabın Adı: Ehl-i Beyt'in Dilinden Kur'ân-ı Kerim

Kitabın Orijinal Adı: Kur'an-ı Kerim ez Menzar-ı
Ehl-i Beyt (a.s)

Yazar: Murtaza TURABÎ

Çeviri: Cafer BENDİDERYA

Edit: Akın Caba

Son Okur: Musa Güneş

Mizanpaj: Hasan Başbuğ

Kapak: Faruk Atlan

Baskı: Yılmaz Matbaacılık (Sertifika: 27185)

Litros Yolu 2. Matb. Sitesi 3 NB 2 Zeytinburnu

Topkapı / İstanbul Tel: 0212 493 00 85

Basım Tarihi: Mart 2014

ISBN: 978-605-4792-14-6 (Tk.) 978-605-4792-16-0 (2.c)

Kevser Yayınları

Sofular Mah. Simitçi Şakir Sok.

No: 14 / 1 Fatih – İSTANBUL

Tel: 0212 – 534 35 28 / 555 16 66

Faks: 0212 – 631 36 01 / 555 22 12

www.kevseryayincilik.com

İÇİNDEKİLER

Yazarın Önsözü.....	9
----------------------------	----------

1. BÖLÜM

Ehl-i Beyt ve Kur'ân İlimlerinin Temelini Atma	11
Nahiv İlmi	12
Kur'ân-ı Kerim'in Harekelendirilmesi ve Noktalandırılması....	16
Kur'ân İlimleri	17
Kıraat İlmi	17
Kur'ân Ayetlerinin Sınıflandırılması	26
Tefsir İlmi.....	33

2. BÖLÜM

Ehl-i Beyt ve Kur'ân-ı Kerim'in Tefsiri	39
Tefsirin Anlamı	39
Müfessirlerin Teriminde Tefsir	40
Tefsir İle Tevilin Farkı.....	42
Ayetlerin Zahirlerinin Hüccet Oluşu	46
Kur'ân-ı Kerim Tefsirinin Usulü ve Kaynakları.....	52
Kur'ân'ı Kur'ân İle Tefsir Etmenin Hüccet Oluşu.....	54
Kur'ân Tefsirinde Sünnetin Hüccet oluşu.....	56
Kur'ân'ın Sünnet İle Tefsir Derecesi	62

Kur'ân-ı Kerim'in Tefsirinde Haber-i Vahidin Hüccet Oluşu Hakkında Bir İnceleme.....	65
Tefsirde İcma ve Aklın Hüccet Oluşu	68
Tefsirin Ön Bilgileri.....	69
<i>Kur'ân-ı Kerim'i Anlamanın Genel Ön Bilgileri.....</i>	69
<i>Kur'ân-ı Kerim'i Anlamanın Özel Ön Bilgileri</i>	71
<i>Kur'ân'ın Nazil Oluşu ve Kıraat İlmi.....</i>	71
<i>Kur'ân Müfessirinin Özellikleri.....</i>	73
Reye (Şahsî Görüş) Göre Tefsirden Sakındırmak	77
<i>Reye Göre Tefsir</i>	80
Reye Göre Tefsir Etmek Konusunda Müfessirlerin Görüşleri...	86

3. BÖLÜM

Ehl-i Beyt'in (a.s) Tefsir Metotları.....	91
Ehl-i Beyt'in Tefsir Metodu	91
Arapça Dil Kurallarını Dikkate Alarak Kur'ân Ayetlerinin Tefsiri.....	92
1- Ayetlerdeki Kavramların Anlamını Belirtmek	92
2- Edebî Nüktelere ve Beyan Metotlarına Dayanarak Tefsir Etmek	94
3- Bir Mefhumun Kur'ân'da Kullanım Şekillerini Açıklama Yoluyla Tefsir	95
<i>Kur'ân'da "Zan" Kelimesinin Kullanımı</i>	96
<i>Kur'ân-ı Kerim'de "İman" Kelimesinin Kullanımı</i>	97
<i>Kur'ân-ı Kerim'de "Küfür" Kelimesinin Kullanımı</i>	100
<i>Kur'ân-ı Kerim'de "Kabz" Kelimesinin Kullanımı.....</i>	102
<i>Kur'ân-ı Kerim'de "Adaleti Sağlamak" İfadesinin Kullanımı</i>	103

4- Mefhumu Genişleterek Tefsir Etmek	104
a) Örneklerini Açıklayarak Tefsir Etmek	105
1) Genelleştirilebilir ve Küllî Örnekleri Açıklama	107
2) Genelleştirilmesi İmkânsız Olan Cüzî Örnekleri Açıklama	113
a) Ayetin Mefhumu İçin Kâmil Bir Örnek Vermek	113
b) Ayetin Belli Bir Örneğe Ait Olduğunu Açıklamak	115
c) Kur'ân'ı Kur'ân İle Tefsir Etmek	120
d) Kur'ân'ı Resulullah'ın (s.a.a) Hadislerine Müracaat Ederek Tefsir Etmek	135
e) Ayetlerin Anlamlarını Açıklama	139
f) Ayetleri Tevîl Edip Batınî Anlamlarını Açıklayarak Tefsir Etmek	148
g) Tarih Vesilesiyle Kur'ân'ı Tefsir Etmek	155
h) Örnek Verme/Benzetme Yoluyla Tefsir	158
j) Nüzul Sebebinin Açıklayarak Tefsir Etmek	159
Nüzul Sebeplerini Tanımanın Etki ve Faydaları	161
1- Haklarında Ayet Nazil Olan Kişileri Tanımak	161
2- Kur'ân-ı Kerim'in Mucizeliğini Tanımak	165
3- Ayetlerin Doğru Anlamlarına Delaletlerine Vâkıf Olmak ve Onların Görünürdeki Belirsizliğini Gidermek	166
Sebebin Hususiyeti Değil, Lafzın Umumiyeti Ölçüsü	168
Nüzul Sebepleriyle İlgili Rivayetlerde Tahrif	171
Ehl-i Beyt'in Tefsir Mektebi Mirası	172

4. BÖLÜM

Ehl-i Beyt ve Kur'ân'ın Nüzulü İle Toplanması	175
Kur'ân-ı Kerim Nasıl Nazil Oldu?	175
Kur'ân-ı Kerim Nasıl Toplanıp Yazıldı?	181

5. BÖLÜM

Kur'ân'ın Tahriften Korunmuşluğu.....	189
Kur'ân'ın Tahriften Korunuşuyla İlgili Şia Âlimlerinin Görüşü.....	200
Kur'ân-ı Kerim'in Tahrifiyle İlgili Şüpheler ve Bu Şüphelere Cevaplar.....	205
Ali'nin (a.s) Mushafı	213
Ali'nin (a.s) Mushafı'nın Özellikleri	215
Ali'nin (a.s) Mushafı ve Tahrif Şüphesi.....	222
Bir Hadis Kaynağı Olarak Fatıma'nın (s.a) Mushafı.....	223

6. BÖLÜM

Kur'ân'ın Mucizeliği.....	231
Mucizenin Hikmeti.....	231
Peygamberlerin Her Birinin Farklı Mucizelere Sahip Olmalarının Nedeni.....	239
Hız. Muhammed'in (s.a.a) Mucizeleri.....	243
Kur'ân-ı Kerim Hız. Muhammed'in (s.a.a) En Büyük Mucizesi.....	244
Kur'ân-ı Kerim'in Mucize Yönleri.....	247
Kur'ân-ı Kerim'in En Önemli Mucizevî Yönü.....	252
Hadislerde Kur'ân-ı Kerim'in Mucizelik Yönleri.....	259
Kaynakça.....	267

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Kitabımızın birinci cildinde, Ehl-i Beyt Mektebi'nde Kur'ân-ı Kerim'in yüceliği ve fazileti, Kur'ân-ı Kerim'in kapsamlılığı ve evrenselliği, Kur'ân'ın isimleri ve sıfatları, Kur'ân okumanın fazileti, Kur'ân-ı Kerim'i okumanın adabı, Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in Kur'ân-ı Kerim ile ünsiyeti ve Ehl-i Beyt'in Kur'ân-ı Kerim'e istinadı gibi konularda Kur'ân-ı Kerim'in yerini ele aldık.

Kitabımızın ikinci cildinde ise Ehl-i Beyt ve Kur'ân ilimlerinin temelini atma, Ehl-i Beyt açısından tefsir, Kur'ân-ı Kerim'in mucizevî yönleri, Ehl-i Beyt'in tefsir üslubu, Kur'ân-ı Kerim'in tahriften korunmuşluğu, Kur'ân-ı Kerim'in nazil oluşu ve toplanışı gibi Kur'ân ilimlerini incelemek istiyoruz.

Bu çalışmadan hedefimiz, usul ve tahlile dayalı olarak Ehl-i Beyt açısından Kur'ân-ı Kerim'i tanıma konusunda bir proje sunmaktır. Bu çalışmamızın Ehl-i Beyt açısından Kur'ân-ı Kerim'i tanıma yolunda atılan bir adım olması ümidiyle.

Murtaza TURABÎ

1. Bölüm

EHL-İ BEYT VE KUR'ÂN İLİMLERİNİN TEMELİNİ ATMA

Kur'ân ilimlerinin tarihini incelemek, Allah Resulü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in, Kur'ânî ilimlerin temelini atma ve onlara yön verme konusunda önemli bir role sahip oldukları gerçeğine ulaştırmaktadır.

Elbette bu, Ehl-i Beyt'in bu ilimlerin çeşitli boyut ve yönlerini belirtmede doğrudan müdahale ettikleri anlamına gelmez. Aksine, temel atmaktan maksat; tefsir ve Kur'ân ilimlerinde, ilim adamlarının yetişmesine yardım etmek ve asıl çerçeveyi belirtmektir. Diğer bir ifadeyle Ehl-i Beyt, Kur'ân'ı koruma ve açıklama görevini üstlenmişlerdi ve ilgili ilim dallarını oluşturma konusunda, ortaya çıkan şüpheler karşısında, gerekli olan her şeyi yapıyorlardı. Kur'ân ilimlerinin ve hatta Kur'ân-ı Kerim'i korumak için gerekli olan diğer ilimlerin temeli de bu çerçevede onlar tarafından atılmıştır.

Kur'ân ilimlerini planlamak konusunda Peygamber Efendimiz (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in rolünü, planın özünü belirleyip de ayrıntıları hesaplamayı ve o planı uygulamayı diğer mühendis ve ustalara bırakan mühendislerle mimarların rolüne benzetebiliriz.

Kur'ân ve Kur'ân ilimlerini tanıma konusunda Ehl-i Beyt İmamlarının rolü iki açıdan incelenebilir:

1- Nahiv, sarf, mânâ, beyan gibi bir dilin doğal yapısıyla ilgili olan şeyler ve yine âmm, hâss, mutlak, mukayyet, mücmel (üstü

kapalı) ve mübeyyen (açık) vb. usul-i fıkıh ilminde incelenen bazı kurallar. Ki bu gibi konular Kur'ân-ı Kerim'in açıklamasına has olan şeyler değildirler; her yazıyı ve hatta her sözlü beyanı kapsamaktadır. Kur'ân-ı Kerim de diğer kitaplar gibi "halk dili"nden yararlanması nedeniyle bu dil kurallarına sahiptir.

2- Kur'ân-ı Kerim'e özel olan ve Kur'ân'ın özel metodunun kapsamına giren konular. Muhkem ve müteşabih, nasih ve mensuh, zahir ve batın, vucuh ve nezair, Mekkî ve Medenî, mukattaa harfleri, tevil ve nüzul sebebi gibi konular.

Bu gibi konular Kur'ân'ın özel metodu olup genellikle Kur'ân ilimleri başlığı altında incelenmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'i okurken, okuma hatalarını önlemek için ilk olarak Ehl-i Beyt tarafından temeli atılan ilimlerden biri nahiv ilmidir.

Nahiv İlmi

Raviler ve ilim ehli, nahiv ilminin ve nahiv kurallarının temeli atan ilk kişinin Ali b. Ebu Talib olduğuna inanmaktadır. Hz. Ali (a.s) Kur'ân-ı Kerim'i okurken hata yapılmasını önlemek için nahiv ilminin kurallarını tâbiinin ileri gelenlerinden olan Ebu'l-Esved Zalim b. Amr ed-Duelî'ye öğretmiş ve o da Hz. Ali'nin (a.s) yönlendirme ve aydınlatmasıyla bu ilmi genişletmiştir.

Abdullah b. Müslim b. Kuteybe-i Dinverî "eş-Şiir ve's-Şuara" adlı kitabında şöyle demektedir:

Ebu'l-Esved Zalim b. Amr'ı nahivcilerden saymak gerekiyor; çünkü o, İmam Ali'den (a.s) sonra nahiv ilminde kitap yazan ilk kişidir.⁽¹⁾

1- eş-Şiir ve's-Şuara, s. 86.

İbn Hacer de "el-İsabe" adlı kitabında şöyle yazmaktadır:

Ebu Ali Kalî, Ebu İshak Zeccac'ın dilinden ve o da Ebu Abbas Muberrred'den şöyle nakletmiştir: Nahiv ilminin ilk kurucusu ve yine Kur'ân-ı Kerim'e nokta bırakmayı ilk başlatan kişi Ebu'l-Esved Duellî'dir. Ebu'l-Esved'e bu konuda kimin kendisine kılavuzluk ettiği sorulduğu zaman, "Ben bunu Ali b. Ebu Talip'ten (a.s) öğrendim." cevabını vermiştir.⁽¹⁾

İbn Ebi'l-Hadid Mu'tezilî "Şerhu Nehci'l-Belağa" adlı meşhur eserinde şöyle yazmaktadır:

İlimlerden biri de nahiv ilmidir. İlk olarak bu ilmin temelini atan, onun usûl ve kurallarını Ebu'l-Esved'e öğreten kişinin İmam Ali (a.s) olduğunu herkes bilmektedir. Örneğin, "Söz üç kısımdır: İsim, fiil, edat." buyuran ve yine kelimeyi ma'rife (belirili) ve nekereye (belirsiz) ayıran, hareketleri; ötre, fethe, cezm ve kesre olmak üzere kısımlara ayıran ilk kişi yine İmam Ali'dir. Ve bu, bir insana hediye edilen mucizelerden biridir; çünkü insanın delil getirme gücü böyle bir istinbata ulaşamaz.⁽²⁾

İbn Hallikan kendi tarih kitabında Ebu'l-Esved ed-Duellî'nin biyografisinde şöyle demektedir:

Ebu'l-Esved Zalim b. Amr b. Süfyan ed-Duellî tâbiînin ileri gelenlerindendir. O, İmam Ali'nin (a.s) yarenlerinden olup, Sıffin Savaşı'nda onun safında savaşmıştır. Basra haklıdır. Düşünce bakımından halkın en mükemmeliydi. O, nahiv ilminin temelini atan ilk kişidir. İmam Ali'nin (a.s), sözü isim, fiil ve edat olmak üzere üç kısma ayırdıktan sonra ona verdiği ve ardından, bu şekilde tamamlama, buyurduğu nakledilmiştir.

1- el-İsabetu fi Temyizi's-Sahabe, c. 2, s. 405.

2- Şerhu Nehci'l-Belağa, c. 1, s. 204.

İbn Hallikan sözünün devamında şöyle demektedir:

Nahiv ilmine "nahiv" denmesinin nedeni, Ebu'l-Esved'in İmam Ali'den (a.s) onun gibi kendisinin de temel atmak için izin almış olmasıdır.⁽¹⁾

Hatta bu ilime "nahiv" denilmesinin diğer nedenleri olarak şunlar zikredilmiştir: İmam Ali (a.s) bu ilmin temel kurallarını Ebu'l-Esved'e öğrettiği zaman ona, "*Unhu haze'n-nahve ve ezif ileyhi ma vekaa ileyk (Sen bu metodu izle ve bulgularına da buna ekle.)*" dedi. Veya İbn Enbarî'nin rivayetine göre, Ebu'l-Esved temel kuralları bir araya toplayıp İmam'a (a.s) sunduğu zaman, İmam (a.s) ona şöyle buyurdu: "*Ni'me ma nehavte*" veya "*Ma ehsene haze'n-nehv ellezi nehavte.*" (İzlediğin metot ne de güzeldir!) Ebu Cafer Rüstem Taberî de şöyle nakletmiştir:

Nahiv ilmine "nahiv" denilmesinin nedeni şudur: İmam Ali (a.s) Ebu'l-Esved ed-Duelî'ye nahiv ilminden birtakım şeyler öğretmesi üzerine Ebu'l-Esved'in İmam Ali'den (a.s) aynı metotla çalışması için izin istemesidir. Bu nedenle bu ilme "Nahiv" (metot) ilmi denilmiştir.⁽²⁾

İmam Ali (a.s), Kur'ân-ı Kerim'in hatalı okunmaması için böyle bir girişimde bulunmuştur. İmam Ali (a.s) ve öğrencisi Ebu'l-Esved ed-Dueilî'nin şahsiyetini tanımak bizi daha fazla bu noktaya yönlendirmektedir. Tarih ve hadis kitaplarında da buna işaret edilmiştir. Muttaki Hindi, Hz. Ali (a.s) tarafından nahiv ilminin temelini atılışını açıklarken bu tarihî olayı şöyle anlatmaktadır:

Sa'saa diyor ki: Bir Arap Emîrû'l-Müminin Ali'nin (a.s) yanına gelerek, "Ey Emîrû'l-Müminin! 'La ye'kuluhu ille'l-hatun."⁽³⁾

1- Tarih-i İbn Hallikan, c. 1, s. 261, Ebu'l-Esved Zalim b. Amr ed-Duelî başlığı altında.

2- İbn Nedim, el-Fihtist, c. 1, s. 105.

3- el-Hatun, "hatv" kökünden türemiş olup adım atmak anlamındadır.

harfini (ayetini) nasıl okuyorsun?" diye sordu. İmam Ali (a.s) tebessüm ederek (ayetin şöyle olduğunu) buyurdu: "La ye'kuluhu ille'l-hatiun."⁽¹⁾

Arap, "Ey Emîrül-Müminin! Doğru söyledin." dedi. Sonra İmam (a.s) Ebu'l-Esved Dueli'ye yönelerek şöyle buyurdu:

Acemler dine girdiler. O halde, insanların dillerini düzeltmeleri için bir şeyler yap.

İmam daha sonra ötre, fethe ve kesreyi açıkladı.⁽²⁾

Şu konuya dikkat edilmesi gerekmektedir: Emîrül-Müminin Ali (a.s), kendi hilafeti döneminde İslam toplumunun çeşitli sorunlarıyla karşı karşıya olduğu bir sırada, nahiv ilminin temelini atmakla büyük bir buluş yapmıştır. Oysa hiçbir takat kesici toplumsal sorumluluğu olmayıp, tüm zamanlarını araştırma ve öğrenmeye adanmış kimselerin bile böyle büyük bir buluş yapmaları çok nadir rastlanan bir durumdur. Bu da İmam Ali'nin (a.s) eşsiz kişiliğini apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Allame Tabatabaî, bu gerçeğe değinerek şöyle buyurmaktadır:

İmam Ali (a.s), İslam toplumunda meydana gelen bozuklukları, örneğin Müslümanların iç ihtilaflarını ve peş peşe meydana getirilen savaşları ıslah etmek için sıkı bir şekilde gayret sarf ettiği hilafeti döneminde, Kur'ân ve vahiy dilini anlamak hususunda bazı temel girişimlerde bulunmakta kusur etmemiş ve nahiv ilminin temelini atıp Ebu'l-Esved-i Dueli'ye onun temel kurallarını yazmasını emrederek çok önemli bir ilki başlatmıştır.⁽³⁾

1- el-Hatiun, "hatae" kökünden türemiş olup hata yapmak anlamındadır.

2- Kenzu'l-Ummal, c. 10, s. 284.

3- Allame Tabatabaî, el-Mizan, c. 5, s. 277.

Kur'ân-ı Kerim'in Harekelendirilmesi ve Noktalandırılması

Kur'ân kıraatinde ihtilaf çıkmasını önlemek amacıyla Kur'ân-ı Kerim'in noktalandırılması ve harekelendirilmesi için birtakım kuralların konulması, bizzat İmam Ali (a.s) tarafından temeli atılan ve daha sonra Arap dilinde genel olarak kullanılan, Kur'ân için yapılmış önemli hizmetlerden biridir. Bu kuralların temeli, İmam Ali'nin (a.s) kılavuzluğu ve emriyle, öğrencisi Ebu'l-Esved ed-Duelî tarafından atılmıştır.

Emîrül-Müminin İmam Ali'nin (a.s) eğitimiyle Kur'ân-ı Kerim'e ilk nokta koyan ve Arapça ilminin (edebiyat) temelini atan ilk kişi Ebu'l-Esved ed-Duelî'dir.⁽¹⁾

Zerkanî bu konuda şöyle demektedir:

Ebu'l-Esved Zalim b. Amr ed-Duelî nahiv ilminin temelini atan, sayılı fakihlerden, ileri gelenlerden, şairlerden ve hazır cevap tâbiîndendir. Emîrül-Müminin İmam Ali (a.s) nahiv kurallarının bir bölümünü ona öğretmiş, Ebu'l-Esved onun hakkında yazılar yazmış ve bir grup da ondan öğrenmiştir... Sıffin Savaşı'nda İmam Ali'nin (a.s) safında yer almıştır. Çoğu görüşe göre o, Kur'ân'a nokta koyan ilk kişidir. Basra'da vefat etmiştir.⁽²⁾

Muttaki Hindi'nin, daha önce değindiğimiz Kenzu'l-Ummal adlı eserinde bu konuyla ilgili görüşü de, Hz. Ali'nin (a.s) o dönemin sürekli değişen şartlarında ve diğer şartlar altında Kur'ân-ı Kerim'in korunması için bir çare bulmaya ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır.

Bu konular, Kur'ân-ı Kerim'e hizmet etmek için Ehl-i Beyt tarafından temeli atılan ve sadece Kur'ân'a özel olmayıp, Arap

1- el-Mizan tefsiri, c. 5, s. 277.

2- el-A'lam, c. 3, s. 236.

diliyle de ilgili olması nedeniyle, Kur'ân dışında da kullanılan bilim ve sanatların örnekleridir.

Ancak Ehl-i Beyt'in Kur'ân-ı Kerim'e özel olan ve Kur'ân'ın özel metodunu ilgilendiren ilimlerdeki rolü, onlar ile öğrencilerinin Kur'ânî ilimlerde ve Kur'ân tefsirinde ne kadar payları olduğunu incelediğimizde ortaya çıkacaktır.

Kur'ân İlimleri

Kur'ân ilimleri, Kur'ân'ın mucizeliği, Kur'ân'ın tarihi, nasih, mensuh, muhkem, müteşabih, nüzul sebepleri, farklı kıraatler gibi her müfessirin Kur'ân'ı tefsir etmeye başlamadan önce bilmesi gereken konulardır.

Bu kitabın diğer bölümlerinde, Ehl-i Beyt'in yukarıda değindiğimiz Kur'ân-ı Kerim'in fazilet ve mucizeliği, nüzul sebepleri ve nüzul şekli ve bu alanlarda ilim ehline açılan yeni ufuklar gibi bazı konulardaki öğretilerine işaret ettik. Şimdi ise Ehl-i Beyt'in diğer Kur'ân ilimlerindeki rolünü inceleyeceğiz.

Kıraat İlimi

Ehl-i Beyt tarafından temeli atılan ilimlerden biri, kırat ilmidir. Çok sayıdaki rivayetlerle Kur'ân ve Kur'ân ilimleriyle ilgili kaynakları incelediğimiz zaman, Hz. Ali'nin (a.s) Kur'ân kıraati konusunda, diğer Kur'ân karilerinden çok daha fazla bilgi ve yetenek sahibi olduğu apaçık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Merhum Şeyh Mufid, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) dilinden tüm alanlarda Emîrül-Müminin Hz. Ali'nin (a.s) yüce makamını ve diğerlerinden üstünlüğünü bildiren, onu eşi ve benzeri olmayan bir kişi olarak tanıtan şöyle bir hadis nakleder:

Şehr b. Havşeb şöyle der: Ebu Umame el-Bahilî'nin şöyle dediğini duydum: Allah'a andolsun ki, Muaviye'nin siyasi

konumu, Ali (a.s) hakkında hakikati söylememi engellemez. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: "Ali sizin en üstününüz ve dinde sizin en fakihiniz, benim sünnetimi en iyi bileniniz, Allah'ın Kitabından en iyi haberi olanınız ve onu en iyi okuyanınızdır." Sonra iki defa şöyle buyurdu: "Allah'ım, ben Ali'yi seviyorum. Allah'ım, ben Ali'yi seviyorum."⁽¹⁾

Emîrül-Müminin Ali (a.s) Kur'ân-ı Kerim'in tümünün kıraatini direkt olarak Peygamber Efendimizden (s.a.a) almaya özen göstermiş ve kendi topladığı Mushaf hakkında şöyle buyurmuştur:

Bu topladığım Kur'ân'da Resul-i Ekrem'in (s.a.a) okuyup tevil ve tefsirini bana öğretmediği hiçbir ayet yoktur.⁽²⁾

Resul-i Ekrem (s.a.a) de İmam Ali'yi (a.s) din işlerinde ve bu cümleden Kur'ân kıraatinde merci olarak tanıtmakta ve onun görüşüne hiçbir şekilde itiraz edilmemesi gerektiğini bildirmektedir. Aşağıdaki rivayet bunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır. İbn Mes'ud şöyle nakletmiştir:

Kur'ân'ın bir suresi hakkında tartışarak onun 35 veya 36 ayet olduğunu söyledik. Sonra Resul-i Ekrem'in (s.a.a) hu-

1- Şeyh Mufid, el-Emalî, s. 90.

Her ne kadar bazı kaynaklarda Resul-i Ekrem'in (s.a.a) Ubey b. Kâ'b'ı Kur'ân okuma konusunda diğerlerinden daha bilgili tanıttığı geçmişse de karineler, elimizdeki mevcut kıraat ve yine Peygamber Efendimizden (s.a.a) İmam Ali'nin (a.s) ilmi hakkında nakledilen -ilerideki konularda bazılarına değineceğimiz- çeşitli rivayetleri göz önünde bulundurduğumuzda, bu hadisi, Ubey b. Kâ'b'ın kıraatinin -Ali dışındaki- diğer sahabîlere oranla daha iyi olduğuna yormamız gerekmektedir. Yoksa Emîrül-Müminin Ali (a.s), sadece Kur'ân'ın kıraatinde değil, bütün Kur'ân ilimlerinde sahabenin başında yer almaktadır ve hiç kimsenin ulaşamayacağı çok büyük bir makama sahiptir.

2- Biharul-Envar, c. 89, s. 40; Kitabu Süleym, s. 72; el-İhticac, s. 52.

zuruna gittik. O sırada Ali (a.s) ile konuşmakta olduğunu gördük. Biz, "Kur'ân'ın kıraati hakkında ihtilafa düştük." dediğimiz zaman Allah Resulü'nün (s.a.a) yüzü kızardı ve "Sizden önce gelenler, aralarında ihtilaf çıkması nedeniyle helak oldular." buyurdu. Sonra işaretle Ali'ye (a.s) bir şey söyledi. Ali (a.s) bize dedi ki: "Allah Resulü (s.a.a) öğrendiğiniz şekilde okumanızı emrediyor."⁽¹⁾

İşte bu esasa göre, dünya Müslümanları arasında yaygın olan kıraatlerin çoğu ve hatta tamamı, rivayetleri Hz. Ali'ye (a.s) dayanan kıraatlerdir. Başka bir ifadeyle, İslam dünyasının eskiden beri kabul ettiği Kur'ân'ın Emîrül-Müminin Ali'nin (a.s) kıraati olduğunu kabul etmektedir.

Konuyu açıklamak için kıraat konusunda Müslümanlar arasında başvuru noktası olarak tanınan kurrâ-i seb'ayı (yedi kıraat âlimi) biraz tanıtmak zorundayız. Bunun ışığında onların Hz. Ali'nin (a.s) kıraatinden nasıl yararlandıkları da aydınlık kazanacaktır.

Kurrâ-i seb'a şunlardır:

- 1- Abdullah b. Amir ed-Dimaşkî (öl. 118)
- 2- Abdullah b. Kesir el-Mekkî (öl. 120)
- 3- Asım b. Ebu'n-Nücad Behdele el-Kufî (öl. 127 veya 128)
- 4- Ebu Amr el-Basrî (öl. 154)
- 5- Hamza el-Kufî (öl. 156)
- 6- Nafi el-Medenî (öl. 169)
- 7- Kesaî el-Kufî (öl. 189)

1- Camiu'l-Beyan, c. 1, s. 26. Bu hadis biraz farkla şu kaynaklarda nakle-dilmiştir: Müsned-i Ahmed b. Hanbel, c. 1, s. 105 ve Kenzu'l-Ummal, c. 2, s. 339.

Günümüzde, Müslümanların çoğunluğu arasında, özellikle Irak, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, İran, Türkiye, Afganistan, Hindistan ve Pakistan'da itimat edilen kıraat Hafs b. Süleyman'ın rivayeti ile Asım'ın kıraatidir. Bu da, bu kıraatin diğer kıraatlere oranla daha iyi olmasındandır. İşte bu nedenle, en fasih kıraatin Asım'ın kıraati olduğu söylenmiştir; çünkü Asım asıl kıraati sunmuştur.⁽¹⁾

Açıktır ki, bu kıraat iki kanalla Hz. Ali'ye (a.s) isnat edilmektedir. Çünkü Asım genellikle kıraatini iki senetten almaktadır: Biri Ebu Abdurrahman es-Selemî ve diğer ise Zer b. Hubeyş. Her ikisi de kıraatte Emîrül-Müminin Ali'nin (a.s) öğrencisi idiler. Dolayısıyla, Asım bir vasıtayla İmam Ali'nin (a.s) kıraatinin ravidir.

Ebu Abdurrahman es-Selemî'den şöyle nakledilmiştir:

Kur'ân-ı Kerim'in tümünü Ali b. Ebu Talib'e okudum.⁽²⁾

Yine "Biharu'l-Envar"da Zer b. Hubeyş'ten şöyle rivayet edilmiştir:

Kufe'nin merkez camisinde Kur'ân'ı baştan sonra Emîrül-Müminin Ali b. Ebu Talib'e okudum.⁽³⁾

Dolayısıyla Asım kıraat ve tefsir kitaplarında da vurgulandığı gibi kıraati Ebu Abdurrahman es-Selemî kanalıyla Ali b. Ebu Talip'ten almakla birlikte, Zer b. Hubeyş kanalıyla da Ali b. Ebu Talip'ten almıştır. Nitekim Zer'in kendisi de Kur'ân kıraatini Ali b. Ebu Talip'ten aldığını söylemiştir. Dolayısıyla halk

1- Sefinetu'l-Bihar, c. 2, s. 202.

2- Menakıbu Âli Ebî Talib, c. 1, s. 321. Biharu'l-Envar'da da Selemî'den şöyle nakledilmiştir: "Ben Kur'ân'ı Ali b. Ebu Talip'ten daha iyi okuyan birini görmedim." Biharu'l-Envar, c. 9, s. 111.

3- Biharu'l-Envar, c. 89, s. 206.

arasında meşhur olduğu gibi, onun, kıraati İbn Mes'ud'un yanı sıra İmam Ali'den (a.s) de öğrendiği anlaşılmaktadır.⁽¹⁾

Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: İslam dünyasında yaygın olan kıraat, Hafs'ın rivayeti ile aktarılan Asım'ın kıraatidir ve bu kırat de Asım'ın kendi açıklamasına göre İmam Ali'den (a.s) alınmıştır. Çünkü Hafs şöyle diyor:

Asım bana şöyle dedi: "Sana yaptığım Kur'ân kıraati, Ebu Abdurrahman es-Selemî'den öğrendiğim kıraattir. O da bunu Ali'den (a.s) öğrenmiştir. Fakat Ebubekir b. Ayyaş'a öğrettiğim kıraat, Zer b. Hubeyş'e okuduğum ve onun da İbn Mes'ud'dan öğrendiği kıraattir."⁽²⁾

Hamza da kıraatini direk olarak İmam Cafer Sadık'tan (a.s) almıştır.⁽³⁾ "En-Neşru Fi'l-Kıraati'l-Aşr" adlı kitapta şöyle geçmektedir:

Hamza b. Habib, Ebu Abdullah Cafer Sadık'a (a.s), o da babası Muhammed Bâkır'a (a.s), o da babası Zeynelabidin'e (a.s), o da babası cennet gençlerinin efendisi Hüseyin'e (a.s) ve o da babası Ali b. Ebu Talib'e (a.s) okumuştur.⁽⁴⁾

Yine o, kıraati, Şia'nın ileri gelenlerinden ve yine İmam Muhammed Bâkır ve İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ashabından olan Humran b. A'yen'den almıştır.⁽⁵⁾

Hamza kıraatini Süleyman b. Mihran A'meş, Muhammed b. Abdurrahman Ebu Leyla, Talha b. Musarraf, Muğire b. Mu-

1- Ya da Zer b. Hubeyş'in Asım'a sadece İbn Mes'ud kanalıyla aldığı kıraati öğrettiğini söylememiz gerekir; ama bu uzak bir ihtimaldir.

2- el-Beyan, s. 130; Tabakatu'l-Kurra', c. 1, s. 348'den naklen.

3- el-Beyan, s. 136; et-Teysirü ve'l-Mustenir'den naklen.

4- el-Neşru Fi'l-Kıraati'l-Aşr, c. 1, s. 165.

5- el-Beyan, s. 136; et-Teysirü ve'l-Mustenir'den naklen.

kassim, Mensur ve Leys b. Ebu Süleyym gibi birtakım diğer karilere sunmuştur. A'meş ise Şîi idi ve bu kişilerden bazılarının kıraati de Ali'ye (a.s) ulaşmaktadır.

Kurra-i seb'a'dan (yedi kari) biri olan Kesaî, kıraat konusunda Hamza'ya dayanması nedeniyle⁽¹⁾ o da değindiğimiz senetle kıraatini İmam Ali'den (a.s) almıştır.

İbn Nedim şöyle yazıyor:

Kesaî'nin kıraatinin Hamza'nın kıraati ile farklı olan bölümü İbn Ebu Leyla'nın kıraati ile uyum içerisindedir; o da yerinde Kur'ân'ı Ali'ye (a.s) okumuştur.⁽²⁾

Burada şunu da hatırlatmamız gerekiyor ki, bu iki kişi kıraatte bazı cüzî konularda İbn Mes'ud'a dayanmışlardır. Çünkü apaçık bilindiği gibi Hamza ve Kesaî'nin mushafı, İbn Mes'ud'un mushafı değildir. Dolayısıyla, bu ikisi kıraatte Ali'nin (a.s) kıraatine müracaat ediyorlar ve İbn Med'ud'u da harekelendirme konumundaki şeylerde izliyorlardı.

Nafi, İbn Kesir ve Ebu Amr'ın kıraatleri ise İbn Abbas'a dayanıyor; İbn Abbas da tefsir ve Kur'ân ilimlerinde Ali'nin (a.s)'nin özel öğrencilerinden olup kıraati Ali (a.s) ve Ubey b. Kâ'b'dan öğrendiği için onların kıraatleri de gerçekte İmam Ali'nin (a.s) kıraatine dayanmaktadır. Özellikle Nafi, İbn Kesir ve Ebu Amr'ın kıraatleri Ubey b. Kâ'b'ın kıraati ile farklıdır; o halde, onların kıraati de Hz. Ali'den (a.s) alınmıştır.⁽³⁾

Kıraat kitaplarında, İbn Abbas'ın kıraatinin Ubey b. Kâ'b'ın kıraatinden alındığının söylenmesi onun kıraati İmam Ali'den (a.s) öğrendiğini reddetmek anlamına gelmez; çünkü İbn Abbas'ın kendisi şöyle demiştir:

1- el-Beyan, s. 141; Tabakatu'l-Kurra, s. 535'ten naklen.

2- el-Fihrist, s. 44-45.

3- Bk. es-Sıratu'l-Müstakim, c. 1, s. 219.

Ali (a.s) Resul-i Ekrem'in (s.a.a) ona öğretmiş olduğu ilme ulaşmıştır, Allah Resulü'ne (s.a.a) de o ilmi yüce Allah öğretmiştir. O halde Peygamber'in (s.a.a) ilmi Allah'ın ilminden kaynaklanmış, Ali'nin (a.s) ilmi Resul-i Ekrem'in (s.a.a) ilminden ve benim ilmim de Ali'den (a.s) alınmıştır. Benim ve Muhammed'in (s.a.a) diğer ashabın ilmi Ali'nin (a.s) ilmine oranla yedi deniz karşısında bir damla gibidir.⁽¹⁾

Yine şöyle nakledilmiştir: Ebu Amr b. A'la, Nasr b. Asım ile Yahya b. Ya'mer'e okumuştur. O ikisi de Ebu'l-Esved'e, Ebu'l-Esved de İmam Ali'ye (a.s) okumuştur.⁽²⁾ O halde, bu yolla da onun kıraati Ali'ye (a.s) dayanmaktadır.

Kıraat dışında, Kur'ân-ı Kerim'deki ayetlerin Ku'fî rakamları da Hz. Ali'ye (a.s) isnat edilmektedir. Ku'fî rakamı sahabe arasında Hz. Ali'den (a.s) başka kimseye isnat edilmemektedir.⁽³⁾

Dolayısıyla, İslam dünyası kıraat konusunda yedi kıraat imamını ve özellikle Asım'ı izledikleri için gerçekte Hz. Ali'yi (a.s) izlemektedirler. Nitekim ayet sayılarında da, Hz. Ali'ye (a.s) isnat edilen Ku'fî rakamlarını bunun ölçüsü bilmektedirler. O halde, mevcut kıraatlerde, özellikle Asım'ın kıraatinde ve Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinin sayısında Emîrû'l-Müminin Ali'yi (a.s) güvenilir bir başvuru noktası ve kaynak olarak görmemiz gerekmektedir.

Nehcü'l-Belağ'a'yı şerh eden İbn Ebi'l-Hadid de şöyle diyor:

Karilerin kitaplarına müracaat ettiğiniz zaman, Ebu Amr b. A'la ve Asım b. Nücud gibi bütün kıraat imamlarının

1- Biharu'l-Envar, c. 105, s. 89. Buna benzer bir hadis de başındaki bir ilaveyle birlikte Şeyh Mufid'in el-Emalî adlı eserinde, s. 236'da geçmiştir.

2- en-Naşru Fi'l-Kıraati'l-Aşr, c. 1, s. 133.

3- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, c. 2, s. 43-44, Biharu'l-Envar'dan naklen, c. 89, s. 53-54.

İmam Ali'ye (a.s) dayandıklarını görürsünüz. Çünkü bunlar karilerden biri olan Ebu Abdurrahman es-Selâmî'ye dayanmaktadır, o ise Ali'nin (a.s) öğrencisi olup kıraati ondan öğrenmiştir. Dolayısıyla kıraat ilmi de, yukarıda değindiğimiz birçok ilim gibi İmam Ali'den (a.s) kaynaklanmaktadır.⁽¹⁾

Kıraat hakkında telif edilen ilk yazılı eser de Ehl-i Beyt İmamlarının öğrencileri tarafından kaleme alınmıştır. Tâbiînin döneminde kıraat konusunda ilk kitap yazan kimse, İmam Zeynelabidin'in (a.s) öğrencilerinden Eban b. Teğlib'dir (öl. 141 hicrî). İbn Nedim bu kitaba değinerek şöyle yazmıştır:

Eban b. Teğlib; Maani'l-Kur'ân, Kıraat ve Şiî Mektebi Esası Üzerine Usul-i Rivayet kitapları gibi eserler telif etmiştir.⁽²⁾

Necaşî de onun biyografisinde "el-Kıraat" kitabından söz etmiştir.⁽³⁾ Ondan sonra da Hamza b. Habib ez-Zeyyat (öl. 156 veya 158) bu konuda telifte bulunmuştur. İbn Nedim bu konuda şöyle yazmıştır:

"Kıraat" kitabı Hamza b. Habib'in eseridir. O, yedi kıraat imâmından biri ve İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ashabındandır.⁽⁴⁾

1- Şerhu Nehci'l-Belaâ, c. 1, s. 27. Bu konuyu Fazıl Kuşçî şöyle açıklamaktadır: "Ebu Amr İbn A'la ve Asım gibi kıraat imamlarının çoğu, kıraatlerini İmam Ali'den (a.s) öğrenmişlerdir. Çünkü onlar İmam Ali'nin (a.s) öğrencisi olan Ebu Abdurrahman es-Selâmî'nin öğrencileriydiler." Bk. Şerhu Tecridi'l-İ'tikad, Fazıl Kuşçî, Muhakkik Tusî'nin, "Ali (a.s), cihadının çokluğu ve... nedeniyle bütün insanlardan üstündü; çünkü o, Allah-u Teala'nın kitabını sahabîlerin tümünden daha iyi ezberlemişti." şeklindeki sözünün zeylinde.

2- el-Fihrist, s. 308.

3- Ricalu'n-Necaşî.

4- el-Fihrist, s. 308.

Elbette açıktır ki, karilerin Ehl-i Beyt'e dayanması ve onların Kur'ân'ın kıraati konusunda Ehl-i Beyt'in ilim kaynağından yararlanmaları, kıraatteki ihtilafların da Ehl-i Beyt'ten kaynaklandığı anlamına gelmez. Aksine, Ehl-i Beyt sadece kariler yetiştirerek ilahî vahyin kendisini korumakla yükümlüydü. Kıraatteki ihtilaflar ise, çeşitli etkenlerden kaynaklanmaktadır. Onların en önemlisi, o dönemde yazı ve kaydetme araçlarının sınırlı olması ve bazı karilerin Ehl-i Beyt'ten başka kaynaklara da istinat etmesidir.

İşte bu nedenle Ehl-i Beyt, kıraatlerin hedef değil, vesile olduğuna inanmış ve Kur'ân'ın yedi şekilde değil, sadece bir şekilde nazil olduğunu vurgulamıştır. İmam Muhammed Bâkır'dan (a.s) şöyle nakledilmiştir:

Kur'ân birdir ve tek olan Allah tarafından nazil olmuştur. Kıraatlerdeki ihtilaflar ise ravilerden kaynaklanmaktadır.⁽¹⁾

İmam Cafer Sadık (a.s) vahyin, noksanlık ve gevşekliğini gerektiren ihtilaftan münezzeh olduğunu vurgulamış ve kıraat ihtilaflarını vahye istinat etmeyi sert bir şekilde reddetmiştir.

Fuzeyl b. Yesar şöyle diyor:

İmam Cafer Sadık'a (a.s) dedim ki: "İnsanlar, 'Kur'ân yedi harf üzere nazil olmuştur.' diyorlar." İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Allah'ın düşmanları yalan söylüyorlar. Kur'ân tek olan Allah Teâlâ tarafından bir harf üzere nazil olmuştur."⁽²⁾

Elbette Ehl-i Beyt, Müslümanlar arasında Kur'ân'ın konumunu güçlendirmek ve onun hakkında ihtilafı engellemek için yukarıdaki konuyu vurgulamanın yanı sıra Kur'ân-ı Kerim'i meşhur kıraatlerle okumayı caiz bilmiş ve Kur'ân'ın bu kıra-

1- el-Kâfî, c. 2, s. 630.

2- Usul-i Kâfî, c. 2, s. 630.

atlerle okunmasını emretmişlerdir. Çünkü kıraat farklılığı, bazı kelimelerin harekelerindeki farklılıklar gibi çok cüzî konularda söz konusudur; bu da dikkate alınması gereken çok önemli bir şey değildir.

Kur'ân Ayetlerinin Sınıflandırılması

Kur'ân ilimlerinden biri de Kur'ân ayetlerinin nasih ve mensuh, muhkem ve müteşabih, mücmel (üstü kapalı) ve mubeyyen (açık) gibi sınıflara ayrılmasıdır.

Ehl-i Beyt'in buyruklarında, Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamak ve tefsirini öğrenmek için ayetlerin kısımlarını tanımaya çok önem verilmiştir. Öyle ki, bu konuda doğru bilgiye sahip olmamak, dini ve Kur'ân'ı anlama konusunda temel sapmaların kaynağı bilinmiştir. İmam Cafer Sadık'tan (a.s) rivayet edilen bir hadiste şöyle geçmektedir:

Kur'ân'ın nasihi ile mensuhunu, muhkemi ile müteşabihi-ni, Allah'ın onda helal ettiği şey ile haram ettiği şeyi tanıyın. Çünkü bu iş sizi Allah'a daha da yakınlaştırır, cehalet ve bilgisizlikten uzaklaştırır. Cehaleti ehline bırakın; çünkü cehalet ehli çok, ilim ehli ise azdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Her bilgi sahibinin üstünde daha bir bilen vardır."⁽¹⁾

İmam Cafer Sadık (a.s) kanalıyla İmam Ali'den (a.s) nakledilen Muhkem ve Müteşabih Risalesinin mukaddimesinde, bu ilme sahip olmamanın Kur'ân-ı Kerim'i anlama konusunda sapmaya neden olduğu bildirilmiştir.

İsmail b. Cabir İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle duyduğunu rivayet eder:

1- el-Kâfi, c. 5, s. 65.

Allah Teâlâ, Muhammed'i (s.a.a) gönderdi ve peygamberlere onunla son verdi. Dolayısıyla ondan sonra bir peygamber gelmeyecektir. Allah ona bir kitap indirdi ve o kitapla kitaplara son verdi. Dolayısıyla onun kitabından sonra başka bir kitap gelmeyecektir. Onda helali helal ve haramı da haram kılmıştır. Dolayısıyla Kur'ân'ın helali kıyamet gününe kadar helal, haramı da kıyamet gününe kadar haramdır. Onda sizin dinî emirleriniz, sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin haberleri vardır. Peygamber (s.a.a) Kur'ân'ı vasilerinin arasında ebedi bir ilim kıldı; fakat insanlar onları bıraktılar. Peygamber'in vasileri her zamanın insanlarına şahittirler; fakat insanlar onlardan ayrıldılar ve onları öldürüp başkalarını takip ettiler; samimi olarak diğerlerini izlediler. Bu konuda öyle ileri gittiler ki, gerçek dostları olduklarını iddia edip ilimlerinin peşinden gittikleri kimselere düşman kesildiler.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Kendilerine öğütlenen şeyden pay almayı unuttular. İçlerinden pek azı hariç, daima onlardan hainlik görürsün."⁽¹⁾ Bunun nedeni ise şudur: Onlar Kur'ân'ın bir kısmını diğer bir kısmıyla çatıştırıyorlar, mensuh ayeti nasih sanarak onunla delil getiriyorlar. Müteşabih ayeti muhkem sanıp onunla delil getiriyorlar; hassı umum sanarak hâss ile delil getiriyorlar. Ayetin baş tarafı ile delil getiriyorlar, ama onun tevil nedenini bırakıyorlar; sözün başına ve sonuna dikkat etmiyorlar. Kur'ân'ın giriş ve çıkış yerlerini bilmiyorlar; çünkü Kur'ân'ı ehlinden öğrenmemişlerdir. Dolayısıyla kendileri sapmışlardır ve diğerlerini de saptırmaktadırlar.⁽²⁾

Yukarıdaki rivayetin başka bir bölümünde de şöyle geçer:

1- Mâide, 13

2- Biharu'l-Envar, c. 90, s. 3. İlerideki sayfalarda söz konusu Muhkem ve Müteşabih Risalesi hakkında daha fazla bilgi vereceğiz.

Allah size merhamet etsin; bilin ki, Allah'ın kitabındaki nasihi mensuhtan, hâssı/özeli genelden, muhkemi müteşabihten, ruhsat konularını farzlardan, Mekki ayetleri Medeni ayetlerden ayırıp bilmeyen; nüzul sebeplerini, tek ve bitişik kelimelerde Kur'ân'ın müphemini, Kur'ân'daki kaza ve kader ilmini, takdim ve tehiri, açık ve karışık ayetleri, zahiri ve bâtını, başı ve sonu, soru ve cevabı, kesme ve bitişirmeyi, istisna edileni ve uygulananı, kendisinden öncesine ait olduğu halde sonrasına da delalet eden sıfatı, geçmişin tekidi olanı ve ayrı olanı, farz yerlerini ve ruhsat yerlerini, fariza ve hüküm yerlerini, mülhitlerin helak olmasına neden olan helal ve haramın anlamını, sürekli olup öncesine veya sonrasına atfedilen sözcükleri bilmeyen kimse, Kur'ân âlimi ve Kur'ân ehli değildir. Bir kimse delil getirmeksizin bu tür ayetleri bildiğini iddia ederse yalancı ve şüphe içerisindedir; Allah ve Resulü'ne (s.a.a) iftira etmiştir: "Bu kimsenin varacağı yer cehennemdir; o ne kötü varılacak yerdir!"^{(1)''(2)}

Bu rivayetten ve diğerlerinden Kur'ân'ın nasihi ve mensuhu, geneli ve hâssı, mutlakı ve mukayyedi, mücmeli ve mübeyyeni olduğu ve kesinlikle doğru tefsir edilmesi için mensuhun nasihin yanında, âmmın/özelin hâssın yanında, mutlakın mukayyedin yanında yer alması gerektiği, çünkü nasihi dikkate almadan mensuha, hâssı ve mukayyedi dikkate almadan genele ve mutlaka istinat etmenin yanlış bir tefsir olacağı ve Kur'ân'dan yanlış algılamalara sebebiyet vereceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Ehl-i Beyt, genel dil tanıma meseleleri ve Kur'ân'ın özel metodu ile ilgili meseleler açısından ayetlerin sınıflandırılmasının gerekliliğini vurgulamış ve bu konuda birçok kılavuzluklarda bulunmuştur. Ehl-i Beyt, bunlardan

1- Âl-i İmrân, 62.

2- Biharul-Envar, c. 90, s. 3.

bazılarının, bu cümleden muhkem ve müteşabih, nasih ve mensuh, zahir ve batın, tefsir ve tevil, nüzul sebebi, i'caz, Mekki ve Medeni vb. gibi konuların açıklaması ve onların örnek ve uygulamaları hakkında, kitabımızın diğer bölümlerinde değindiğimiz geniş çapta bilgiler vermiştir. Her durumda, bu yazımızda ayetlerin kısımlarıyla ilgili hadisler hakkında kaydettiğimiz şeyler bu hadislerin bir örneğidir. Yoksa ayetlerin sınıfları ve özellikle bu sınıfların her biriyle ilgili Ehl-i Beyt'in sözlerinde geçen örnek ve uygulamalar hakkındaki kılavuzluklarını bir araya toplamak için tek başına geniş çapta bir araştırmaya gerek vardır.⁽¹⁾

-
- 1- Bu konuda, İmam Cafer Sadık (a.s) kanalıyla Emîrül-Müminin Ali'den (a.s) nakledilen Muhkem ve Müteşabih Risalesine işaret edebiliriz. Bu risale, Kur'ân ayetlerini kırktan fazla gruba ayırmış, her birini açıklarken Kur'ân'ın beş yüz ayeti incelenerek istinat edilmiştir. Merhum Meclisî, bu risaleyi, "Kur'ân Ayetlerinin Sınıfları, çeşitleri ve Bazılarının Tefsiri Hakkında Emîrül-Müminin Ali'den (a.s) Rivayet Edilenler" başlığı altında tam olarak nakletmiştir.

Bu risalenin girişinde şöyle geçmiştir: Şîler Hz. Ali'den (a.s) bu ilimleri sormuşlar ve Ali (a.s) de onlara şu cevabı vermiştir:

Allah Teâlâ Kur'ân'ı yedi kısım kılmıştır; onun her bir kısmı mükemmel ve yeterlidir. Kur'ân'ın kısımları şunlardır: Emir ve nehiy, teşvik ve korkutma, cedel, misal ve kıssalar. Kur'ân'da nasih ve mensuh, muhkem ve müteşabih, özel ve genel, mukaddem ve muahhar, farzlar ve ruhsatlar, helal ve haram, mirastaki paylar, hükümler, öncesinden kopuk olduğu halde onunla ilntili olan, öncesinden kopuk olduğu halde onunla ilntili olmayan ve bir harfin yerine geçen başka bir harf vardır.

İmam daha sonra Kur'ân ilimleriyle ilgili, Kur'ân-ı Kerim'in ifadeleri hakkında bir nevi taksim yapmıştır. Bu taksim şöyledir:

(Kur'ân ayetlerinin kısımları şunlardır:)

Lafzı hâss/özel olan ayetler.

Lafzı âmm/genel olan ve umumiyeti kabul eden ayetler.

Bu taksimlere ve ayetlerin çeşitleri, kısımları ile ilgili yukarı-

Lafzı tekil olan, ama çoğul anlamı veren ayetler.

Lafzı çoğul, ama anlamı tekil olan ayetler.

Lafzı geçmiş zaman olan, fakat gelecek anlamı içeren ayetler.

Lafzı haber şeklinde olan, fakat anlamı diğer bir kavmi anlatan ayetler.

Lafzı kalan, fakat amacından saptırılan ayetler.

Nüzulüne ters olan (zahirine aykırı tefsir ve tevil edilen) ayetler.

Tevili, nüzulünde aranması gereken ayetler.

Tevili, nüzulünden önce olan ayetler.

Tevili, nüzulünden sonra olan ayetler.

Kur'ân-ı Kerim'de, bir bölümü bir surede ve tamamlayıcısı ise başka bir surede geçen ayetler vardır.

Yarısı mensuh, diğer yarısı ise kendi hâline bırakılan (hükmü devam eden) ayetler.

Lafız ve ifadeleri farklı, fakat anlamları bir olan ayetler.

Lafız ve ifadeleri bir, fakat anlamları farklı olan ayetler.

İçlerinde azimetten sonra ruhsat ve itlak bulunan ayetler. Çünkü Allah Teâlâ, farzların yerine getirilmesini istediği gibi ruhsatların da yerine getirilmesini istiyor.

Bazı ayetlerde ruhsat vardır; insanın onları yerine getirme konusunda irade ve serbestliği vardır; onlara uyabileceği gibi, uygulamaya bilir de.

Bazı ayetlerde ruhsat vardır; fakat onların zahiri batınlarına aykırıdır. Bu gibi ayetlerin zahirine takiyye durumunda uyulur, fakat batınlarına takiyye ile amel edilmez.

Bazı ayetler bir gruba hitap eder, fakat anlamı başka bir grubu muhatap alır.

Bazı ayetlerde muhatap Resul-i Ekrem'dir (s.a.a), fakat anlamı ümmete tatbik etmektedir.

Bazı ayetler öyle bir şekildedirler ki, haram oluşlarını helal olmaları dışında tanımak imkânsızdır.

Bazı ayetlerin telif ve tenzili (zahiri) nazil olduğu şeyin aksinedir.

Bazı ayetler Allah Teâlâ tarafından bütün kâfirlere, dinsizlere, maddecilere, müşriklere, tefvizcilere, cebriyecilere, putperestlere ve ateşperestlere karşı cevap verme ve delil getirme niteliğindedir.

Bazı ayetler Hz. İsa (a.s) hakkında Hıristiyanlara delil getirme niteliğindedir.

Bazı ayetler Yahudilerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bir bölümü, iman ve küfrün eksilip artmayacağını sanan kimselerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bir bölümü, ölümden sora ve kıyametten önce sevap ve azabın olmadığını sanan kimselerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) bütün yaratılmışlardan üstünlüğünü inkâr eden kimselerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah Resulü'nün (s.a.a) mirac gecesinde miraca çıktığını inkâr edenlerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah'ı görmeyi ispatlamaya çalışan kimselerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah Teâlâ'nın sıfatları, imanın anlamları, gerekliliği ve şıklarıyla ilgilidir.

Bazı ayetler, imanı inkâr etmeye; küfür, şirk, zulüm ve sapma düşüncelerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah'ı sıfatlandırıp sınırlandıranların görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, ricatin açıklamasını bilmeyip ricati inkâr edenlerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah Teâlâ'nın hiçbir şeyi meydana gelmeden önce bilmediğini sananların görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, kendi yerlerinde meşiyet, irade ve kudret arasındaki farkı bilmeyenlerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah Teâlâ'nın Ehl-i Beyt İmamları ve müminleri hitap ettiği şeyleri tanımak hakkındadır.

Bazı ayetler, bizim Kâimimizin kıyamını haber vermektedir.

daki rivayetlerde ve yine Süleym b. Kays'ın rivayeti gibi benzeri hadislerde söz konusu edilen unvanlara dikkat edilmesi

Bazı ayetler, Allah Teâlâ'nın İslam dininin kanunları, farz hükümleri, Allah'ın yarattığı varlıkların kalmasının nedeni, onların nasıl yaşadıkları ve bu yaşamın kısımları hakkındadır.

Bazı ayetleri de Allah Teâlâ Resul-i Ekrem'in (s.a.a) savaşları, benim vasilerimin faziletleri ve onunla ilgili konular hakkında nazil etmiştir.

Daha sonra bu değerli risalede bunların her biri hakkında bir örnek vermiştir.

Bu risalenin senedine gelince:

Meşhur Tefsir-i Nu'manî'den alınmış olan Muhkem ve Müteşabih Risalesinin üç senedi vardır:

1- Nu'manî'nin kanalı; Allame Meclisî bunu Biharu'l-Envar'da Muhkem ve Müteşabih Risalesinin başında zikretmiştir.

2- İbn Kavlueyh'in Sa'd b. Abdullah el-Eş'arî'den naklettiği kanal. Allame Meclisî bu kanalı Biharu'l-Envar'da, bu risalenin sonunda nakletmiştir.

3- Şeyh Tusî'nin İbn Ukde'den naklettiği kanal. Seyyid Muhsin Emin bunu A'yanu's-Şia'da nakletmiştir.

Şeyh Tusî ve Nu'manî'nin kanalının problemi şudur: Bu kanalda, Ahmed b. Yusuf, Hasan b. Ali b. Ebî Hamza ve babası Ali b. Hamza gibi raviler vardır; bu nedenle rical ilmi açısından güvenilir değildir. Sa'd b. Abdullah'ın kanalı ise mürseldir.

Bu rivayet, içerik açısından, Kur'ân'ın bazı ayetlerinin tahrif edildiği görüşünü kapsamaktadır. Bu ise, Şia âlimleri arasında güvenilir olan Kur'ân'ın tahrif olmadığı düşüncesiyle bağdaşmıyor. Fakat bu da, bu risalede geçen tüm konuların batıl ve yanlış olduğu anlamına gelmez. Çünkü delil ve hücciyetin ayrılabilceği ilkesine göre, bir hadisin bir bölümünün hüccet olmayışı, onun diğer bölümlerinde de şüphe etmeye neden olmaz. Bk. Biharu'l-Envar, c. 90, s. 1-88. Bu risale Seyyid Murtaza'ya istinat edilerek "Muhkem ve Müteşabih" adı altında basılmıştır.

ve onun, daha sonra "Kur'ân ilimleri" adı altında yaygınlaşan şeyle karşılaştırılması, köklü Kur'ân ilimlerinin temelini Ehl-i Beyt'in buyruklarında olduğunu göstermektedir. Gerçekte bu gibi hadisler, bazılarının halk arasındaki kavramıyla, "Kur'ân ilimleri" diye tanımladıkları ilim hakkında inceleme yapmak isteyenler için bir meşale konumundadır. İslam âlimleri bunları ele almış ve Kur'ân ilimleriyle ilgili birtakım eserler sunmuşlardır.

Tefsir İlmî

Ehl-i Beyt'in, temelini atmada başrolü üstlendiği Kur'ân ilimlerinden bir diğeri de tefsir ilmidir. İmam Ali (a.s) ve diğer Ehl-i Beyt İmamları Kur'ân öğretilerini yaymak için oldukça fazla çaba harcayıp, öğrenciler yetiştiren Abdullah b. Abbas, (öl. 68), Said b. Cubeyr (öl. 94/95), Cabir b. Yezid-i Cu'fî (öl. 127), Ebu Hamza Sumalî (öl.150), Eban b. Teğlib (öl. 141), Ebu Basir Yahya b. Kasım el-Esedî (öl. 148), Hüseyin b. Said, Ali b. Esbat, Ali b. Mehziyar, Fazl b. Şazan gibi müfessirler yetiştirerek bu ilimlerin halk arasında yayılması için doğru bir temel atmışlardır.

Sealebî ve Kurtubî kendi tefsirlerinde İbn Atiyye'den şöyle rivayet etmişlerdir:

Müfessirlerin başı ve onlar arasında onaylanan kimse Ali b. Ebu Talip'tir. Ondan sonra kendini bu ilme adayıp onu zirveye ulaştıran, Abdullah b. Abbas yer almaktadır. Mücahid ve Said b. Cubeyr gibi âlimler de onu takip etmişlerdir...(1)

Kur'ân tefsirinde en önemli ilmî şahsiyetlerden sayılan ve sadr-ı İslam'dan bugüne kadar ilim ve Kur'ân tefsiri konu-

1- Kurtubî tefsiri, c. 1, s. 34-35; Sealebî tefsiri, c. 1, s. 140-145; İbn Atiyye el-Endülüî, el-Muharriru'l-Veciz Fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz, c. 1, s. 41.

sunda seçkin bir unvan kazanan, "Kur'ân Tercümanı", "Ümmetin Mükemmeli", "Ümmetin Denizi", "Müfessirlerin Reisi", "Kur'ân Tefsirinin Babası"⁽¹⁾ gibi lakaplarla lakaplandırılan İbn Abbas şöyle demiştir:

Kur'ân tefsirinde elde ettiğim şeyleri Ali b. Ebu Talip'ten öğrendim.⁽²⁾

İbn Abbas kendisinin ve ashabın tümünün tefsir ve diğer konulardaki ilim ve malumatını, İmam Ali'nin (a.s) bilgi ve ilmi karşısında yedi deniz karşısında bir damla gibi naçiz ve çok az bildirmektedir.

Seyyid İbn Tavus ve diğerlerinin rivayetine göre, Ebubekir Nakkaş⁽³⁾ "Şifau's-Sudur" adlı tefsirinde, İbn Abbas'ın tefsir konusundaki tüm bilgisini İmam Ali'den (a.s) aldığına dair sözünü ve onun Hz. Ali'ye (a.s) çok ağlaması sonucu gözlerini kaybettiğini aktardıktan sonra şöyle diyor:

-
- 1- Bk. Tabakatu'l-Müfessirin, Sefinetu'l-Bihar, c. 2, s. 150; el-İtkan, c. 2, s. 319 ve 264; Şezeratu'z-Zeheb, c. 1, s. 76; Tefsiru'l-Merağî, Mukaddime, c. 1, s. 6.
 - 2- Kurtubî tefsiri, c. 1, s. 34-35; Mukaddemetani Fi Ulumi'l-Kur'ân, s. 246; et-Tefsiru ve'l-Müfessirun, c. 1, s. 89-90.
 - 3- Hicrî 351 yılında vefat eden En-Nakkaş, Ebubekir Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Ziyad el-Mukrî el-Musulî meşhur müfessirlerdendir. Onun tefsir kitabı, Zehebî'nin Siyeru A'lami'n-Nubela kitabının nakline göre yaklaşık kırk cilttir. Ehlisünnet'in rical âlimlerinin çoğu onun abid, ibadet ehli ve yüce bir kişi olduğunu itiraf etmişlerdir; fakat buna rağmen onun rivayetlerini zayıf saymışlardır. Bunun nedeni ise, Şeyh Abbas Kummî'nin el-Kuna ve'l-Elkab adlı eserinde değindiği gibi onun Şiîliğe meyilli olması ve Ehl-i Beyt'in faziletinde rivayet nakletmesidir. Bk. Kamusu'r-Rical, Şeyh Muhammed Tusterî, c. 9, s. 215; Siyeru A'lami'n-Nubela, Zehebî, c. 15, s. 574-576; Tabakatu'l-Müfessirin, Celaluddin Siyutî, s. 80-82. Buna benzer bir hadis, başında biraz fazlalıkla bk. el-Emalî, Şeyh Mufid, s. 236.

Ali (a.s) Resul-i Ekrem'in (s.a.a) kendisine öğrettiği ilme ulaşmıştır. Allah Resulü'ne (s.a.a) de onu Allah öğretmiştir. O halde, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) ilmi Allah'ın ilminden, Ali'nin (a.s) ilmi Allah Resulü'nden (s.a.a) ve benim de ilminim Ali'nin (a.s) ilminden alınmıştır. Benim ve Muhammed'in (s.a.a) ashabının ilmi Ali'nin (a.s) ilmine oranla yedi deniz karşısında bir damla gibidir.⁽¹⁾

Yine Nakkaş kendi tefsirinde şöyle yazmıştır:

Ali b. Ebu Talip, İbn Abbas'a buyurdu ki: "Yatsı namazını kıldıktan sonra Cuban'da bana ulaş (yanıma gel)."

İbn Abbas diyor ki: Bunun üzerine ben namazı kıldıktan sonra mehtaplı bir gecede Ali'ye (a.s) ulaştım. Ali (a.s) bana, "el-Hamd kelimesindeki 'elif'in tefsiri nedir?" diye sordu. Benim ona verecek bir cevabım yoktu. İmam (a.s), "elif" harfinin tefsiri hakkında bir saat konuştu. Daha sonra, "Peki 'el-hamd' kelimesindeki 'lam' harfinin tefsiri nedir?" buyurdu. Ben, "Bilmiyorum." dedim.

İmam (a.s) bir saat boyunca "lam" harfinin tefsiri hakkında konuştu. Sonra bana, "el-Hamd kelimesindeki 'mim' harfinin tefsiri nedir?" diye sordu. Ben, "Bilmiyorum." dedim. İmam (a.s), "mim" harfinin tefsiri hakkında da bir saat konuştu. Sonra, "el-Hamd kelimesindeki 'ha' harfinin tefsiri nedir?" diye sordu. Ben yine, "Bilmiyorum." dedim. İmam (a.s), "ha" harfinin tefsiri hakkında da bir saat konuştu. Nihayet sabahın başladığını bildiren şafağın aydınlığı belir-di. Bunun üzerine İmam (a.s), "Ey İbn Abbas! Ayağa kalk evine git ve farz namazını kılmak için hazırlan." buyurdu.

Abdullah b. Abbas sonra şöyle devam etmektedir: Ben İmam'ın (a.s) tüm buyurduklarını ezberleyip hafızama

1- Sa'du's-Suud, s. 285; Biharu'l-Envar, c. 105, s. 89. Bunun benzeri bir hadis de başında biraz ilaveyle Şeyh Mufid'in el-Emali kitabında, s. 236'da nakledilmiştir.

yerleştirerek ayağa kalktım. Sonra Ali'nin (a.s) Kur'ân hakkındaki ilmi yanında benim ilmimin, denizin yanında küçücük bir göl olduğunu aklımdan geçirdim.⁽¹⁾

Elbette Ali (a.s) ve diğer Ehl-i Beyt İmamları, tefsir ve diğer Kur'ân ilimleri alanında özel öğrenciler yetiştirmekle birlikte, Kur'ân ilimlerini Müslümanlar arasında yaymaya da büyük önem veriyorlardı. İmam Ali (a.s) bu konuda insan topluluklarına şöyle hitap ediyordu:

Kur'ân-ı Kerim hakkındaki her sorunuzu bana sorun.

Muammer, Vehb b. Abdullah kanalıyla Ebu Tufeyl'den şöyle rivayet etmektedir: Ali (a.s) konuşma yaparken onun şöyle buyurduğunu duydum:

Benden sorun; Allah'a andolsun ki, ne hakkında sorarsanız sorun, size cevabını veririm. Bana Allah'ın Kitabı hakkında sorun. Allah'a andolsun ki, gece mi yoksa gündüz mü, çölde mi yoksa dağda mı nazil olduğunu bilmediğim bir tek ayet bile yoktur.⁽²⁾

Zerkanî, neden Ali'nin (a.s) tefsir hakkındaki rivayetlerinin diğer halifelerden daha meşhur olduğu konusunda şunları yazmaktadır:

İmam Ali (a.s) kendisinden önceki halifelerden sonra yaşamıştır. Oysa zamanın geçmesiyle insanların Kur'ân'ı

1- Bk. Biharul-Envar, c. 89, s. 105 ve 106.

2- et-Tefsiru ve'l-Mufessirun, Zehebî, c. 1, s. 90; Kenzu'l-Ummal, c. 2, s. 565 az bir farkla. Bu rivayeti Kurtubî kendi tefsirinde Amir b. Vasile'den nakletmiştir. Kurtubî'nin rivayetinde, Allah'a andolsun ki, ne hakkında sorarsanız sorun, size cevabını veririm." yerine, "Allah'a andolsun ki, kıyamet gününe kadar ne hakkında sorarsanız sorun, cevabını size söylerim." ifadesi geçmektedir. Bk. Tefsir-i Kurtubî, c. 1, s. 35.

anlamaya ve Kur'ân'ın tefsirine daha çok ihtiyaçları vardı. Çünkü o dönemde İslam toprakları genişlemiş ve Müslümanların arasına Arap olmayan milletler katılmıştı. Bu nedenle sahabeden öğretileri almaya her zamandan daha fazla ihtiyaç duyuluyordu. Bu da tefsir hadislerinin İmam Ali'den (a.s) nakledilmesine neden oldu. Ayrıca Ali'nin (a.s), onu diğerlerinden ayıran güzel ve isabetli düşüncelere sahip oluşu, ilminin fazla oluşu, kalbinin nurlu oluşu gibi kişisel özellikleri de vardır.⁽¹⁾

Ehl-i Beyt'ten; hadis ve tefsir kitaplarında, Kur'ân-ı Kerim'in tefsiriyle ilgili dağınık olarak çok fazla eserler kalmıştır. "Tefsir-i Kummî", "Tefsir-i Safî", "Tefsir-i Nuru's-Sekaleyn", "Tefsiru'l-Burhan" gibi Şia'nın Kur'ân'ı rivayetlerle tefsir eden tefsir kitapları bu eserler üzerine telif edilmiş tefsirler olup onların bir bölümünü ortaya koymaktadır.

Sonraki bölümlerde, Ehl-i Beyt'in Kur'ân tefsirinde kullandıkları metotla birlikte, onların engin tefsir mirasından bazı örneklerle değinceğiz.

1- Menahilu'l-İrfan, c. 1, s. 482.

2. Bölüm

EHL-İ BEYT VE KUR'ÂN-I KERİM'İN TEFSİRİ

Tefsirin Anlamı

"Tefsir" kelimesi "fesere" kökünden türemiş olup aydınlık kazandırmak ve ortaya çıkarmak anlamındadır.

İbn Menzur şöyle demektedir:

"el-Fesr" açıklama anlamındadır; gelecek kipi ise "yefsiru" ve "yefsuru" şeklindedir. "Fesserehu", "onu açıkladı" anlamına gelmektedir. Gizli bir şeyi keşfedip ortaya çıkarmaya "el-fesr" denilir. Tefsir, zor bir sözcüğü keşfetmek için kullanılmaktadır.⁽¹⁾

Ragıp İsfahanî ise şöyle demektedir:

"el-Fesr" ve "es-sefr" kelimeleri, sözcük bakımından birbirlerine yakın oldukları gibi mana bakımından da birbirlerine yakındırlar. Şu farkla ki, "fesr" makul bir anlamı ifade etmek için kullanılırken, "sefr" bir şeyi diğerlerinin gözleri önüne sergileme manasında kullanılır. "Sefereti'l-mer'etu an vechiha" denildiği zaman, "Kadın yüzünü açtı" ve "esfereti's-subh" denildiğinde de, "Sabah belirdi" anlamı ifade edilmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Onların sana getirdikleri hiçbir örnek yoktur ki, (onun karşılığın-

1- Lisanu'l-Arab, c. 6, s. 316.

da) sana doğrusunu ve tefsirini getirmeyelim."⁽¹⁾ Bu ayette geçen tefsir, açıklama ve ayrıntılandırma anlamındadır.⁽²⁾

Bazıları da şöyle demişlerdir:

"Fessere" kelimesi "tef'il" kalıbından (tefsir) sözcükteki belirsizliği gidermek için çaba harcamaya denir. Bu da çabadan daha fazla bir anlamı ifade etmektedir.⁽³⁾

Müfessirlerin Teriminde Tefsir

Tabersî (r.a) "Mecmau'l-Beyan" tefsirinin önsözünde, "tefsir" kelimesini tanımlarken, onun lügat anlamını açıklamakla yetinerek şöyle yazmaktadır:

Tefsir, bir kelimenin belirsizliğini açığa çıkarmaktır.⁽⁴⁾

Allame Tabatabâî (r.a) tefsir kelimesini şöyle tanımlamıştır:

Tefsir; Kur'ân ayetlerinin anlamını açıklamak, onların amaç ve delaletlerini beyan etmektir.⁽⁵⁾

Merhum Hoî "el-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'ân" adlı eserinde, tefsiri şöyle tanımlamaktadır:

Tefsir, Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin anlamını açıklamak ve Allah Teâlâ'nın maksudını beyan etmektir.⁽⁶⁾

Anlaşıldığı kadarıyla Tabersî'nin sözünün orijinalinde geçen "müşkül" sözü, mücmel anlamında değil. Yani tefsir sadece bir nevi mücmel ve belirsiz olan ayetlerin belirsizliğini gider-

1- Furkan, 33

2- Mukaddime-i Tefsir-i Ragıp İsfahanî, s. 47.

3- et-Tefsiru ve'l-Müfessirun (Hadi Marifet), c. 1, s. 13.

4- Mecmau'l-Beyan, c. 1, s. 80.

5- el-Mizan, c. 1, s. 4.

6- el-Beyan, s. 187.

mek için yapılmaz. Bilakis "müşkül" kavramından maksat, her türlü belirsizliktir. Bu belirsizlik anlamın kendisine yönelik olup sözcüğün kendi anlamına delalet etmesiyle alakalı olmasa bile. Dolayısıyla bir sözcüğün, kendi zahirî anlamına yüklenmesi ve zahire ters düşen ihtimallerin reddedilmesi, bir ayetin zuhurunun bir anlama geldiğini ispatlamak için yapılan açıklamalar, ayetin zahirî anlamı hakkında yan bilgiler olarak söz konusu edilen ve bir anlamın daha fazla aydınlığa kavuşmasına yardım eden konuların tümü "tefsir" kapsamına girmektedir.

Bazıları tefsiri, lafzî delaletler türünden olan anlam ve amaçların açıklaması ile sınırlandırmışlardır.⁽¹⁾ Fakat bu görüş doğru bir temele dayanmamakta ve tefsir, ayetlerin lafzî delaletleriyle sınırlı olmayıp, nasih ve mensuhu, ayetlerin nüzul sebeplerini, hükümlerin hikmetlerini aydınlığa kavuşturmayı ve bu ilahî kitabın amaçlarını açıklamada bir şekilde rolü olan her şeyi kapsamaktadır. Bu yüzden bazı müfessirler tefsirin tanımını yaparken şöyle demişlerdir:

Tefsir, Allah Teâlâ'nın, peygamberi Muhammed'e (s.a.a) nazil ettiği kitabı anlamak, onun anlamlarını açıklamak, hüküm ve hikmetlerini çıkarmak için yararlanılan bir ilimdir. Bu amaçla lügat, nahiv, sarf, usul-i fıkıh ve kıraat ilimlerinden yararlanılır. Bunun için nüzul sebeplerini, nasih ve mensuhu bilmek gerekir.⁽²⁾

Hadislerde de tefsir bu geniş anlamda kullanılmıştır. Ebu Basir şöyle rivayet etmiştir: İmam Cafer Sadık'a (a.s), yüce Allah'ın, **"Allah'a itaat edin, Resul'e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de..."**⁽³⁾ ayetini sordum; buyurdu ki:

1- Bk. Tefsir-i Tesnim, c. 1, s. 140-141.

2- el-Burhan-u Fi Ulumi'l-Kur'ân, c. 1, s. 13.

3- Nisâ, 59

Bu ayet, Ali b. Ebu Talib, Hasan ve Hüseyin (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) hakkında inmiştir.

Dedim ki: "İnsanlar diyorlar ki: Niçin Ali ve Ehl-i Beyt'inin ismi Allah'ın kitabında geçmiyor?" Buyurdu ki:

Onlara deyin ki: Allah Resulü'ne (s.a.a) namaz kılmaya ilişkin emir de inmiştir; ancak Allah, bu namazların üç rekât mı, dört rekât mı olacağını belirtmemiştir. Namazların rekât sayısını Peygamberimiz açıklamıştır. Ona zekât vermeye ilişkin emir de inmiştir; fakat insanlara bunun miktarının kırk dirhemde bir dirhem vermek olduğunu belirtmemiştir; ta ki bunu Peygamberimiz açıklamıştır. Hacla ilgili emri de indirmiştir; ama Kâbe'nin etrafında yedi kere tavaf edin, şeklinde bir açıklama getirmemiştir. Bu açıklamayı Allah Resulü yapmıştır. "Allah'a itaat edin, Resule itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de..." ayeti de Ali, Hasan ve Hüseyin hakkında inmiştir. Peygamberimiz (s.a.a), Ali ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır." Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: "Size Allah'ın kitabı ve Ehl-i Beyt'imi tavsiye ediyorum. Çünkü ben Allah Teâlâ'dan Havuz başında bana dönünceye kadar bu ikisini birbirinden ayırmamasını istedim, O da bu isteğimi kabul etti." Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: "Ehl-i Beyt'ime bir şey öğretmeye kalkışmayın, onlar sizden daha çok bilirler." Bir seferinde, "Onlar sizi hidayet kapısından çıkarmazlar ve sizi sapıklık kapısından da içeri sokmazlar." buyurmuştur...⁽¹⁾

Tefsir İle Tevilin Farkı

"Evele" kökünden olan "te'vil", dönmek anlamındadır. Eski âlimler tefsir alanında tevil, tefsir ile eş anlamda kullanıyor-

1- Usul-i Kâfi, c. 1, s. 286.

lardı. Son dönem âlimler ise onu, sözcüğü tercih edilen anlama hamletme manasında kullanırlar.⁽¹⁾

Fakat son dönem araştırmacılarından bazıları, bu alanda kendilerine has bir görüşe sahiptirler. Onlardan bir kısmına göre ayetlerin tevili, o ayetlerin açık olmayan iltizamî/gerektirici delaletleri çerçevesinde değerlendirilir; dolayısıyla da tevil, lafzın delaletiyle ilgilidir.⁽²⁾ Diğer bazılarına göre tevil, ayetlerin anlamlarında anlatılan veya talep edilen mısdaktan ibarettir.⁽³⁾

Allame Tabatabaî ise tevili, kelamın, üzerine kurulduğu hakikat ve amaçlardan ibaret olduğunu bilmiştir; öyle ki bu hakikat anlamların içindeki çekirdeği oluşturur ve manalar bu çekirdeğe döner.⁽⁴⁾

Birinci ve ikinci görüşe göre "tevil", mana ile bir şekilde ilişkisi olan ve ona dayanan haricî/nesnel bir hakikattir. İkinci görüşe göre, bu irtibat mısdakın mefhum ile ilişkisi türündendir. Bu esas üzerine, haberin doğrulanmasına neden olan haricîteki haber verilen anlamının gerçekleşmesine "tevil" ismi verilmektedir. Ancak üçüncü görüşe göre, her ne kadar "tevil", haricî hakikate deniyorsa da bütün haricî hakikatlere tevil denmez; her şeyin aslı ve özü olarak söz konusu olan hakikate denir. Tıpkı hüküm vermede söz konusu olan ölçü, bir işteki gaye ve maslahat, bir olayın vuku bulmasındaki illet vb.

Daha dakik bir bakışla şöyle diyebiliriz: Tevilin açık olmayan iltizamî/gerektirici delalet türünden olduğu görüşü Allame

1- el-Mizan, c. 5, s. 322; el-İtkan, c. 4, s. 192.

2- et-Tefsiru ve'l-Müfessirun (Hadi Marifet), c. 1, s. 24.

3- Bk. Risaletu'l-İklil, İbn Teymiyye (Risalelerinin ikinci mecmuası), s. 10 ve 17-18, Hadi Marifet'in et-Tefsiru ve'l-Müfessirun kitabından, c. 1, s. 30'dan naklen.

4- Bk. el-Mizan, c. 3, s. 14-16.

Tabatabaî'nin (r.a) görüşüyle bağdaşabilir. Çünkü yüce Allah'ın mutlak ilim ve hikmetine yakın ettikten sonra açılma-yan iltizamî delaletle Kur'ân-ı Kerim'in bütün hükümlerinin maslahat ve hikmet üzere olduğunu anlayabiliriz. Ancak bu iki görüş arasında bir fark vardır, o da şudur: Allame Tabatabaî'nin görüşüne göre, mananın açık olmayan iltizamî delaletinden sadece özel bir bölümü tevilin kapsamına girer ki, o da mananın kendisine dayandığı ve kendisinden kaynaklandığı hakikatidir; ama diğer iltizamî delaletler tevil kapsamına girmezler. Oysa birinci görüşe göre, tevilin dairesi daha geniştir.

Sonuç olarak, bu kelime, Kur'ân ve hadis terimlerinde, normal idrakle anlaşılmayan "manalar ve yine dış fiil ve örneklerle ilgili hakikatler" anlamında kullanılmıştır. Bu hakikatlerin anlaşılması için aklî dikkate veya gaybî ve ledünnî algılamaya ihtiyaç vardır. Bu kelimenin Kur'ân-ı Kerim'de kullanıldığı yerlere dikkat etmek bunu onaylamaktadır. Örneğin: Hz. Musa (a.s) ile Hz. Hızır (a.s) kıssasında Hz. Hızır'ın (a.s) girişimlerinin perde arkasındaki hakikatler anlamında kullanılmıştır. Hz. Yusuf'un (a.s) kıssasında rüya tabiri anlamında kullanılmıştır. Âl-i İmran Suresi'nin başında işaret edilen müteşabih ayetler konusunda asıl maksadı anlamak anlamında kullanılmıştır. Nitekim hadislerde de Kur'ân'ın batını da Kur'ân'ın tevili olarak adlandırılmıştır:

Ayyaşî kendi senediyle Fuzeyl'den şöyle nakletmektedir:

İmam Muhammed Bâkır (a.s)'a, "Kur'ân'da zahir ve batını olmayan hiçbir ayet yoktur. Yine onda sınırı olmayan ve her sınırında da yüce bir nüktesi olmayan hiçbir harf yoktur." rivayetindeki Kur'ân'ın zahir ve batınının ne anlama geldiğini sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Kur'ân'ın zahiri, tenizilidir (okunduğunda anlaşılan anlam); batını ise tevilidir. Onlardan bazıları geçmiş, bazıları da gelecek

zaman içindir. Kur'ân, güneş ve ay gibi sürekli hareket hâlinindedir ve Kur'ân'da geçen bütün haberler gerçektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: 'O'nun tevilini Allah ve ilimde derinleşenlerden başka kimse bilemez.' İşte -Kur'ân'ın tevilini- biz biliyoruz."⁽¹⁾

Kısacası; Kur'ân ve hadisler açısından Kur'ân-ı Kerim'in tevil-i, onun ilkel ve normal anlayışla anlaşılması mümkün olmayan anlamlarıyla ilgili hakikatlerdir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'in bütün ayetlerinin bir tevil-i vardır ve tevil sadece müteşabih ayetlere has bir olay değildir.

Tefsirin tanımında değindiğimiz şeylerden (Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerindeki maksadının açıklanması), tefsirin dairesinin tevilden daha geniş olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu anlamda tefsir hem kelimenin delaletlerinin açıklanmasını hem de Kur'ân'ın anlamlarının dayandığı hakikatlerin açıklanmasını kapsamaktadır. Zira Allah Teâlâ'nın ayetlerdeki maksadının anlaşılmasında, bunların her ikisinin de rolü vardır.⁽²⁾

1- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 11.

2- Burada şu noktayı da hatırlatmamızda yarar vardır: Bazı cahiller ve Şîî inancına karşı bağnaz olan kişiler, Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinin tevil ve batını oluşunu aracı edinerek Şia'yı eleştirmeye yeltenip demişlerdir ki: "Şia, Kur'ân-ı Kerim ayetlerinde tevil olduğuna inandığı için Kur'ân'ın tefsiri olmadığını söylemektedir." Bu söz kasıtlı olarak söylenmemiş ise cehaletle söylenmiştir; çünkü Şia'nın Kur'ân ayetlerinin batını ve tevil-i olduğuna inanması Kur'ân-ı Kerim'in zahirini inkâr etmesi anlamına gelmez. Aksine, ilerideki konularda açıklığa kavuşacağı gibi, Şia, Kur'ân'ın zahirinin hüccet olduğuna inanmaktadır. Bununla birlikte, sonraki merhalede, masum kişilerden nakledilen rivayetin olması gibi kesin delillerle ispatlanması durumunda Kur'ân'ın batınının da hüccet olduğuna inanmaktadır.

Ayetlerin Zahirlerinin Hüccet Oluşu

Bazı muhaddisler/hadis bilimcileri,⁽¹⁾ reye göre tefsir etmekten sakındıran ve Kur'ân-ı Kerim'i en mükemmel şekilde ancak masumların anlayabileceği ifade eden hadislerin⁽²⁾, Kur'ân-ı Kerim'i masumların dışındaki kimselerin tefsir etmesinin haram olduğunu açıkladıklarını sanmışlardır. Onlara göre, Kur'ân-ı Kerim'i tefsir ederken, sadece ayetlerin tefsirinde nakledilen hadislerle yetinmek ve Ehl-i Beyt İmamlarından hadis nakledilmeyen bir yerde ayetlerin anlamında herhangisi bir şekilde görüş belirtmekten sakınmak gerekiyor. Hatta ayetlerin kesin veya zahirî anlamlarını tefsir kuralları çerçevesinde açıklamak mümkün olsa bile, ona uygun bir hadis nakledilmemişse, onu Kur'ân'a isnat etmemek gerekir.

Fakat Şia'nın ileri gelen âlimlerinin, usul-i fıkıh ve tefsir kitaplarında yaptıkları açıklamalar üzere, bu görüş doğru değildir. Çünkü bu görüş Kur'ân-ı Kerim ayetleri, Peygamber Efendimiz (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in aydınlatıcı buyrukları ve onların kesin bir ilke olarak Kur'ân-ı Kerim'in başvuru noktası olduğunu, ona sarılmanın ve üzerinden düşünmenin gerekliliğini bildiren uygulamalarıyla apaçık bir şekilde çelişmektedir. Açıktır ki, eğer Kur'ân-ı Kerim'e sarılmak, sadece onun tefsiriyle ilgili rivayet edilen hadisleri nakletmekle sınırlandırılırsa, Kur'ân'ın merciiliği ve ona sarılma konusu gerçek anlamını kaybeder.

Oysa Kur'ân'ın başvuru noktası olması ilkesi, yine onun ve masum Ehl-i Beyt'in buyrukları üzerinde düşünmenin gerek-

1- Bk. Vesailu's-Şia, c. 27, s. 176. "Âdemu cevazi istinbatil-ahkami'n-nezeriyye min zavahiri'l-Kur'ân illa ba'de marifeti tefsiriha mine'l-Eimmeti aleyhimissalam" babı.

2- Elinizdeki kitapta reye göre tefsir başlığı altındaki hadislere müracaat ediniz.

liliği oldukça vurgulanmıştır.⁽¹⁾ Bu deliller üzerinde düşünmek bizi Ehl-i Beyt'in buyrukları ve Ehl-i Beyt'ten nakledilen bir hadis olmadığı yerde ise Kur'ân'ın zahirlerinin hüccet oluşu doğrultusunda tefsir yapmanın caiz oluşuna yönlendirmektedir. Burada bu delillerden bazı örneklerle yer vereceğiz:

1- Kur'ân-ı Kerim'de, mesajının anlaşılabilir olduğunu ve Kur'ân üzerinde düşünmek gerektiğini vurgulayan çeşitli ayetler vardır. Örneğin bu ayetlerden bazıları şunlardır:

Onlar Kur'ân üzerinde düşünmüyorlar mı? Yoksa kalbler(inin) üzerinde kilitleri mi var.⁽²⁾

Andolsun biz, bu Kur'ân'da insanlara, öğüt almaları için her temsili anlattık.⁽³⁾

Muhakkak ki o (Kur'ân), âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu Rûhu'l-Emin (Cebrail) uyarıcılardan olman için apaçık Arapça bir dille senin kalbine indirdi.⁽⁴⁾

Bu, insanlara bir açıklama, korunanlara yol gösterme ve öğüttür.⁽⁵⁾

Biz Kur'â'nı senin diline kolaylaştırdık ki, düşünüp öğüt alsınlar.⁽⁶⁾

Andolsun biz, Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?⁽⁷⁾

1- Geçen bölümlerde bu konuda çok sayıda hadis naklettik.

2- Muhammed, 24.

3- Zümer, 27.

4- Şuarâ, 192-195.

5- Âl-i İmrân, 138.

6- Duhân, 58.

7- Kamer, 17.

Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Eğer Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, onda birbirini tutmaz çok şey bulurlardı.⁽¹⁾

Kur'ân'a sarılmanın gerekliliğini, onun anlaşılır olduğunu ve ona amel etmeyi vurgulayan bu ve benzeri ayetler onun zahirinin hüccet olduğuna ve tefsir etmenin caiz olduğuna delalet etmektedir.

2- Kur'ân-ı Kerim Resul-i Ekrem'in (s.a.a) peygamberliğinin doğruluğuna delil ve hüccet olarak nazil olmuş, Allah Resulü (s.a.a) de peygamberliğini inkâr edenlere karşı -küçük bir sure olsa dahi- onun benzerini getirmelerini isteyerek onlara meydan okumuştur. Açıktır ki, bu meydan okuma Kur'ân-ı Kerim'in anlamlarının Araplar için anlaşılır olduğuna delalet etmektedir. Çünkü eğer Kur'ân-ı Kerim anlaşılmaz olsaydı, mucize oluşu insanlar tarafından anlaşılmaz ve karışık olsaydı insanlara onun benzerini getirmek konusunda meydan okumak anlamsız olurdu. Çünkü bu durumda, Kur'ân-ı Kerim onlar için anlaşılmaz bir hâl alırdı ve doğal olarak hakkında hüküm veremezlerdi.

3- Resul-i Ekrem'in (s.a.a) paha biçilmez iki değerli emaneti olan Kur'ân ve Ehl-i Beyt'e sarılmaya delalet eden mütevatir hadisler, onun anlaşılır ve zahirlerinin hüccet olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in emirlerine uymadan ona sarılmak imkânsızdır. Onun emirlerine uymak ise onu anlamaya bağlıdır.

4- Hadisleri Kur'ân-ı Kerim'e sunmayı emreden mütevatir hadisler, Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmenin caiz ve onun zahirlerinin hüccet olduğunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu rivayetlere göre, Kur'ân-ı Kerim ile çelişen bütün hadisler batıl sayılmaktadır.

1- Nisâ, 82.

Aynı şekilde, akit şartlarını Kur'ân-ı Kerim'e sunmayı ve Kur'ân'a ters düşen şartın kabul edilmemesini emreden rivayetler onun anlaşılır ve zahirlerinin hüccet oluşunun delilidir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim kendi haddinde anlaşılır olmazsa, bu durumda hadisleri veya şartları ve benzeri şeyleri değerlendirmeye ölçüsü olamaz.

Diğer bir ifadeyle, Kur'ân-ı Kerim'in birbiriyle çelişkili hadislerden birini tercih etme ve sahih rivayeti batıl rivayetten ayırt etme konusunda ölçü oluşu ve yine alışverişlerde çeşitli şartların doğruluğunun Kur'ân-ı Kerim ile muhalefet etmeyişiyle bağlı oluşu, Kur'ân'ın anlaşılır ve başvuru noktası oluşunun apaçık delilleridir. Kur'ân-ı Kerim sadece rivayetlerle anlaşılabilir olsaydı, rivayetlerin veya muamelelerin şartlarının doğru olup olmadığını değerlendirmek için Kur'ân-ı Kerim'e müracaat etmenin bir anlamı olmazdı.

5- Masum İmamlar, öğrencileri ile yarenlerini çeşitli konularda Kur'ân'a yönlendiriyor, önemli fikrî ve itikadî konuların ve yine din hükümlerinin ispatı için Kur'ân-ı Kerim ayetleri ile delil getiriyorlardı. Açıktır ki, Kur'ân-ı Kerim ile delil getirmek ve insanların dikkatlerini Kur'ân ayetlerine çekmek, Kur'ân-ı Kerim'i anlamaya davet ve onun zahirlerinin hüccet oluşunun açıklayıcısıdır. Ehl-i Beyt İmamları bu metotla, gerçekte ashap ve yarenlerini Kur'ân-ı Kerim üzerinde düşünmeye ve çeşitli konularda ona sarılmaya yönlendirmekteydiler.⁽¹⁾

Bu şekilde delil getirmenin bazı örneklerine Ehl-i Beyt İmamlarının (a.s) Kur'ân-ı Kerim'e istinatları bölümünde değindik.

Burada şunu da hatırlatmakta yarar var: Şia âlimerinin çoğu, Kur'ân-ı Kerim'i Ehl-i Beyt'in öğretileri çerçevesinde tefsir etmenin caiz ve onun zahirlerinin hüccet olduğunu kabul et-

1- el-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'ân, s. 266.

mişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in zahirlerinin hüccet olmadığı görüşü ise sadece bazı Ahbarilere istinat edilmiştir; bu da nadir bir görüş sayılmaktadır.

Şeyh Tusî "et-Tibyan" adlı değerli eserinde her iki görüşün delillerine işaret ettikten sonra ayetlerin zahirlerinin hüccet oluşu, tefsirin caiz oluşu ve cevaz yerleri hakkında kapsamlı bir açıklama yapmıştır. Ondan sonra gelen âlimlerin çoğu da onu kabul etmişlerdir. O şöyle demektedir:

Bizim inancımız şudur: Kur'ân'ın dört anlamı vardır:

1- İlmi Allah Teâlâ'ya özel olan, hakkında kimsenin konuşması ve öğrenmeye çalışması caiz olmayan. Tıpkı şu ayette geçtiği gibi:

Sana (Duruşma) saatinden soruyorlar: Gelip çatması ne zaman diye. De ki: "Onun bilgisi, ancak Rabbimin yanındadır. Onu tam zamanında açığa çıkaracak olan, yalnız O'dur."⁽¹⁾

Yine şu ayette geçtiği gibi:

Allah, (işte kıyamet) saatin(in ne zaman geleceği) hakkındaki bilgi, O'nun yanındadır.⁽²⁾

Dolayısıyla, Allah'a özel olan bilginin peşinden gitmek yanlıştır.

2- Zahirî manasıyla uyum içerisinde olup onun muhatabı olan bir dili bilen her kesimin anlamını anlayacağı şey. Tıpkı şu ayet gibi:

Haksız yere Allah'ın yasakladığı cana kıymayın.⁽³⁾

Yine tıpkı şu ayet gibi:

1- A'râf, 187.

2- Lokmân, 34.

3- En'âm, 151.

De ki: Allah birdir.⁽¹⁾

Ve diğer ayetler.

3- Mücmel (belirsiz) olan ve zahirî, maksadı tüm detaylarıyla ulaştırmayan. Tıpkı şu ayetler gibi:

Namazı kılın, zekâtı verin.⁽²⁾

Oraya yol bulabilen insana Allah için Kâbe'yi haccetmesi gereklidir.⁽³⁾

Hasat günü hakkını verin.⁽⁴⁾

Onların mallarında belli bir hisse vardır. Sâile ve mahruma.⁽⁵⁾

Ve bunlara benzer diğer ayetler. Çünkü namazların ve rekâtlarının sayısının ayrıntısını, hac amelleri ve şartlarının ayrıntısını ve zekâtın nisabının ölçülerini Peygamber Efendimizin (s.a.a) buyruğu ve vahiy dışında anlamak imkânsızdır. Dolayısıyla bu konularda konuşmak yanlış ve yasaktır. Kur'ân'ı tefsir etmeyi yasaklayan rivayetler bu kısımlar hakkında olabilir.

4- Bir Kur'ân kavramının iki veya daha fazla anlam arasında ortak olması ve iki manadan birinin kastedilmiş olma ihtimali. Bu durumda hiç kimsenin, Resul-i Ekrem (s.a.a) veya Ehl-i Beyt İmamlarından birinin buyruğundan destek almaksızın, "Allah Teâlâ'nın maksadı budur" demesi doğru değildir.⁽⁶⁾

1- İhlâs, 1.

2- Bakara, 43 ve 83.

3- Âl-i İmrân, 97.

4- En'âm, 141.

5- Maâric, 24-25.

6- et-Tibyan, c. 4, s. 4.

Şia'nın mutedil Ahbarîlerinden olan Muhakkik Bahranî, Şeyh Tusî'nin sözlerini naklettikten sonra onu sağlam bir söz bile-
rek şöyle buyurmaktadır:

Bu konuda hak söz ve isabetli görüş Şeyhu't-Taife'nin (r.a)
et-Tibyan tefsirinde söylediği ve âlimlerimizin seçkin şah-
siyetlerinden bazılarının da kabul ettiği görüştür.⁽¹⁾

Yine Ahbarî âlimlerinden olan Seyyid Nimetullah Cezairî de
Şeyh Tusî'nin sözünü naklettikten sonra onun sorunu giderip
konunun hakikatini gün ışığına çıkardığını vurgulamıştır.⁽²⁾

Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim ayetlerini onların zahirî anlamları-
na atfetmek ve bu kuralı göz önünde bulundurarak ayetle-
rin anlamlarını açıklamak reye (görüşe) göre tefsir sayılamaz
ve bunun şer'î açıdan yasak olduğu söylenemez. İnşallah,
reye (görüşe) göre tefsir etmeyi yasaklayan hadisleri özel bir
başlık altında inceleyecek ve ondan maksadın ne olduğunu
açıklayacağız.

Kur'ân-ı Kerim Tefsirinin Usulü ve Kaynakları

Kur'ân-ı Kerim tefsiri yakinî veya güven verici bir delil ve hü-
cete dayalı olmalıdır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim tefsirinde
dikkat edilmesi gereken en önemli özelliğin temeli, tefsirde,
zanna dayalı ve güven vermeyen kaynaklara dayanmamaktır.
Aksine aklî veya şer'î açıdan hücciyet ve itibarları kesin olan
delillere dayanmak gerekmektedir. Çünkü birincisi, zanna
dayalı ve yakinî olmayan delilleri izlemek şer'î açıdan yasak
ve yakışıksızdır. İkincisi, Allah'ın izni olmadan bir şeyi O'na
isnat etmek haram ve büyük bir günahıdır. Dolayısıyla Kur'ân

1- el-Hedaiku'n-Nazire, c. 1, s. 32.

2- Bk. Nuru'l-Berahir, c. 1, s. 181.

tefsirinde geçerli bir delil olmaksızın müfessirlerin sözlerine itimat edip onların görüş ve düşüncelerine dayanmak doğru değildir.

Kur'ân-ı Kerim'in kendisi de insanları zanna uymaktan sakındırmış ve dinî konularında zan esaslı bir sözü Allah'a iftira olarak bilmiş, zannın hakka ulaşamayacağını bildirmiştir:

Onların bu hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise haktan hiçbir gerçek kazandırmaz. (Zan ile gerçeğe ulaşılmaz.)⁽¹⁾

Bilmediğin bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi o(yaptığı)ndan sorumludur.⁽²⁾

De ki: "Allah mı size böyle izin verdi, yoksa siz Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"⁽³⁾

O halde, yukarıdaki ilkeyi kabul ettikten sonra şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız: "Kur'ân-ı Kerim tefsirinde güvenilir kaynak nedir?"

Başka bir ifadeyle, Kur'ân-ı Kerim tefsirinde sunulan tefsirin caiz ve güvenilir bir tefsir olması için hangi kaynaklara müracaat etmek gerekir?

Bu sorunun cevabında şunu söyleyebiliriz: Kur'ân-ı Kerim'in sahih tefsir kaynağı dört delil, yani Kur'ân, sünnet (Allah Resulü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in buyruk ve davranışları), icma ve akıldır.

Her ayetten Allah Teâlâ'nın maksadını anlayabilmek için o ayeti kesin ilkelerle ve diğer ayetlerde o konu hakkında geçen

1- Necm, 28.

2- İsrâ, 36.

3- Yûnus, 59.

kayıtlarla ve yine sünnet, icma ve kesin akıl yoluyla anlaşılan ilkeler, kayıt ve açıklamalarla incelemek gerekir.

Kur'ân'ı Kur'ân İle Tefsir Etmenin Hüccet Oluşu

Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmenin hüccet oluşunu birkaç şekilde açıklayabiliriz:

1- Kur'ân-ı Kerim de diğer metinler gibi, bir bölümünü anlamak için diğer bölümlerdeki karinelere dikkat etmekle mümkün olan bir bütündür. Başka bir ifadeyle, akıl sahiplerinin yazarlar ve hatiplerin sözlü ve yazılı eserlerinden yararlanmadaki metotları, bir kitap veya hitabenin bütün konularını birbiriyle karşılaştırarak bazı konuları diğer bazılarıyla onaylamak veya çürütmektir. Bu uygulama ise kutlu şeriat sahibinin duyup görebileceği şekilde yapılmış, buna rağmen ona karşı hiçbir engelleme ve yasaklama getirmemiştir.⁽¹⁾

2- Kur'ân için Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen sıfatlardan biri de "tibyanu kulli şey", yani "her şeyin açıklayıcısı" sıfatıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Sana bu kitabı, her şeyi açıklayan... olarak indirdik.⁽²⁾

Açıktır ki, Kur'ân-ı Kerim her şeyin açıklayıcısı olduğuna göre kendisinin de açıklayıcısıdır. Her şeyi açıklayan Kur'ân-ı Kerim'in ise kendi belirsizliğini açıklamaması anlamsızdır. Elbette bu açıklayıcılığın birtakım dereceleri ve her derecenin de kendine özel şartları vardır. Ancak genel olarak bu ayet-i kerimenin zahirinden, Kur'ân-ı Kerim vesilesiyle onun diğer ayetlerinin zahirlerinin anlaşılabilmesi ve onu anlamanın bir basamağına ulaşılabileceği sonucuna varılmaktadır.

1- Tefsir-i Tesnim, c. 1, s. 73.

2- Nahl, 89.

3- Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) davranışlarında Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmelerine sık sık rastlamaktayız. Bu da, bu metodun doğru olduğunu ortaya koymaktadır. Ehl-i Beyt'in (a.s) Tefsir Metotları bölümünde bunun bazı örneklerine değineceğiz.

4- Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) buyruklarında bu metodu onaylayacak birçok şahit vardır. Örneğin Peygamber Efendimizden (s.a.a) nakledilen şu hadis gibi:

Kur'ân'ın bir bölümü diğer bölümünü doğrular (doğruluğuna tanıklık eder). Dolayısıyla onun bir bölümüyle diğer bölümünü yalanlamayın.⁽¹⁾

İmam Ali'den (a.s) de şöyle nakledilmiştir:

Allah'ın kitabı; onunla görürsünüz, onu dilinize akıtırırsınız, onunla dinlersiniz ve onun bir bölümü diğer bir bölümüyle konuşur, bir bölümü diğer bölümüne tanıklık eder.⁽²⁾

Yine şöyle nakledilmiştir:

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmamışızdır."⁽³⁾ Kur'ân-ı Kerim'de her şeyin açıklanması vardır ve yüce Allah, Kur'ân'ın bir bölümünün diğer bölümünü doğruladığını ve onda hiçbir ihtilafın bulunmadığını hatırlatmaktadır. Nitekim şöyle buyurur: "Eğer (Kur'ân) Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, onda birbirini tutmaz çok şey bulurlardı."⁽⁴⁾ / ⁽⁵⁾

5- Muhaliflerin, Kur'ân-ı Kerim'de ihtilaf olduğuna dair iddialarına, bizzat Kur'ân-ı Kerim'in kendisine dayanılarak cevap

1- Kenzu'l-Ummal, c. 1, s. 619.

2- Nehcü'l-Belaga, hutbe: 133.

3- En'âm, 38.

4- Nisâ, 82.

5- Nehcü'l-Belaga, hutbe: 18.

verilebilir ve Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri metodundan yararlanılarak bu yöndeki şüpheleri giderilebilir. Aksi takdirde, bu ihtilaf kuruntusunu gidermek için Kur'ân'ın dışında bir şeye ihtiyaç olursa, muhalifler için Kur'ân'ın mucize oluşu ispatlanmış olmayacaktır. Ve bu, kısmen de olsa Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsirinin doğruluğunu ispatlamaktadır.⁽¹⁾

Kur'ân Tefsirinde Sünnetin Hüccet oluşu

Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmenin en güzel ve en mükemmel yollarından biri, onu Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) sünneti ile tefsir etmektir. Ve esasen, sünneti göz önünde bulundurmadan tefsir etmek eksik ve hatta saptırıcı bir iş olur.

Resul-i Ekrem (s.a.a) ve tertemiz Ehl-i Beyt'in (a.s) aklî ve naklî delillerle ispatlanan masumluğunu göz önünde bulundurup, onların ilahî mesajları ulaştırmada vesile olduklarına ve açıklama görevini üstlendiklerine dikkat edersek, Kur'ân-ı Kerim'i anlama ve tefsir etmede sünnetin hüccet oluşu açıkça ortaya çıkacaktır.

Esasen Allah Teâlâ, Peygamber'i (s.a.a) Kur'ân'ın açıklayıcısı kılmıştır. Ehl-i Beyt ise onun halifeleri ve ilminin mirasçılarıdır. O halde, onların buyruklarını göz önünde bulundurmadan yapılacak olan her açıklama ve her tefsir kendiliğinden geçersiz ve itibarsızdır.

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Sana da o Zikr'i (Kur'ân'ı) indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın.⁽²⁾

1- Bk. Tefsir-i Tensim, c. 1, s. 68.

2- Nahl, 44.

Yine Cuma Suresi'nin ikinci ayetinde ilahî mesajı insanlara ulaştırmak ilkesi hususunda Allah Resulü'nün (s.a.a) vazifesine işaret edip onu öğretmeyi de Peygamber'in (s.a.a) vazifelerinden sayarak şöyle buyurmuştur:

O'dur ki ümmîler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları yücelten, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Oysa onlar, önceden, açık bir sapıklık içinde idiler.⁽¹⁾

Sekaleyn hadisine göre Resul-i Ekrem'in (s.a.a) bu makamı onun yerine geçen halifelerine (12 İmam) intikal etmiştir. Çünkü bu mütevatir hadis Kur'ân-ı Kerim'e ve Ehl-i Beyt'e (a.s) sarılmayı emretmektedir ve şüphesiz Ehl-i Beyt'e (a.s) sarılmak, onların Kur'ân tefsiri konusundaki buyruklarını görmezlikten gelmekle bağdaşmaz. Bu hadisin zeylinde Allah Resulü'nün (s.a.a) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"...Benden sonra sekaleyne nasıl davranacağınıza bakın." O sırada biri, "Ey Allah'ın Resulü, sekaleyn nedir?" diye sorunca Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu: "Bir taraftı Allah'ın elinde, diğer tarafı ise sizin elinizde bulunan Allah'ın Kitabı'dır; sapmamak için ona sarılınız. Diğeri ise, benim iteretim ve soyumdur. Latif ve Habir olan Allah, bu ikisinin Kevser havuzu başında bana ulaşınca kadar birbirinden ayrılmayacağını bildirmiştir ve ben Kitap ve iteretim için Rabbimden bunu istedim. O halde, bu ikisinden öne geçmeyin, yoksa helak olursunuz. Bu ikisinden geride kalmayın, aksi takdirde yine helak olursunuz. Onlara bir şey öğretmeye kalkışmayın, çünkü onlar sizden daha bilgilidirler."

Hâkim bu rivayeti Zeyd'den nakletmiş, Buharî ve Müslim'in ölçülerine göre de sahih bilmıştır.⁽²⁾

1- Cuma, 2.

2- el-Mu'cemu'l-Kebir, c. 5, s. 167; Mecmuatu'r-Resail, c. 2, s. 48.

Ehl-i Beyt'in (a.s) kendisi de birçok hadiste insanları kendilerine müracaat etmeden Kur'ân'ı tefsir etmekten sakındırmış, bu işin sapmaya neden olacağını bildirmiş ve Kur'ân-ı Kerim'in tefsirinde Ehl-i Beyt'in (a.s) başvuru noktası olduğunu vurgulamışlardır.

1- İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur:

Hiçbir şey Kur'ân tefsiri kadar insanların aklından uzak değildir: Ayetin baş tarafı bir şey hakkında, ortası başka bir şey hakkında, sonu ise daha başka bir şey hakkındadır.⁽¹⁾

Bu buyruğun apaçık örneği, baş ve son tarafları Allah Resulü'nün (s.a.a) eşleri, orta kısmı ise Ehl-i Beyt hakkında nazil olan Tathir ayetidir. Açıktır ki, sünnetten yardım almadan ve Resul-i Ekrem (s.a.a) tarafından Ehl-i Beyt'in kimler olduğu belirtilmeden bu gibi ayetleri anlamak mümkün değildir.

2- Yine şöyle rivayet edilmiştir: Sudeyr şöyle demektedir: İmam Muhammed Bâkır'a (a.s), "Fedanız olayım! Siz nasıl insanlarsınız?" diye sordum. Bunun üzerine İmam (a.s) buyurdu ki:

Biz Allah'ın ilminin hazineleriyiz. Biz Allah'ın vahyinin tercümanlarıyız. Biz gökyüzünün altındakilere ve yeryüzündekilere Allah'ın ulaşan hüccetleriyiz.⁽²⁾

3- Başka bir rivayette ise şöyle geçmektedir: İmam Ali b. Ebu Talip'in (a.s) Kur'ân'ı anarak şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

Kur'ân'ın zahiri farz amel, bâtını gizli ve örtülü ilimdir. O, bizim yanımızda yazılı ve açıktır.⁽³⁾

1- Biharu'l-Envar, c. 89, s. 110.

2- Usul-i Kâfi, c. 1, s. 192.

3- Daaimu'l-İslam, s. 53.

4- İmam Muhammed Bâkır'dan (a.s) nakledilen bir hadiste şöyle geçmektedir:

Vasilerden başka hiç kimse zahiri ve batınıyla Kur'ân'ın tümünün kendi yanında olduğunu iddia edemez.⁽¹⁾

5- İmam Cafer Sadık (a.s), "**Yanında Kitaptan bir ilim bulunan kimse de, 'Sen gözünü açıp yummadan ben onu sana getirebilirim.' dedi.**"⁽²⁾ ayetini okuduktan sonra parmaklarını açarak göğsüne koyup şöyle buyurdu:

Allah'a andolsun Kur'ân'ın ilimlerinin tümü bizim yanıımızdadır.

6- İmam Cafer Sadık (a.s), kendisine bir soru soran Kûfeli birine şöyle buyurdu:

Medine'de seni görürsem, Cebrail'in evlerimizdeki izini ve onun vahiy, Kur'ân ve ilimleri indirmek için dedemize nazil oluşunu sana gösteririm. Acaba insanlar bizim yanıımızdaki ilimden doyasya içip hidayet buldukları halde, bizim sapmamız mümkün müdür?! Bu imkânsızdır.⁽³⁾

7- Yakub b. Cafer şöyle der: Mekke'de İmam Ebu'l-Hasan (a.s) ile birlikte olduğum bir sırada biri, "Siz Kur'ân'dan duymadığınız bir şeyi tefsir ediyorsunuz!" dedi. Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Kur'ân insanlara nazil olmadan önce bize nazil olmuş, insanlara tefsir edilmeden önce bize tefsir edilmiştir. Onun helal ve haramını, nasih ve mensuhunu biz biliyoruz ve bu ayetin hangi gecede, kimin hakkında ve hangi konuda

1- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 228.

2- Neml, 40.

3- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 16.

nazil olduğunu biz biliyoruz. Bizler Allah'ın yeryüzündeki hâkimleri ve kulları üzerindeki şahitleriyiz...(1)

8- Mansur b. Hazım kendi inancını İmam Cafer Sadık'a (a.s) sunduğu rivayette şöyle der:

İmam'a dedim ki: "Allah, yarattıkları aracılığıyla bilinmeyecek kadar yüce ve uludur. Bilakis yarattıkları O'nun aracılığıyla bilinirler."

İmam (a.s), "Doğru söyledin." buyurdu.

Dedim ki: "Rabbinin bir olduğunu bilen kimsenin, bu Rabbin rızasının ve öfkesinin de olduğunu, neye razı olduğunu ve neden öfkelendiğinin ancak vahiy ve resul aracılığıyla bilineceğini de bilmesi gerekir. Bir kimse vahiy almıyorsa, Allah'ın elçilerini arayıp bulmakla yükümlüdür. Onlarla karşılaştığı zaman da hüccet olduklarını, onlara itaat etmenin farz olduğunu bilmelidir."

"İnsanlara dedim ki: 'Siz Resul-i Ekrem'in (s.a.a) Allah tarafından kullarına gönderilen bir hüccet olduğunu biliyor musunuz?' Onlar, 'Evet, biliyoruz.' dediler. Ben, 'Resul-i Ekrem (s.a.a) vefat ettikten sonra Allah'ın kulları arasındaki hücceti kim oldu?' diye sordum. 'Kur'ân.' dediler. Kur'ân'a baktım. Murcie, Kaderiyeciler ve hatta ona temelden inanmayan zındıklar, onunla ilgili olarak tartışıp duruyorlar. Karşı tarafa üstünlük sağlamak için onu kullanıyorlar. O zaman anladım ki, Kur'ân'ın hüccet olması, ancak bir kayyım (denetçi) ile mümkündür. Bu kayyımın Kur'ân ile ilgili konularda söylediği her şey hak olmalıdır."

"İnsanlara, 'Kur'ân'ın kayyımı kimdir?' diye sordum. Dediler ki: 'İbn Mes'ud Kur'ân'ı biliyor, Ömer biliyor ve Huzeyfe biliyor.' Ben, 'Tümünü mü biliyorlar?' diye sordum.

1- Nuru's-Sekaleyn, c. 4, s. 595; Vesailu's-Şia, c. 27, s. 198.

'Hayır.' dediler ve Ali (a.s) dışında, 'Şu adam Kur'ân'ın tümünü biliyor' diye birini gösterdiklerine tanık olmadım. Nitekim halk arasında bir mesele baş gösterdiğinde, başkaları 'Bilmiyorum.' derken bu, 'Biliyorum.' diyor. Ben de şahitlik ederim ki Ali (a.s), Kur'ân'ın kayyimidir. Bu yüzden ona itaat etmek farzdı. Resul-i Ekrem'den (s.a.a) sonra insanlar arasındaki hüccet oydu. O'nun Kur'ân ile ilgili olarak söyledikleri haklır..."

İmam Cafer Sadık (a.s) Mansur b. Hazım'ın sözlerini dinledikten sonra onu överek onayladı.⁽¹⁾

Genel olarak şunu söyleyebiliriz: Ayetlerin tefsiri hakkında Resulullah (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'ten mütevatir veya muvassak düzeyde güvenilir kanallarla çok sayıda hadisler nakledilmiştir. Esasen onların tüm söz ve davranışları bir nevi Kur'ân ayetlerinin tefsiri, izahı ve Allah Teâlâ'nın maksudunun açıklaması sayılır. O halde masum olmaları hasebiyle her türlü zan ve sanıdan, hatta aksi bir ihtimalden bile uzak olan Ehl-i Beyt'in tefsir ve açıklamasını kenara bırakıp Kur'ân'ı direkt olarak kendisi tefsir eden bir kimsenin tefsirini nasıl kabul edebiliriz?! Oysa Kur'ân-ı Kerim'de genel ve özel, mutlak ve mukayyet, mücmel ve mübeyyen, muhkem ve müteşabih olduğunu, birçok konuda Kur'ân'ın mücmel hükümlerinin hadisler vesilesiyle açıklandığını veya Kur'ân'ın genel hükümlerinin hadislerle beyan edildiğini veya mukayyet olduğunu bilmekteyiz. Bu bilinç ve kesin bilgiye rağmen bir ayet hakkında nasıl tefsir yapabilir ve o ayeti kayıtlandıran veya sınırlandıran ya da nesheden bir hadisin olmadığından emin olabiliriz?

Dolayısıyla, Ehl-i Beyt'in Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmede hüccet oluşu konusunda hiçbir şüphe yoktur ve bu konuda İmamîye âlimleri ittifak içerisinde.

1- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 189.

Kur'ân'ın sünnet ile tefsirini kabul ettikten sonra incelenmesi gereken diğer iki konu daha vardır:

1- Kur'ân-ı Kerim'i sünnet ile tefsir etmek hangi derecededir? Acaba Kur'ân'ı sünnetle tefsir etmek Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etme derecesinde midir yoksa önce Kur'ân'ın kendisine müracaat etmeli, ayetlerin anlamlarını elde ettikten sonra onları diğer ayetlerin ışığında hadislerle mi tefsir etmeliyiz?

2- Kur'ân'ı sünnet ile tefsir ederken sadece mütevatir hadislerle mi müracaat etmek gerekiyor yoksa ahkâmla ilgili ayetler ravisi sıkı (güvenilir) olan haber-i vahid ile de tefsir edilebilirler mi? Ya da ravisi sıkı (güvenilir) olan haber-i vahid, ister ahkâmla ilgili ayetlerde olsun ister itikatla ilgili ayetlerin dışında kalan diğer ayetlerde, bütün ayetlerin tefsirinde hüccet midir? Aşağıda bu iki konuyu inceleyeceğiz:

Kur'ân'ın Sünnet İle Tefsir Derecesi

Bazıları, Kur'ân-ı Kerim'in her ayetinin diğer ayetlerin ışığında tefsir edildikten sonra güvenilir hadislerle tefsir edilmesi gerektiğine de inanmaktadırlar. Çünkü hadislerin Kur'ân'a sunulmasını bildiren rivayetlere göre, yalnız Kur'ân-ı Kerim ile çelişmeyen hadisler güvenilir ve hüccettirler. Bunu elde etmek için de, hadis ve rivayetler Kur'ân'a sunulduğunda onların Kur'ân ayetleriyle çelişip çelişmediklerinin değerlendirilebilmesi için her şeyden önce Kur'ân ayetlerinin anlamı Kur'ân çerçevesinde açıklık kazanmalıdır.⁽¹⁾

Elbette bu görüşe sahip olanlar, Kur'ân'ın mütevatir (kesin) olmayan rivayetlerle tefsir edilmesini de gerekli bilmektedirler. Fakat mütevatir hadislerin hüccet oluşunu ispatlamak için

1- Bk. Tefsir-i Tensim, c. 1, s. 131-140.

onları Kur'ân'a sunmaya gerek olmadığından Kur'ân'ı direkt olarak onlarla tefsir edebiliriz. Kur'ân'ı böyle bir sünnetle tefsir etmek, bu açıdan Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmekle aynı derecededir.

Bu Görüşün Eleştirisi

Gördüğünüz gibi, Kur'ân'ın sünnet ile tefsir edilmesinin, Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsir edilmesinden sonraki derecede yer almasının asıl nedeni, hadislerin Kur'ân'a sunulmasıyla ilgili rivayetlerdir. Fakat anlaşıldığı kadarıyla rivayetlerin sunulmasıyla ilgili bu algılama doğru değildir. Çünkü bunu kabul etmeyen Usulcüler (fıkıh hukukçuları) arasındaki meşhur görüşe göre, bu rivayetlerin anlamı, hadislerin, tasdikî ve ciddi murad merhalesinde değil, istimalî zuhur merhalesinde ayetlerin zahirlerine sunulmasıdır.

Dolayısıyla ortada bitişik olmayan Kur'ânî bir kayıtlandırıcı ve sınırlandırıcının olmasının, bir hadisin bir ayet ile nispetini değerlendirmede hiçbir etkisi olmaz.⁽¹⁾

1- Burada şöyle bir sanıyla karşılaşabiliriz: "Bazı yerlerde istimalî murad merhalesindeki nispet tebayün/zıt olabileceği gibi ciddi murad merhalesinde tebayün olmayabilir. Dolayısıyla hadisleri Kur'ân'a sunmayla ilgili rivayetlerin böyle yerleri kapsamına alması, ciddi murad değil de istimalî murad merhalesinde Kur'ân'a aykırı hadislerin düşmesini gerektirmektedir." Fakat bu düşünce, gerçek olmayan bir olasılığa dayanmaktadır. Çünkü bu hadislerin kendilerinde açık bir şekilde şöyle geçer: İçeriğine Kur'ân'dan bir tanık bulunan her hadis hüccettir. Açıktır ki, eğer bir hadis hakkında diğer ayetlerde, o ayet ile sunulan hadis arasındaki orantıyı yok edecek bir açıklama yapılmışsa, bu açıklamanın kendisi hadisin içeriğinin doğruluğuna tanıktır ve sorun, ayetin ciddi murad merhalesinde nisbetini göz önünde bulundurmaya gerek kalmaksızın hallolacaktır.

Kur'ân ayetlerinin birbirlerine karşı bağlantılı karine sayıldığı, fakat hadislerin Kur'ân'a karşı bağlantısız karineler olduğu iddiası ise de-

Ayrıca şu ihtimal de vardır: Hadislerin Kur'ân ayetlerine sunulmasıyla ilgili rivayetlerin anlamı, hadislerin ayetlerin her birine ayrı ayrı sunulması değil, onların Kur'ân'dan elde edilen kesin kurallara sunulmasıdır. Şehid Sadr (r.a) bu ihtimali söz konusu ederek onu şöyle açıklamıştır:

Kur'ân'a aykırı olan veya Kur'ân'dan bir şahidi olmayan rivayetlerin atılmasından maksat, Kur'ân'ın genel ruhuna aykırı olan ve Kur'ân'da benzeri bulunmayan rivayetlerin atılması olabilir. Bu durumda, Kur'ân'a aykırı olan rivayetlerin atılmasının anlamı şudur: Zannî/Zanna dayalı delil, Kur'ân'ın yasamalar ve genel hükümlerle ilgili tabiatıyla uyum içerisinde olmazsa hüccet değildir. Dolayısıyla aykırılık ve muhalefetten maksat, gerçek anlamda Kur'ân ayetlerinin mazmun ve içeriğiyle muhalefet ve muvafakat değildir.⁽¹⁾

Bu ihtimale göre, bu hadislerin anlamı şudur: Zanna dayalı delil ve o cümleden haber-i vahid, Kur'ânî teşriler/yasamalar ve hükümlerin genel yapısı ile uyum içerisinde olmazsa hüccet olmayacaktır.

Daha sonra bu görüşü güçlendirmek için şöyle demektedir:

Bu delili güçlendiren şey şudur: Hükümlerin açıklanmasında Ehl-i Beyt İmamlarının yeri ve rolü şeriatın takipçilerine ve bu gibi hadislerin ravilerine apaçık belli ve anlaşılır olması, bu nedenle de Müslümanların, dini Ehl-i Beyt'ten (a.s) öğrenmek ve Allah Teâlâ'nın hükümlerinin

lilsizdir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in tedricî (aşamalı) olarak nazil olması, onların arasında gerçek anlamda bir bağlantının olmasını reddetmektedir, tenzili bağlantı için ise herhangi bir delil yoktur. Hadisleri ayetlere sunmayla ilgili rivayetler de tenzili bağlantının olduğuna delalet etmez.

1- Buhusun Fi İlmi'l-Usul, c. 7, s. 333–335.

ayrıntılarını bilmekle sorumlu olmaları bunu gerektirmekle birlikte "Onun (hadis) için Kur'ân'dan bir veya iki şahit bulursanız..." gibi ifadelerin varlığı muttasıl (bağlantılı) karine konumunda olup bu hadisleri buna yönlendirmektedir. Zahirî olarak anlama ile uyumlu olmaktan daha geniş anlamı olan "şahit" ifadesi ve bir şahitle yetinilmemesi, şahitten maksadın, ciddî uyumluluk değil, benzerlerinin varlığı olduğunun en iyi delilidir.

Hasan b. Cehm'in İmam Musa Kazım'dan (a.s) naklettiği rivayette şöyle geçmektedir: "Sana birbiriyle çelişen iki rivayet ulaşırsa, onları Allah'ın Kitabı ve bizim hadislerimizle karşılaştır; o ikisine benziyorsa doğrudur, aksi durumda batıldır."⁽¹⁾

O halde maksat, her hadisi Kur'ân'ın bütün ayetlerine sunmak değildir. Çünkü bu konu zahire, hatta âlimler ve fakihlerin davranışına aykırıdır. Ehl-i Beyt İmamlarının, hadislerin Kur'ân'a sunulmasını emretmelerinden maksatları böyle bir şey olsaydı, bunu kesinlikle apaçık bir şekilde vurgularlardı. İşlerinin odak noktası hadisler olan Şia'nın ileri gelen fakihleriyle müfessirleri de hadislerden yararlanmaya başlamadan önce, Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir ediyorlardı. Oysa günümüzdeki Kur'ân ilimleri araştırmacılarının itiraf ettikleri üzere, geçmiş âlimler arasında Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmeye ilgi duyulmazdı.

Kur'ân-ı Kerim'in Tefsirinde Haber-i Vahidin Hüccet Oluşu Hakkında Bir İnceleme

Kur'ân tefsirinde Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) hadislerinden yararlanmak konusundaki önemli sorulardan biri de şudur: Tefsir rivayetlerinin çoğu haber-i vahid türün-

1- age.

dendir. Haber-i vahid ise yakinin değil, zan ve ihtimalin oluşmasına neden olur. Oysa biz daha önce Kur'ân tefsirinin zanî değil, yakinî delile dayanması gerektiğini hatırlatmıştık. Buna göre şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız: Kur'ân-ı Kerim tefsirinde tek bir güvenli şahsın haberine veya güvenilir sayılan bir haber-i vahide nasıl istinat edilebilir?

Diğer bir ifadeyle; eğer Ehl-i Beyt'in tefsir konusundaki buyrukları tevatür düzeyindeki rivayetler gibi kesin bilgi kazandıracak yollarla elimize ulaşacak olursa, Kur'ân-ı Kerim tefsirinde kesinlikle ölçü olurlar. Fakat Ehl-i Beyt'in tefsir konusundaki buyrukları haber-i vahid yoluyla elimize ulaşır, bu durumda ne yapmak gerekir?⁽¹⁾

Usul-i fıkıh ilminde haber-i vahidin (güvenilir bir kimsenin haberi) hüccet oluşu konusunda yapılan çok uzun araştırmaları göz önünde bulundurduğumuzda bu sorunun cevabı açıklık kazanmaktadır. Çünkü güvenli bir şahsın haberi ve güvenilir sayılan bir haber genel olarak insanlar için güven verici olup, akıl sahipleri açısından ilim/kesin bilgi ve itminan sayılmaktadır. Dolayısıyla bir konuyu bu yolla elde eden bir kimse akıl ve akıl sahipleri açısından ona uygun davranmak ve gereğini yapmak zorundadır. O halde, ister ahkâm ve fıkıh meseleleriyle ilgili ayetlerin tefsiri hakkında olsun, ister diğer mevzular hakkında, kişisel yakın ve vicdanî ilmi gerektiren usul-i din dışında, güvenli kimsenin haberi (haber-i sika) mutlak suretle hüccettir.

1- Şeyh Tusi'nin el-Beyan tefsirindeki bazı sözlerinden de Kur'ân-ı Kerim tefsirinde haber-i vahidin hüccet olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat onun kendisi de bazı ayetlerin tefsirinde haber-i vahide dayanmıştır. Bu da onun, haber-i vahidin hüccet olmadığını söylerken maksadının, mutlak surette haber-i vahid değil, güvenilir olmayan haber-i vahid olduğunu göstermektedir. Bk. el-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'ân, c. 1, s. 6; el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'ân, c. 8, s. 141 ve c. 10, s. 351.

Daha açık bir ifadeyle, fıkıh usulcülerinin genelinin kabul ettiği ravisi güvenilir olan haber-i vahidin hüccet oluşunun delillerinden biri de, güvenilir ravisi olan haber-i vahide sarılma konusunda akıl sahiplerinin davranışdır. Ravisi güvenilir olan haber örfte güven ve yakın oluşturduğu için akıl sahipleri onu vicdanî ilim saymışlar ve ona vicdanî ilmin etkilerini yüklemişlerdir. Bu davranıştan da şu sonucu elde ediyoruz: Haber-i vahid, sünneti (masumun söz ve davranışlarını) örfî yakın olarak ispatlamaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerim tefsirinde ve Allah Teâlâ'nın maksudını anlama konusunda sünnet kesinlikle hüccettir.

Elbette usul-i dinde sadece mütevatir haber hüccettir. Çünkü usul-i dinle ilgili meselelerde, hatalı olması söz konusu olan örfî yakın hüccet değildir ve sadece vicdanî yakın hüccettir.

"el-Beyan" tefsirinin yazarı bu konuda şöyle demektedir:

Gerçeği bildirmekte olan emarenin (gerçeği bildirmek isteyen haber-i vahid gibi) hüccet olmasının anlamı, emarenin ilim/kesin bilgi hükmünde olmasıdır. O halde, ilim ve yakîne yüklenen her şey emareye de yüklenir... Bunun delili ise akıl sahiplerinin davranışdır; akıl sahiplerinin ilim ve yakın kazandıran delile karşı davranışları ne ise, zanna neden olan geçerli delile karşı da davranışları aynıdır.⁽¹⁾

Bazılarının, sadece ahkâm/fıkıh meseleler konusundaki tefsir rivayetlerini geçerli bilip diğer konularda nakledilen tefsir rivayetlerini, her ne kadar sahih yolla elimize ulaşmış olsa bile geçerli bilmemeleri doğru değildir.

Belki de tefsir rivayetleri arasında Kur'ân-ı Kerim'in usul ve ilkeleriyle uyuşmayan içeriğe sahip birtakım rivayetlerin var-

1- Bk. Nakş-i Eimme Der İhya-i Din, c. 7, s. 64.

lığı, bazı müfessirlerin tefsir rivayetlerinden yüz çevirmesi-ne neden olmuştur. Fakat bu sorunun bütün tefsir rivayetleri hakkında söylenemeyeceğine, aksine, sadece bu tür uyuşmazlık içeren rivayetlerin itibarlarını kaybedeceğine dikkat edilmesi gerekmektedir. Çünkü rivayetlerin hüccet olmamasının şartlarından biri de, senetlerinin doğru olmasına ilaveten rivayetin, Kur'ân-ı Kerim'in zahiriyle uyuşmazlık içerisinde olmamasıdır. Bu şartın görmezden gelinmesi, bazı uydurma rivayetler ve İsrailiyatın (Yahudilerin İslam'a karıştırdıkları rivayetler) Kur'ân tefsiri alanına girmesine neden olmuştur. Fakat bu rivayetler, diğer rivayetlere güveni sarsacak seviyede değildirler. O halde, tefsirde, senet bakımından geçerli olan ve içerik bakımından Kur'ân-ı Kerim'e ters düşmeyen rivayetler geçerli sayılıp onlara itibar edilebilir.⁽¹⁾

Bu görüşe göre, ravisi güvenli olan ve güvenilir bilinen haber-i vahid, ister ahkâmla ilgili ayetlerde olsun ister itikadî ayetler dışındaki diğer ayetlerde, bütün hepsinin tefsirinde hüccettir.

Tefsirde İcma ve Aklın Hüccet Oluşu

Kur'ân-ı Kerim tefsirinde icmanın hüccet oluşu, onun da haber-i vahid gibi sünneti ispatlamanın yollarından biri olması açısındandır. Tefsirde sünnetin hüccet olduğu ilkesine göre icma da hüccettir.

Tefsirde kesin aklın hüccet oluşu ise şu açıdandır: Yüce Allah hikmet ve ilim sahibidir. Akıl sahibi her konuşan kimsenin muradını açıklarken göz önünde bulundurduğu kesin kararlar ve aklın kesin olarak idrak ettiği ölçülere göre O'nun buyruklarına muhalefet etmek ise imkânsızdır.

1- Bk. el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'ân, c. 9, s. 220.

Tefsirin Ön Bilgileri

Daha önce de açıkladığımız gibi, Kur'ân ve Ehl-i Beyt'in, Kur'ân-ı Kerim üzerinde düşünmeye ve onun bitmek bilmeyenengin ilminden yararlanmaya davet ettiğini göz önünde bulundurarak, Kur'ân ayetlerinden Allah Teâlâ'nın maksadını anlamak için çaba harcamak anlamında Kur'ân-ı Kerim tefsirinin meşruiyet ve matlubiyet ilkesi, çoğu ilim adamları ve araştırmacılar açısından kesin bir şeydir. Fakat Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamak, onun hakikat ve öğretilerine ulaşmak için Kur'ân müfessirinin hangi özelliklere sahip olması, hangi ön bilgi ve kuralları gözetmesi gerektiğini incelemek lazım.

Genel bir incelemeyle Kur'ân-ı Kerim tefsiri için gerekli olan kural ve ön bilgileri şu iki başlık altında özetleyebiliriz:

- 1- Kur'ân-ı Kerim'i anlama ve tefsir etmenin genel ön bilgileri.
- 2- Kur'ân-ı Kerim'i anlama ve tefsir etmenin özel ön bilgileri.

Kur'ân-ı Kerim'i Anlamanın Genel Ön Bilgileri

Tefsirin genel ön bilgilerinden maksat sadece tefsirde kullanılmayan, sırf Kur'ân-ı Kerim tefsirinde kullanılması için yazılmayan, fakat o ilimlerin bazı hüküm ve meseleleri tefsir ilminde tasavvurî veya tasdikî kaynaklar/altyapılar olarak kullanıldığı için tefsir ilminde bilinmesi gerekli olan ilim ve öğretilerden sayılmaktadır.

Bu ön bilgiler de iki ana bölüme taksim edilmektedir:

1- Arap Dili Kuralları

Kur'ân-ı Kerim Arapça olarak nazil olmuştur. Bu nedenle Arap dilini ve dil kurallarını bilmek, Kur'ân-ı Kerim'i anlamaya yardımcı olan bir yoldur. Arap dili kuralları ve dil bilimleri lügat, sarf, nahiv ve belagat olmak üzere dört ilimde derlen-

miştir. O halde, Kur'ân-ı Kerim'i anlamak ve tefsir etmek isteyen bir kimsenin bu ilimler hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olması gerekir.

2- Tefsirle İlgili İlimler

Edebiyat ilimleri dışında tefsir için bilinmesi gereken en önemli ilim kelim, tefsir, tarih, hadis, usul-i fıkıh ve fıkıh ilmidir.

Kelam ilmine ihtiyaç duyulmasının nedeni, bazı önemli kelam konularının, tefsirin tasdikî kaynaklarından olmalarıdır. Açıktır ki, bu kaynakları elde etmeden tefsir doğru temellere sahip olmayacaktır.

Tarih bilgisine ihtiyaç duyulmasının nedeni şudur: Kur'ân-ı Kerim peygamberlerin, geçmiş ümmetlerin ve yine Resul-i Ekrem'in (s.a.a) davranışlarını ve peygamberlik döneminde başından geçenleri önemle anlatmıştır. Tarih konusunda bilgi sahibi olmak, bu ayetleri doğru bir şekilde anlamaya büyük oranda yardımcı olacaktır.

Hadis ilmine ihtiyaç duyulmasının nedeni ise, hadisin, Kur'ân-ı Kerim'den sonra Kur'ân tefsirinin en önemli kaynağı oluşudur. Hadislerden haberi olmadan, Kur'ân'dan yapılan algılamalar yetersiz ve hatalarla dolu olacağı kesindir.

Usul-i fıkha ihtiyaç duyulmasının nedeni, Ehl-i Beyt'in (a.s) de beyan ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerim ayetleri genel ve özel, mutlak/kayıtsız ve mukayyed/kayıtlı, mücmel/özet ve mübeyyen/detay gibi çeşitli gruplardaki söyleşi kalıplarındadır. Her ayetin anlaşılması ve doğru tefsiri ancak onun kendi grubuna yerleştirilmesiyle mümkündür. Bu nedenle, ayetlerin bütün genel ve özel, mutlak ve mukayyed, mücmel ve mübeyyen, nasih ve mensuh yönleri çok iyi teşhis edilmeli ve genellikle usul-i fıkıh ilminde incelenmiş olan bunlarla ilgili kanun ve

kurallar tam bir titizlikle gözetilmelidir. Çünkü bu konuda en küçük bilimsel eksiklik, Kur'ân'ı anlama hususunda sapmaya neden olur.

Fıkha duyulan ihtiyacın sebebi ise, ahkâmla ilgili ayetleri anlamaktır. Çünkü ahkâmı elde etmenin kendine has birtakım ön bilgileri ve özel bir metodu vardır. Bu metot ve ön bilgilere riayet etmeden bu grup ayetleri anlamak imkânsızdır.

Bazıları, Kur'ân-ı Kerim'i anlayabilmek için bu ilimler dışında mantık ve irfan ilmini öğrenmeyi de gerekli bilmektedirler.

Kur'ân-ı Kerim'i Anlamanın Özel Ön Bilgileri

Özel ön bilgilerden maksat, Kur'ân-ı Kerim'e özel olan ve genellikle Kur'ân ilimleri adı altında toplanıp incelenen ilimlerdir. Tefsire başlamadan önce bu ilimler hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Burada onların bazı genel başlıklarına işaret edeceğiz.

Kur'ân'ın Nazil Oluşu ve Kıraat İlmi

Müfessir, muteber kıraatlere vakıf olmalıdır. Çünkü bazı durumlarda kıraatler arasındaki farkları bilmek ayetin anlamını anlamada etkilidir.

1- Nüzul Sebepleri İlmi

Kur'ân-ı Kerim tedricî (aşamalı) olarak nazil olmuştur ve Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayet Resul-i Ekrem'in (s.a.a) hayatındaki özel olaylarla ilgilidir. Nüzul sebebi veya nüzul sebepleri diye adlandırılan bu olay ve ortamlardan haberdar olmak Kur'ân-ı Kerim'i anlamak için etkilidir.

2- Muhkem ve Müteşabih, Nasih ve Mensuh İlmi

Kur'ân-ı Kerim ayetleri ve hadislerin tanıklığıyla Kur'ân ayetlerinde nasih ve mensuh, muhkem ve müteşabih gibi özel-

likler vardır. Bunlar hakkında bilgi sahibi olmadan ayetlerin maksat ve anlamlarını anlamak imkânsızdır. İşte bu nedenle, müfessir bu tür ayetlerle ilgili konuları inceleyip tefsirde ondan yararlanmalıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de bu gibi özellik ve hususiyetlerin varlığına delalet eden hadislerden biri, Şeyh Hurr Amilî'nin "Vesai-lu's-Şia" adlı eserinde İmam Cafer Sadık'tan (a.s) naklettiği şu hadistir:

Sofiler fedakârlık ve takva konusunda Kur'ân-ı Kerim'den birtakım ayetlere dayanınca İmam Cafer Sadık (a.s) onlara getirdiği delilde şöyle buyurmuştur:

Acaba siz Kur'ân'ın nasih ve mensuhunu, muhkem ve müteşabihini biliyor musunuz? Çünkü bu ümmetten bazı kişiler bu konuda saparak helak olmuşlardır!

Onlar, "Hepsini değil ama bazılarını biliyoruz." dediklerinde İmam (a.s), *"Siz bu problemle karşılaşacaksınız..."* buyurdu ve sonra şöyle devam etti:

Kötü bir yola gitmişsiniz ve insanları da o yola götürmüşsünüz! Allah'ın Kitabı, Resulullah'ın (s.a.a) sünnet ve hadislerine karşı cahillik yoludur bu yol. O hadisler ki, Kur'ân tasdik eder onları ve siz cahilliğiniz nedeniyle onları reddedip Kur'ân'dan bilmiyorsunuz. Nasih ve mensuh, muhkem ve müteşabih, emir ve nehiy gibi Kur'ân'dan olup da bilmediğiniz şeyler üzerinde düşünüyorsunuz.

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:

Karıştırdığınız ve bilmediğiniz şeyi kendinizden uzaklaştırın ve onun ilmini ehline bırakın ki Allah katında ecriniz olsun ve mazur sayılın. Kur'ân'ın nasihi ile mensuhunu, muhkemi ile müteşabihini ve helali ile haramını tanıyıp birbirinden ayırt edebilmeye çalışın. Çünkü bu iş, sizi Allah'a daha da yaklaştıracak, cahillik ve bilgisizlikten daha

da uzaklaştıracaktır. Cahilliği de ehline bırakın; çünkü ce-
halet ehli çok, ilim ehli ise azdır. Allah Teâlâ şöyle buyur-
muştur: "Her ilim sahibinin üstünde bir ilim sahibi vardır."

Bu ve diğer hadislerin apaçık bir şekilde vurguladıkları gibi,
Kur'ân'daki bütün bu özellikleri anlamak sadece Ehl-i Beyt'e
(a.s) müracaat etmekle mümkündür.

Kur'ân Müfessirinin Özellikleri

Kur'ân müfessiri, daha önce de değindiğimiz bilimsel hazır-
lıkları yaptıktan sonra diğer bazı özelliklere de sahip olmalı-
dır ve onların en önemlileri şunlardan ibarettir:

1- Peygamberliğe İnanmak ve Takva

Bir Kur'ân müfessirinin sahip olması gereken en önemli özel-
lik, son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.a) peygamberli-
ğine inanmasıdır. Şüphesiz gabya, Allah Resulü'nün (s.a.a)
peygamberliğine ve Kur'ân-ı Kerim'in vahiy olduğuna tam
olarak inanmayan bir kimse Kur'ân-ı Kerim'in gaybî öğretilerini
anlayamayacak, Kur'ân-ı Kerim'den algılaması hatalı ve
yanlış olacaktır.

Böyle bir kişi, ilahî ayetler penceresinden gayb âlemine ba-
kamadığı için o engin öğretileri maddi mefhumların dar ka-
lıbında sınırlandırmaya, her ayetten maddî ve tabîî ölçülerle
uyumlu bir tefsir sunmaya çalışacaktır. Başka bir ifadeyle,
böyle bir kişi gayb âlemini inkâr etme varsayımı ile tefsir et-
tiği için her ayeti bu varsayım ile uyum içerisinde olacak bir
şekilde tefsir edecek ve Allah'ın kelamını sırf Resul-i Ekrem'in
(s.a.a) asrının dünyevî kültürü, siyaset ve iktisadından ibaret
bilecektir.⁽¹⁾

1- Bazı materyalistlerle kasıtlı oryantalistlerin sözlerinde Kur'ân ayetle-
rinden böyle bir telakkiye sahip olduklarına rastlamak mümkündür.

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Yeryüzünde haksız yere büyüklenenleri ayetlerimden uzaklaştıracam. Onlar her ayeti görseler de yine ona inanmazlar. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler; ama azgınlık yolunu görseler, onu yol edinirler. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.⁽¹⁾

Dolayısıyla, Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmenin önemli şartlarından biri, İslam dininin temel inançlarına inanmak ve bu imanın takva, temizlik, ihlâs ve Allah Teâlâ'nın karşısında teslimiyetle birlikte olmasıdır. Aksi takdirde, kişi Kur'ân-ı Kerim'in tefsirine kendi varsayımlarını katarak ondan kişisel veya grupsal görüş ve amaçlarına ulaşmak için yararlanabilir. Çünkü imanı, sapmayla karışmış ve düşüncesi günah ve onun etkilerinden kaynaklanan sapmalara bulaşan bir kimse hiçbir zaman sapma ve fesattan serbest olmaz. Eğilim ve nefsanî heveslerini katmadan Kur'ân'ın maksatlarını anlayıp ayetlerin gerçek anlam ve mefhumlarına ulaşamaz. Bu gibi kişiler ister istemez fesat, sapma ve yanlış inançlara sürüklenir, Kur'ân-ı Kerim'i anlamada yanlış fikrî eğilimler ve sapmalara uğrarlar.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

Kalplerinde eğrilik (doğru yoldan sapma) olanlar, fitne çıkarmak, -uydurma bir- tevil yapmak için onun müteşâbih ayetlerinin ardına düşerler. Oysa onun tevilini Allah ve ilimde derinleşenlerden başka kimse bilmez...⁽²⁾

Bu ise, hadislerde şiddetle sakındırılan, Kur'ân'ı kişisel reye (görüşe) göre tefsir etmektir. Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

1- A'râf, 146.

2- Âl-i İmrân, 7.

Her kim Kur'ân'ı kendi reyine göre tefsir ederse yeri cehennem ateşidir.⁽¹⁾

Her kim Kur'ân'ı kendi reyine (görüşüne) göre tefsir ederse Allah'a iftira etmiş olur.⁽²⁾

Diğer bir nokta ise, Kur'ân'ı anlamak, ayetlerin zahirini anlamakla sınırlanmamasıdır. Kur'ân-ı Kerim kendine özel derin öğretilere ve bâtinî anlamlara sahiptir. Bundan yararlanmak için kalp temizliğine, takvalı olmaya ve Ehl-i Beyt'i (a.s) izlemeye gerek vardır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim vahiy kaynağından kaynaklanmıştır ve kalp iman nuru, takva ile aydınlanmadıkça ve ondan günah perdeleri giderilmedikçe Kur'ân-ı Kerim'in hakikati ile irtibat kurmak mümkün değildir ve Allah'ın nurunun kalbe ışımasına kabiliyeti olamaz. Nitekim Kur'ân da gerçek hidayet ve aydınlıklarından ancak takvaya sahip olanların yararlanabileceklerini vurgulamakta (**Takvalılar için hidayettir**), Kur'ân'ın hakikatlerini ancak şirk ve imansızlık çirkefliklerinden arınmış ve münezzeh olanların anlayabileceğinin altını çizmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Tamamen temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz.⁽³⁾

İmam Ali (a.s) bu konuda şöyle buyurmaktadır:

Kur'ân ilminin hakikatini; onun tadını alanlardan, Kur'ân'ı bilmesi nedeniyle cahilliği ilme, körlüğü basirete ve sağır-lığı işitmeye dönüşenlerden, onunla geçmiş ilimleri idrak eden, öldükten sonra Kur'ân vesilesi ile dirilen, Allah yanında iyi işler kaydeden, günahları Kur'ân vesilesi ile yok eden ve Kur'ân vesilesi ile Allah'ın rızasına ulaşanlardan

1- Evali'l-Leali, c. 4, s. 104.

2- Vesailu's-Şia, c. 27, s. 190.

3- Vâkıa, 79.

başkası bilemez. Kur'ân'ın ilmini sadece ehlinden isteyin. Onlar kendilerinden yararlanan yegâne nur ve kendilerine uyulan yegâne imamlardır. Onlar ilmin yaşamı ve cahilliğin ölümüdürler...

2- Zahir Takılmak ve Delilsiz Bâtına Eğilmekten Sakınmak

Kur'ân müfessirinin ikinci özelliği, lafzın zahirine takılmak ve yine delilsiz yere bâtına yönelmekten sakınmaktır. Aksi-ne kesin bir aklî veya naklî delil olduğu yerde lafzın zahirine takılmak, Kur'ân-ı Kerim kavramlarına dar görüşlülükle bakmaya neden olur ve bu yoldan elde edilen bir algılama aklın temel kuralları ve dinin sağlam ilkeleri ile bağdaşmaz. Böyle bir tefsir eğilimi Müslümanların arasında tarihte tecsim veya tatil, cebir veya tafviz, Allah'ın veli kullarına tevessül etmenin meşruiyetini reddetme gibi büyük sapmaların meydana gelmesine neden olmuştur.

Yine, tefsirde bâtına eğilim göstermek ve bazı sofilerle gultın eserlerinde rastlandığı üzere masum kişilerin buyruklarına dayanan kesin bir delile istinat etmeden ayetler için bâtınî anlamlar zikretmek, inanç sistemini ve İslamî görüşü sürekli tehdit eden diğer bir tehlikedir. Ehl-i Beyt (a.s) tefsirde bu iki sapık eğilimi şiddetli bir şekilde reddetmiş ve bu eğilim sahipleriyle sürekli mücadele etmişlerdir.

3- Peygamber ve Ehl-i Beyt'e (a.s) Müracaat Etmek

Kur'ân-ı Kerim müfessirinin üçüncü önemli özelliği, Kur'ân tefsirinde Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'e (a.s) müracaat etmesidir. Bu özellik aynı zamanda önceki özelliklerin ölçüsü ve temin edicisidir de.

Önceki bölümlerde bu konunun delillerine değinildiği için burada tekrarlamaktan sakınarak sadece bir hadisi nakletmekle yetiniyoruz:

İmam Muhammed Bakır (a.s), Seleme b. Kuheyl ve Hakem b. Uteybe'ye şöyle buyurmuştur:

İster doğuya gidin ister batıya, biz Ehl-i Beyt'ten kaynaklanmayan doğru bir ilim bulamazsınız.⁽¹⁾

Reye (Şahsî Görüş) Göre Tefsirden Sakındırmak

Allah Resulü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'ten ulaşan hadislerde reye göre tefsir yapmak kınanmış ve ondan sakındırılmıştır. Dolaşısıyla, böyle bir tefsir yapmanın çirkin ve kötü olduğu bütün İslam âlimlerinin ittifak ettiği bir husustur. Burada, konuyla ilgili hadislerin bir bölümüne yer vererek, daha sonra reye göre tefsir yapmak konusundaki asıl görüşlere değinip konuyu inceleyeceğiz:

Resul-i Ekrem'den (s.a.a) şöyle rivayet edilmiştir:

Kim Kur'ân'ı kendi reyine göre tefsir ederse, isabetli olsa bile hata yapmıştır.⁽²⁾

İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur:

-Kendi zannınca- Kur'ân'ın bir kısmını başka bir kısmıyla karşılaştırarak karıştıran kimse küfre düşmüş olur.⁽³⁾

İmam Hüseyin'in (a.s) Basra şehrinden gelip de kendisine "samed" kelimesinin ne anlama geldiğini soran adama karşı şu cevabı verdiği nakledilmiştir:

Kur'ân hakkında yakışmayan bir şey söylemeyin, onun hakkında cedelleşmeyin ve onun hakkında bilginiz olmadan konuşmayın. Çünkü ben dedem Allah Resulü'nün

1- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 399.

2- Sünen-i Tirmizî, c. 5, s. 200, hadis: 2952.

3- Usul-i Kâfî, c. 2, s. 632.

(s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: "Kim Kur'ân hakkın-
da bilgisi olmadan bir şey söylese yeri cehennem ateşi-
dir...(1)

Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Kim Kur'ân'ı kendi reyi ile tefsir ederse Allah'a iftira etmiş
olur.(2)

Şeyh Kuleynî (r.a) "el-Kâfî" adlı eserinde İmam Muhammed
Bâkır'ın (a.s) meşhur müfessir Katade'ye şöyle buyurduğunu
nakletmiştir:

Eyvahlar olsun sana! Kur'ân'ı kendi görüşüne göre tefsir
ediyorsan helak olmuşsun ve diğerlerini de helaka sürük-
lemişsindir. Kur'ân'ı başkalarının sözlerine dayanarak tef-
sir ediyorsan yine helak olmuşsun ve diğerlerini de helake
sürüklemişsindir. Eyvahlar olsun sana ey Katade! Kur'ân'ı
ancak onun muhatabı olan kimseler anlar.(3)

Ayyaşî İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle nakletmektedir:

Kur'ân'ı kendi reyine göre tefsir edip de doğru görüş orta-
ya koyan kimse sevap almaz, yanlış görüş belirten kimse
ise (hak ve hakikat sınırında) gökyüzünün mesafesinden
daha uzak olur.(4)

İmam Hasan Askerî'ye (a.s) isnat edilen tefsirde Resul-i Ek-
rem'den (s.a.a) şöyle rivayet edilmektedir:

Kur'ân'a sarılmakla çok büyük bir şerefe ulaşan kimsenin
kim olduğunu biliyor musunuz? O, Kur'ân tevilini cedel
ehlinin görüşü veya kıyas yapanların kıyasıyla değil, biz

1- et-Tevhid, s. 90; Vesailu's-Şia, c. 27, s. 189.

2- Kemalu'd-Din ve Temamu'n-Ni'met, s. 256.

3- el-Kâfî, c. 8, s. 311.

4- Vesailu's-Şia, c. 27, s. 202.

Ehl-i Beyt'ten (a.s) veya bizim Şiilerimiz arasındaki temsilcilerimizden ve elçilerimizden öğrenen kimsedir. Kur'ân hakkında kendi rey ve görüşleriyle görüş belirtenler ise, tesadüfen sözleri doğru olursa, Kur'ân'ı ehli olmayan kimselerden almak konusunda cahillik etmiş olurlar... Eğer Kur'ân hakkındaki sözleri yanlış olursa yerleri cehennem ateşidir.⁽¹⁾

Şeyh Saduk kendi senediyle İmam Ali'den (a.s), o da Resul-i Ekrem'den (s.a.a) Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu naklediyor:

Benim kelimımı (Kur'ân'ı) kendi reyine göre tefsir eden kimse bana iman etmemiştir.⁽²⁾

İmam Muhammed Bâkır (a.s) da şöyle buyurmuştur:

Bildiğiniz şeyi söyleyin ve bilmediğiniz şeyi ise, Allah daha iyi bilir, deyin (Allah'a bırakın). Bir adam bir ayeti alır, ama ayet hakkında gök ile yer arasındaki mesafeden daha büyük bir mesafeden düşer.⁽³⁾

Nakledilen rivayetler, Kur'ân'ı kendi reyine göre tefsir etmenin haram olduğunu bildiren rivayetlerden bazı örneklerdir. Böylece, Kur'ân'ı kendi reyine göre tefsir etmenin haram olduğu konusunda hiçbir şüpheye yer kalmamaktadır.⁽⁴⁾ Ancak "reye göre tefsir" in gerçek anlamının ne olduğuna bakmak gerekmektedir.

1- İmam Hasan Askerî'nin tefsiri, s. 14 ve Biharul-Envar, c. 92, s. 182.

2- el-Emali, Şeyh Saduk, s. 55, 2. meclis.

3- Vesailu's-Şia, c. 27, s. 3359.

4- Bu gibi rivayetleri Merhum Mevla Muhammed Tahir Amilî "Mir'atu'l-Envar" adlı kitabında; el-Burhan tefsirinin önsözünde, s. 15-19'da; Merhum Allame Meclisî Biharul-Envar, c. 89, s. 107-112'de ve Şeyh Hürr-i Amilî de Vesailu's-Şia, c. 18, s. 129'da kaydetmişlerdir.

Reye Göre Tefsir

Anlaşıldığı kadarıyla şiddetli bir şekilde yasaklanan reye göre tefsirden maksat aşağıdaki şıklardır:

- a) Kur'ân-ı Kerim'i, herhangi muttasıl/bitişik ve munfasıl/ ayrı, kopuk bir karine olmaksızın ayetin zahirî anlamının aksine tefsir etmek.
- b) Kur'ân-ı Kerim'i, zahirî anlamın aksine kesin bir karine olduğu halde zahirî anlamına uygun tefsir etmek.
- c) Ayetin anlamı belirsiz olup bir anlamda zahir olmadığı yerde, geçerli bir delil olmaksızın, birkaç ihtimal arasından bir ihtimali tercih ederek Kur'ân'ı onunla tefsir etmek.

Böyle bir tefsir (reye göre tefsir), tefsirde doğru olmayan metotlara başvurmadan kaynaklanmaktadır. Bu metotları üç şıkta özetleyebiliriz:

1- Kişisel görüşünü Kur'ân'a mâl etmek:

Bu şıkta müfessir, ayetlerin gerçek anlamlarına ulaşmayı, onların mana ve maksatlarını anlamayı kendine asıl hedef seçeceğine, Allah'ın kelamını kendi özel rey ve görüşü çerçevesinde tefsir edip kendi görüşüyle bağdaştırıyor. Bu metottan, normalde bidat çıkarmak veya kendi özel görüşlerini Kur'ân'a mâl etmek isteyen ve insanların, kendi görüş ve varsayımlarını kabul etmelerini sağlamak için ayetin anlamındaki ihtimaller arasından onlarla uyumlu olan anlamı tercih eden kimse yararlanmaktadırlar. Dolayısıyla, reye göre tefsirin önemli örneklerinden biri, Kur'ân-ı Kerim'in maksat ve anlamlarını açıklamada müfessirin kendi görüş ve düşüncesini merkez edinmektir.

Bu konuda nakledilen hadislerden, reye göre tefsirin bunu da kapsamına aldığını anlamak pekâlâ mümkündür.

Emîrül-Müminin Ali'nin (a.s) Basra'nın fethinden sonra okuduğu hutbede, Resul-i Ekrem'den (s.a.a) naklen şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Ey Ali! Sen benden sonra kalacak ve benim ümmetime müptela olacaksın... Ümmetimden Kur'ân ve benim sünnetime muhalefet ederek benim getirdiğim dinde kendi reylerine göre amel edenlerle savaşacaksın. Hâlbuki dinde görüş ve rey yoktur; sadece emir ve yasak vardır."

Ben, "Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü çıkacak olan düşmanlık karşısında bana kurtuluşun yolunu göster." diye arz ettim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Evet, öyle olunca sen hidayetle yetin. Kavmin hidayeti kendi heveslerine göre çevirip Kur'ân'ı kendi reylerine göre dönüştürdükleri ve dünyaya itimat ederek kendi istekleri doğrultusunda Kur'ân'dan delil getirmek için onu kendi reylerine göre tevil ettikleri zaman sen kendi görüşünü Kur'ân'a yönlendir. Kavmin insanı korkutan büyük olaylarla karşılaştıklarında arzularla dolu padişahların ve biatlerini bozan önderlerin (Nakisin), zalim gurubun (Kasitin) ve helak edici yalan, azgın heves ve şüphe ehli dinden çıkarların (Marikin) yanında sözü yerinden kaydırıp tahrif ettikleri zaman sen değerli akıbetten geri kalma; çünkü akıbet muttakilerindir."⁽¹⁾

2- Kur'ân'ı ihtisası olmadan tefsir etmek:

Kur'ân-ı Kerim'i muhkem ve müteşabih, nasih ve mensuh gibi konuların beyanındaki özel üslubunu ve diğer özelliklerle

1- el-İhticac, c. 1, s. 289; Biharu'l-Envar, c. 92, s. 422; bu anlam Nehcü'l-Belaga'nın 138. hutbesinde Emîrül-Müminin Ali'nin (a.s) dilinden şöyle geçmektedir: "Onlar hidayeti heva ve hevese yönlendirince, o, have ve hevesi hidayete yönlendirir, onlar Kur'ân'ı reye yönlendirince, o, reyini Kur'ân'a yönlendirir." Nehcü'l-Belaga, c. 2, s. 21.

rini bilmeden yalnız genel Arapça dil kurallarından yararlanarak tefsir etmek mümkün değildir.

Üstat Allame Tabatabaî, reye göre tefsir etmekten sakındıran rivayetlerin bu metodu da kullanmaktan sakındırdığını vurgulayarak bu görüş hakkında şöyle demektedir:

Ayet ve rivayetlerden anlaşılan şudur: Kur'ân'ı kendi re-yine göre tefsir etmekle ilgili yasaklama, tefsir metodu ve Kur'ân'ın maksatlarını elde etme yöntemine yöneliktir. Şöyle ki: Müfessir, Allah Teâlâ'nın buyruğunu anlamak için, kulların sözlerini anlamada aşına olduğu metodu kullanmaya çalışır... (Açıktır ki) sözün delaletlerini anlamak ve anlamları sözcüklerden çıkarmak için insanların aralarında geçen konuşmalarda sürekli kullandıkları birtakım üslup ve kurallar vardır. Müfessir bu üslup ve kuralları Kur'ân-ı Kerim'in anlam ve maksatlarını anlamak için kullandığı zaman ister istemez onun kendine has üslup ve metodundan dışarı çıkar. Kur'ân-ı Kerim'in, konuları anlatmak için kullandığı özel üslupları vardır; müfessirin onlara tam anlamıyla riayet edip sınırından çıkmaması gerekir. Özellikle Kur'ân-ı Kerim'in Resul-i Ekrem'in (s.a.a) hayatı döneminde aramızda meşhur olduğu anlamda bir araya toplanmadığını, aksine dağınık ayetler ve sureler hâlinde Müslümanların yanında bulunduğunu dikkate alarak, bir ayetin mana ve amacını anlamak isteyen bir kimse, sadece o ayetin delaletine dikkat ederek diğer ayetlerin delaletini göz ardı etmemelidir. Nitekim insanların sözlerinin anlam ve delaletlerini anlamak için de böyle yapılmaktadır...⁽¹⁾

Allame Tabatabaî'nin maksadı, Kur'ân-ı Kerim tefsirinde, karinenin karineyi içeren şeyden ve özeline genelden öne geçi-

1- Bk. el-Mizan tefsirinin önsözü, s. 9 ve İslam'da Kur'ân, s. 20.

rilmesi gibi konuşma kurallarını bir kenara bırakmak değildir. Aksine maksat, genel konuşma kurallarına ilave olarak, Kur'ân-ı Kerim'in beyan metodundaki özel kuralların da göz önünde bulundurulması ve sadece genel kuralları uygulamakla yetinilmemesidir. Dolayısıyla bu Kur'ân-ı Kerim'in özel kuralları genel konuşma kurallarıyla çelişirse, özel kuralları genel konuşma kurallarından öne geçer.

Kısacası; Kur'ân-ı Kerim tefsirinde bir taraftan sözlerin zahirinin hüccet oluşu, karinenin kendi delaletinden ve özelin genelden öne geçmesi gibi genel konuşma kuralları gözetilmeli, diğer taraftan da Kur'ân-ı Kerim'in beyan metodunda özel bir metodunun olduğu yerlerde, sadece genel kurallarla yetinilmeyip Kur'ân'ı anlamak ve tefsir etmek için o üsluplar ölçü edinilmelidir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'i genel ve özel kurallara riayet etmeden tefsir etmek reye göre tefsirdir.

3- Kur'ân-ı Kerim'i, hadisleri göz önünde bulundurmadan tefsir etmek:

Kur'ân-ı Kerim'i, Allah Resülü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) hadislerinden yararlanmadan tefsir etmek doğru bir yol değildir. Tıpkı Ehl-i Beyt'in (a.s) buyruklarında sınırlandırıcı veya kayıtlandırıcı olup olmadığını araştırmadan Kur'ân-ı Kerim'in genel veya mutlak buyruğunu almak gibi.

Ehl-i Beyt (a.s), kendilerine müracaat etmeden Kur'ân-ı Kerim'i tefsir edenleri apaçık bir şekilde eleştiriyor, onların bu işlerinin kendilerinin helak ve diğerlerinin ise bedbaht olmasına neden olacağını vurguluyor ve bu nedenle Ehl-i Beyt'e (a.s) müracaat etmeden Kur'ân'ı tefsir ettiklerini iddia edenlerle mücadele ediyorlardı.

Bir rivayette şöyle geçmektedir: İmam Cafer Sadık (a.s) Ebu Hanife'ye, "*Sen Irak'ın fakihi misin?*" diye sordu. Ebu Hanife,

"Evet." deyince İmam (a.s), *"Neye dayanarak fetva veriyorsun?"* diye sordu. Ebu Hanife, "Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti ile!" cevabını verdi.

İmam (a.s), *"Ey Ebu Hanife! Allah'ın Kitabını hakkıyla biliyor musun? Nasih ve mensuhu biliyor musun?"* diye sordu.

Ebu Hanife, "Evet." cevabını verince İmam (a.s) buyurdu ki:

Ey Ebu Hanife! Büyük bir ilim iddiasında bulundu; eyvahlar olsun sana! Allah Teâlâ bu ilmi Kur'an'ın sahiplerindenden -Kur'an'ın nazil olduğu kişilerden- başka kimseye vermemiştir. Eyvahlar olsun sana! Kur'an'ın ilmi sadece Peygamberimiz Muhammed'in (s.a.a) soyundan olan özel kişilerin yanındadır. Allah Teâlâ Kur'an ilminden sana bir harf bile miras olarak vermemiştir.⁽¹⁾

Zeyd-i Şehham'ın naklettiği diğer bir rivayette şöyle geçmektedir: Katade, İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) huzuruna çıktığı zaman İmam (a.s) ona, *"Ey Katade! Sen Basra halkının fakihi misin?"* diye sordu. Katade, "İnsanlar öyle biliyorlar." dedi. İmam (a.s), *"Ben senin Kur'an tefsiri yaptığını haber aldım."* buyurduğunda Katade, "Evet." cevabını verdi.

Bunun üzerine İmam (a.s), *"Eğer ilim ve yakine sahip olarak tefsir yapıyorsan çok yüce bir makama varmışsındır..."* buyurdu ve sonra şöyle ekledi:

Eyvahlar olsun sana ey Katade! Kur'an'ı kendi yanından tefsir yapıyorsan helak olmuşsun ve diğerlerini de helakete sürüklemiştir. Kur'an'ı başkalarının sözleriyle tefsir yapıyorsan, yine helak olmuşsun ve diğerlerini de helakete sürüklemiştir. Eyvahlar olsun sana ey Katade!

1- Vesailu's-Şia, c. 27, s. 48.

Kur'ân'ı yalnız Kur'ân'ın muhatabı olan kişiler anlarlar.⁽¹⁾

Ebu Hanife ve Katade, Ehl-i Beyt'e (a.s) müracaat etmeden Kur'ân-ı Kerim'i tefsir ettiklerini iddia ediyorlardı. Bu hadiste, Ehl-i Beyt'e (a.s) müracaat edilmeden tefsir yapılması reddedilmiştir. İşte bu nedenle İmam Muhammed Bâkır (a.s) kendilerini Kur'ân müfessirlerinden sayan Selem b. Kuheyl ve Hakem b. Uteybe'ye şöyle buyurmaktadır:

İster doğruya gidin ister batıya, biz Ehl-i Beyt'ten (a.s) kaynaklanmayan doğru bir ilim bulamazsınız.⁽²⁾

-
- 1- el-Kâfi, c. 8, s. 311; Vesailu's-Şia, c. 27, s. 186. Bu hadisin bir bölümünü, "Reye Göre Tefsir Yapmaktan Sakındırmak" bölümünde zikrettik.
- 2- Usul-i Kâfi, c. 1, s. 400.

Bazıları bu hadislerin zahirinden şu algılamayı yapmışlardır: "Tefsir sadece Ehl-i Beyt'e hasır ve hiç kimsenin Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmeye hakkı yoktur." Fakat daha önce de değindiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerim'in ayetleri üzerinde düşünmeyi ve hadisleri ona sunmayı emreden çok sayıdaki hadis ve ayetlere dikkat ettiğimizde, bu hadislerden, Ehl-i Beyt'e müracaat edip din öğretilerinin usulünü onlardan almadan ve onların buyurdıkları metotlardan yararlanmadan Kur'ân-ı Kerim'i müstakil olarak tefsir etmenin yasaklandığı anlaşılmaktadır. Böyle bir tefsir, hatta Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinin zahiri anlamını elde etmek için bile batıl ve itibarsızdır. Çünkü o zahirin, hadislerde zikredilen bir kaydı ve onu tahsis edecek bir muhassisi (sınırlayanı) olabilir. Bu nedenle araştırıp ondan haberdar olmadan yapılan bir tefsir geçerli olmaz. Dolayısıyla Kur'ân ilminin sadece Kur'ân'ın muhatapları olan Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'e (a.s) verilmiş olmasından maksat, Kur'ân-ı Kerim'i zahiri ve bâtinıyla, nasihi ve mensuhuyla ve tüm özellikleriyle tam olarak anlamak Ehl-i Beyt'e has oluşudur. Bu anlamı ifade eden çok sayıda hadis vardır. Tıpkı şu hadis gibi: "Allah'ın vasi kullarından başka hiç kimse Kur'ân'ın zahiri ve bâtinıyla tümünü bildiğini iddia edemez." bk. Usul-i Kâfi, c. 1, s. 228.

O halde, reye göre tefsir etmekten sakındıran hadisler ve benzerleri-

Reye Göre Tefsir Etmek Konusunda Müfessirlerin Görüşleri

Âlimlerin ve müfessirlerin sözlerinden de reye göre tefsirin yukarıda değindiğimiz her üç metodu kapsamına aldığı anlaşılmaktadır. Feyz-i Kaşanî "Tefsir-i Sâfi"de şöyle buyuruyor:

Sakındırılan reye göre tefsiri aşağıdaki iki anlamdan birine atfetmemiz gerekmektedir:

1- Müfessirin bir konu hakkında özel bir görüşü vardır ve kalben o görüşe meyillidir. Bu nedenle, iddia ve hedefine meşruiyet kazandırmak için Kur'ân-ı Kerim ayetlerini kendi görüş ve eğilimine uygun olarak tefsir eder. Öyle ki o görüşe sahip olmasaydı Kur'ân-ı Kerim'den o anlamı çıkarmazdı. Reye göre yapılan böyle bir tefsir, bazen çıkarmış olduğu bidate geçerlilik kazandırmak için Kur'ân ayetleriyle delil getiren bir kişinin yaptığı gibi bilgi ve bilinç üzere yapılır. Böyle bir kişi ayetin anlam ve maksadının öyle olmadığını bildiği halde muhatabını yanıltır. Bazen de bilinçsiz olarak böyle bir tefsir yapar; fakat eğer bir ayette birkaç ihtimal varsa, o, kendi amaç ve hedefine uygun olan anlamları seçer. Böyle bir kişi de reye göre tefsir yapmış olur; çünkü böyle bir kişi de görüş ve reyini bu tefsire yüklemiştir. Öyle ki bu görüşe sahip olmasaydı ayetin anlamları arasından o anlamı tercih etmezdi. Bazen de reye göre tefsir yapan kişinin doğru bir amacı vardır ve bu doğru amacı için Kur'ân'dan bir delil bulup onunla delil getirir; hâlbuki ayetin anlamının öyle olmadığını da bilmektedir...

nin maksadı, Kur'ân-ı Kerim'in zahirini Masumlardan başka kimse-nin anlayamayacağını vurgulamak değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'i Ehl-i Beyt'in (a.s) belirttiği metotlar çerçevesinde masum olmayan kimselerin de anlayabileceğine dair birçok hadis vardır. Biz bu delillerden bazılarını "Kur'ân-ı Kerim'in Zahirlerinin Hüccet Oluşu" bölümünde zikrettik.

2- Rivayetlerden yardım almadan Arapça dilinin zahirine göre yapılan tefsir de reye göre tefsirin diğer bir anlamıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in özelliklerini göz önünde bulundurduğumuzda böyle bir tefsir doğru bir tefsir olamaz. Zira Kur'ân-ı Kerim'in ilginç ve değişik yönleri, belirsiz ve dönüşmüş lafızları; sınırlamak, hafzetmek ve gizlemek, takdim ve tehir, nasih ve mensuh, özel ve genel, ruhsatlar ve yasaklar, muhkem ve müteşabih gibi yönleri vardır. Dolayısıyla tefsirin zahirini sağlamlaştırmayıp ayetlerin çeşitli boyutlarını hadislerden elde etmeyen ve anlamları sadece Kur'ân'ın Arapça olmasından elde etmek isteyen bir kimse çok hatalara düşer ve reye göre tefsire müptela olur.

Bu nedenle, bir Kur'ân müfessirinin hadislerin mefhumuna aşına olması, Kur'ân'ı anlayıp ondan hükümleri çıkartabilmesi için atması gereken ilk adımdır. Çünkü tefsirin zahir, bir dil gibi öğrenmeye muhtaçtır; yani onun maksatlarını anlamak için lügati bilmeye gerek vardır ve ayetler hakkında rivayetlerden elde edilen şeyler, müfessirin reye göre tefsir uçurumuna düşmemek için öğrenmesi gereken kavram ve yöntemlerdir. Bunlar şu maddelerden ibarettir:

1- Zahirleri maksadı ayrıntılı bir şekilde anlatmayan mücmel ayetler; "Namaz kılın", "Zekât verin" veya "Hasat gününde ona hakkını verin" ayetlerinde olduğu gibi. Bu ayetlerin anlamının anlaşılması için Resulullah'ın (s.a.a) açıklamasına ihtiyaç vardır. Allah Resulü'nün (s.a.a) ilahî vahiyden yararlanarak namazın rekâtlarını ve nasıl kılınması gerektiğini, zekâtın nisaplarını ve zekât verilmesi farz olan malları açıklaması gerekir. Dolayısıyla sahih ve açık rivayetleri göz önünde bulundurmadan Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmek imkânsızdır.

2- Silerek veya izmar yaparak (bir sözcüğü takdirde tutarak) kısa söylemek. Tıpkı şu ayette olduğu gibi: "Semûd (kavmin)e açık bir mucize olarak dişi deveyi verdik, onlar ise bu yüzden zalim oldular." (İsrâ, 59)

Bu ayetin zahirini görüp onun Arapça olmasıyla yetinen bir kimse, ayette geçen "mubsire" (basiret verici) kelimesinin "dişi deve"nin sıfatı olduğunu sanır; yani "gözleri gören dişi deve." ve onların kendilerine nasıl zulmettiklerini bilmez. Oysa izmar ve hazf noktalarını bilecek olursa, "mubsire" kelimesinin takdirdeki "ayet" (nişane) kelimesinin sıfatı olduğunu, onların zulümlerinin nedenini ise, hazfedilmiş olan "bi-katliha" (deveyi öldürmeleri) olduğunu bilir.⁽¹⁾

Burada asıl konu, yani reye göre tefsirin haram oluşu ile ilişkili olan dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Bazı hadislerden, bu reye göre tefsir metodundan yararlanmak, ayetin doğru olmayan bir anlama atfedilmesine neden olmasa bile, yine de reye göre tefsirin kapsamına girdiği ve şer'î açıdan sakıncalı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla reye göre tefsir iki merhalede sakıncalıdır:

1- Yanlış bir sonuç almaya neden olmasa bile sahih olmayan metotlardan yararlanma merhalesi.

2- Doğru olmayan bir sonuç alarak onu Kur'ân-ı Kerim'e isnat etme merhalesi.

Elbette reye göre tefsir hakkında nakledilen rivayetlerin çoğu, ayetlerin anlamı konusunda doğru olmayan bir sonuç alma merhalesiyle ilgili olup, insanları onun sonucundan sakındırmaktadır. Fakat değindiğimiz gibi, bu rivayetlerin bazılarında, bu metotlardan yararlanmanın da sakıncalı olduğu anlaşılmaktadır. Tıpkı konuyla alakalı Resul-i Ekrem'den (s.a.a) nakledilen şu rivayet gibi:

Kur'ân'ı kendi reyine göre tefsir eden bir kimse, hakka ulaşsa bile hata etmiştir.⁽²⁾

1- Bk. Tefsir-i Safi'nin mukaddimesi, s. 33.

2- Sünen-i Tirmizî, c. 5, s. 200. Tabersî bu hadisin açıklaması hakkında

Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim ayetlerini zahirî anlamlarına atfedip, yukarıdaki metotları uygulamadan ayetlerin anlamlarını açıklamak, reye göre tefsir sayılmadığı gibi şer'î açıdan yasak da değildir.

Ayetullah Hoî (r.a) "el-Beyan" adlı tefsirinde bu konuda şunları söylüyor:

Tefsir, daha önce de belirttiğimiz gibi bir şeyin üzerinden perdeyi açmak demektir. Bu nedenle, bir sözcüğü onun zahirî anlamına atfetmek tefsir değildir. Çünkü zahirî anlam saklı değildir ki, onun üzerinden perde kaldırılmış olsun.⁽¹⁾ Tefsir de olsa, reye göre yapılan bir tefsir değildir ki, reye göre tefsirden sakındıran mütevatir rivayetlerin kapsamına girmiş olsun. Sözcüğü zahirî anlamına atfetmek, örfün anlayışına dayalı bir tefsirdir. Çünkü Nehcü'l-Belaga'nın hutbelerinden birini, örfün, sözcüklerden anladığı, muttasıl/bitişik ve münfasıl/ayrı karinelerin delalet ettiği şekilde tercüme etmek reye göre tefsir değildir. İmam Cafer Sadık (a.s) bu gerçeğe işaret ederek şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar müteşabihin anlamını bilmeyip, hakikatini tanımadıkları, onu kendi rey ve görüşleriyle tevil ettikleri ve bu davranışlarıyla vasilerden sormaya ihtiyaç duymayıp onları tanımadıkları için helak olmuşlardır."

Reye göre tefsirin anlamı, Ehl-i Beyt İmamlarına müracaat etmeden bağımsız bir şekilde fetva vermek de olabilir. Oysa Kur'ân-ı Kerim'e sarılmak nasıl farz ise Ehl-i Beyt

şöyle der: "Bu hadis sahihse anlamı şudur: Kur'ân'ı, lafızlarının şahitlerine uymadan kendi reyine göre tefsir edip doğruya ulaşan bir kimse delilinde hata etmiştir." (Mecmau'l-Beyan, c. 1, s. 13)

- 1- Elbette bu görüş doğru değildir; çünkü tefsirin anlamında da dediğimiz gibi tefsirin geniş bir anlamı vardır; sadece müphem ve mücmel ayetlerin belirsizliğini gidermek anlamında değildir.

İmamlarına (a.s) sarılarak onların yanında yer almak da bir o kadar farzdır. Dolayısıyla eğer insan Kur'ân-ı Kerim'in genelliğine veya ıtlaklığına uyup Ehl-i Beyt İmam-ları'ndan (a.s) rivayet edilen tahsis ve takyide (sınırlama) dikkat etmezse, bu hareket, reye göre tefsirdir. Genel olarak, Kitap ve sünnette muttasıl veya münfasıl karinelerin ya da aklî bir delilin olup olmadığını araştırdıktan sonra lafzı zahirî anlamına atfetmek reye göre tefsir sayılmamaktadır. Bu iş, yukarıda açıkladığımız gibi hatta tefsir bile değildir. Ayrıca, yukarıdaki rivayetler Kur'ân'a müracaat ederek onun buyruklarına uyulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu işten maksadın da Kur'ân'ın zahirlerine müracaat etmek olduğu apaçık bellidir. O halde, deliller birbiriyle uyumlu hale getirmek ve aralarındaki çelişki-yi ortadan kaldırmak amacıyla reye göre tefsir etmekten maksadın kesinlikle zahirî anlama amel etmekten başka olduğunu söylemeliyiz.⁽¹⁾

1- Bk. el-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'ân, s. 26-270.

EHL-İ BEYT'İN (A.S) TEFSİR METOTLARI

Ehl-i Beyt'in Tefsir Metodu

Şüphesiz Ehl-i Beyt'in Kur'ân-ı Kerim'in tefsirindeki ve hükümlerini elde etmedeki yöntemi dikkat edilmesi gereken çok önemli bir konudur. Tefsir metotları ve kaynakları üzerinde araştırma yapan bir kimse, tefsir konusundaki düzeltici hareketlerin birçoğunun Ehl-i Beyt'in öğretilerine borçlu olduğu gerçeğine varır.⁽¹⁾

Ehl-i Beyt'in tefsir üsluplarını, onların Kur'ân ayetlerinin tefsirindeki hadislerini inceleyerek elde edebiliriz. Elbette bu üsluplardan bazıları, Allah vergisi olan vehbî ve ledünnî ilme gerek olduğu için Ehl-i Beyt'in kendisine özeldir. Fakat bunun dışındaki üslup, diğer insanların da tefsir usûlü ve gerekli şartlara riayet ederek yapabilecekleri şeylerdir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim tefsirinde Ehl-i Beyt'in tefsir metotlarından

1- Ehl-i Beyt'in, müteşabih ayetlerin doğru tefsirini yaparak ve yine akli istidlaller yapıp bilimsel nüktelere değinerek tecessüm, irca, tefviz, zahircilik ve sapık batıncılık görüşlerine yönelmeyi engelleyip Emeliler ile Abbasilerin döneminde çeşitli konulardaki sapık hareketleri nasıl ifşa ettikleri açıklık kazanması için Şeyh Saduk'un (r.a) et-Tevhid kitabına ve Ehl-i Beyt'in itikad ve tefsirle ilgili bazı metinlerine müracaat etmek yeterlidir. Yine bu konuda çeşitli fıkıh bablarına ve Ehl-i Beyt İmamlarının diğer mezheplerin fıkıhlarıyla ilgili olan ahkâm ayetlerinin tefsirine müracaat etmek yeterlidir.

yararlanmak için onları öğrenmek gerekir. Biz bu bölümde, bu hususta nakledilen hadisleri tahlil ederek Ehl-i Beyt'in en önemli tefsir metotlarına değineceğiz.

Arapça Dil Kurallarını Dikkate Alarak Kur'ân Ayetlerinin Tefsiri

Ehl-i Beyt'in tefsirinde Arapça dil kurallarına ve bir sözcüğün o dildeki çeşitli kullanım şekillerine dikkat edilmiş ve onlardan yararlanılmıştır. Bu metodu aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

1- Ayetlerdeki Kavramların Anlamını Belirtmek

Ayetlerde kullanılan terimlerin anlamını belirtmek, Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamamanın temeli olarak büyük bir önem taşımaktadır. İster ayetin anlamını anlamak için olsun, isterse Kur'ân'dan yanlış algılama yapmamak için olsun buna dikkat edilmesi gerekmektedir. Aşağıdaki örnekler, Ehl-i Beyt'in tefsir konusunda ayetlerde geçen terimlerin anlamlarını belirtmeye ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır:

1- Muhammed b. Müslim şöyle demektedir: İmam Muhammed Bâkır'a (a.s), "**Ey İblis! Elimle (Kudretimle) yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir? Kibirlendin mi yoksa yücelerden mi oldun?**"⁽¹⁾ ayetinin anlamını sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

"El" Arapçada güç, kudret ve nimet anlamındadır. Nitekim "Onların dediklerine sabret de el sahibi (güçlü) kulumuz Davud'u an."⁽²⁾ ve "Göğü kendi ellerimizle (kudre-

1- Sâd, 75.

2- Sad, 17.

timizle) biz kurduk..."⁽¹⁾ ayetlerinde "el", "güç ve kuvvet" anlamındadır. Yine "Katından bir ruh ile onları desteklemiştir." ("desteklemiştir" anlamında bu ayette Arapça'da el manasına gelen "yed" kökünden türemiş "eyyedeHu" kelimesi kullanılmıştır) ayetinde de "kuvvet" anlamındadır. Araplar, "Falancanın benim yanımda ak bir eli var" dediklerinde, "Ondan bana ulaşan bir nimet var" demek istemektedirler.⁽²⁾

2- Ebu Muammer Sa'dî şöyle demiştir: Ali b. Ebu Talib, Allah Teâlâ'nın, **"Allah kıyamet günü onlara bakmayacak..."**⁽³⁾ buyruğu hakkında şöyle buyurdu:

Yani kıyamet günü onlara hayır ve rahmetle bakmayacak, yani onlara merhamet etmeyecektir. Nitekim Araplar, ileri gelen bir kişi ve padişaha, "Sizden bize bir hayır ulaşmıyor" diyorlar. Bu ayette maksat, Allah Teâlâ'nın onlara (ahdini bozanlara) bir hayır ve rahmet ulaştırmayacağı ve onlara rahmet gözüyle bakmayacağıdır.⁽⁴⁾

3- İmam Cafer Sadık (a.s), **"Rahman'ın kulları öyle kimselerdir ki, yeryüzünde mütevazı olarak yürürler."**⁽⁵⁾ ayetinin tefsiri hakkında şöyle buyurmuştur:

Maksat, yaratıldığı tabiatına uygun olarak yürüyen, yürürken de gösteriş yapmayan ve kibirlenmeyen kimsedir.⁽⁶⁾

1- Zâriyât, 47.

2- Nuru's-Sekaleyn tefsiri, c. 4, s. 444; et-Tevhid, s. 153.

3- Âl-i İmrân, 77.

4- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 180.

5- Furkan, 63.

6- Mecmau'l-Beyan tefsiri, c. 7, s. 310.

2- Edebî Nüktelere ve Beyan Metotlarına Dayanarak Tefsir Etmek

Tefsirde kelimelerin anlamlarına (müfredat) ve kullanım şekillerine dikkat etmekle birlikte çeşitli konuşma kuralları, kayıtları ve harflerin kullanım şekilleri ve her birinin bildirdiği özellikler dikkate alınmalıdır. Ehl-i Beyt'in hadislerinde de Kur'ân-ı Kerim tefsirinde bu metot dikkate alınmıştır. Aşağıda bu metodun kullanımından iki örnek vereceğiz:

Mes'ade b. Sadaka şöyle der: İmam Cafer Sadık'a (a.s) iyiliği emretme ve kötülükten sakındırmanın bütün ümmete farz olup olmadığı soruldu. İmam (a.s), "*Hayır.*" cevabını verince, "Neden?" denildi. İmam (a.s) bunun üzerine şöyle buyurdu:

Bu fariza onu uygulamaya gücü yeten, iyiliği kötülükten ayırt eden ve sözü diğerleri tarafından kabul edilen kimseye farzdır; zayıf kişiye farz değildir. Bu sözün delili, Allah Teâlâ'nın kitabıdır; buyuruyor ki: "İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk olsun."⁽¹⁾ Bu ayet özel bir guruba hastır, herkesi kapsamına almaz. Nitekim Allah Teâlâ başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: "Musa'nın kavmi içinde hakka götüren ve onun sayesinde adil davranan bir topluluk vardır."⁽²⁾ Ayet, "Musa'nın (a.s) ümmetine ve onun kavminin tümüne böyle bir sorumluluk verilmiştir" buyurmamıştır...⁽³⁾

2- İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle rivayet etmektedir:

İmam Zeynelabidin (a.s) İsrailoğulları'nın Cumartesi günü balık tutma yasağını çiğnemeleriyle ilgili ayetleri bir grubun önünde okuyordu: "İçinizden, Cumartesi gününü

1- Âl-i İmran, 104.

2- A'raf, 159.

3- el-Kâfi, c. 5, s. 59.

çiğneyenleri elbette bilmişsinizdir. İşte onlara, 'Aşağılık maymunlar olun!' dedik."⁽¹⁾

Orada olanlardan birisi dedi ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Allah Teâlâ günümüzdeki İsrailoğulları'nı atalarının işlemiş oldukları günah ve suçtan dolayı kınayıp cezalandırıyor. Oysa En'âm Suresi'nde şöyle buyuruyor: **Kendi (günah) yükünü taşıyan hiç kimse, bir başkasının (günah) yükünü taşımaz.**"⁽²⁾

İmam Zeynelabidin (a.s) ona şu cevabı verdi:

Kur'an Arapça nazil olmuştur ve Arapların üslubuyla konuşmaktadır. Örneğin, kabilesi bir bölgeye saldırıp katliam yapan ve onları yağmalayan Temimoğulları'ndan bir adam, "O şehri öldürdünüz ve yağmaladınız." veya başka bir Arap, "Biz falan kabileye falan zararı verdik ve falan aileden esir aldık, falan şehri yıktık." diyor, fakat bu işi vasıtasız olarak yaptıklarını kastetmiyor; aksine, kabilelerinin böyle bir şey yaptığını söyleyerek övünmek istiyor. Allah Teâlâ'nın bu ayetlerdeki buyruğu ise hem atalarını hem de şimdi yaşayanları kınamaktadır. Çünkü bu, Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu dilin gereğidir. Şimdi yaşayanlar da atalarının yaptıklarına razı oldukları ve onların bu işlerini doğru buldukları için kınanılmaktadırlar. Dolayısıyla onlara da, "Siz bu işi yaptınız" söylenmesi caizdir; yani onların çirkin işlerine razı oldunuz.⁽³⁾

3- Bir Mefhumun Kur'an'da Kullanım Şekillerini Açıklama Yoluyla Tefsir

Bir rivayette Resul-i Ekrem'in (s.a.a) şöyle buyurduğu geçmektedir:

1- Bakara, 65.

2- En'âm, 164.

3- İmam Hasan Askerî'nin tefsiri, s. 272.

Kur'ân uslu bir deve gibi her tarafa götürülebilir; fakat onu en güzel şekilde götürün.⁽¹⁾

Emîrû'l-Müminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

Kur'ân farklı yükleri kabul eder.⁽²⁾

Çoğu kelimeler farklı kullanımlara ve geniş anlamlara sahiptirler. Bir kelimenin kullanım şekillerine, onun asıl olup olmayan anlamına ve bu anlamların her birini açıklayan karine ve belirtilere dikkat edilmesi, insana bir mefhumun çeşitli kullanımları arasında mukayese yapma imkânı vermekle birlikte Kur'ân tefsirinde yanlış algılamaları da engelleyebilir. Ehl-i Beyt birçok yerde bir kelimenin Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli kullanım şekillerine değinerek bu konunun Kur'ân tefsirindeki önemli rolüne dikkat çekmişlerdir. Ehl-i Beyt ve öğrencilerinin bir kelimenin Kur'ân'daki kullanım şekillerini açıklamaya önem vermeleri, Kur'ân ilimlerinin bağımsız bir dalı olan "Kur'ân'da Şekiller ve Benzerlikler" ilminin temelini atmakta önemli bir rolü olmuştur.

Şimdi bu konuda tefsir rivayetlerinden bir örnek verelim:

Kur'ân'da "Zan" Kelimesinin Kullanımı

İmam Ali'den (a.s) nakledilen bir hadiste şöyle geçmiştir:

...Sonra İmam şöyle buyurdu:

Ve Allah Teâlâ müminleri şöyle anmıştır: "Onlar öyle kimselerdir ki, Rablerine kavuşacaklarını zannederler (bilirler)."⁽³⁾ Yani dirilip haşrolacaklarını, hesaba çekilip mükâfatlandırılacaklarını ve cezalandırılacaklarını kesin olarak

1- Mecmau'l-Beyan, c. 1, s. 40.

2- el-Mecazatu'n-Nebeviyye, s. 25.

3- Bakara, 46.

bilirler. Burada geçen "zan" sadece "yakın" anlamındadır. "Suçlular ateşi gördüler, artık içine düşeceklerini zannederler."⁽¹⁾ ayetinde ise, ateşe düşeceklerine kesin olarak emin olurlar, anlamındadır. Yine, "Doğrusu ben, hesabımla karşılaşacağımı zannediyordum."⁽²⁾ ayetinde, ben kesin olarak dirilip hesaba çekileceğimi biliyordum, anlamındadır. "O gün Allah, onlara hak ettikleri cezalarını tam verir ve onlar da zannederler (bilirler) ki Allah, apaçık Hak'tır."⁽³⁾ ayeti de aynı şekildedir. Allah Teâlâ'nın münafıklara hitaben "Allah hakkında türlü zanlarda bulunuyordunuz."⁽⁴⁾ buyruğunda geçen "zan" ise "şüphe" anlamındadır; yakın anlamına gelen zan değildir. Zan iki kısımdır: Biri şüphe, diğeri ise yakın ve kesin bilgi anlamındadır. Dolayısıyla, kıyametle ilgili olan, yakın anlamına gelen zandır; fakat dünya ile ilgili olan zan şüphe anlamındadır. Sana yaptığım bu tefsiri aliver...⁽⁵⁾

Kur'ân-ı Kerim'de "İman" Kelimesinin Kullanımı

Ebu Basir'in naklettiği bir rivayette İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Allah'ın kitabında iman dört çeşittir: 1- Dil ile ikrar; Allah Teâlâ buna iman adını vermiştir. 2- Kalp ile kabullenmek. 3- Amel. 4- Onay.

İmanın anlamları: Birinci anlamı: Dil ile ikrar edilen, Allah Teâlâ'nın iman diye adlandırdığı ve sahiplerini imanlı tanımladığı imandır; çünkü şöyle buyurmaktadır: "Ey ina-

1- Kehf, 53.

2- Hâkka, 20.

3- Nûr, 25.

4- Ahzâb, 10.

5- et-Tevhid, s. 254.

nanlar, (düşman karşısında) korumanızı (tedbirlerinizi) alın, bölük bölük ya da hep birlikte (zaman ve mekân şartlarına göre) savaşa gidin. İçinizden bir kısmı var ki, pek ağır davranır. Eğer size bir felâket erişirse, 'Allah bana lüt-fetti de onlarla beraber bulunmadım.' der. Eğer Allah'tan size bir nimet erişirse sizinle kendisi arasında hiç sevgi yokmuş gibi, 'Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir başarı kazansaydım!' der."⁽¹⁾

Bunu doğu ve batı ehli söylese, bu nedenle iman dairesinden dışarı çıkarlar; fakat Allah Teâlâ onları mümin diye adlandırmıştır ve yine Allah Teâlâ'nın, "Ey inananlar, Allah'a, Elçisine inanın."⁽²⁾ buyruğunda onları ikrar etmeleri nedeniyle "inananlar" diye adlandırmış ve daha sonra, "gerçekten inanın" buyurmuştur.

İkinci anlamı: İman kalpten kabul etmek anlamındadır. Şu ayetler gibi: "Onlar ki, inandılar ve korunurlardı. Dünya hayatında da, ahirette de müjde onlara!"⁽³⁾ Yani, onlar ki tasdik ettiler. "Allah'ı açıkçtan görmediğimiz sürece sana inanmayız."⁽⁴⁾ Yani, seni tasdiklemeyiz, kalben kabullenmeyiz. "Ey inananlar! Allah'a, Elçisine inanın."⁽⁵⁾ Yani, ey ikrar edenler, kalben tasdik ve kabul edin. Dolayısıyla hakka iman tasdiktir ve tasdik de şartları vardır; bu şartlar gerçekleşmedikçe tasdik kâmil olmaz.

Yine şu ayet de aynı alanındadır: "Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik, o(kimsenin iyiliği)dir ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, Kitaba ve

1- Nisâ, 71-73.

2- Nisâ, 136.

3- Yûnus, 63-64.

4- Bakara, 55.

5- Nisâ, 136.

peygamberlere inandı; sevdiği malını yakınlar, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilencilere ve boyunduruk altında bulunanlara (köle ve esirlere) verdi; namazı kıldı, zekâtı verdi. Antlaşma yaptıkları zaman antlaşmalarını yerine getirenler; sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler, işte doğru olanlar onlardır, (Allah'ın azabından) korunanlar da onlardır."⁽¹⁾ O halde, bu şartlara sahip olan bir kişi kalben tasdik edip inan kişidir.

Üçüncü anlamı: Amelden ibaret olan iman. Aşağıdaki ayette geçtiği gibi: Allah Teâlâ, Peygamberinin kiblesini Kâbe'ye çevirince ashabı, "Ey Allah'ın Resulü! Beytulmükaddes'e doğru kıldığımız namazlar batıl oldu!" dediler. Bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurdu: "Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir."⁽²⁾ Bu ayette Allah Teâlâ namazdan "iman" diye söz etmiştir.

Dördüncü anlam: Allah Teâlâ'nın iman ruhu ile müminlerin kalbine yerleştirdiği onay ve destekten ibaret olan iman. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve âhiret gününe inanan bir milletin babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa Allah'a ve Elçisine düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin. Allah onların kalplerine iman yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiştir."⁽³⁾ İmanın onaylanmasının delili Resul-i Ekrem'in (s.a.a) şu buyruğudur: "Zinakâr imana sahip olduğu halde zina yapmaz. Hırsız imanı olduğu halde hırsızlık yapmaz. Çünkü bir mümin zina yaptığı zaman iman ruhu ondan ayrılır, ancak zinadan ayrıldıktan sonra iman ruhu ona geri döner. Aynı şekilde bir mümin hırsızlık yaptığında iman ruhu ondan ayrılır, ardından ona geri döner." "On-

1- Bakara, 177.

2- Bakara, 143.

3- Mücadele, 22.

dan ayrılan şey nedir?" diye sorulduğunda ise şöyle buyurdu: "Allah'ın onun kalbine yerleştirdiği şeydir."

İmam daha sonra şöyle buyurdu:

Her kalbin iki kulağı vardır. Birinin girişinde hidayet meleği, diğerinde ise aldatıcı şeytan durmuştur. Bu iyiliğe davet ediyor, o ise engelliyor. İmamın bir diğer çeşidi de [pis ve temiz] Allah Teâlâ'nın şu ayetteki buyruğudur: "Allah müminleri, (şu) üzerinde bulunduğunuz halde bırakacak değildir, temizi pisten ayıracaktır."⁽¹⁾ Yine bazı insanlar iman edip kalben de tasdik ettikleri halde imanları zulüm ve haksızlığa bulaşabilir. Bu da şu ayetin ifade ettiği şeydir: "İnananlar ve imanlarını bir haksızlıkla bulamayanlar... İşte güven onlarındır ve doğru yolu bulanlar da onlardır."⁽²⁾ Dolayısıyla mümin olup da Allah'ın sakındırdığı günahlara bulaşan bir kimse imanını zulme bulaştırmış olur. Dolayısıyla Allah için halis olmak amacıyla yapmış olduğu zulümden tövbe edip Allah'a dönmedikçe imanının ona bir yararı olmaz. İşte Allah'ın kitabında geçen imanın kısımları budur.⁽³⁾

Kur'ân-ı Kerim'de "Küfür" Kelimesinin Kullanımı

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Kur'ân-ı Kerim'de küfür beş anlamda geçmiştir:

1- İnkâr anlamında. Bu da iki kısımdır: Bazen cahillik nedeniyle, bazen de bilinçli olarak. Bilinçsizce kâfir olanların hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Dediler ki: 'Ne varsa dünya hayatımızdır, başka bir şey yoktur. Ölü-rüz, yaşarız. Bizi zamandan başkası helâk etmiyor.' Fakat

1- Âl-i İmrân, 173

2- En'âm, 82

3- Tefsir-i Kummî, c. 1, s. 31.

onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zannediyorlar."⁽¹⁾

Bilinçli olarak kâfir olanlar hakkında ise şöyle buyurmuştur: "Daha önce inkâr edenlere karşı yardım isteyip dururlarken o bildikleri (Kur'ân) kendilerine gelince onu inkâr ettiler; artık Allah'ın laneti, inkârcıların üzerine olsun!"⁽²⁾ Onlar bilinçli olarak inkâr edip kâfir oldular...

2- Uzak olmak anlamında. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Daha sonra kıyamet gününde birbirinizi inkâr edersiniz."⁽³⁾ Yani, bazılarınız diğer bazılarınızdan teberri edersiniz, uzaklaşırsınız.

3- Allah'ın emrini terk etmek anlamında. Bu da şu ayettedir: "Yoluna (oraya gitmeye) gücü yeten herkesin, o Eve gi(dip haccet)mesi, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır. Kim nankörlük ederse şüphesiz Allah, bütün âlemlerden zengindir."⁽⁴⁾ Yani, hacca gitmeye gücü olduğu halde hacci terk eden kâfir olur.

4- Nimete nankörlük etmek anlamında. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "(Kendisine) şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor. Şükreden kendisi için şükretmiş olur; nankörlük edene gelince, Rabbim zengindir (onun şükrüne muhtaç değildir), kerimdir (çok ikram sahibidir, yücedir)."⁽⁵⁾ Yani, Allah'ın nimetine şükretmeyen kimse kesinlikle kâfir olmuştur.

Allah'ın Kitabında küfrün kısımları bunlardır.⁽⁶⁾

1- Câsiye, 24.

2- Bakara, 89.

3- Ankebût, 25.

4- Âl-i İmrân, 97.

5- Neml, 40.

6- Tefsir-i Kummî, c. 1, s. 32-34.

Kur'ân-ı Kerim'de "Kabz" Kelimesinin Kullanımı

Süleyman b. Mehran şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s) Allah Teâlâ'nın şu buyruğunu sordum:

Hâlbuki kıyamet günü yer, tamamen O'nun avucu içindedir.⁽¹⁾

İmam şöyle buyurdu:

Yani O'nun tasarrufunda ve emrindedir ve yerde O'ndan başka hiç kimsenin tasarrufu yoktur.

İmam (a.s) daha sonra şöyle ekledi:

Başka bir yerde Allah Teâlâ'nın kabz etmesi men etmek ve açmak anlamında kullanılmış, yine ihsan ve genişlik anlamında yer almıştır. Nitekim şöyle buyurmuştur: "Allah (rızık) kısar da, açar da. Hepiniz O'na döndürüleceksiniz."⁽²⁾ Yani Allah verip genişletir ve men edip daraltır.

Ve yine Allah'ın kabzetmesi "almak" anlamına da gelir. Almak da bir anlamda "kabul etmek" anlamını ifade eder. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Sadakaları alan Allah'tır."⁽³⁾ Yani onu ehlinden kabul eder ve ona mükâfat verir.

Ben, "**Gökler de (Allah'ın) elinde dürülmüştür.**"⁽⁴⁾ ayetinin anlamını sorduğumda da buyurdu ki:

Bu ayette geçen "yemin", "el" anlamındadır (sağ el değil), el ise güç ve kuvvet anlamındadır. Allah Teâlâ şöyle bu-

1- Zümer, 67.

2- Bakara, 243.

3- Tevbe, 104.

4- Zümer, 67.

yurmuştur: "Gökler de (Allah'ın) gücüyle dürülmüştür ve O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir."⁽¹⁾

Kur'ân-ı Kerim'de "Adaleti Sağlamak" İfadesinin Kullanımı

Zındıklardan biri Ebu Cafer el-Ahvel'e şöyle bir soru sordu:

Allah Teâlâ, "Size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. O(kadı)nlar arasında da adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız bir tane alın."⁽²⁾ Buyuruyor. Surenin sonunda ise şöyle buyurmuştur: "Ne kadar istesiniz de kadınlar arasında (tam) adaleti uygulayamazsınız. Öyle ise (birine) tamamen yönelip ötekini askıda (kocasızmış) gibi bırakmayın."⁽³⁾ Bu iki ayet arasındaki fark nedir?

Eba Cafer el-Ahvel şöyle diyor: Benim buna verecek cevabım yoktu. Medine'ye gelerek İmam Cafer Sadık'ın (a.s) huzuruna çıkıp bu iki ayeti sordum. İmam şöyle buyurdu:

"O(kadı)nlar arasında da adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız bir tane alın." ayetinde adaletten maksat geçim masrafını karşılamaktır. "Ne kadar istesiniz de kadınlar arasında (tam) adaleti uygulayamazsınız." ayeti ise, hiç kimsenin iki kadına sevme konusunda eşit ve adaletli davranamayacağını vurgulamaktadır."

Ebu Cafer el-Ahvel, İmam'ın (a.s) yanından ayrılarak o zındığın yanına gidip ona bu cevabı verince, "Bu cevabı deve Hicaz'dan getirmiştir." dedi.⁽⁴⁾

1- et-Tevhid, 162.

2- Nisâ, 3.

3- Nisâ, 129.

4- Tefsir-i Kummî, c. 1, s. 155.

4- Mefhumu Genişleterek Tefsir Etmek

Mefhumların çoğunun her ne kadar maddî ve manevî örnekleri kapsayan genel bir anlamı varsa da, zihnin maddî örneklerle ünsiyetinin olması ve maddî örneklerin genel anlamı elde etmenin kaynağı olması nedeniyle, kullanılırken o mefhumun sadece maddî örneklerinin zihne gelmesine ve muhatabın doğal olarak onun manevî örneklerinden gaflet etmesine neden olmaktadır. Kur'ân tefsirinde Ehl-i Beyt'in üsluplarından biri de mefhumlara tek boyutlu bakışı silmek, geniş anlam, dikkatleri mefhumların üzerine çekmek ve onların maddî olmayan örnekleri de kapsadığını vurgulamaktır. Bunun kendisi de Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinin anlamlarını anlamının anahtarıdır. Şimdi Ehl-i Beyt'in buyruklarında bu üslubun kullanılmasından birtakım örneklerle yer vereceğiz:

Adamın biri İmam Muhammed Bâkır'a (a.s) şu ayetin anlamını sordu:

(Allah) size zahir ve bâtın (dış ve iç; görülen, görülmeyen; bildiğiniz ve bilmediğiniz) ni'metlerini bol bol verdi?⁽¹⁾

İmam (a.s) ona şöyle cevap verdi:

Zahir nimeti peygamber ve onun Allah'ı tanıma ve tevhid konusunda getirdikleridir. Bâtın nimeti ise biz Ehl-i Beyt'in velayeti ve bizim meveddet (sevgi ve itaat) ahdimizdir. Bazıları bu zahirî ve bâtınî nimetin her ikisine inanırken bir diğerleri zahirî nimete inanarak bâtınî nimete inanmadılar.⁽²⁾

2- Cemil, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet etmektedir:

1- Lokmân, 20.

2- Tefsir-i Kummî, c. 2, s. 166; el-Burhan Fi Tefsiri'l-Kur'ân, c. 3, s. 376.

İmam'a (a.s), "**Sonra o gün, (size verilen) nimetten sorulacaksınız.**"⁽¹⁾ ayetinin anlamını sorduğumda şöyle buyurdu:

Bu ümmet Allah-u Teâlâ'nın onlara verdiği nimeti olan Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inden sorulacaktır.⁽²⁾

3- İmam Muhammed Bâkır'dan (a.s), Allah-u Teâlâ'nın, "**İn-san şu yiyeceğine baksın.**"⁽³⁾ buyruğundaki yiyeceğin ne olduğu sorusuna şöyle cevap verdiği rivayet edilmiştir:

Maksat, onun öğrenmek istediği ilimdir; ilmini kimden öğrendiğine baksın.⁽⁴⁾

a) Örneklerini Açıklayarak Tefsir Etmek

Tefsir rivayetlerinin çoğu, mefhumu anlatma konumunda değildir. Aksine, ayetin anlamını belli bir konu ile sınırlandırma yapmadan gizli, açık veya ihtilaflı konular hakkında örnekler vermiştir.

Örnekleri açıklayarak tefsir etmek genellikle makul anlamı zihne yaklaştırmak ve harici gerçeklerle ayetlerin genel mefhumları arasında mantıksal bir irtibat kurmak içindir. Bu iş normalde genel mefhumun tam örneğini açıklamakla gerçekleşmektedir.

Mirza Muhammed Tonikabinî (öl. 1302) şöyle yazmaktadır:

Kur'ân'ın mutlak ayetleri ve hatta mutlak ayetleri gibi umumları da tevil durumunda, ister yüceliğin zirvesine

1- Tekâsur, 8.

2- Tefsir-i Kummî, c. 2, s. 440. İmam Rıza'dan (a.s) da buna yakın anlamda bir hadis nakledilmiştir. Bk. Vesailu's-Şia, c. 24, s. 298-299.

3- Abese, 24.

4- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 50.

ulaşan, ister aşağılığın en alt tabakasına inen ferde uyarlanmaktadır.⁽¹⁾

Allame Tabatabaî (r.a) da bu konuda şöyle demektedir:

Kur'ân ayetlerinin örneklerle tatbik edilmesinin bazen tefsir yönü vardır; yani sözdeki veya lafzın dışındaki belirti ve delaletlere dikkatle gerçekleşen lafzın delaletinin kendisiyle ilgilidir. Bazen de tevil yönü vardır ve Kur'ân-ı Kerim'in bâtınıyla ilgili olup, Kur'ân'ın lafzî delaletinin dairesinin dışındadır. Örneğin, "sırat-i müstakim" kavramının tatbiki bazı rivayetlerde Ehl-i Beyt İmamlarının yaşam şekline tefsir edilmiştir ve bunun Emîrül-Müminin Ali'ye (a.s) tatbik edilmesi ise tevil yerlerinden biri sayılmaktadır.⁽²⁾

Yukarıda tefsir hakkında aktardığımız geniş anlamı göz önünde bulundurarak ikinci anlamı da tefsirin kapsamı alanına alabiliriz. Her hâlükârda, ayetler için tatbikler iki şekilde yapılır:

1- Ayetlerin mefhumlarının genişletilmeye elverişli olan küllî (genel) somut örnekleri zikretmek.

Bu örnekler her ne kadar kendi ölçülerinde genel olsalar da ayetin anlamına oranla kapsam alanları daha sınırlı olup, ayetlerin mefhumunu anlamada insana yardımcı olabilirler.

2- Ayetlerin mefhumu için genelleştirme imkânı olmayan ve cüzî olan örnekleri zikretmek.

Böylesi bir durumda da ya o mefhumun en mükemmel ferdi zikredilmek isteniyor ya da ayetin o fert ve örneğe has kılınılması amaçlanıyordur.

1- Tevşih-i Tefsir, s. 43.

2- Bkz. el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'ân, c. 5, s. 333.

Konunun açıklık kazanması için her birine bazı örnekler verelim:

1) Genelleştirilebilir ve Küllî Örnekleri Açıklama

1- İmam Hasan Askerî (a.s) "**Nimet verdiklerinin... yoluna**"⁽¹⁾ ayeti hakkında şöyle buyurmuştur:

Yani bizi kendilerine nimet olarak din ve itaat başarısı verdiği kimselerin yoluna hidayet et. Onlar, haklarında Allah Teâlâ'nın "Kim Allah'a ve Elçi'ye itaat ederse işte onlar, Allah'ın nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve sâlihlerle beraberdir. Onlar da ne güzel arkadaşlardır!"⁽²⁾ buyurduğu kimselerdir.

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:

Onlar mal ve beden sağlığı nimetine sahip değillerdir; gerçi bunların tümü apaçık nimetlerdir. Mal ve sağlıklı beden nimetine sahip olanların bazen kâfir veya fasık olduklarını görmüyor musunuz? O halde, sizden onların yoluna hidayet olmanız için dua etmeniz istenmemiştir. Aksine, siz kendilerine Allah'a iman etmek, peygamberini doğrulamak; Muhammed'i, tertemiz Ehl-i Beyt'ini ve hayırlı, seçkin ashabını dost edinmek; Allah düşmanlarıyla iyi geçinerek kendinize ve müminlere eziyet etmeleri için onları tahrik etmeyerek şerlerinden, günahlarının ve küfür-lüklerinin artmasından güzellikle korunmak ve mümin kardeşlerinin haklarını tanımak gibi kendilerine nimet verilen kimselerin yoluna hidayet olmak için dua etmekle görevlisiniz.⁽³⁾

1- Fâtiha, 7.

2- Nisâ, 69.

3- Nuru's-Sekaleyn tefsiri, c. 1, s. 23.

2- Mecmau'l-Beyan tefsirinde Resul-i Ekrem'in (s.a.a) şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

Allah-u Teâlâ Fatihatu'l-Kitap vesilesi ile bana minnet bırakmıştır... "Kendilerine gazap ettiğin kimselerin değil" buyruğundan maksat Yahudiler, "sapmışlar"dan maksat ise Hristiyanlardır.⁽¹⁾

3- Abdulazim Hasani, İmam Muhammed Cevad'dan (a.s), o da babası İmam Rıza'dan (a.s), o da babası İmam Musa Kazım'dan (a.s) şöyle nakletmiştir: Amr b. Ubeyd, İmam Rıza'nın (a.s) huzuruna geldi. Selam verdikten sonra, "**Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar.**"⁽²⁾ ayetini okuyup sustu.

İmam (a.s), "*Neden sustun?*" diye sordu.

Amr, "Kur'ân'daki büyük günahları tanımak istiyorum." deyince İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Evet, ey Amr! En büyük günah Allah'a ortak koşmaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Zira kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak ki, Allah ona cenneti haram etmiştir."⁽³⁾ Allah'a ortak koşmaktan sonra Allah'tan ümidi kesmektir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Zira kâfir kavimden başkası Allah'ın rahmetinden umut kesmez!"⁽⁴⁾ Ondan sonra da Allah'ın tuzağına yakalanmayacağından emin olmaktadır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağın(a yakalanmayacağından)dan emin olamaz."⁽⁵⁾

1- Mecmau'l-Beyan tefsiri, Fatiha Suresi'nin altında; Nuru's-Sekaleyn tefsiri, c. 1, s. 24.

2- Şûrâ, 37.

3- Mâide, 72.

4- Yûsuf, 87.

5- A'râf, 99.

-Büyük günahlardan biri- babaya ve anneye itaatsizlik-
tir. Çünkü Allah Teâlâ baba ve annenin emrine itaatsizlik
eden kimseleri zalim ve bedbaht olarak tanıtmıştır.

-Büyük günahlardan biri de- Allah Teâlâ'nın haksız yere
kanının dökülmesini haram kıldığı bir kimseyi öldürmek-
tir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Her kim bir
mümini kasten öldürürse -onun cezası- içinde sürekli ka-
lacağı cehennemdir..."⁽¹⁾

-Büyük günahlardan biri- Müslüman bir kadına zina isna-
dında bulunmaktır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmak-
tadır: "İnanmış kadınlara zina iftira edenler, dünyada da ahi-
rette de lanetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azap vardır."⁽²⁾

-Büyük günahlardan bir diğeri- yetimin malını yemektir.
Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Zulüm ile ök-
süzlerin mallarını yiyenler, (gerçekte) karınlarına sadece
ateş koymaktadırlar ve çılgın bir ateşe gireceklerdir."⁽³⁾

-Büyük günahlardan diğer biri- savaştan kaçmaktır. Al-
lah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Kim o gün savaşmak
için bir tarafa çekilmek ya da (mücahitlerden olan) başka
bir birliğe katılmak dışında arkasını dönerse (kaçarsa) o,
Allah'tan bir gazaba uğrar. Onun yeri cehennemdir, o ne
kötü varılacak bir yerdir!"⁽⁴⁾

-Büyük günahlardan biri de- faiz yemektir; çünkü Al-
lah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Ribâ yiyenler, (kıyamet
günü) ancak şeytanın dokunup çarptığı kimsenin kalktığı
gibi kalkarlar."⁽⁵⁾

1- Nisâ, 93.

2- Nûr, 23.

3- Nisâ, 10.

4- Enfâl, 16.

5- Bakara, 275.

-Büyük günahlardan bir diğeri- sihirdir. Çünkü Allah Teâlâ buyuruyor ki: "And olsun ki, onu satın alanın ahiretten bir nasibi olmadığını biliyorlardı."⁽¹⁾

-Büyük günahlardan diğeri biri- zinadır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kim bunları yaparsa cezasını bulur. Kıyamet günü onun için azâb kat kat artırılır ve o azabın içinde hor ve hakir olarak kalır."⁽²⁾

-Büyük günahlardan diğeri biri- söyleyeni kötülük ve çirkinliğe batıran yalandır. Çünkü Allah Teâlâ buyurmuştur ki: "Fakat Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir paraya satanlar var ya, işte onların âhirette bir payı yoktur."⁽³⁾

-Büyük günahlardan bir diğeri- Müslümanların mallarında ihanet yapmaktır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Kim (emanete hıyanet eder), aşırırsa kıyamet günü aşırıldığını boynuna yüklenip getirir."⁽⁴⁾

-Büyük günahlardan biri de- farz zekâtı vermemektir. Çünkü Allah Teâlâ buyurmuştur ki: "O gün cehennem ateşinde bunların üzeri ısıtılı(p pulları)r; bunlarla, onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır."⁽⁵⁾

-Büyük günahlardan biri ise- yalan yere şahitlik yapmak ve şahitliği gizlemektir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Şahitliği gizlemeyin, onu gizleyenin kalbi günahkârdır."⁽⁶⁾

-Diğeri biri- şarap içmektir. Çünkü yüce Allah putlara tapmaktan sakındırdığı gibi şarap içmekten de sakındırmıştır.

1- Bakara, 102.

2- Furkan, 69.

3- Âl-i İmrân, 77.

4- Âl-i İmrân, 161.

5- Tevbe, 35.

6- Bakara, 283.

-Bir diğeri de- namazı veya Allah'ın farzlarından birini kasıtlı olarak terk etmektir. Çünkü Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Kim kasıtlı olarak namazı terk ederse Allah ve Resulü'nün zimmetinden dışarı çıkmıştır."

-Büyük günahlardan biri de- ahdini bozmak ve sıla-i rahimi (akrabalık bağlarını) kesmektir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "İşte lanet onlara, yurdun kötü sonucu da onlarıdır!"⁽¹⁾

O sırada Amr b. Ubeyd, yüksek sesle ağladığı halde, "Kendi reyiyile söyleyen, sizin fazilet ve üstünlüğünüzde tartışan kimse helak olmuştur." söyleyerek İmam Cafer Sadık'ın (a.s) huzurundan dışarı çıktı.⁽²⁾

Yukarıdaki hadiste İmam (a.s) on beş günahı Kur'ân-ı Kerim'de geçen büyük günahlardan saymış ve her biri hakkında Kur'ân'dan bir ayet getirmiş, on bir sureden getirdiği on beş ayeti "büyük günahlar" unvanının müfessiri olarak kılmıştır. Dolayısıyla bu hadis, aynı zamanda ileride değineceğimiz gibi Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsir edilme metodunun delillerinden biri sayılmaktadır.

4- Zeyd eş-Şehham şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'tan (a.s) "refes", "fusuk" ve "cidal" kelimelerinin anlamını sordum İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Refes, cima demektir, fusuk ise yalandır; Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu duymadın mı?: "Ey inananlar, size fâsık (yoldan çıkmış) bir adam bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa karşı kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz."

1- Ra'd, 25.

2- Usul-i Kâfî, c. 2, s. 285-287.

sunuz."⁽¹⁾ Ve cidal de birinin diğerine "hayır vallahi", "evet vallahi" demesi, birinin diğerine küfretmesidir.⁽²⁾

5- Ali b. Yaktin şöyle demektedir: Mehdi Abbâsî, İmam Musa Kazım'a (a.s), "İçki Allah'ın kitabında haram kılınmış mıdır? Çünkü insanlar içkiden sakındırıldıklarını biliyorlar, fakat onun haram kılındığını bilmiyorlar." dedi.

İmam Musa Kazım (a.s), "*İçki Allah'ın kitabında haram kılınmıştır.*" buyurdu.

Mehdi Abbâsî, "Kur'ân'ın neresinde?" diye sorunca da İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı... haram kılmıştır."⁽³⁾

Kötülüklerin açığından maksat açıkça yapılan zinadır. Günahkâr fahişeler cahiliye döneminde damlarının üzerine alamet koyarlardı (ve bu şekilde insanları açıkça zinaya davet ederlerdi).

Gizlisinden maksat da insanların babalarının eşleriyle evlenmeleridir. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.a) peygamberliğe gönderilmeden önce, birisi ölseydi ve karısı olsaydı, o karısından olmayan bir de oğlu olsaydı, o oğlu karısıyla evleniyordu. İşte Allah Teâlâ bunu haram kıldı.

Günahtan maksat ise içkidir. Çünkü Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "Sana şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir

1- Hucurât, 6.

2- Maani'l-Ahbar, 294.

3- A'râf, 33.

günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır."⁽¹⁾ Şu halde Allah'ın kitabında içki ve kumar günah olarak isimlendirilmişlerdir ve yüce Allah'ın buyurduğu gibi günahları faydalarından çoktur.

Mehdi Abbasî Ali b. Yaktin'e döndü ve "Ey Ali b. Yaktin! Allah'a andolsun ki bu, ancak bir Haşimî'nin verebileceği bir fetvadır." dedi.

Ali b. Yaktin şöyle diyor: "Ben de, 'Allah'a yemin ederim ki doğru söylediniz ey Müminlerin Emîri! Bu ilmi siz Ehl-i Beyt'ten uzaklaştırmayan Allah'a hamdolsun!' dedim. Allah'a andolsun ki Mehdi Abbasî dayanamayıp, 'Doğru söyledin ey Rafizî!' dedi."⁽²⁾

2) Genelleştirilmesi İmkânsız Olan Cüzî Örnekleri

Açıklama

Daha önce de değindiğimiz gibi, cüzî örnekler çoğunlukla ayetin özel bir örneğe has olduğunu bildirmez. Aksine, sadece o anlamın kâmil bir örneğini açıklama yönüne sahiptir. Fakat bazı durumlarda, ayet mefhum açısından genel de olsa ayetin belli bir hususa ait olduğunu bildirmektedir. Aşağıda bunların her biri için örnekler vereceğiz:

a) Ayetin Mefhumu İçin Kâmil Bir Örnek Vermek

1- Bureyd el-İclî şöyle rivayet etmektedir: Ebu Cafer Muhammed Bâkır'a (a.s), "**Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki, insanlar üzerinde şahit olasınız ve Resul de sizin üzerinizde şahit olsun.**"⁽³⁾ ayetinin anlamını sordum. Buyurdu ki:

1- Bakara, 219.

2- el-Kâfi, c. 6, s. 406; Tefsir-i Ayyaşî, c. 2, s. 17.

3- Bakara, 143.

Biz Ehl-i Beyt orta ümmetiz. Biz Ehl-i Beyt yüce Allah'ın kulları üzerindeki şahitleriyiz ve biz O'nun arzındaki hüccetleriyiz.

Sonra, **"Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye kapanın, Rabbinize ibadet edin, hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz. Allah uğrunda, hakkını vererek cihat edin. O, sizi seçti."**⁽¹⁾ ayetini sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Burada yüce Allah bizi kastediyor. Seçilenler biziz. Allah Teâlâ dinde bir darlık, bir sıkıntı öngörmemiştir. Zorluksa darlıktan daha şiddetlidir. "Babanız İbrahim'in dini..." Burada özellikle bizi kastediyor. "Daha önce gelmiş kitaplar da (ve) gerekse bunda (Kur'ân'da) size Müslümanlar adını verdik (ki) peygamber size şahit olsun, siz de insanlara şahit olasınız."⁽²⁾ Allah Resulü (s.a.a) Allah Teâlâ tarafından gelip size tebliğ ettiği dinle bizim üzerimizde şahittir ve bizler de insanlar üzerinde şahidiz. Kim bizi doğrularsa kıyamet günü onu doğrularız. Kim bizi yalanlarsa kıyamet günü onu yalanlarız.⁽³⁾

2- Abdurrahman b. Salim, **"Doğrusu Benim mümin kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin olamaz. Rabbin vekil olarak yeter."**⁽⁴⁾ ayeti hakkında şöyle naklediyor:

Bu ayet Ali b. Ebu Talib hakkında nazil olmuştur. (Kullardan maksat Ali b. Ebu Talip'tir.) Biz bunun Allah'ın sevdiği Müslümanlar hakkında da geçerli olmasını ümit ediyoruz.⁽⁵⁾

1- Hac, 77-78.

2- Hacc, 78.

3- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 191.

4- İsrâ, 65.

5- Tefsir-i Ayyaşî, c. 2, s. 301.

3- Ömer b. Yezid şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s), **"Ve onlar Allah'ın bitıştırilmesini istediği şeyi bitıştırirler. (sıla yapılmasını istediği şeyde sila yaparlar)."**⁽¹⁾ ayetinin anlamını sorduğumda İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Bu ayet Muhammed'in Ehl-i Beyt'inin rahimi (yakınları) hakkındadır ve bazen de senin akrabaların hakkındadır.

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:

Sen bir şey hakkında, "Bu şey sadece bunun hakkındadır." söyleyenlerden olma.⁽²⁾

4- Muhammed b. Müslim şöyle demektedir: İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurdu:

Ey Muhammed! Allah Teâlâ'nın bu ümmetten bir kişiyi iyi bir şekilde andığını duyarsan bil ki onlar bizleriz. Geçmiş bir grubu kötü olarak andığını duyarsan bil ki onlar bizim düşmanlarımızdır.⁽³⁾

b) Ayetin Belli Bir Örneğe Ait Olduğunu Açıklamak

1- Ebu Basir şöyle rivayet etmektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s) Allah Teâlâ'nın, **"Allah'a itaat edin, Resule itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine..."**⁽⁴⁾ ayetini sordum; buyurdu ki:

Bu ayet, Ali b. Ebu Talib, Hasan ve Hüseyin hakkında inmiştir.

Dedim ki: "İnsanlar diyorlar ki: Niçin Ali'nin ve Ehl-i Beyt'in isimleri Allah Teâlâ'nın kitabında geçmiyor?"

1- Ra'd, 21.

2- el-Kafî, c. 2, s. 156.

3- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 13.

4- Nisâ, 59

Buyurdu ki:

Onlara deyiniz ki: Resulullah'a (s.a.a) namaz kılmaya ilişkin emir de inmiştir; ancak Allah, bu namazların üç rekât mı, dört rekât mı olacağını belirtmemiştir. Namazların rekât sayısını Peygamberimiz açıklamıştır. O'na zekât vermeye ilişkin emir de inmiştir; fakat insanlara bunun miktarının kırk dirhemde bir dirhem vermek olduğunu belirtmemiştir... Ta ki bunu Peygamberimiz açıklamıştır. Hacla ilgili emri de indirmiştir; ama Kâbe'nin etrafında yedi kere tavaf edin şeklinde bir açıklama getirmemiştir; bu açıklamayı Resul-i Ekrem (s.a.a) yapmıştır.

"Allah'a itaat edin, Resul'e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine..."⁽¹⁾ ayeti de Ali, Hasan ve Hüseyin hakkın-da inmiştir. Peygamberimiz (s.a.a) Ali (a.s) ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır." Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: "Size Allah'ın kitabını ve Ehl-i Beyt'imi tavsiye ediyorum. Çünkü ben Allah Teâlâ'dan, havuz başında bana dönünceye kadar bu ikisinin birbirinden ayrılmamasını istedim, O da bu isteğimi kabul etti." Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: "Ehl-i Beyt'ime bir şey öğretmeye kalkışmayın; onlar sizden daha çok bilirler." Bir defasında, "Onlar sizi hidayet kapısından çıkarmazlar ve sizi sapıklık kapısından içeri sokmazlar." buyurmuştur.

Eğer Resul-i Ekrem (s.a.a) bu açıklamayı yapmamış olsaydı, falanca oğulları (Abbasoğulları, Akiloğulları ve...), emir sahibi yetkisine sahip olduklarını iddia edeceklerdi.

Fakat Allah Teâlâ, Peygamberini (s.a.a) tasdik etmek maksadıyla kitabında şöyle buyurmuştur: "Ey Ehl-i Beyt! Allah, ancak ve ancak sizden her türlü pislîği gidermek ve sizi tam

bir temizlikle tertemiz bir hale getirmek ister."⁽¹⁾ Resul-i Ekrem (s.a.a) Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatıma'yı Ümmü Seleme'nin evinde bir örtünün altında topladı. Sonra şöyle buyurdu: "Allah'ım! Her peygamberin bir ailesi ve yakınları vardır. Benim yakınlarım ve ailem de bunlardır."⁽²⁾

2- Munzir şöyle diyor: İmam Ali (a.s) bize şöyle buyurdu:

Mübahele ayeti nazil olunca Resul-i Ekrem (s.a.a) Ali, Fatıma, iki oğullarının (Hasan ve Hüseyin) elinden tuttu (ve mübahele yerine götürdü). Hıristiyanlardan biri, "Mübahele yapmayın; aksi takdirde zorluk ve sıkıntılara uğrarsınız." dedi. Bunun üzerine onlar mübahale yapmadılar.⁽³⁾

Bu konu Ehl-i Sünnet kaynaklarında da farklı nakillerle kaydedilmiştir. Biz burada onların arasından bir hadisi zikretmekle yetiniyoruz:

Sa'd b. Ebi Vakkas, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) dilinden Emîrül-Müminin Ali'nin (a.s) faziletlerini anlattığı hadisin sonunda şöyle diyor:

Mübahele ayeti nazil olduğu zaman Allah Resülü (s.a.a) Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i çağırarak şöyle buyurdu: "Allah'ım! Bunlar benim Ehl-i Beyt'imdirler."⁽⁴⁾

3- Ali b. Esbat şöyle rivayet etmektedir: Bir gün İmam Musa Kazım (a.s) Halife Mehdi'nin yanına gitti. Mehdi'nin yapılan haksızlıkları düzeltmekle meşgul olduğunu gördü. Ona dedi ki: *"Niçin bize yapılan haksızlığı düzeltmiyorsun?"*

1- Ahzâb, 33

2- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 286.

3- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 177.

4- Sahih-i Buharî, c. 7, s. 120; Sünen-i Tirmizî, c. 4, s. 193; Müsned-i Ahmed, c. 1, s. 185; bk. et-Taraif, c. 1, s. 130.

Mehdi dedi ki: "Size ne haksızlık yapılmış ey Ebu'l-Hasan?"
Buyurdu ki:

Yüce Allah Fedek arazisinin ve etrafının Peygamber'i (s.a.a) tarafından fethedilmesini müyesser kılınca, Peygamberimiz (s.a.a) orayı atlıları ve piyadeleri harekete geçirmedi ele geçirdi. Bunun üzerine Allah, Peygamber'i-ne, "Akrabalara hakkını ver."⁽¹⁾ ayetini indirdi. Resulullah (s.a.a) bunların kimler olduklarını anlamadı. Cebrail'e sordu. Cebrail de Rabbine müracaat etti. Bunun üzerine yüce Allah ona, "Fedek arazisini Fatıma'ya ver." diye vah-yetti. Bunun ardından Resulullah (s.a.a) Fatıma'yı çağırdı ve ona şöyle dedi: "Ey Fatıma! Allah Fedek arazisini sana vermeme emretti." Fatıma dedi ki: "Bu araziyi Allah'tan ve senden kabul ettim." Resulullah (s.a.a) hayatta olduğu sü-rece Fatıma'nın (a.s) vekilleri bu araziyi idare ediyorlardı. Ebu Bekir halife olunca, Fatıma'nın vekillerini araziden çıkardı.⁽²⁾

4- Ahmed b. İsa, İmam Cafer Sadık'tan (a.s), "**Sizin veliniz, ancak Allah, Resülü ve iman edenlerdir.**"⁽³⁾ ayetiyle ilgili olarak şöyle rivayet etmektedir:

Yani sizin, işlerinizin, canlarınızın ve mallarınızın üzerinde en fazla hak sahibi olanlar; Allah, Resülü ve iman edenlerdir. Buradaki iman edenlerden maksat, Ali (a.s) ve kıyamet gününe kadar onun soyundan gelecek olan imamlardır.

Ardından Allah, onları vasfetmiş ve şöyle buyurmuştur: "Onlar namaz kılarlar, rükûda iken zekât verirler."⁽⁴⁾ Emî-

1- İsrâ, 26.

2- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 543.

3- Mâide, 55.

4- Mâide, 55.

rü'l-Müminin Ali (a.s) bir gün öğlen namazını kılariken, ikinci rekâta rükû hâlinde iken, üzerinde bin dinar değerli olan bir aba vardı. Bu abayı Necâşi, Peygamberimize (s.a.a) hediye etmiş, Peygamberimiz de Ali'ye giydirmişti. Bir dilenci geldi ve şöyle dedi: "Selam olsun sana ey Allah'ın velisi ve ey müminlere canlarından daha yakın olan kimse! Şu miskine bir sadaka ver." Ali (a.s), sırtındaki abayı ona doğru attı ve alıp giymesini işaret etti. Bunun üzerine bu ayet onun hakkında indi.

Yüce Allah, onun çocuklarının verdikleri sadakaları da onun sadakasına kattı ve hepsini bir saydı. Bu yüzden onun soyundan imamlık makamına erişen biri, onun gibi bu niteliğe sahip olur. Onlar da rükû hâlinde sadaka verirler. Aslında Emîrü'l-Müminin Ali'den (a.s) sadaka isteyen dilenci bir melekti. Onun soyundan gelen imamlardan sadaka isteyen dilenciler de meleklerden olurlar.⁽¹⁾

5- Emîrü'l-Müminin Ali (a.s) şehit edilince oğlu İmam Hasan Mücteba (a.s) bir konuşma yaparak şöyle buyurdu:

Biz Allah Teâlâ'nın, sevgilerini her Müslüman'a farz kıldığı Ehl-i Beyt'teniz; buyurmuştur ki: "Deki: Ben buna (peygamberliğime) karşılık sizden yakınlarımı sevmenizden başka bir ücret istemiyorum. Kim bir iyilik işlerse onun sevabını fazlasıyla veririz."⁽²⁾ -Ayette geçen- "İktiraf-i hasene (iyilik işlemek)" biz Ehl-i Beyt'in meveddetidir (sevgi ve itaattir).⁽³⁾

6- İmam Muhammed Bâkır (a.s), Allah Teâlâ'nın, **"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri (humus)**

1- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 288; bk. Tefsir-i Taberî, c. 6, s. 186 ve Esbabu't-Tenzil, Vahidî, s. 133-134.

2- Şûrâ, 23.

3- Mesail-i Ali b. Cafer (a.s), s. 328; el-Müstedrek, c. 3, s. 172.

Allah'a, Resulü'ne ve onun yakınlarına aittir."⁽¹⁾ buyruğu hakkında şöyle buyurdu:

Bunlar Allah Resulü'nün (s.a.a) akrabalarıdır ve humus Allah'a, Resulü'ne ve bize aittir.⁽²⁾

c) Kur'ân'ı Kur'ân ile Tefsir Etmek

Kur'ân ayetleri birbirleriyle uyum içerisindedirler. Onların arasında hiçbir ihtilaf ve uyumsuzluk yoktur ve bir bölümü diğer bölümünü doğrulamaktadır. Nitekim Resulullah (s.a.a) şöyle buyurur:

Kur'ân'ın bir bölümü diğer bir bölümünü doğrulamaktadır. O halde, onun bir bölümü ile diğer bölümünü yalamayın.⁽³⁾

Emîrül-Müminin Ali (a.s) de şöyle buyuruyor:

Allah'ın kitabı ile -hakikatleri- görürsünüz ve onu dilinize akıtırınız; onu dinlersiniz. Onun bir bölümü diğer bir bölümü ile konuşur ve bir bölümü diğer bir bölümüne tanıklık eder.⁽⁴⁾

Yine şöyle buyurmuştur:

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Kitapta (Kur'ân) hiçbir şeyi bırakmadık." Kur'ân'da her şeyin açıklaması vardır. Allah Teâlâ, Kur'ân'ın bir kısmının diğer bir kısmını tasdik ettiğini ve onda hiçbir ihtilafın olmadığını hatırlatarak şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Eğer

1- Enfâl, 41.

2- Usul-i Kâfi, c. 1, s. 539.

3- Kenzu'l-Ummal, c. 1, s. 619.

4- Nehcü'l-Belağ, 133. Hutbe.

Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, onda birbirini tutmaz çok şey bulurlardı."⁽¹⁾

Bu özellikten, yani Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli bölümleri arasındaki uyum ve her şeyin açıklayıcısı olması özelliğinden, Kur'ân'ın tefsir yollarından birinin de ona müracaat etmek olduğu anlaşılmaktadır. Ehl-i Beyt'ten nakledilen tefsir rivayetlerinde de bu üsluptan çok yararlanılmıştır. Yukarıda, diğer üslupları açıklarken değindiğimiz bazı örnekler bu üslubu da içermektedir. Şimdi konuyu daha fazla açıklamak için diğer örneklerle de değinerek kısımlarını açıklayalım:

1- Müteşabih Ayetleri Muhkem Ayetlere Döndürmek

Muhkem ayetlerin ışığında müteşabih ayetleri tevil etmek, Ehl-i Beyt'in Kur'ân tefsirinde yararlandığı üsluplardandır. Elbette Ehl-i Beyt bu üsluptan yararlanmada bazen muhkem ayetlerin kendilerine işaret etmiş, bazen de muhkem ayetlere işaret etmeksizin onlardan elde edilen usule değinmekle yetinmişlerdir. Burada Ehl-i Beyt'in buyruklarında geçen bu metodun bazı örneklerine değineceğiz:

1- Abdulaziz b. Müslim şöyle rivayet etmektedir: İmam Rıza'ya (a.s) "**Allah'ı unuttular, O da onları unuttu.**"⁽²⁾ ayeti hakkında sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Allah ne unuttur ne de yanılır; yalnız kullar unutkanlık ve yanlışlığa düşerler. Allah Teâlâ'nın "Rabbin, asla unutkan değildir."⁽³⁾ buyurduğunu duymuyor musun? Ayetin anlamı şudur: Allah, kendisini ve kıyamet gününü unutanları cezalandırılacaklardır. Nitekim şöyle buyurmuştur: "Al-

1- Nisâ, 82.

2- Tevbe, 67.

3- Meryem, 64.

lah'ı unuttuklarından dolayı (Allah'ın da) onlara kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın. Onlar, yoldan çıkan insanlardır."⁽¹⁾ Ve buyurmuştur ki: "İşte onlar bu günleriyle karşılaşacaklarını unuttukları... gibi biz de bugün onları unutturuz!"⁽²⁾ Yani onlar bu günleriyle karşılaşmaya hazırlanmayı terk ettikleri gibi biz de onları terk edeceğiz.⁽³⁾

2- Kuleynî, Abdurrahman b. Haccac'ın şöyle rivayet ettiğini nakletmektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s), "**Rahman Arş'a istiva etmiştir.**"⁽⁴⁾ ayetinin anlamını sordum; buyurdu ki:

Allah Teâlâ her şeye istiva etmiştir (kadirdir). Hiçbir varlık O'na diğerinden daha yakın değildir. Uzak olan hiçbir şey O'ndan uzak değildir ve yakın olan bir şey O'na yakın sayılmaz. O her şeye istiva etmiştir.⁽⁵⁾

3- Maşrikî şöyle demektedir: İmam Rıza'nın (a.s), "**Allah'ın iki eli de açıktır.**"⁽⁶⁾ ayetini okuduğunu duydum. Bunun üzerine, elimle İmam'ın (a.s) iki eline işaret ederek, "İki el böyle midir?" diye sordum. İmam (a.s), "*Hayır.*" buyurdu, "*Böyle olacak olsaydı, Allah yaratılmış olurdu.*"⁽⁷⁾

4- Hamza b. Bezi', İmam Cafer Sadık'tan (a.s), "**Böylece bizi gazaba getirince onlardan intikam aldık...**"⁽⁸⁾ ayetiyle ilgili olarak şu açıklamayı rivayet etmiştir:

Yüce Allah bizim öfkelenmemiz gibi öfkelenmez. Fakat

1- Haşr, 19.

2- A'râf, 51.

3- et-Tevhid, s. 159-160.

4- Tâhâ, 5.

5- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 128.

6- Mâide, 64.

7- Maani'l-Ahbar, s. 18.

8- Zuhruf, 55.

O, kendisi için öfkelenen ve hoşnut olan veliler yaratır. Onlar yaratılmış ve yaratılıştan terbiye edilmişlerdir. Allah onların hoşnutluğunu kendi hoşnutluğu ve öfkelerini kendi öfkesi olarak öngörmüştür. Onları kendisine davet eden davetçiler ve yol göstericiler kılmıştır. Zaten bunun için yaratılmışlardır. Yoksa ayette, kulların öfkelenmesi gibi Allah'ın da öfkeleniği şeklinde bir anlam kastedilmiş değildir. Bununla şu [kutsî] hadiste işaret edilen anlam kastedilmiştir: "Kim benim bir velimi aşağılarsa, onu küçük düşürürse, bana meydan okumuş, beni savaşıma davet etmiş olur." Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Resul'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur."⁽¹⁾, "Sana biat edenler, kuşkusuz Allah'a biat etmişlerdir. Allah'ın eli onların elinin üzerindedir."⁽²⁾ Bu ve benzeri ayetlerin tümü sana anlattığım anlamı ifade etmektedir. Aynı durum razılık/hosnutluk, öfke vb. davranışlar için de geçerlidir. Eğer Allah öfkelenir ve tasalanırsa -ki öfke ve tasayı yaratan, onları meydana getiren O'dur- o zaman birinin çıkıp: "Allah, gün gelir yok olur!" demesini normal karşılamak gerekir. Çünkü Allah öfkelenip tasalanıyorsa değişime de uğruyordur. Değişime uğradığında da bir gün yok olmaya-acağından emin olunmaz. Ayrıca oluşturan ile oluşturan, güç yetiren ile güç yetirilen, yaratan ile yaratılan birbirinden ayırt edilemez olur. Allah bu tür sözlerden yücedir, uludur. Aksine O, varlıkları yaratmıştır; ama onlara muhtaç olduğundan değil. Yaratmayı bir ihtiyaçtan dolayı gerçekleştirmedigine göre O'nun için sınır ve keyfiyet tasavvur edilemez.⁽³⁾

5- İbn Uzeyne, İmam Cafer Sadık'tan (a.s), "Üç kişinin gizli

1- Nisâ, 80.

2- Fetih, 10.

3- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 145. Bk. et-Tevhid, s. 169.

konuştığı yerde dördüncüsü mutlaka O'dur."⁽¹⁾ ayetiyle ilgili olarak şöyle rivayet etmiştir:

O birdir. Zat olarak tektir. Yarattıklarından tamamen farklıdır. "O, her şeyi kuşatmıştır."⁽²⁾ denetim, ihata ve kudretiyle "Her şey O'nun kontrolü altındadır. Ne yerde, ne gökte, zerre ağırlığına bir şey Rabbinden gizli kalmaz..."⁽³⁾

Göklerde ve yerde bulunan şeylerin O'na gizli kalmaması, kuşatma ve bilgi açısından söz konusudur, zat açısından değil. Çünkü mekânlar dört yönle (sağ, sol, arka, ön) sınırlıdır, bunları kapsarlar. Eğer göklerde ve yerde olanların Allah'a gizli kalmaması zat açısından olsaydı yönü olması gerekli olurdu. (Bu da Allah Teâlâ hakkında imkânsızdır).⁽⁴⁾

İmam (a.s) burada Mücâdele Suresi'nin yedinci ayetini diğer iki ayetin yardımı ile açıklayıp tefsir etmiş ve Allah Teâlâ'nın her yerde nasıl var olduğunu açıklamıştır.

2- Mücmel (Genel, Belirsiz) Ayetleri Diğer Ayetler Aracılığıyla Açıklamak

Kur'ân-ı Kerim'deki kavramların çoğunun gayb âlemi ile irtibatlı olması, onun açıklama üslubunda insanın eğitim ve hiyerarşinin merkez oluşu ve ayrıntılara geçmeden önce temel ilkeleri açıklaması bazı ayetlerin mücmel olmasının sebeplerindendir. İlahî hikmet gereğince bu ayetler ya diğer ayetler vesilesiyle ya da Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt tarafından açıklanmıştır. Burada Ehl-i Beyt'in tefsir rivayetlerinde geçen

1- Mücâdele, 7.

2- Fussilet, 54.

3- Sebe', 3.

4- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 127.

mücmel ayetlerin diğer ayetlerle açıklanışının bazı örneklerine değineceğiz:

Basra halkı İmam Hüseyin'e (a.s) bir mektup yazarak ondan "samed" kelimesinin anlamını sordu. İmam (a.s) mektuba karşılık şu cevabı yazdı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Kur'ân'da (düşünceye) dalmayın ve onun hakkında cidal edip tartışmayın. Bilginiz olmadan onun hakkında konuşmayın. Çünkü dedem Allah Resulü'nün (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: "Kim bilgisi olmadan Kur'ân hakkında konuşursa cehennem ateşinde yerini hazırlasın." Yüce Allah "samed" kelimesini tefsir etmiştir. Çünkü "Allahu ehad, Allahu's-samed" buyurduktan sonra onu tefsir ederek "lem yelid ve lem yuled ve lem yekûn lehu kufuven ehad" buyurmuştur. "Lem yelid", yani O'ndan evlat ve yaratılmışlardan çıkan diğer maddî şeyler gibi hiçbir maddî şey çıkmamıştır. Aynı şekilde nefis ve yine uyuklamak, uyku, düşünce, keder, üzüntü, sevinç, gülme, ağlama, korku, ümit, iştiaak, tembellik, açlık, tokluk gibi latif şeyler de çıkmaz. O, kendisinden bir şey çıkmasından veya O'ndan maddî veya latif bir varlığın doğmasından yücedir. "Ve lem yuled", yani bir şeyden doğmamıştır ve bir kısmı diğer bir kısmından çıkan zait maddî şeyler gibi bir şeyden çıkmamıştır. Birbirinden çıkan ağaçlar, canlılar, yerden çıkan bitkiler, su kaynakları ve meyveler gibi. Gözden çıkan görme, kulaktan kaynaklanan duyma, burundan kaynaklanan koklama, dildeki tatma, dilden kaynaklanan konuşma, kalpten kaynaklanan tanıma ve teşhis etme, taştan çıkan ateş ve diğer latif şeyler gibi bir şeyden çıkmaz.

Aksine O, ne bir şeyden, ne bir şeyde ve ne de bir şeyin üzerinde olan samed ilahtır. O kendi gücüyle eşyayı yoktan var eden, yaratan ve meydana getirendir. Fani olmak için yaratılan bir şey O'nun gücüyle dağılacaktır ve kalıcı

olmak için yaratılan şey ise O'nun ilmi ile kalacaktır. Ne doğan, ne de doğrulan, gizli ve saklıyı bilen, yüce ve ulu olan ve hiçbir şey dengi olmayan "Allahu's-samed" budur.⁽¹⁾

2- İbn Mes'ud şöyle demektedir: **"İnananlar ve imanlarını bir haksızlıkla bulamayanlar... İşte güven onlarındır ve doğru yolu bulanlar da onlardır."**⁽²⁾ ayeti nazil olduğu zaman insanlara ağır geldi; dolayısıyla da, "Ey Allah'ın Resulü! Aramızdan kendisine zulmetmeyen bir kimse var mıdır?" diye sordular. Peygamberimiz (s.a.a) şöyle buyurdu:

Sizin kastettiğinizi ayet kastetmiyor. Allah'ın salih kulu-nun şöyle buyurduğuna dikkat etmemiş misiniz: "Oğulcağızım! Allah'a ortak koşma; çünkü Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür."⁽³⁾

3- İmam Muhammed Bâkır (a.s), Zürrare ve Muhammed b. Müslim'in seferde namaz kılma hükmünü sormaları üzerine onlara şu cevabı vermiştir:

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman inkâr edenlerin size bir kötülük yapmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur. Muhakkak ki kâfirler, sizin açık düşmanınızdır."⁽⁴⁾ Buna göre, seferde namazı kısaltmak sefer dışında da namazı tam kılmak gibi farzdır.

Zürrare ve Muhammed b. Müslim İmam'a şöyle derler: "Allah Teâlâ, "yapın" değil de **"Size bir günah yoktur."** buyurmuştur. O halde, seferde namazı kısaltmak nasıl sefer dışında tam kılmak gibi farzdır?"

1- et-Tevhid, s. 90.

2- En'am, 82.

3- Biharul-Envar, c. 66, s. 150.

4- Nisâ, 101.

İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Allah Teâlâ "Safa ile Merve Allah'ın alametlerindendir. Kim Ev'i hacceder ya da umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Kim kendiliğinden bir iyilik yaparsa bilsin ki, Allah karşılığını verir, (yaptığını) bilir."⁽¹⁾ Safa ile Merve arasında sa'y yapmayı farz kıldığını, Allah Teâlâ'nın kitabında ondan söz ettiğini ve Resul-i Ekrem'in (s.a.a) de ona uyduğunu görmüyor musunuz? Seferde namazı kısaltmak da öyledir. Resulullah (s.a.a) onu uygulamış ve Allah Teâlâ da onun hükmünü Kur'ân-ı Kerim'de açıklamıştır.

4- Hariz, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle nakletmektedir:

"Kendilerine kitap -yani Tevrat ve İncil- verdiklerimiz, onu, -yani Muhammed'i- oğullarını tanıdıkları gibi tanır- lar."⁽²⁾ ayeti Yahudiler ve Hıristiyanlar hakkında nazil olmuştur. Çünkü Allah Teâlâ Tevrat, İncil ve Zebur'da Hz. Muhammed'in (s.a.a) özelliklerini, ashabının hususiyetlerini, peygamberliğe gönderileceği yeri ve hicretini onlara bildirmişti. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Muhammed Allah'ın elçisidir. Onun yanında bulunanlar, kâfirlerle karşı katı, birbirlerine karşı merhametlidirler. Onların, rükû' ve secde ederek Allah'ın lütuf ve rızasını aradıklarını görürsün. Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır. Bu onların Tevrat'taki vasıflarıdır ve İncil'deki vasıfları da şöyledir..."⁽³⁾ Bunlar Resulullah (s.a.a) ile ashabının Tevrat ve İncil'deki sıfatlarıdır. Dolayısıyla Allah Teâlâ onu peygamberliğe gönderdiği zaman ehlikitap onu tanıyorlardı.

1- Bakara, 158.

2- Bakara, 146 ve En'am, 20.

3- Feth, 29.

Nitekim şöyle buyurmuştur: "Yanlarındakini tasdik etmek üzere onlara Allah katından bir kitap gelince, onu inkâr ettiler..."⁽¹⁾ / ⁽²⁾

Ehlikitabın Resul-i Ekrem'i (s.a.a) tanıdıklarını bildiren bu rivayette, "**Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar.**" ayeti, diğer iki ayetle tefsir edilmiştir: Birinci ayet, onların tanıma yollarından, yani semavî kitaplar olan Tevrat, İncil ve Zebur'dan söz eden ayettir. Ehlikitap arasında yaygın olan ve ellerinde bulunan bu kitaplarda Resul-i Ekrem'in (s.a.a) özellikleri apaçık bir şekilde kaydedilmiştir.

Diğeri ise, ehl-i kitabın bu özellikleri Hz. Muhammed'de (s.a.a) bulup onu tanıdıklarını, fakat buna rağmen ona inanmaktan sakındıklarını vurgulayan ayettir.

3- Kur'ân'ın Mutlak İfadelerini Mukayyet İfadelere Döndürmek

Şüphesiz Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmenin yollarından biri de Kur'ân'ın mutlak ifadelerini mukayyet olanlara (kayıtlanırlara) döndürmektir. Aşağıdaki hadislerde bu metodun Ehl-i Beyt tarafından kullanıldığını apaçık bir şekilde görmekteyiz:

1- Adamın biri İmam Cafer Sadık'a (a.s) şöyle arz etti: "Allah Teâlâ, "**Bana dua edin, duanızı kabul edeyim.**"⁽³⁾ buyuruyor. Oysa biz Allah'a dua ediyoruz, fakat duam kabul olmuyor!"

İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Çünkü siz Allah'a verdiğiniz sözü tutmadınız. Yüce Allah

1- Bakara, 89.

2- Tefsir-i Kummî, c. 1, s. 33.

3- Mü'min, 60.

şöyle buyurmaktadır: "Bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü tutayım."⁽¹⁾ Allah'a andolsun, eğer siz Allah'a verdiğiniz sözü tutsaydınız Allah da size verdiği sözü tutardı.⁽²⁾

2- Zuhri Mekke yolunda İmam Zeynelabidin (a.s) ile karşılaşarak ona, "Siz, cihad ve onun zorluklarını bırakarak kolay olan hacca yönelmişsiniz. Oysa Allah Teâlâ, '**Allah, müminlerden, canlarını ve mallarını, kendilerine cennet vermek üzere satın almıştır: Allah yolunda çarpışacaklar da öldürecekler ve öldürülecekler. Bu, Tevrat'ta da, İncil'de de, Kur'an'da da Allah'ın kendi üzerine yüklediği bir ahittir. Allah'tan ziyade ahdine riayet edecek kim vardır? O halde yaptığınız alışveriş ahdinden dolayı size müjdeler olsun! Ve bu büyük bir kurtuluşur.**'⁽³⁾ buyurmaktadır." dedi.

İmam Zeynelabidin (a.s), "*Sonraki ayeti de oku*" buyurdu ve sonra kendisi okumaya başladı:

(Onlar) Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten men edenler ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır... İşte o mü'minleri müjdele (ne mutlu onlara)!⁽⁴⁾

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:

Bu sıfatlara sahip olan kişileri bulabilirsek, onlarla birlikte cihat yapmak hac yapmaktan daha faziletlidir.⁽⁵⁾

1- Bakara, 40.

2- Tefsir-i Safi, c. 1, s. 123.

3- Tevbe, 111.

4- Tevbe, 112.

5- Vesailu's-Şia, c. 22, s. 237.

4- Nasih Ayetlerle Mensuh Ayetleri Ayırmak

Ehl-i Beyt, nasih ayetlerle mensuh ayetleri birbirinden ayırmayı kendi tefsir üsluplarının özelliklerinden saymış ve Kur'ân-ı Kerim'in bazı ayetlerini nesh kuralından yararlanarak tefsir etmişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

1- İmam Ali (a.s) bir rivayette şöyle buyurmuştur:

Cahiliye döneminde kadınların beklediği iddet süresi bir yıldı. Bir erkek ölseydi, kadın sırtına bir miktar hayvan pisliği veya benzeri bir şey asarak, "(Yeni bir) koca benim için bundan daha değersizdir." diyor; bir yıl boyunca gözlerine sürme sürmekten, saçlarını taramaktan, güzel koku kullanmaktan ve evlenmekten sakınıyordu. Bu durumda, onu bir yıl boyunca evinden dışarı çıkarmıyor ve bu süre içerisinde kadının geçimini kocasından geriye kalan mal varlığından temin ediyorlardı. Bu nedenle sadr-ı İslam'da Allah Teâlâ, "İçinizden ölüp geriye eşler bırakan(erkek)ler eşlerinin, (evlerinden) çıkarılmadan bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyyet etsinler (ve onları kocalarının evinden çıkarmasınlar)."⁽¹⁾ ayetini indirdi.

İslam dini güçlenince Allah Teâlâ, "İçinizden ölenlerin, geriye bıraktıkları eşleri, dört ay on gün (bekleyip) kendilerini gözetlerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için uygun olanı yapmalarında size bir günah yoktur..."⁽²⁾ ayetini nazil etti.⁽³⁾

2- İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur:

Allah Teâlâ Muhammed'i (s.a.a) beş kılıçla gönderdi: Bir kılıçla zimmî kâfirlerin karşısındadır; Allah Teâlâ şöyle

1- Bakara, 240.

2- Bakara, 234.

3- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 122; Biharul-Envar, c. 90, s. 6.

buyurmuştur: "İnsanlara güzel söz söyleyin."⁽¹⁾ Bu ayet zimmî hakkında inmiştir. Sonra, "Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlarla... küçül(üp boyun eğ)erek elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın."⁽²⁾ buyuran diğer ayet nazil oldu. Bu ayet, birinci ayeti nesh etti. Dolayısıyla İslam beldesinde bulunan her zimmînin cizye vermesi veya öldürölüp malının alınması ve soyunun esir edilmesi gerekir. Cizye verecek olurlarsa onlarla evlenmek ve onların kestiği hayvanlardan yemek bize helal olur. Onlardan cizye ödemeleri veya öldürölmelerinden başka hiçbir şey kabul edilmez.⁽³⁾

3- Emîrül-Müminin İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

Allah'ın kitabında öyle bir ayet var ki benden önce kimse o ayete uymamıştır, benden sonra da kimse ona uymayacaktır. O ayet gizli konuşma ayetidir. Benim bir dinarım vardı. Onu on dirheme bozdurdum ve Resulullah (s.a.a) ile gizli konuşmadan önce her defasında bir dirhem sadaka verdim. Sonra, "Gizli konuşmanızdan önce sadaka vermenizden korktunuz mu?... Allah yaptıklarınızı bilmektedir."⁽⁴⁾ ayeti nazil olarak önceki ayeti neshetti.⁽⁵⁾

5- İşaretin Delaletinden Yararlanmak

Birkaç ayetin anlamını birlikte göz önünde bulundurarak bir konuda sonuca varmak da Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsirinde

1- Bakara, 83.

2- Tevbe, 29.

3- Müstedreku Vesaili'ş-Şia, c. 11, s. 26; Tefsiru'l-Ayyaşî'de hadisin Arapçasında "halle lena nikahuhum" yerine, "ma halle lena nikahuhum" ifadesi kullanılmıştır. Bk. Ayyaşî Tefsiri, c. 2, s. 86.

4- Mücadele, 13.

5- Tefsir-i Kummî, c. 2, s. 358.

Ehl-i Beyt tarafından kullanılan yollardan biridir. Bu konuda örnek olarak şuna işaret edebiliriz:

Yunus'un, Hasan'dan naklettiği rivayette şöyle geçmektedir: Bebeğini altı aylık doğuran bir kadını Ömer b. Hattab'ın yanına getirdiler. Halife Ömer (zina suçlamasıyla) kadını taşlatmaya karar verdi. Emîrû'l-Müminin Ali (a.s) Ömer b. Hattab'a şöyle buyurdu:

Eğer bu kadın Allah'ın kitabından delil getirerek seninle tartışacak olursa seni alt eder. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "(Ana karnında) taşınması ile süttan kesilmesi otuz ay sürdü."⁽¹⁾ Ve buyuruyor ki: "Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için tam iki yıl emzirirler."⁽²⁾ O halde, tam süt verme dönemi iki yıl, hamilelik ve süt verme dönemi -toplam- otuz ay ise, (24 ayı otuz aydan düştükten sonra) bu süreden geriye kalan altı aydır."

Bunun üzerine Ömer b. Hattab o kadını bıraktı ve bu, sabit bir hüküm olarak kaldı. Bu olayı kaynak bilen ashap, tâbiîn ve diğerleri günümüze kadar bu görüşe uydular.⁽³⁾

Bunlar Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsirinin örnekleridir. Bu örnekleri dikkatle gözden geçirecek olursak, Ehl-i Beyt'in Kur'ân-ı Kerim'i tefsir ederken kendi üsluplarını (bir ayetin anlamını açıklarken diğer ayetlere dayanmak) açıklayarak kendi ashaplarına da Kur'ân-ı Kerim'i doğru bir şekilde tefsir etmeyi öğretmeye çalıştıklarını görürüz. O halde, muteber bir kanal ile Ehl-i Beyt'ten nakledilen tüm rivayetleri göz önünde bu-

1- Ahkaf, 15.

2- Bakara, 233.

3- el-İrşad, c. 1, s. 207; ed-Dürrü'l-Mensûr, c. 1, s. 88; Vesailu's-Şia, c. 21, s. 382.

lundurarak, bazılarının Kur'ân-ı Kerim tefsirini hatta aklen anlama ve anlatmada dayandıkları metotlar ve Ehl-i Beyt tarafından kullanılan üsluplar çerçevesinde bile caiz görmemeleri temelsiz bir sözdür.

Burada, Kur'ân-ı Kerim'in Kur'ân ile tefsir edilmesinin caiz olduğu yönünde bir şüpheye cevap vermemiz yerinde olacaktır.

Kur'ân'ı Kur'ân'la Çeliştirmekten Sakındıran Rivayetlerin İncelenmesi

Bazı hadislerde Kur'ân'ın bir bölümünün diğer bir bölümüyle çelişecek şekilde yorumlanması şiddetle yasaklanmıştır. Hatta bu konuda şöyle rivayet edilmiştir:

Kim Kur'ân'ın bir kısmını diğer bir kısmıyla çatıştırırsa (çelişecek şekilde yorumlarsa) kâfir olur.⁽¹⁾

Merhum Şeyh Saduk (r.a) şöyle demektedir:

Muhammed b. Hasan b. Velid'den bu hadisin anlamını sorduğumda şöyle dedi: "Bunun anlamı; birine bir ayetin tefsirini sordukları zaman o adamın ona diğer bir ayetin tefsiriyle cevap vermesidir."⁽²⁾

O halde, bazıları, Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsir edilmesinin "Kur'ân'ın bir bölümünün diğer bir bölümü ile çatıştırılması" olduğu yönünde bir şüpheye kapılabilirler. Dolayısıyla bu metot şer'î açıdan sakıncalıdır.

Buna şöyle cevap verebiliriz: Kur'ân'ın üzerinde düşünmeye ve bütün konularda Kur'ân'a müracaat etmeye davet eden çok sayıdaki ayet ve rivayetleri, yine dolaylı olarak tefsir usul

1- Usul-i Kâfi, c. 2, s. 632.

2- Maani'l-Ahbar, s. 190.

ve ilkelerine riayet ederek Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmenin meşruiyetine delalet eden rivayetleri ve bunun Ehl-i Beyt İmamlarının hayatında yer aldığını göz önünde bulundurarak, bu hadisten maksadın, ayetlerin anlamını onlarla ilgili diğer ayetlerin ışığında incelemek olduğunu söylemenin bir anlamı yoktur. Zira açıktır ki, ayetleri tefsir etmek için diğer ayetlere istinat etmek zaruri ve kaçınılmazdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in nasih ve mensuhu, genel ve özeli, mutlak ve mukayyedi, mücmel ve mübeyyeni vardır ve kesinlikle doğru bir tefsir sunmak için mensuhun nasihin yanında, genelin özelin yanında, mutlakın mukayyedin yanında yer alması gerekir. Aksi takdirde, nasihi göz önünde bulundurmaktan mensuha, özel ve mukayyedi göz önünde bulundurmaktan genel ve mutlaka istinat etmek yanlış bir tefsir olur.

Bu rivayet için kabul edilebilecek tek anlam şudur: Hiçbir bilimsel ölçüyle bağdaşmayan keyfî ve zannî bir şekilde, yine Ehl-i Beyt'in hadislerini göz önünde bulundurmaktan Kur'ân'a müracaat etmek ve ayetleri birbirine karıştırarak tefsir etmek isteyen bir kimse hata yapmış olur. Bu durumda muhkem yerine müteşabihe, özel yerine genele ve nasih yerine mensuha uyumuş gibi olur.

Kur'ân'ın Kur'ân ile çelişecek şekilde açıklanması ile ilgili İmam Cafer Sadık'tan (a.s) da şöyle nakledilmiştir:

Ve bunun nedeni ise şudur: Onlar Kur'ân'ın bazı ayetlerini diğer bazılarıyla çatıştırıp mensuhu nasih zannederek onunla delil getirdiler. Müteşabihin muhkem olduğuna inanarak onunla istidlal ettiler. Özeli genel sanarak onunla delil getirdiler. Ayetin tevil nedenini görmezden gelerek, sözün başını ve sonunu dikkate almayarak, onun yerini ve kaynaklarını tanımadan baş tarafını delil olarak sundular.

Çünkü onu ehlinden almadılar, böylece saptılar ve diğerlerini de saptırdılar...(1)

Molla Salih Mazenderanî'nin bu hadisin açıklamasındaki sözleri de bunu teyit etmektedir:

(Kur'ân'ı Kur'ân ile çatıştırmak) Kur'ân'ın mücmel, müevvel (tevil edilmiş), mutlak, genel, mecaz, müteşabih ve diğer durumlarında kendi görüşünü uygulamak ve hayali itibarlarla, gevşek ve uydurma icatlarla onları bir araya toplayıp görüşünün doğru bir senedi olmadan veya Ehl-i Beyt'ten açık ve net bir hadise dayanmadan onlardan bir takım hükümler çıkarmaktır.(2)

Kısacası, Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmek doğru usullere dayanır veya Ehl-i Beyt'e müracaat edilerek yapılırsa, bu metottan sakındırılmadığı gibi Ehl-i Beyt İmamlarının da büyük önem verdiği üsluplardandır.

d) Kur'ân'ı Resulullah'ın (s.a.a) Hadislerine Müracaat Ederek Tefsir Etmek

Ehl-i Beyt bazen kendi tefsirlerinde Resul-i Ekrem'in (s.a.a) hadislerine dayanıyor ve böylece Kur'ân'ı tefsir etmenin yollarından birinin, ayetin anlamını Allah Resulü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in buyruklarında aramak olduğunu gösteriyorlardı. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inin rivayetleri, Kur'ân-ı Kerim'in diğer ayetleri gibi vahyin delaletlerini anlamanın sürekli olmayan karinelerindendir. Bir ayetin anlamı ve Allah Teâlâ'nın maksudını anlamak için Kur'ân-ı Kerim'in diğer ayetlerinden ve ayetlerinin açıklaması olan Peygamber ve Ehl-i

1- Biharu'l-Envar, c. 93, s. 3.

2- Bk. Şerhiu Usul-i Kâfi, Mevla Muhammed Salih el-Mazenderanî, c. 11, s. 83.

Beyt'in rivayetlerinden yararlanılmaktadır. Bunun delili ise, Kur'an-ı Kerim'i öğretme ve açıklama sorumluluğunun Allah Teâlâ tarafından Peygamber Efendimizin (s.a.a) üzerine bırakılmış olmasıdır. Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Sana da o Zikr'i indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın, tâ ki düşünüp öğüt alsınlar...⁽¹⁾

Yine Cuma Suresi'nin 2. ayetinde Allah'ın mesajının özünü ulaştırma vazifesine işaret ettikten sonra onu öğretmeyi de Resul-i Ekrem'in (s.a.a) vazifesi sayarak şöyle buyurmuştur:

O'dur ki ümmîler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları yücelten, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Oysa onlar önceden, açık bir sapıklık içinde idiler.⁽²⁾

Resul-i Ekrem'in (s.a.a) bu makamı Sekaleyn hadisi gereğince onun halifelerine (12 İmama) intikal etmiştir. Biz bunun delillerini kitabımızın önceki bölümlerinde, özellikle "Kur'an-ı Kerim Tefsirinde Sünnetin Hüccet Oluşu" konusunda zikrettik.

Yetersiz senet ve belgelere dayanarak Kur'an-ı Kerim tefsirinde hadisin önemli bir rolünün olmadığını ve tefsirlerinde Kur'an'ın tek başına yeterli olduğunu ısrarla vurgulayanlar, bu sözlerinin "Bize Allah'ın kitabı yeter!" sloganını güçlendirip insanların Ehl-i Beyt'ten kopmalarına neden olacağını bilmeleri gerekir. Çünkü birçokları bu algılamamanın etkisiyle hadise müracaat etmeden Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmeye girişecek, Kur'an'dan algılamalarını Kur'an'ın görüşü olarak sunacaklar ve Kur'an'dan böyle bir algılamamanın yapılması birçok yerde dinin temel ilkeleriyle çelişecektir.

1- Nahl, 44.

2- Cuma, 2.

İşte bu nedenle Ehl-i Beyt, mütevatir hadislerde, kendilerine müracaat etmeden Kur'ân'ı tefsir etmekten sakındırmış, bunun sapmaya neden olduğunu vurgulamış ve Kur'ân'ı tefsir ettiklerini iddia edenlerle mücadele etmişlerdir.

İmam Muhammed Bâkır (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur:

Kur'ân tefsiri kadar insanların aklından uzak olan bir şey yoktur. Bir ayetin baş tarafı bir şey hakkında, ortası başka bir şey hakkında ve sonu ise ayrı bir şey hakkındadır...⁽¹⁾

Bunun en açık örneği Tathir ayetidir. Bu ayetin baş ve son tarafı Resul-i Ekrem'in (s.a.a) eşleri hakkında, ortası ise Ehl-i Beyt hakkında nazil olmuştur. Aynı şekilde humus, meveddet, tebliğ, ikmalu'd-din (dinin tamama erdiğini bildiren), zikir eh-linden sorma ve emir sahiplerine itaat etme ayetleri de bunun diğer örneklerindendir. Açıktır ki, sünnetten yararlanmadan, "Ehl-i Beyt" ve "el-Kurba" kelimelerinin anlamının ne olduğunu ve onların kimler oluklarını belirtmeden, yine Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt tarafından nüzul sebepleri açıklanmadan bu gibi ayetlerin anlamını öğrenmek mümkün değildir.⁽²⁾

Şimdi Ehl-i Beyt'in hadislerinde Resul-i Ekrem'in (s.a.a) buyruğu ile Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmenin bazı örneklerini gözden geçirelim:

1- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 17; Vesailu's-Şia, c. 27, s. 204.

2- Bu sözü, Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etme üslubuyla yazılmış olan ve al-gılamalarında önemli bir soruna rastlanmayan el-Mizan tefsiri ile çürütmek doğru değildir. Çünkü el-Mizan tefsirinin yazarı Merhum Al-lame Tabatabaî ömrünü Ehl-i Beyt hadislerinin içerisinde geçirmiştir. Dolayısıyla onun tefsir konusundaki görüşü hiçbir şekilde pratikte Ehl-i Beyt hadislerinden farklı olamazdı. Fakat böyle bir hazırlığı olmadan, hadisleri göz önünde bulundurmaksızın, sadece ayetlerin akışına ve benzeri şeylere dayanarak bir tefsir sunmak isteyen kimse, kesinlikle birçok yerde İslam dininden ve Ehl-i Beyt Mektebi'nden uzaklaşacaktır.

1- Emîrül-Müminin Ali (a.s) Allah Teâlâ'nın, **"İyiliğin karşı-
lığı, yalnız iyilik değil midir?"**⁽¹⁾ buyruğu hakkında şöyle bu-
yurmuştur:

Allah Resulü'nün (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum:
"Benim kendisine tevhit inancını verdiğim kimsenin
mükâfatı cennetten başka bir şey değildir."⁽²⁾

2- Bir gün Me'mun, İmam Ali b. Musa Er-Rıza'ya (a.s) şöyle bir
soru sordu: "Ey Allah Resulü'nün (a.s) oğlu! Allah Teâlâ'nın
**'Rabbin isteseydi, yeryüzündekilerin hepsi mutlaka inanırdı.
O halde sen mi insanları inanmaları için zorlayacaksın?'**⁽³⁾ buy-
ruğunun anlamı nedir?"

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

Babam Musa b. Cafer, babası Cafer b. Muhammed'den,
o babası Muhammed b. Ali'den, o babası Ali b. Hüseyin'den,
o abası Hüseyin b. Ali'den, o da babası Ali b. Ebu
Talib'ten şöyle rivayet etmiştir: Müslümanlar Resul-i Ek-
rem'e (s.a.a), "İnsanları İslam dinini kabul etmeye zorla-
yabilirsen sayımız çok olur ve düşmana galip geliriz." de-
diler. Hazret (s.a.a), "Ben Allah Teâlâ'nın, hakkında bir şey
söylemediği bir konuda bidat yapmam, kendi yanımdan
bir şey söylemem." buyurdu. Bunun üzerine yüce Allah
şu ayeti nazil etti: "Rabbin isteseydi, yeryüzündekilerin
hepsi -dünyada zorla ve mecbur kalarak- mutlaka inanır-
dı..." Nitekim herkes ölümü tadıp ahirette azabı gördüğü
zaman mümin olacaktır. Onlara böyle davranacak olursak
artık insanlar azap ve mükâfatı hak etmezler. Ben ise on-
ların Allah'a yaklaşmaya layık olmaları ve ebedi cennette
kalma saygınlığına ulaşmaları için kendi iradeleriyle ve

1- Rahmân, 60.

2- el-Emalî, Şeyh Saduk, s. 387.

3- Yunus, 99.

zorlanmadan iman etmelerini istiyorum. "O halde, sen mi insanları inanmaları için zorlayacaksın?"⁽¹⁾

3- Muhammed b. Müslim, İmam Muhammed Bâkır'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

"Kötülük yapan, onunla cezalandırılır."⁽²⁾ ayeti nazil olduğu zaman ashaptan bazıları, "Ne kadar ağır bir ayet!" dediler. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.a) onlara, "Acaba mallarınızla ilişkili olarak kendiniz ve evlatlarınız belaya uğramıyor musunuz?" buyurdu. Onlar, "Evet." dediler. Allah Resulü (s.a.a) bunun üzerine şöyle buyurdu: "Bu, Allah Teâlâ'nın sizin için hasaneleri yazdığı ve kötülükleri sildiği şeylerdendir."⁽³⁾

e) Ayetlerin Anlamlarını Açıklama

Ehl-i Beyt'in tefsir rivayetlerinin çoğu, bazen ayetin ihtimalleri arasından bir ihtimali belirtmek, bazen bir sözcüğün veya ayetin bir bölümünün anlamını anlatmak, bazen de namaz veya oruç ya da hac hükümlerinin açıklanması gibi, Kur'ân-ı Kerim'de genel olarak emredilen ahkâmın ayrıntılarını açıklamak için ayetlerin anlamlarını ve Allah Teâlâ'nın maksudını belirtmekle ilgilidir.

1- Ahkâmla İlgili Olmayan Ayetlerin Açıklanması

Bazı müfessirler, tefsirde Kur'ân'ın lafızlarının zahirleriyle yetinerek, onun gerçek müfessirleri olan Ehl-i Beyt'ten yardım almamaları nedeniyle şaşkınlık içerisinde kalmış ve bir ayetin anlamında birçok ihtimaller zikretmişlerdir. Kur'ân-ı

1- et-Tevhid, 342.

2- Nisâ, 123.

3- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 277.

Kerim'in tefsirinde bunun birçok örneklerine rastlamaktayız. Hatta bazı büyük müfessirlerin dediğine göre Bakara Suresi'nin 102. ayetinin tefsirinde, müfessirlerin sözlerinden bir milyon iki yüz altmış bin ihtimal çıkarılabilir. Bu şaşkınlık ve onunla ilgili ihtimaller, pratikte etkisi olan ahkâmla ilgili ayetlerdekinde de vardır. Örneğin humus ayeti hakkında onlarca ihtimal verilmiştir. Bütün bunlar, Allah Teâlâ tarafından Kur'ân tefsiri için konulan ölçülere doğru bir şekilde bağlı kalmamaktan kaynaklanmaktadır. Bu ölçülerin başında Kur'ân tefsirinde Ehl-i Beyt'e müracaat etmek gelmektedir. Ayrıca Kur'ân'ın anlamları genellikle gayb âlemi ile ilgilidir. Dolayısıyla onları doğru bir şekilde anlamak için ledünnî ve vehbî ilimle madde ötesi ve gayb âlemini bilen kimselerin açıklamasına gerek vardır.

Aşağıda ayetlerin anlamlarının açıklanmasıyla ilgili olan Ehl-i Beyt'in tefsirlerinden bazı örneklerle değineceğiz:

İbn Ebî Ye'fur şöyle diyor: İmam Cafer Sadık'a (a.s) Allah Teâlâ'nın, "**O ilktir, O sondur.**" buyruğunun anlamını sordum ve "Allah'ın ilk olmasının ne anlama geldiğini bildik; bize O'nun son olmasının ne anlama geldiğini açıklayın." dedim.

İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Âlemlerin Rabbi Allah'tan başka hiçbir şey yoktur ki bozulmasın veya değişmesin ya da değişime uğrayıp yok olmasın veya renkten renge, biçimden biçime, nitelikten niteliğe girmesin, çokluktan azlığa ve azlıktan çokluğa geçmesin. Çünkü O, geçmişte ve gelecekte her zaman vardır ve hep aynı durumdadır. O her şeyden önce var olan ilktir ve her şeyden sonra var olmaya devam edecek sondur. Diğerlerinde (insanda) olduğu gibi O'nun sıfatları ve isimleri değişmez. Mesela insan bir defasında topraktır, bir defasında et ve bir defasında da kan. Bir defasında çü-

rümüş kemiktir. Veya hurma bir merhalede olgunlaşmamış, bir merhalede olgunlaşmış ve taze, bir merhalesinde de kurumuş olur. Bunlar için kullanılan isim ve sıfatlar değişirler; fakat Allah Teâlâ için bunların aksi bir durum söz konusudur.⁽¹⁾

1- İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur:

Kalbinde beyaz bir nokta bulunmayan bir kul yoktur. Kul günah işlediği zaman bu beyaz noktanın ortasında siyah bir nokta belirir. Kul tövbe edince siyah leke silinir. Günahlara devam ederse siyahlık gittikçe büyür; derken beyaz noktayı bütünüyle kapsar. Beyaz nokta da kaybolunca, artık kişinin hayra dönmesi ebediyen mümkün olmaz. İşte şu ayet buna işarettir: "Hayır, doğrusu, onların işleyip kazandıkları şeyler, kalplerinin üzerine pas olmuştur."^{(2)/(3)}

2- İmam Rıza (a.s), *"Dünyada hakiki bir nimet yoktur (dünya nimetleri hakiki ve kalıcı değildir)." buyurdu. Bunun üzerine, "Allah Teâlâ, 'Sonra o gün, (size verilen) nimetten sorulacaksınız.'"⁽⁴⁾ buyurmuştur. Dünyadaki bu nimet nedir? Bu nimet serin su mudur?" denildi.*

İmam Rıza (a.s) yüksek bir sesle buyurdu ki:

Siz bu nimeti böyle mi yorumluyorsunuz? Bu nimeti nasıl tanıtıyorsunuz? Bir grup serin sudur, diyor. Başkası temiz yemektir, diyor. Ayı bir grup, iyi bir uykudur, diyor. Babam, babası İmam Cafer Sadık'tan (a.s) naklediyor ki, sizin bu ayetin tefsiriyle ilgili görüşleriniz onun yanında söz konusu edildi. İmam Cafer Sadık (a.s) öfkelenerek şöyle

1- Usul-i Kâfî, c. 1, s. 115.

2- Mutaffîfîn, 14.

3- Usul-i Kâfî, c. 2, s. 273.

4- Tekâsür, 8.

buyurdu: "Allah Teâlâ kullarından onlara bağışladığı şeyleri sormayacak, bu konuda onlara minnet bırakmayacaktır. Kulların verdikleri (maddî) nimetlerden dolayı minnet bırakması çirkin, kulların yapmaya yanaşmadığı bu iş nasıl Allah'a nispet edilebilir? -Allah Teâlâ'nın sorguya tâbi tutacağı şey- biz Ehl-i Beyt'in sevgi ve muhabbetidir. Allah Teâlâ tevhit ve peygamberlikten sonra bizim velayetimizden dolayı sorguya tâbi tutacaktır. Kul eğer bu nimete sadık kalmışsa, onu cennetin tükenmez nimetlerine ulaştıracaktır.⁽¹⁾

3- İmam Hasan Askerî (a.s) bir hadiste Allah Teâlâ'nın, "**Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı.**"⁽²⁾ buyruğu hakkında şöyle buyurmuştur:

Nuh'tan sonra hilekâr sihirbazların sayısı arttı. Yüce Allah zamanın peygamberine sihirbazların yaptıklarını öğreten, sihirbazların sihrini bozan ve hilelerini etkisiz hale getiren iki melek gönderdi. Peygamber bunları o iki melekten öğrendi ve Allah'ın emriyle insanlara da öğretti. İnsanlara bu vesileyle sihirli bilip sihirbazların sihrini çürütmelerini emretti. Onları, öğrendikleri şeylerle insanlara sihir yapmaktan sakındırdı. Tıpkı zehri tanıtırak onun ilacını öğreten kimse gibi... "Hâlbuki o iki melek" sihir ve onu çürütmeyi öğrettikleri herkese şöyle diyorlardı: "Biz ancak -kulların imtihan için gönderildik. Tâ ki onlar öğrendikleri sihirle Allah'a itaat etsinler, onunla sihirbazların hilesini çürütsünler ve insanları sihirlemesinler. O hâlde sen de sihir yaparak, onunla insanlara zarar vererek ve senin sihirle insanları dirilttiğine ve öldürdüğüne, -Allah'tan başka- diğerlerinin yapmadığı bir şeyi yaptığını inanmaya davet ederek kâfir olma! Çünkü bu küfürdür..." Ancak "Onlar,

1- Vesailü's-Şia, c. 24, s. 298-299; Uyun-i Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 129.

2- Bakara, 102.

kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler." Çünkü insanlar sihir yapıp diğerlerine zarar vermek için sihir öğrenince, sonuçta dinleri için zararlı olan ve yararı olmayan bir şeyi öğrenmiş oldular...(1)

2- Ahkâmla İlgili Ayetleri Açıklamak

Kur'ân-ı Kerim'deki ahkâmı açıklamak, Allah Resulü (s.a.a) ve değerli vasilerinin vazifelerindendir. Bu gibi açıklamalar, tesis yönü taşımadığından ve sadece yüce Allah'ın Kur'ân ayetlerinden maksadını açıklamaya yönelik olduğundan Kur'ân tefsiri kapsamına girmektedirler. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de namaz, oruç, hac ve benzeri şeyleri yerine getirmeye yönelik yapılan genel emirlerden sonra Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamlarının buyrukları o emirleri açıklama konumundadır. Yoksa o emirlerin yanında veya çerçevesinde yeni bir şey tesis etmek değildir. Dolayısıyla bazılarının bu açıklamaları tefsir bilmeyip, bunların Kur'ân'a oranla büyük millet meclisinde onaylanan kanunlar konumunda olduğunu sanmaları doğru değildir.(2) Çünkü normal kanunlar çoğu yerde anayasanın yanında veya çerçevesinde yeni itibar ve kurallar tesis etmek konumundadır. Dolayısıyla tefsir, anayasa olarak kabul edilmeyebilir. Oysa Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inin Kur'ân'daki hükümlerle ilgili buyrukları Allah Teâlâ'nın muradının açıklaması konumunda olup, belirsiz noktaları açıklığa kavuşturduğunu net bir şekilde görmekteyiz. Tefsir nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bu gibi açıklamaları kapsamına almaktadır.(3)

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 1, s. 266; Vesailu's-Şia, c. 17, s. 147.

2- Bk. Tefsir-i Tensim, c. 1.

3- Ayrıca Resul-i Ekrem'den (s.a.a) bu şekilde nakledilen sahih rivayetlerle tefsir denilmiştir. Bk. "Ehl-i Beyt ve Kur'ân Tefsiri" bölümünün baş tarafında, Tefsirin Anlamı kısmına.

Dolayısıyla ahkâm alanında rivayet edilen hadislerin çoğu Kur'ân-ı Kerim'in ahkâm ayetlerinin bir tefsiridir. Bu hadisleri ise dört bölümde inceleyebiliriz:

- 1- Kur'ân'daki ahkâmın felsefe ve önemini açıklayan rivayetler.
- 2- Kur'ân'daki ahkâm ve meseleleri açıklayan rivayetler.
- 3- Kur'ân'daki ahkâmın genel veya kısmî örneklerini açıklayan rivayetler.
- 4- Kur'ân'daki ahkâmın şartlarını açıklayan rivayetler.

Burada direkt olarak ahkâm ayetlerini tefsir eden bazı rivayetleri nakledeceğiz:

1- İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

Ramazan ayında, "Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin bir sadaka al." buyuran zekât ayeti nazil olunca Resul-i Ekrem (s.a.a) bir münadiye, insanların arasında, "Allah size namazı farz kıldığı gibi zekâtı da farz kılmıştır." diye nida etmesini emretti. Sonra Allah Teâlâ altın, gümüş, deve, koyun, arpa, hurma ve üzümden zekât verilmesini farz kıldı. Peygamber'in (s.a.a) münadisi Ramazan ayında halkın arasında bağırarak bu konuyu ilan etti ve Allah Resulü (s.a.a) diğer şeylerden zekât almadı.

Resul-i Ekrem (s.a.a), onların mallarının belli bir bölümünü zekât için vermelerini belirtmedi. Bir yıl böyle geçti; insanlar oruç tuttular ve Ramazan bayramında iftar ettiler. Sonra Resul-i Ekrem (s.a.a) münadisine insanların arasında şöyle nida etmesini emretti: "Ey Müslümanlar! Namazınızın kabul olması için mallarınızın zekâtını verin." Son-

ra Allah Resulü (s.a.a) -zekât almaları için- zekât ve vergi memurlarını gönderdi.⁽¹⁾

2- Abdulazim Hasanî şöyle demektedir: İmam Muhammed Cevad'dan (a.s), Allah'tan başkası için boğazlanan hayvanın hükmünü⁽²⁾ sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Maksat, put veya bir ağaç için boğazlanan hayvanlardır. Allah Teâlâ leş, kan ve domuz etini haram ettiği gibi bu şekilde boğazlanan hayvanları da haram etmiştir. O halde, aşırı gitmemek ve haddi aşmamak kaydıyla çaresiz kalan bir kimse leş (murdar) etinden yiyebilir.

Ben, "Ey Allah Resulü'nün (s.a.a) oğlu! Çaresiz kimseye leş eti ne zaman helal olur?" diye sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Babam babasından şöyle rivayet ediyordu: İnsanlar Resulullah'a (s.a.a), "Ey Allah'ın Resulü! Biz şiddet, baskı ve açlık içerisinde kaldığımız bir bölgede bulunuyoruz. Leş eti bize ne zaman helal olur?" diye sordular. Hazret (s.a.a) buyurdu ki:

"Gezinme ve keyif sürmek için gitmemişseniz veya orada açlığınızı giderebilmeniz için bir bitki ve yeşillik bulunmazsa, bu durumda çaresiz kalmış olursunuz ve leş eti yemeniz helal olur."

Abdulazim diyor ki: Ben, "Ey Allah Resulü'nün oğlu! **'Ama kim mecbur kalırsa, (başkasına) saldırmadan ve sınırı aşmadan (bunlardan) yemesinde bir günah yoktur.**'⁽³⁾ ayetinin anlamı nedir?" diye sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

1- el-Kâfi, c. 3, s. 497.

2- Bk. Bakara Suresi, 173. ayet.

3- Bakara, 173.

Ayette geçen "âdin" (sınırı aşan) kelimesinden maksat hırsızdır. "Bağı" ise, ailesi için yemek amacıyla değil, zaman geçirmek ve boş yere avlanmaya giden kimsedir. Bu ikisi çaresiz de kalsalar, leş etini yemeleri normal şartlarda olduğu gibi çaresizlik durumunda da onlara haramdır. Bu ikisi seferde namaz ve oruçlarını kısaltma hakkına sahip değillerdir.

Abdulazim şöyle diyor: "Ben, '**Boğulmuş, (tahta veya taşla) vurul(arak öldürül)muş, yukarıdan düşmüş, boynuzlanmış ve canavar parçalayarak ölmüş olan hayvanlar -henüz canları çıkmadan kestikleriniz hariç-**'⁽¹⁾ ayetinden maksat nedir?" diye sordum. İmam (a.s) şöyle cevap verdi:

-Ayetin orijinalinde geçen- "Munhanika", boğulmuş hayvandır. "Mevkuze", hastalanan ve hastalığı onu artık hareket edemeyecek bir hale düşüren hayvandır. "Muterred-diye", yüksek bir yerden veya dağdan düşen veya kuyuya düşerek ölen ve "natiha" da başka bir hayvanın boynuzlayarak öldürdüğü hayvandır. "Ma ekele's-sebu" ise yırtıcı hayvanların parçalayarak öldürdüğü hayvandır. "Mâ zubihe ale'n-nusub", cahiliye döneminde bir taş veya bir put karşısında boğazlanan hayvanlardır. (Bu haramdır.) Henüz canları çıkmadan kestikleriniz hariç.⁽²⁾

3- Zürare şöyle diyor: İmam Muhammed Bâkır'a (a.s) teyemmüm hakkında sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Ammar Yasir, Allah Resulü'nün (s.a.a) yanına gelerek, "Cenabet oldum ve su da yoktu." dedi. Allah Resulü (a.s), "Peki ne yaptın ey Ammar?!" diye sordu. Ammar, "ElbiseLERİMİ çıkardım ve sonra kendimi toprağa sürdüm." cevabını verdi. Resul-i Ekrem (s.a.a) buyurdu ki: "Eşek böyle

1- Maide, 3.

2- Men La Yehzuru'l-Fakih, c. 3, s. 343-345.

yapar. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Yüzünüze ve ellerinize yerden meshedin." Allah Resulü (s.a.a) daha sonra iki elini yere vurdu. Onları birbirine sürdükten sonra ardından iki kaşının altına kadar çekti. Sonra da sağ elinden başlayarak ellerinden birini diğer elinin üstüne çekti.⁽¹⁾

4- İmam Muhammed Bâkır (a.s) Allah Teâlâ'nın, **"De ki: Onlar, insanlar ve hac için vakit ölçüleridir."**⁽²⁾ buyruğunun anlamı hakkında şöyle buyurdu:

Yani onların oruçları, iftarları ve hacları için (vakit ölçüleridir).⁽³⁾

5- Muhammed b. Müslim şöyle demektedir: İmam Muhammed Bâkır (a.s), **"Oruca (güç) dayananların fidye vermesi, bir yoksulu doyurması lazımdır."**⁽⁴⁾ ayeti hakkında şöyle buyurmuştur:

Maksat yaşlı adam ve susama hastalığına yakalanan kimsedir.

"Buna da gücü yetmeyen (oruç tutamayan), altmış fakiri doyurmalıdır."⁽⁵⁾ ayeti hakkında ise buyurdu ki:

Maksat hastalık veya susuzluk nedeniyle (oruç tutamayan kimsedir).⁽⁶⁾

6- İmam Muhammed Bâkır'a (a.s), **"Nikâhı arzulamayan oturan (ihtiyar) kadınların..."**⁽⁷⁾ ayetinde, kadınların hangi örtüle-

1- Tefsiru'l-Ayyaşî, c. 1, s. 302; Mustetrafatu's-Serair, s. 554; Vesailu's-Şia'da, c. 3, s. 360.

2- Bakara, 189.

3- Tehzibu'l-Ahkâm, c. 4, s. 166.

4- Bakara, 184.

5- Mücâdele, 4.

6- Tehzibu'l-Ahkâm, c. 4, s. 237.

7- Nûr, 60.

rini bırakabilecekleri kastediliyor?" diye sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Dış örtülerini -bırakabilecekleri- kastediliyor.⁽¹⁾

7- İmam Cafer Sadık (a.s), "**Onlar batılı görmezler.**"⁽²⁾ ayeti(nin orijalinde geçen "zûr" kelimesi) hakkında, "*Zûr'dan maksat müziktir.*" buyurdu.⁽³⁾

f) Ayetleri Tevil Edip Batınî Anlamlarını Açıklayarak Tefsir Etmek

Çeşitli hadislerle göre şurası kesindir ki, Kur'ân-ı Kerim'in za-hirî anlamlarının ötesinde, birtakım batınî anlamları da vardır. Bu batınî anlamları, normal konuşmaları anlamada kullanılan metotlarla anlamak mümkün değildir. Aksine, normal insanların anlayamayacağı normal hakikatlerin ötesindeki bu hakikatleri anlamak için özel bir manevî temizlik makamına sahip olmak şarttır. Şu da kesindir ki, bu makama en mükemmel şekilde sadece Resul-i Ekrem (s.a.a), Ehl-i Beyt İmamları ve Hz. Fatıma (s.a) sahiptir. Bazı araştırmacılara göre,⁽⁴⁾ nor-

1- el-Kâfi, c. 5, s. 522.

2- Furkan, 72.

3- el-Kâfi, c. 6, s. 431.

4- Feyz-i Kaşanî (r.a) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Sadece Allah'a itaat eden, Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'e tâbi olan, ilmini -ilim kaynağı olan- onlardan alan, o yüce şahısların eserlerini araştıran ve ilimde derinleşerek onların sırlarını genel olarak bilen bir kimse tanımasında emin olur, kalp gözleri açılır, eşyalar hakkında bilinç sahibi olma akımıyla karşılaşır ve yakın ruhu ile birlikte olur. Yemek için keyif sürenlerin geçilmez olduğuna inandıkları zor yollardan geçer, cahillerin dehşet ettiği şeylerle ünsiyet kurar ve cismi dünya ile irtibatla olsa da ruhu yüce âleme muttasıl olur. Elbette böyle bir lütfе uğramak, Allah Teâlâ'nın yüceliğinden uzak değil ve O'nun kereminden böyle bir şeyin sergilenmesi şaşılacak bir durum değildir."

mal insanlar bu makama tam olarak ulaşamamaları bile ondan tamamen mahrum da olmazlar. Onlar da tamamen Ehl-i Beyt'e tâbi olarak manevî temizliğin bazı derecelerine ulaşabilir ve Kur'ân'ın bazı manevî anlamlarına vâkıf olabilirler. Bunlara örnek olarak Selman-i Farisî, Uveys-i Karanî, Meysem-i Temmar ve Cabir-i Cu'fî'yi gösterebiliriz.

Yukarıda değindiğimiz şu noktayı yine tekrarlıyoruz: Şia'nın Kur'ân ayetlerinin batınî anlamı ve tevili olduğuna inanması, Kur'ân'ın zahirini reddetmesi anlamına gelmez. Aksine Şia'nın, Kur'ân'ın zahirinin ilk etapta hüccet olduğuna, sonraki merhalede, Kur'ân'ın batınî anlamlarının da Peygamber ve Ehl-i Beyt'ten nakledilen rivayetler gibi kesin bir delille ispatlanması durumunda hüccet olduğuna inandığı aydınlık kazanmıştır. Dolayısıyla Şia'nın Kur'ân'ın batınî anlamı ve teviline inanmasını onları eleştirmek için vesile edip "Şia Kur'ân ayetlerinin tevili olduğuna inandığı için Kur'ân'ın tefsiri olmadığını kabul ediyor" diye söyleyenlerin sözü kasıtlı veya cahilce bir sözdür.

Tevilin kendisinin çeşitli kısımları vardır; onlardan bazıları şöyledir:

- Zahirî anlamla birlikte ayet için yeni anlam zikretmek.
- Belli bir kavim hakkında nazil olan ayetleri yeni mısdağ ve örneklere genişletmek.
- Ayetin anlamında tasarruf etmeyi gerektiren örnekler zikretmek, tatbiklerde bulunmak.

"Ve yüce Ehl-i Beyt İmamları yukarıdaki makama sahip olan ashaplarından bazılarını kendilerinden sayarak, 'Selman biz Ehl-i Beyt'tendir.' buyurmuşlardır. O halde, bu özelliklere sahip olan bir kimsenin ilimde derinleşenlerin arasında yer alması uzak bir ihtimal değildir." bk. Tefsir-i Safî'nin Mukaddimesi.

Şimdi, Ehl-i Beyt'in, yukarıdaki kısımların birinin çerçevesinde ayetlerin batınî anlamlarını açıklamalarından bazı örnekler verelim:

1- Merhum Tabersî, Mecmau'l-Beyan adlı eserinde şöyle demiştir: Mu'tasım, İmam Muhammed Cevad'a (a.s) yüce Allah'ın, "**Mescitler, Allah'a mahsustur. Allah ile beraber hiç kimseye yalvarmayın.**"⁽¹⁾ buyruğunun ne anlama geldiğini sordu. İmam (a.s), şöyle buyurdu:

Mescitlerden maksat, insanın üzerinde secde ettiği yedi uzvudur.⁽²⁾

Yukarıdaki hadiste "el-mesacid" kelimesi için zahirî anlamı dışında batınî bir anlam da zikredilmiş ve bu anlam fıkhîta, hudud babında şer'î bir hükmü ispatlamanın kaynağı olmuştur.

2- Mufazzal b. Muhammed şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s) Allah Teâlâ'nın, "**Andolsun, Kitap ehlinde hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce ona inanacak olmasın.**"⁽³⁾ ayeti hakkında sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Bu ayet yalnız bizim hakkımızda nazil olmuştur. Fatıma evlatlarından hiç kimse masum imamın imamlığını ikrar etmeden önce ölmez. Tıpkı "Vallahi, dediler, Allah seni

1- Cin, 18.

2- Vesailu's-Şia, c. 6, s. 345. Bu anlamda Kâfi kitabında da bir hadis nakledilmiştir: İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: "Secdenin yedi uzvun üzerinde yapılması farzdır. Allah Teâlâ kitabında bunu zikrederek, 'Secde yerleri, Allah'a mahsustur. Allah ile beraber hiç kimseye yalvarmayın.' buyurmuştur. Bu uzuvlar şunlardan ibarettir: Alın, iki elin içi, iki diz kapağı ve iki ayağın başparmağı. Burnu yere koymak ise sünnettir.

3- Nisâ, 159.

bizden üstün kıldı. Doğrusu biz suç işlemiştik!"⁽¹⁾ diyerek Yusuf'a ikrar eden Yakub evlatları gibi.

Bu hadiste, bir kavim hakkında nazil olan ayet diğer örneklerle de genişletilmiştir.

3- İmam Cafer Sadık (a.s), Allah Teâlâ'nın **"Ve işaretler koydu. Yıldızla da yollarını bulurlar onlar."**⁽²⁾ ayeti hakkında şöyle buyurmuştur:

Bu ayetin zahiri ve batını vardır. Onun zahiri, Kutup yıldızıdır ve kible onunla bulunur; karadaki ve denizdeki insanlar onun vesilesiyle yollarını bulurlar. Çünkü bu yıldız hiçbir zaman yok olmaz.⁽³⁾

Diğer bir hadiste ise şöyle geçer: İmam Muhammed Bâkır (a.s) Allah Teâlâ'nın **"Ve işaretler koydu. Yıldızla da yollarını bulurlar onlar."** buyruğu hakkında, *"(Bu ayetteki) 'Necm'den (yıldız) maksat biziz."* buyurdu.

Bu ayette "necm"in Ehl-i Beyt İmamlarına tatbik edilmesi, ayette geçen "necm" kelimesinin anlamını geniş tutmayı gerektiriyor.

4- Ali b. Cafer şöyle demektedir: İmam Musa b. Cafer'e (a.s), "Allah Teâlâ'nın, **'De ki: Baksanıza, eğer suyunuz çekilse, size kim bir akarsu getirebilir?'**⁽⁴⁾ buyruğunun tevili nedir?" diye sordum. Hazret (a.s) şöyle buyurdu:

İmamınızı bulamayıp onu göremediğiniz zaman ne yaparsınız?⁽⁵⁾

1- Yûsuf, 91.

2- Nahl, 16.

3- Biharu'l-Envar, c. 24, s. 82.

4- Mülk, 30.

5- el-Gaybe, Şeyh Tusî, s. 160.

Su insanların maddî hayatlarının, masum imam ise onların manevî hayatlarının kaynağıdır. Bu nedenle, ayet-i kerimede su geniş bir bakışla masum imamı da kapsamına almaktadır. Bu esas üzerine, suyun yere çekilmesinin, İmam Mehdi'nin (a.f) gaybet dönemine işaret ettiği söylenmiştir.

Aynı şekilde Ehl-i Beyt İmamları "karye", "emn", "seyr", "şemse", "kamer" ve "sefine" gibi kelimelerin anlamlarını genişleterek ayetlerin zahirî anlamının yanında diğer örnekler de zikretmişlerdir. Örneğin:

5- Ebu Hamza Sumalî şöyle demektedir: Hasan Basrî, İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) huzuruna çıktı. İmam (a.s) -onunla yaptığı konuşmanında bir bölümünde- şöyle buyurdu:

"Onlarla, içinde bereketler yarattığımız kentler arasında, açıkça görünen kentler var ettik ve bunlar arasında yürümeyi takdir ettik. Onlara da geceleri ve gündüzleri güven içinde yürüyün (dedik)."⁽¹⁾ ayeti hakkında görüşün nedir? Ey Hasan! Bu ayet hakkında senin, "Maksat Mekke'dir." diye görüş belirttiğini haber verdiler.

İmam Muhammed Bâkır (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:

Acaba Kâbe'yi ziyarete giden bir kimsenin malı çalınıyor mu? Veya Mekke halkı korkmuyor mu ve malları yok olmuyor mu acaba? O halde onlar ne zaman güven içeri-sindedirler? Bilakis yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de bu örnekleri bizim (Ehl-i Beyt) için vermiştir. Allah'ın bereket verdiği kentler biziz. İşte Allah'ın buyruğundan maksat budur. Çünkü Allah Teâlâ sürekli bize doğru gelmelerini, bizim faziletlerimizi ikrar etmelerini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "Onlarla, içinde bereketler yarattığımız kentler arasında," yani onlarla ve Şiileri arasında bereket

1- Sebe, 18.

verdiğimiz kentler arasında, "açıkça görünen kentler var ettik." O kentler apaçıktır; apaçık kentler ise elçiler, bizden Şiilerimize rivayet edenler ve rivayeti takipçilerimize aktaran Şiilerimizin fakihleridir.

Allah Teâlâ'nın, "Bunlar arasında yürümeyi takdir ettik." buyruğu ilim için verilen bir örnektir. Onun vesilesi ile "Geceleri ve gündüzleri" yürüyün. Geceleri ve gündüzleri de helal ve haram, farzlar ve ahkâm hakkında bizim vesilemizle onlara intikal eden ilim için bir misaldir. Ve onlar orada "Güven içinde"dirler. Eğer bunları, almakla yükümlü oldukları madenlerinden alacak olsalar şüphe ve sapmadan "güven"de olurlar. Çünkü onlar ilmi öyle kimse-lerden almışlardır ki, ilmi onlardan almakla haklarında Allah'ın mağfireti sabit olmuştur. Zira onlar Âdem'den sonuna kadar ilmin mirasçılarıdır ve onun seçkin soyundandır. Hepsî aynı olan pak soydandır. Bu paklık ve temizlik size değil, bize ulaşmıştır. Biz o soydanız, sen ve benzerlerin değil...⁽¹⁾

Bu rivayette geçen ayet (Sebe Suresi'nin 18. ayeti), Sebe kavmine verilen nimetler hakkında nazil olmuştur. Bu ayetten, nimetlere nankörlük etmeleri nedeniyle onların üzerlerine ilahî azabın indiği anlaşılmaktadır. Ama acaba bu ayet sadece bu anlamla mı sınırlıdır, yoksa ayeti yeni örneklerle de uyarlayabilir miyiz? Yukarıdaki hadis bu ayetin, Sebe kavmine verilmiş nimetlerle ilgili olan zahirî anlamı dışında canlı bir örneğinin de olduğunu ve onun bu ümmete verilen en önemli nimet, yani Ehl-i Beyt olduğunu bildirmektedir.

6- İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurmaktadır:

İşte bu nedenle Allah Teâlâ Muhammed'i (s.a.a) Güneş'e ve vasîsi Ali'yi (a.s) ise Ay'a benzetmiştir. Allah Teâlâ'nın

1- Biharul-Envar, c. 4, s. 233.

buyruğu ise şöyledir: "Güneşi aydınlık, ayı da ı ışık vesilesi kıldı."⁽¹⁾

Güneş, güneş sisteminin merkezidir. I ışık, enerji ve hatta bu sistemin maddî sebep açısından ayakta kalması güneşin varlığına bağlıdır. Ay da aydınlığını güneşten alıp yere yansıtır. Fakat mana âleminde ve kulların Hakk'a kılavuzluğunda Hz. Muhammed Mustafa (s.a.a), varlık âleminin nur vericisi ve herkesin hidayetçisidir. Hz. Ali (a.s) de tıpkı ay gibi sürekli karanlık gecede onun nurunu mahlûkata yansıtır ve Resul-i Ekrem'in (s.a.a) üstlendiği hidayeti üstlenmiştir.

7- Abdullah b. Zürrare şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s) bana şöyle buyurdu:

Benim selamımı babana ulaştır ve ona de ki: Ben seni savunmak için kusurunu söylüyorum. Çünkü halk ve düşmanlar bizim kendimize yakın görüp konumunu övdüğümüz kimselere derhal eziyet ediyorlar. Onu, bizim kendisine sevgi beslememiz ve onun bize yakınlığıyla suçluyorlar, onu incitip öldürmek istiyorlar. Bizim kötü saydığımız kimseleri ise övüyorlar. Dolayısıyla senin hakkında kötü şeyler söylememin tek sebebi, bize olan konumun ve yönelişinle meşhur olmandır. Sen bizi sevip bize meylettiğin için halkın yanında övülmeyip kınanmaktasın.

Dolayısıyla ben sana kusur bulmak vesilesiyle aslında seni övmek ve böylece onların şerrini senden defetmek istedim. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "O (yaraladığım) gemi, denizde çalışan yoksullarındı. Onu kusurlu yapmak istedim, çünkü onların ilerisinde her (sağlam) gemiyi zorla alan bir kral vardı."⁽²⁾ Allah tarafından nazil olan budur.

1- el-Kâfi, c. 8, s. 379 ve bk. Nuru's-Sekaleyn tefsiri, c. 4, s. 384.

2- Kehf, 79.

Gemi sağlamdı. Allah'a andolsun ki o gemiyi sadece kralın elinden kurtarmak ve onun eline düşmemesi için kusurlu yaptı. O gemi sağlamdı ve kusurlu değildi. Ve hamt Allah'a mahsustur.

O halde bu misali iyi idrak et; Allah sana merhamet etsin. Allah'a andolsun ki, sen benim yanımda insanların en sevimlisisin, babamın hayatında ve vefatından sonra onun yarenlerinin en sevimlisisin! Çünkü o su ile dolu büyük denizin en iyi gemisisin ve arkanda da hidayet denizinden gelen tüm sağlam gemileri içindekilerle birlikte gasp etmek için onların geçişini gözeten zalim ve gasp eden bir padişah var. Hayatında Allah'ın rahmeti, ölümünde de O'nun rahmet ve rızvanı senin üzerine olsun.⁽¹⁾

g) Tarih Vesilesiyle Kur'ân'ı Tefsir Etmek

Kur'ân-ı Kerim'in bazı ayetleri, birtakım tarihî olaylara işaret etmektedir. Fakat Kur'ân-ı Kerim sahip olduğu hidayet edicilik hedefi nedeniyle, sadece o olayların önemli bölümlerini nakletmiş ve onları daha geniş bir biçimde incelemeyi insanların kendisine havale etmiştir. Ehl-i Beyt olayların açıklanmasına, Kur'ân-ı Kerim'in daha iyi anlaşılmasına veya ayetten yeni konuların elde edilmesine yardımcı olan yerlerde, ilgili olayları beyan ederek ayetleri açıklayıp tefsir ediyorlardı. Burada örnek olarak onlardan bazılarına değineceğiz:

İbn Cerir, Ebu's-Şeyh ve İbn Merduveyh Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmektedirler:

Resul-i Ekrem (s.a.a) Bedir Savaşı gecesini arka arkaya namaz kılıyor ve "Allah'ım! Bu grup (Müslümanlar) helak olacak olursa, sana ibadet edecek kimse kalmayacak!" bu-

1- Ricalu'l-Keşşî, s. 133.

yuruyordu. O gece üzerlerine şiddetli bir yağmur yağdı. Yüce Allah'ın, "Sizi temizlemek, şeytanın pisliğini sizden gidermek, kalplerinizi (birbirine) bağlamak ve ayakları(-nızı) pekiştirmek için üzerinize gökten bir su indiriyordu."⁽¹⁾ buyruğunun anlamı da budur.⁽²⁾

2- Hasan b. Veşşa şöyle demektedir: İmam Rıza'dan (a.s) şöyle duydum:

İsrailoğulları'nda hakemlik etme ve hüküm verme kanunu şöyleydi: Birisi bir şey çalacak olsaydı, köle edilirdi. Yusuf küçük yaşta halasının yanında kalıyordu ve halası onu çok seviyordu. İshak Peygamber'in Yakub'a taktığı bir kemeri vardı. O kemer Yusuf'un kız kardeşinin yanındaydı. Yakub, Yusuf'u halasından almak isteyince halası üzülerek Yakub'a, "Bekle onu sana göndereyim." dedi. Sonra o kemeri (küçük bir çocuk olan) Yusuf'un elbisesinin altından beline takarak gönderdi. Yusuf babasının yanına gelince halası gelerek kemerin çalındığını söyledi. Sonra Yusuf'un üzerini aradı ve kemeri Yusuf'un üzerinde buldu.

İşte bu nedenle, Yusuf ölçeği kardeşinin yüküne yerleştirdikten sonra onlara, "Yükünde kayıp eşya bulunan kimsenin cezası nedir?" dedi. Dediler ki: "Bunun cezası, aralarındaki sünnetin uygulanmasıdır." Dolayısıyla Yusuf aramaya kardeşlerinin yükünden başladı ve ölçeği kardeşinin yükünde buldu. Bu nedenle kardeşleri, "(Bu) çaldıysa bundan önce kardeşi de çalmıştı."⁽³⁾ dediler. -Yusuf'un kardeşlerinin- maksatları bu kemerdirdi. Yusuf bu gerçeği içinde sakladı ve onlara açmadı.⁽⁴⁾

1- Enfal, 11.

2- Ed-Dürrü'l-Mensur, c. 3, s. 171; bk. Biharu'l-Envar, c. 63, s. 453.

3- Yusuf, 77.

4- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 186; bk. Yusuf, 76-77.

3- Eban el-Ahmer şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s) Allah Teâlâ'nın "**Ve kazıklar sahibi Firavun'a?**"⁽¹⁾ buyruğu hakkında, "Neden Firavun'a 'zu'l-evlad (kazıklar sahibi)' denilmiştir?" diye sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Çünkü Firavun birine işkence yapmak istediği zaman, onu yüz üste yere yatırıyor, ellerini ve ayaklarını çekerek açıp kazıkla yere çiviliyordu. Bazen onu geniş bir tahtanın üzerine yatırarak ayaklarını ve ellerini dört kazıkla çiviliyordu. Sonra ölünceye kadar onu o halde bırakıyordu. Bu nedenle Allah Teâlâ onu "kazıklar sahibi" diye adlandırmıştır.⁽²⁾

4- İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurmaktadır:

İmran'ın eşi rahmindeki bebeğini hür köle etmeyi adadı. Hür köle, mescide ait olan ve doğumundan sonra mescide götürülen ve asla mescitten çıkmayan köleye deniliyordu. İmran'ın eşi Meryem'i doğurunca dedi ki: "Allah onun ne doğurduğunu bildiği halde yine şöyle söyledi: Rabbim, onu kız doğurdum; erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytanın şerrinden sana ısmarlıyorum."⁽³⁾ Peygamberler, Meryem'in bakımını üstlenmek için kura çektiler. Kura Zekeriyya'nın adına çıktı. Zekeriya, İmran'ın eşinin kız kardeşinin eşiydi. Zekeriya, Meryem'in bakımını üstlendi ve onu mescide yerleştirdi. Meryem kadınların gördüğü aybaşı görme yaşına ulaştığı zaman bütün kadınlardan güzeldi. Namaz kıyor ve mihrap onun nuruyla aydınlanıyordu. Zekeriya, Meryem'in evine girince onun yanında yaz mevsiminde kış meyveleri ve kış mevsiminde yaz meyveleri olduğunu görüyordu: "Ey Meryem, bunlar sana nereden geliyor?"

1- Fecr, 10.

2- İlelu's-Şerayi, c. 1, s. 69-70.

3- Âl-i İmrân, 36.

dedi. (O da) "Bunlar, Allah katından geliyor." dedi..."
 "Orada Zekeriyya, Rabbine dua etmişti." Demişti ki: "Doğrusu ben arkamdan, yerime geçecek yakınlar(ımın iyi hareket etmeyecekler)inden korktum."⁽¹⁾ / ⁽²⁾

h) Örnek Verme/Benzetme Yoluyla Tefsir

Şüphesiz muhatapları tanımak ve onların bilgi düzeyini göz önünde bulundurmak, Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in Kur'an ayetlerinin tefsirinde önemsedikleri hususlardandır. Tefsir rivayetleri arasında Ehl-i Beyt İmamlarının, bazen ayetlerin anlamlarını anlaşılır kılmak ve kolaylaştırmak için örneklerle yaptıklarını, gözle görülebilir ve hissedilebilir basit örnekler vererek, görünüşte anlaşılması zor olan mefhumları muhataba aktardıklarını görmekteyiz. Onlardan bazıları şöyledir:

1- İbn Abbas şöyle demektedir: Yahudi bir adam Hz. Ali'ye (a.s), "Rabbinin yüzü nereye dönüktür?" diye sordu. Hz. Emîr-ü'l-Müminin Ali (a.s) bana, "*Ey İbn Abbas! Ateş ve odun getir.*" buyurdu. Ben gidip ateşle odun getirdim. Hazret (a.s) odunları yakarak, "*Ey Yahudi! Bu ateşin yüzü hangi yönedir?*" diye sordu. Yahudi, "Ateşin yüzü olduğunu bilmiyorum." dedi. Bunun üzerine İmam buyurdu ki:

Benim Rabbim bu benzetmeden daha yücedir. Doğru ve batı O'nundur. "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır."⁽³⁾ / ⁽⁴⁾

2- "Derileri piştikçe azabı tatsınlar diye onlara başka deriler vereceğiz! Şüphesiz Allah daima üstündür, hüküm ve hikmet

1- Âl-i İmrân, 37.

2- Tefsir-i Ayyaşî, c. 1, s. 171.

3- Bakara, 115.

4- el-Hisal, c. 2, s. 595-597.

sahibidir."⁽¹⁾ ayetinin tefsiriyle ilgili olarak İmam Cafer Sadık'a (a.s), "Nasıl başka deriler verilir?" diye sordular. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Bir kerpici alıp kırarak ezsen ve böylece toprak yapsan, sonra tekrar kalıba döksen; bu aynı kerpiç olur mu? Şüphesiz bu onun aynısidir. Sadece onda bir değişim olmuştur; fakat aslı aynıdır.⁽²⁾

3- Abdulmelik b. Amr şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s), **"Ve harcadıkları zaman, ne israf ederler ne de cimrilik ederler; harcamaları, bu ikisinin arasında dengeli olur."**⁽³⁾ ayetinin anlamını sordum. İmam (a.s) bir avuç çakıl taşı alıp elini yumarak, *"Bu, Allah'ın kitabında buyurduğu az vermektir."* buyurdu. Daha sonra bir avuç daha açıp elini açarak, *"Bu da israf ve aşırıcılıktır."* buyurdu. Peşinden bir avuç daha aldı. Onun bir miktarını döktü ve bir miktarını da tutarak, *"Bu ise ikisinin ortasıdır."* buyurdu.⁽⁴⁾

j) Nüzul Sebebini Açıklayarak Tefsir Etmek

Ayetlerin nüzul sebeplerine vâkıf olmanın, Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin mefhum ve delaletlerini anlamada çok önemli bir rolü vardır. Çünkü müfessirin, ayetlerin nüzulünün tarihî atmosferinden haberdar olması, ona tahlil ve açıklama yolunu gösterir ve ihtimaller girdabında dönüp durmasını engeller. Esasen ayetin nazil olma sebebi, zaman ve mekândan ibaret olan ve sözlü olmayan karinelere dayanır. Dolayısıyla her müfessirin tefsirinin itibar ve değeri, onun bu gibi şeyler hakkında-

1- Nisâ, 56.

2- Tefsir-i Kummî, c. 1, s. 141; Biharu'l-Envar, c. 8, s. 288.

3- Furkan, 67.

4- el-Kâfi, c. 4, s. 55.

ki geniş ve derin bilgisiyle alakalıdır. Ehl-i Beyt birçok yerde nüzul sebepleri ilminin önemine işaret ederek bu ilme vâkıf olmayı, kendilerinin özelliklerinden saymışlardır:

1- İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

Allah'a andolsun ki, ne hakkında, nerede ve kimin hakkın-da nazil olduğunu bilmediğim bir tek ayet yoktur. Allah Teâlâ bana anlayan bir kalp ve konuşan bir dil vermiştir.⁽¹⁾

2- Yakub b. Cafer şöyle demektedir: İmam Hadi en-Naki (a.s) ile birlikte olduğum bir sırada adamın biri İmam'a (a.s), "Sen Allah'ın kitabını hiç duymadığın bir şeyle tefsir ediyorsun." dedi. İmam (a.s) ona şöyle cevap verdi:

Kur'ân insanlara nazil olmadan önce bize nazil olmuş, insanlar için tefsir edilmeden önce bize tefsir edilmiştir. Onun helal ve haramını, nasih ve mensuhunu, yolculukta nazil olan ayetlerini, yolculuk dışında nazil olan ayetlerini; hangi gecede, kaç ayet, kimin hakkında ve hangi konuda nazil olduğunu biz biliyoruz. Biz Allah'ın yeryüzündeki hakîmleri ve kulları üzerine şahitleriyiz. Bu da Allah Teâlâ'nın şu buyruğudur: "Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir."⁽²⁾ Şahitlik bizim içindir, sorguya çekilmek ise bizim tanık olduğumuz insanlar içindir. Bu, sana ulaştırdığım bir ilimdi ve benim üzerime gerekli olan şeyi sana eda ettim. Kabul edecek olursan Allah'a şükret; fakat eğer terkidersen, -bil ki- Allah her şeye tanıktır.⁽³⁾

1- Şevahidu't-Tenzil, c. 1, s. 46.

2- Zuhurf, 19.

3- Besairu'd-Derecat, s. 199.

Nüzul Sebeplerini Tanımanın Etki ve Faydaları

Kur'ân ilimleri âlimleri, ayetlerin nüzul sebeplerini tanımanın çok önemli etki ve faydaları olduğunu vurgulamışlardır. Onlardan bazıları şöyledir:

1- Haklarında Ayet Nazil Olan Kişileri Tanımak

Sadr-ı İslam'daki insanlar arasından olumlu ve olumsuz örnekleri belirtmek, söz ve davranışları sonraki dönemlerde yaşayan Müslümanlar için örnek olması gereken kişileri tanımak, İslam tarihinde vuku bulan olayları doğru tahlil etmek ve sapık akımlarla doğru akımları birbirinden ayırt etmek o dönemde yaşayan şahsiyetlerini tanımaya bağlıdır.

Örneğin, Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin önemli bir bölümü Ehl-i Beyt ve onların yaşam tarzı, yine düşmanlarının onlara karşı tutumları hakkında nazil olmuştur. Bu ayetleri inceleyerek onların kişiliklerinin çeşitli yönlerini anlayabiliriz. Ve bu tanımayla, Resul-i Ekrem'den (s.a.a) sonraki olayların değerlendirilmesi de Kur'ân'ın bu temellerine dayandırılacaktır.

Tathir Ayeti, Velayet Ayeti, İnzar Ayeti, Yakınlarına Hakkını Ver Ayeti ve diğer birçok ayetin nüzul sebebini incelemek, Ehl-i Beyt'in ümmet üzerindeki hakları ve bu hakların karşısında olumlu veya olumsuz tutumlar sergileyen ve İslam tarihinde bugüne kadar rol oynayan olayları aydınlığa kavuşturmaktadır.

Kâfirler, münafıklar veya onlar tarafından sergilenen karşı akımlar hakkında da birçok ayet vardır. Onların da nüzul sebeplerini bilmenin, muhalif akımların temellerini ve günümüze kadar uzantılarını tanımanın da oldukça etkili rolü vardır. Bu bölümde, Ehl-i Beyt'in nüzul sebepleri açıklamalarından birkaç örneğe yer vereceğiz:

1- Muaviye b. Ammar şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'ın (a.s), **"Ey Peygamber, ellerinizde bulunan esirlere söyle: Eğer Allah, sizin kalplerinizde bir hayır olduğunu bilirse, size, sizden alınan(fidye)den daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar."**⁽¹⁾ ayeti hakkında şöyle buyurduğunu duydum:

Bu ayet Abbas, Akil ve Nevfel hakkında nazil olmuştur. Resul-i Ekrem (s.a.a) Bedir Savaşı'nda Haşimoğullarından hiç kimsenin ve Ebu'l-Bahterî'nin öldürülmemesini emretti. Dolayısıyla hepsi esir düştüler. Allah Resulü (s.a.a) İmam Ali'yi (a.s), "Bak Haşimoğulları'ndan kim var?" diye gönderdi. Emîrül-Müminin Ali (a.s) yolda Akil b. Ebu Talib'e rastlayınca yolunu değiştirdi. Akil, Ali'ye (a.s), "Ey anamın oğlu Ali! Allah'a andolsun ki sen benim ne durumda olduğumu gördün." dedi.

Emîrül-Müminin Ali (a.s) Allah Resulü'nün (s.a.a) yanına dönerek, "Abbas falancanın elinde, Akil filancanın elinde ve Nevfel b. Hâris ise falan kesin elindedir." dedi.

Resul-i Ekrem (s.a.a) yerinden kalkarak Akil'in yanına gitti ve "Ey Eba Yezid! Ebu Cehil öldürüldü!" dedi.

Akil, "Öyleyse artık Tehame'de savaş olmayacaktır." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) buyurdu ki: "Onlara ağır yaralar vurmuş iseniz iyi; aksi takdirde onların sırtlarına binin ve onlara sıkı tutun."

Sonra Abbas'ı da getirdiler. Hazret ona, "Kendin ve kardeşinin oğlu için fidye ver." buyurdu.

Abbas, "Ey Muhammed! Benim Kureyş'ten dilenmemi mi istiyorsun?" dedi.

Hazret şöyle buyurdu: "Ümmül-Fazl'ın yanında bırakıp, 'Bu yolda başıma bir iş gelirse onu kendin ve çocukların için harca.' dediğin maldan ver."

1- Enfal, 70.

Abbas, "Ey kardeşimin oğlu! Bunu size kim haber verdi?" dedi.

Resul-i Ekrem (s.a.a), "Bu haberi Cebrail, Allah Teâlâ tarafından bana getirdi." buyurdu.

Bunun üzerine Abbas şöyle dedi: "Allah'a andolsun ki, ben ve Ümmü'l-Fazl'dan başka hiç kimsenin bu olaydan haberi yoktu. Şahadet ederim ki sen Allah'ın peygamberisin."

Böylece Abbas, Akil ve Nevfel'den başka müşrik esirlerin tümü geri döndüler ve bu ayet onların hakkında nazil oldu.⁽¹⁾

2- İmam Muhammed Bâkır (a.s) veya İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

"(Ey müşrikler!) Siz, hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı şenlendirmeyi; Allah'a, ahiret gününe inananla... bir mi tuttunuz? Bunlar, Allah katında bir olmazlar. Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez."⁽²⁾ ayeti Hamza, Ali, Cafer, Abbas ve Şeybe hakkında nazil olmuştur. Onlar (Abbas ve Şeybe) hacılara su vermek ve Mescid-i Haram'ın perdecisi olmakla iftihar ediyorlardı. Bu yüzden yüce Allah, "Siz, hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı şenlendirmeyi; Allah'a, ahiret gününe inananla... bir mi tuttunuz? Bunlar, Allah katında bir olmazlar. Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez." ayetini indirdi. Ali, Hamza, Cafer (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Allah'a iman etmiş, kıyamet gününe inanmış ve Allah yolunda cihat etmişlerdir; dolayısıyla bu iki grup eşit değillerdir.⁽³⁾

1- el-Kâfi, c. 8, s. 202.

2- Tevbe, 19.

3- el-Kâfi, c. 8, s. 203.

3- İbn Abbas, "**Mallarını gece gündüz, gizli ve açık Allah yolunda verenlerin ödülü Rableri yanındadır.**"⁽¹⁾ ayeti hakkında şöyle demiştir:

Bu ayet sadece Ali b. Ebu Talib hakkında nazil olmuştur. Ali'nin (a.s) birkaç dinarı vardı. Onun bir miktarını geceleyin, bir miktarını gündüz, bir miktarını gizli ve bir miktarını da açıktan Allah yolunda sadaka verdi.⁽²⁾

4- Sehl b. Sa'd babasından şöyle rivayet eder:

Resul-i Ekrem (s.a.a) rüya âleminde, Emevilerin, minberi üzerinde maymunlar gibi sıçrayıp zıpladıklarını gördü. Bu rüya onu oldukça rahatsız etti; öyle ki, ölüm anına kadar yüzü gülmedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu ayeti nazil etti: "Sana gösterdiğimiz rüyayı ve Kur'ân'da lanetlenmiş ağacı, insanları(n imanını) sınama (aracı) yaptık."⁽³⁾ / ⁽⁴⁾

5- Ebu Basir şöyle demektedir: İmam Muhammed Bâkır (a.s) veya İmam Cafer Sadık'a (a.s) Allah Teâlâ'nın, "**Allah'a karşı yalan uydurandan ya da kendisine bir şey vahyolunmamış iken, 'Bana vahyolundu.' diyenden daha zalim kim olabilir?**"⁽⁵⁾ buyruğunu sordum, İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Bu ayet, Osman'ın Mısır valisi tayin ettiği İbn Ebî Serh hakkında nazil olmuştur. Resul-i Ekrem (s.a.a) Mekke'nin fethinde onun kanını akıtmayı helal bilmişti. O, Allah Resulü (s.a.a) için yazıyordu. (Peygamberimizin döneminde vahiy kâtiplerindendi.) Allah Teâlâ, "İnnellahe azizun hâkim" ayetini nazil ettiği zaman, o, "İnnellahe alîmun hâ-

1- Bakara, 274.

2- Vesailu's-Şia, c. 9, s. 394.

3- İsra, 60.

4- el-Umde, s. 943.

5- En'am, 93.

kim" yazıyordu. Resul-i Ekrem (s.a.a) de ona, "Bırak kal-sın; çünkü Allah (gerçekte) âlim ve hâkimdir de." buyuruyordu. (Oysa "azizun hâkim" diye nazil olmuştu.)

İbn Ebî Serh, münafıklara, "Ben öylece kendi kafamdan yazıyordum ve o da hiçbir zaman beni reddetmiyordu." diyordu. Bunun üzerine onun hakkında bu ayet nazil oldu.⁽¹⁾

Yukarıdaki ayetin nüzul sebebine dayanarak Abdullah b. Ebî Serh'in kişiliğini daha iyi tanıyabilir ve onun Osman'ın dönemindeki rolü hakkında hüküm verebiliriz.

6- İmam Muhammed Bâkır (a.s), "**Benim ayetlerimi birkaç paraya satmayın.**"⁽²⁾ ayetinin nüzul sebebi hakkında şöyle buyurmaktadır:

Her yıl Yahudiler tarafından Huyey b. Ahtab, Kâ'b b. Eşraf ve Yahudilerden diğer bir grup için çok şatafatlı bir sofrâ açılırdı. Bu kişiler Peygamber'in (s.a.a) emriyle bu geleneği bozmak istemiyorlardı. İşte bu nedenle Peygamberimin Tevrat'ta yer alan sıfatlarıyla ilgili ayetleri tahrif ettiler. Ayette geçen "birkaç para"dan maksat budur.⁽³⁾

2- Kur'ân-ı Kerim'in Mucizeliğini Tanımak

Kur'ân-ı Kerim'in belagat açısından mucize oluşunu bilmek bazı durumlarda ayetlerin nüzul sebeplerini tanımaya bağlıdır. Çünkü belagat teşhisi, yani sözün durum ve konumun gereksinimleriyle uyumluluğu, ayetin nazil olmasına sebep olan şart ve ortamları tanımayla alakalıdır.

1- el-Kâfî, c. 8, s. 200.

2- Bakara, 41.

3- Mecmau'l-Beyan tefsiri, c. 1, s. 186.

Aynı şekilde Kur'ân'ın mucizeliği, gaybî haberler açısından da doğal olarak o ayetin nüzulünün tarihî alt yapılarını tanımaya bağlıdır. Tıpkı Kur'ân-ı Kerim'in Rumların Farslara galip geleceğini haber vermesi gibi.⁽¹⁾

3- Ayetlerin Doğru Anlamlarına Delaletlerine Vâkıf Olmak ve Onların Görünürdeki Belirsizliğini Gidermek

Nüzul sebeplerini tanımak, müfessire ayetin doğru anlam ve maksatlarına ulaşması için yardımcı olan etkenlerdendir. Çünkü nüzul sebepleri göz önünde bulundurulmadığı takdirde her ayet hakkında çeşitli ihtimaller söz konusu olabilir. Ama nüzul sebeplerini bilme vesilesiyle ayetlerin anlam ve maksatları elde edilebilir, ayetlerdeki zahirî ipham giderebilir veya en azından bir ayet hakkındaki farklı ihtimallerin dairesi daraltılabilir.

Örneğin: Bazen ayetteki sorunun, hakikî anlamda mı mecazî anlamda mı kullanıldığını teşhis etmek, soru ifadesinin nasıl beyan edildiğine, yine karinelere ve diğer emarelere bağlıdır. Tıpkı emir kipi şeklinde kullanılan ifadeler gibi; bazen gerçek talep, bazen ibahe (mubah kılma), bazen tehdit ve bazen de emredilen kişinin acizlik ve güçsüzlüğünü ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır. Ayetlerdeki soru ve emrin kullanım yerlerinden olan bunlardan her birinin kullanımı, bu konuda yardımcı olabilecek nişaneleri tanımaya bağlıdır. Bu karinelere en önemlilerinden biri de hiç kuşkusuz nüzul sebeplerini bilmek ve tanımaktır.

Ehl-i Beyt İmamları aşağıdaki rivayetlerde nüzul sebeplerini açıklayarak ayetin anlamını beyan etmişlerdir:

1- Bk. Mevsuatu't-Tarihi'l-İslamî, c. 1, s. 679; Tarih-i Taberî, c. 2, s. 185 ve Mecmau'l-Beyan, c. 8, s. 461.

1- İmam Musa b. Cafer (a.s) şöyle buyurmaktadır:

"Râina" sözü, Müslümanların Allah Resulü'ne (s.a.a) arz ettikleri tabirlerden biriydi. Bununla şunu demek istiyorlardı: Bizim durumumuzu göz önünde bulundur ve bizim seni dinlediğimiz gibi sen de bizi dinle.

Oysa bu tabir Yahudilerin arasında, "duy ki duymazsın" anlamında kullanılmaktaydı. Yahudiler, Müslümanların bu tabiri Resul-i Ekrem (s.a.a) için kullandıklarını duyunca, "Biz şimdiye kadar Allah Resulü'ne (s.a.a) gizlice küfrediyorduk; gelin bundan böyle açıkça küfredelim." dediler. Dolayısıyla Allah Resulü'ne (s.a.a) hitaben, "râina" diyor ve aslında bu sözle ona küfrediyorlardı.

Sa'd b. Muaz bu olayın farkına varınca dedi ki: "Ey Allah'ın düşmanları! Allah'ın laneti sizin üzerinize olsun! Görüyorum ki, Allah Resulü'ne (s.a.a) küfrediyorsunuz ve sizin de bizim gibi Peygamber'le konuştuğunuzu sanmamızı istiyorsunuz. Allah'a andolsun ki, birinizden bu sözü duyacak olursam boynunu vururum. Ben önce davranıp Allah Resulü'nden (s.a.a) ve onun kardeşi, vasisi olan, ümmetin işlerini üstlenen ve halifesi olan Ali b. Ebu Talip'ten izin almadan bir girişimde bulunmak istemiyorum. Aksi takdirde, şimdiye kadar bu sözü duyduğum kimselerin boynunu vururdum."

Bunun üzerine Allah Teâlâ şu ayeti nazil etti: "(Ey Muhammed!) Yahudilerden öyleleri var ki, kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar. Dillerini eğip bükerek ve dini taşlayarak, 'İştittik ve isyan ettik; dinle dinlemez olası ve râina' diyorlar..."⁽¹⁾ Ve nihayet buyuruyor ki: "Pek az inanırlar." Yine şöyle indirdi: "Ey iman edenler, 'râina' demeyin." Bu, düşmanınız olan Yahudilerin Peygamberinize küfretmek

1- Sebe, 46.

için söyledikleri bir kavramdır; siz ise ona sarılıyorsunuz. "Söyleyin ki: Bize bak." Yani "râina" değil de bu tabiri kulanın. Çünkü "unzurnâ (bize bak)" sözünde "râina" tabirinde olan şey yoktur. Dolayısıyla bunlar "râina" kavramında olduğu gibi onun vesilesiyle size küfredemezler. Resulullah (s.a.a) size bir şey dediğinde "dinleyin ve ona itaat edin." Allah Resülü'ne (s.a.a) küfreden "kâfirler" yani Yahudiler "için" tekrar küfredecek olurlarsa dünyada "acı bir azap" vardır, ahirette ise bu azap cehennem ateşinde ebedi olarak kalmak şeklinde gerçekleşecektir.⁽¹⁾

2- Muaviye b. Ammar, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle nakletmiştir:

Müslümanlar Safa ile Merve arasında sa'y etmenin müşriklerin geleneği olduğunu sanıyorlardı. Bu yüzden Allah Teâlâ, "Safa ile Merve Allah'ın nişanlarındandır. Kim Ev'i hacceder ya da umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur."⁽²⁾ ayetini nazil etti.⁽³⁾

Nüzul sebeplerini bilmenin diğer yararları da vardır; onlardan bazıları şöyledir: Hükmün nüzul sebebine has olduğu yerleri teşhis etmek, lafzın umumiyetine itibar etmemek, teşriatta hikmetin sırrını bilmek, nüzul sebebinin ayetin hükmünün dışına çıkmayı, hakikî sınırlama değil izafî sınırlama olduğu yerlerde sınırlama kuruntusunu defetmek, ayetleri ezberleyip anlamayı kolaylaştırmak.

Sebebin Hususiyeti Değil, Lafzın Umumiyeti Ölçüsü

Kur'ân-ı Kerim öğretileri evrensel ve ebedidir, kesinlikle zaman, mekân veya olay ve özel bir grupta sınırlı olamaz. Dola-

1- Tefsir-i İmam Hasan Askerî, s. 479.

2- Bakara, 158.

3- el-Kâfi, c. 4, s. 246.

yısıyla Kur'ân-ı Kerim'in ifadesi genel olursa nüzul sebebinin özel olması ayetten anlaşılan hükmün o özel yerle sınırlandırılmasına neden olmaz. Aksine, ayetteki hüküm, nüzul sebebi ve nüzul sebebiyle benzerliği olan tüm yerleri kapsamı altına alır. Ehl-i Beyt'ten rivayet edilen hadislerde bu anlam apaçık bir şekilde beyan edilmiştir.

Ömer b. Yezid şöyle demektedir: **"Ve onlar Allah'ın bitıştırilmesini istediği şeyi bitştirirler."**⁽¹⁾ ayetini İmam Cafer Sadık'a (a.s) okudum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Bu ayet Muhammed'in (s.a.a) Ehl-i Beyti hakkında nazil olmuştur; ancak kişinin kendi akrabalarının da hakkındadır.

İmam (a.s) daha sonra şöyle ekledi:

Sen, bu ayet tek bir şey hakkındadır diyenlerden olma!⁽²⁾

Diğer bir rivayette ise şöyle geçmektedir:

Abdurrahim Kasir şöyle demektedir: Bir gün İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) yanındaydım. İmam (a.s), *"Ey Abdurrahim!"* buyurdu. Ben, "Buyurun efendim." deyince İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Allah Teâlâ'nın "Sen, ancak bir uyarıcısın; her toplumun bir yol göstericisi vardır."⁽³⁾ buyruğu, Resul-i Ekrem'in (s.a.a), "Ben uyarıcıyım, Ali ise yol gösterici (hidayet edici)." buyurduğu zaman nazil oldu. Fakat bugün yol gösterici kimdir?

Ben uzun bir süre sessiz kaldıktan sonra başımı kaldırıp, "Fedanız olayım!" dedim; "Bu ayet sizin hakkınızdadır; her bi-

1- Ra'd, 21.

2- el-Kâfi, c. 2, s. 156.

3- Ra'd, 7.

riniz tek tek bu ayeti miras alıyorsunuz. Fedanız olayım! O hidayet edici sizsiniz."

İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Evet, doğru söylüyorsun ey Abdurrahim! Kur'ân diridir, ölmemiştir. Bu ayet de diridir ve ölmemiştir. Bir ayet bir kavim hakkında nazil olmuşsa (sadece onlar hakkında olursa) o kavim ölünce Kur'ân da ölür; fakat ayet öncekiler hakkında olduğu gibi onlardan geriye kalanlar hakkında da geçerlidir."

Yine Abdurrahim şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurdu:

Kur'ân diridir ve ölmemiştir, güneş ve ay gibi cereyan ediyor. Bizim sonuncumuza tatbik ettiği gibi ilkimize de tatbik etmektedir.⁽¹⁾

Elbette hem sebep hem de lafzın özel olduğu yerlerde doğal olarak genel anlamı kullanıp hükmü genelleştirmek sadece şu yollardan birine dayanarak gerçekleştirilebilir:

1- Konuşma kuralları açısından, ayetin özel özellikleri ondan çıkarılabilecek genel anlama dâhil olmamalı. Örneğin, özel bir gruba, mesela erkeklere hitap eden ayetlerin hükmünde kadın veya erkek olmanın hiçbir rolü olmadığı için bu hüküm diğer gruba da genişletilebilir. Bu kuralı göz önünde bulundurduktan sonra özel bir nüzul sebebi bulunan çoğu ayetten genel bir hüküm çıkarabiliriz.

2- Hitabın özel bir kişi veya gruba tahsis edilmesinin diğerlerine oranla eğitim ve öğretim amaçlı olduğu, yani maksadın muhatabın kendisi değil, başkalarının olduğu yerler de bu türdendir. Açıktır ki, böyle yerlerde hitap özel olduğu halde ondan genel bir anlam irade edilmektedir.

1- Tefsir-i Ayyaşî, c. 2, s. 204.

İmam Cafer Sadık'tan (a.s)şöyle nakledilmiştir:

Kur'ân şöyle nazil olmuştur: Sana diyorum, komşu duysun. (Kızım sana söylerim, gelin duysun isterim.)⁽¹⁾

3- Ayetin anlamının diğer yerlere de genişletilmesi hususunda Ehl-i Beyt'ten özel bir tefsirin nakledildiği yerler. Bunun bazı örneklerine "Ayetin Batınî Anlamlarını Açıklama Yoluyla Tefsir Etmek" bölümünde değinmiştir.

Elbette bazen de lafız genel olduğu halde belli bir örnek kastedilmiş olabilir. Bunları da Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in kendi buyruklarıyla ve ayetlerin kendilerinde bulunan karinelerle teşhis edebiliriz. Bunun bazı örneklerine "Ehl-i Beyt'in Tefsir Üslupları" bölümünde değindik.

Nüzul Sebepleriyle İlgili Rivayetlerde Tahrif

Ayetlerin nüzul sebeplerinde tahrif; ayet için nüzul sebebi uydurmak, bir veya birtakım ayetlerin nüzul kaynağı olan olayı ya da kişiyi değiştirmek veya ayeti, nüzulünde hiçbir rolü olmayan bir kişi veya olaya isnat etmektir.

Ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili rivayetlerin alanında çeşitli uydurma ve tahrifler yapılmıştır. Hadislerin değerlendirilmesinde yararlanılan rivayetlerin senedinin incelenmesi, rivayetlerin Kur'ân'a sunulması, tarihî olaylar, nüzul sebebinin hâkim akımların tebliğ siyasetleriyle uyumluluğu gibi usul ve karineleri göz önünde bulundurarak bu gibi rivayetlerde baş gösteren uydurmaları anlamak mümkündür.

Kur'ân-ı Kerim'in ayetleri için nüzul sebebi uydurmanın en açık örneği, **"Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermemiş-tik ki o, temenni ettiği zaman, şeytan onun temennisine (bir**

1- Usul-i Kâfî, c. 2, s. 631.

düşünce) atmış olmasın. Fakat Allah, şeytanın attığını siler, sonra kendi ayetlerini sağlamlaştırır. Allah bilendir, hikmet saibidir."⁽¹⁾ ayetiyle ilgili uydurulan "Garanik" hikâyesidir.

Bu rivayet Ehl-i Sünnet kitaplarında nakledilmiş ve son zamanlarda bazı İslam düşmanlarının elinde bir bahane olmuştur.

Elbette bu rivayetin içeriği, **"O kendi nefsinden konuşmaz; onun konuştuğu ancak vahy edilen bir vahiydir."** ayeti gibi Kur'ân-ı Kerim'in bazı ayetleriyle çelişki içerisinde olduğu gibi peygamberlerin masum olmalarını gerekli kılan aklî ölçülerle de bağdaşmıyor. Bu rivayet Ehl-i Beyt'in rivayet kaynaklarında nakledilmemiş, ayrıca sahih bir senede de sahip değildir.

Ehl-i Beyt'in Tefsir Mektebi Mirası

Bazıları, Ehl-i Beyt'in tefsir mektebi mirasından sadece "Tefsiru'l-Ayyaşî", "Tefsiru'l-Kummî", "Tefsiru's-Saî", "Tefsiru'l-Burhan" ve "Tefsiru Nuri's-Sekaleyn" gibi tefsirlerde toplanan rivayetlerle sınırlı olduğunu sanmışlardır. Ve bu düşünce nedeniyle, Ehl-i Beyt'ten elimize ulaşan tefsiri, tefsir edilmesi gereken Kur'ân ayetleri karşısında az bilmişlerdir. Hâlbuki Kur'ân'a ve Ehl-i Beyt'in konumuna geniş bir bakışla söz, davranış veya yazılı olarak onlardan bize ulaşan Kur'ân öğretilerinin tümünü Kur'ân-ı Kerim'in tefsiri bilmemiz, Kur'ân-ı Kerim'in her ayetini, o ayetle ilgili konularda elimize ulaşan bütün ilim ve öğretileri göz önünde bulundurarak tefsir edip açıklamamız gerekmektedir.

Burada şunu da hatırlatmamız gerekir ki, daha önce de değindiğimiz gibi tefsir, sadece kelimelerin anlamlarını açıklamaya ve onlardaki belirsizliği gidermeye yönelik özel bir ey-

1- Hac, 52.

lem değildir. Aksine, yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'deki maksatlarını anlamaya yardımcı olacak her türlü açıklama tefsirin kapsamına girer.

Elbette hâkim güçlerin, Ehl-i Beyt'in isim ve konumunun gündeme gelmemesi yönündeki çalışmaları, kavmiyetçilik taassupları ve geçmiş toplumların kültürel duraklamaları gibi Ehl-i Beyt'in yaşadığı asrın siyasî ve toplumsal şartları, Ehl-i Beyt'ten çeşitli öğretilerin yayılmamasının önemli etkenlerinden olduğu inkâr edilemez. Şöyle ki, beşer toplumu daha fazla bir liyakate sahip olsaydı çeşitli alanlarda, özellikle Kur'ân-ı Kerim'in derin öğretilerini anlama konusunda Ehl-i Beyt İmamlarının ilmî feyizlerinden daha fazla yararlanabilirdi. Nitekim Emîrül-Müminin Hz. Ali (a.s) ilim ve öğretileri yaymak için kendi zamanının uygun olmadığına işaret ederek şöyle buyurmuştur:

Eğer bana yaslanacağım bir şey bırakılırsa ona yaslanırım ve şüphesiz Tevrat ehli arasında Tevratlarına göre, İncil ehli arasında İncillerine göre, Zebur ehli arasında Zeburlarına göre ve Furkan (Kur'ân) ehli arasında Furkanlarına göre hüküm veririm de parlak bir şekilde Allah'a doğru göğe çıkardım.

Fakat bütün bu sorunlara rağmen Ehl-i Beyt'ten elimize ulaşanlar az ve sınırlı değil, aksine, Kur'ân-ı Kerim öğretilerinden kaynaklananengin bir okyanus ve Kur'ân-ı Kerim'i anlayıp tefsir etmek için en güzel vesiledir.

EHL-İ BEYT VE KUR'ÂN'IN NÜZULÜ İLE TOPLANMASI

Kur'ân-ı Kerim Nasıl Nazil Oldu?

Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim tedricî (aşamalı) olarak nazil olmuştur. Şöyle ki bisetin başından Peygamber Efendimizin (s.a.a) vefatına kadar Kur'ân ayetleri tedricen nazil olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinin bir kısmı herhangi bir sebep olmaksızın, diğer kısmı ise Mekke'deki kıyam ve İslamî davetin ve Medine'deki İslam toplumunun karşılaştığı çeşitli olay ve hadiselerle ilgili nazil olmuştur. Bazı ayetler ise söz konusu edilen sorular ve şüphelere cevap niteliktedir.

Yine bazı ayetler özel bir alt yapı hazırlanmaksızın insanlara ulaştırılmış, fakat "İkmal Ayeti" ve "Beraet Ayeti" gibi bazı ayetler özel bir alt yapı hazırlanarak nazil olmuştur.

Ancak tartışma konusu olan şey şudur: Acaba Kur'ân ayetleri tedricî olarak nazil olduğu gibi tümü bir arada da nazil olmuş mudur? Kur'ân ayetlerinden, aynı şekilde Peygamber Efendimiz (s.a.a) ve Ehl-i Beyt önderlerinin buyruklarından, Kur'ân-ı Kerim'in 23 veya 20 yıl boyunca tedricî olarak nazil olmaları dışında tümünün bir arada da nazil olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

O Ramazan ayı ki, insanları irşad için, hak ile batılı ayıracak olan, hidayet rehberi ve deliller hâlinde bulunan Kur'ân onda indirildi.⁽¹⁾

Biz onu (Kur'ân'ı) Kadir gecesinde indirdik.⁽²⁾

Bu iki ayete birlikte baktığımızda şu sonuçlara varıyoruz:

Birincisi: Kur'ân'ın nazil olduğu Kadir Gecesi Mübarek Ramazan ayında yer almaktadır.

İkincisi: Kur'ân'ın tümü bu mübarek gecede nazil olmuştur. Çünkü yukarıdaki ayette geçen sıfatlar Kur'ân'ın tümünün sıfatıdır. O halde yukarıdaki ayetin zahirinden, bu özelliklere sahip olan Kur'ân'ın tamamının Ramazan ayında nazil olduğu anlaşılmaktadır.

Bu ayetlerden, Kur'ân-ı Kerim'in nüzulünün Mübarek Ramazan ayında başladığının kastedilmesi konusuna gelince; bu yaklaşım lafzı zahirinin aksine atfetmeyi gerektirmekle birlikte Kur'ân-ı Kerim'in bu konuya çok fazla önem vermesiyle de uyum içerisinde değildir. Çünkü yüce Allah'ın şanına, halk arasındaki açılış günü veya benzeri zamanlarda yapılan teşrifata değil, gerçeklere önem vermek yakışır.

Ehl-i Beytten nakledilen hadisler de Kur'ân-ı Kerim'in tümünün bir defada nazil olduğunu vurgulamaktadırlar:

Merhum Kuleynî, el-Kâfî isimindeki kitabında Hafs b. Gıyas'tan şöyle nakletmektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s), "Kur'ân, 'O Ramazan ayı ki, Kur'ân onda indirildi.' buyuruyor; oysa Kur'ân yirmi sene zarfında nazil olmuştur; bu konu ayetle nasıl bağdaşıyor?" diye sorduğum zaman İmam (a.s) şöyle buyurdu:

1- Bakara, 185.

2- Kadir, 1.

Kur'ân-ı Kerim'in tümü bir defada Ramazan ayında Beytu'l-Ma'mur'a indi, sonra da yirmi sene boyunca yeryüzüne nazil oldu.

İmam Cafer Sadık (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:

Allah Resulü (s.a.a) buyurmuştur ki: "İbrahim'in Suhufu Ramazan ayının ilk gecesi nazil olmuştur. Tevrat Ramazan ayının altısında, İncil on üçünde, Zebur on sekizinde ve Kur'ân ise yirmi üçünde nazil olmuştur."⁽¹⁾

el-Kâfî ve Men La Yehzuru'l-Fakih kitaplarında müsnet olarak (rivayet zincirine yer verilerek) şöyle rivayet edilir:

Hümran der ki: İmam Muhammed Bâkır'a (a.s), "**Biz onu (Kur'ân'ı) mübarek bir gecede indirdik.**" ayeti hakkında sorduğum zaman buyurdu ki:

O, her yıl Ramazan ayının son on gününde yer alan Kadir Gecesidir. Kur'ân, Kadir Gecesinde nazil olmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Her hikmetli emir, o gecede ayırt edilir."

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:

Kadir Gecesinde, ister hayır olsun ister şer, ister itaat olsun ister günah, ister doğum olsun ister ecel ve ister geçim, gelecek yılın Kadir Gecesine kadar o yılın tüm işleri takdir edilir.

Dedim ki: "**Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır.**" buyruğuyla kastedilen nedir?" İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Bu ayda namaz, zekât ve diğer hayırlar, içinde Kadir Gecesi olmayan bin ayda yapılan amellerden daha hayırlıdır. Eğer Allah Teâlâ'nın müminler için artırması olmasa,

1- el-Kâfî, Kuleynî, c. 2, s. 629.

onlar buna ulaşamaz; ama Allah, bizi sevmeleri nedeniyle müminlerin iyi amellerini artırır.⁽¹⁾

Bu gibi hadis ve rivayetlerden anlaşılan şudur: Kur'ân-ı Kerim'in tamamı Ramazan ayında Beytu'l-Ma'mur'a nazil olmuştur. Allah Resulü'nün (s.a.a) Beytu'l-Ma'mur'da olanların tümünden haberi vardı. Daha sonra yirmi küsur yıl boyunca tedricî olarak Peygamber Efendimizin (s.a.a) kalbinden diline aktı. Bu da, Cebrail'in vahiy getirmesi ve Kur'ân ayetlerini Efendimize okumasıyla gerçekleşti.

Bazı hadislerden anlaşıyor ki, Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin tefsiri ve batınî tatbikleri de toplu olarak Kadir Gecesi nazil oluyor, ardından da yıl boyunca bu tefsir ve tatbikler tedricî olarak yeniden Resul-i Ekerem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'e gönderiliyor. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'in bir defada ve tedricî

1- el-Kâfi, c. 4, s. 158.

Elbette bazı hadislerde de Kur'ân-ı Kerim'in Ramazan ayının ilk gecesinde nazil olduğu geçmektedir. Örneğin Ali b. İbrahim, babasından, o Abdullah b. Mugayre'den, o Amr-ı Şamî'den, o da İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet etmiştir: "Allah katında ayların sayısı on ikidir; Allah gökleri ve yeri yarattığı gün Allah'ın kitabında -bunu böyle belirtmiştir.- Dolayısıyla ayın başı Ramazan ayıdır, Ramazan ayının kalbi ise Kadir Gecesidir. Kur'ân, Ramazan ayının ilk gecesinde nazil olmuştur. O halde bu ayı Kur'ân'la karşıla..." Kuleyni, el-Kâfi, c. 4, s. 66.

Bu rivayet her yılda Kadir Gecesinde belli bir geceyle belirtilmemesini vurgulamak isteyebilir. Kadir Gecesinde Mübarek Ramazan ayının son on gününde ve 19, 21 ve 23. gecelerden birinde yer aldığına delalet eden rivayetler ise, durumun genellikle böyle olduğunu bildirmektedirler. Yine Şeyh Saduk'un da dediği gibi Kadir Gecesinde nazil olmasından maksat, onun tümünün bu gecede nazil olduğu olabilir ve böylece onun Ramazan ayının ilk gecesinde nazil oluşuyla gelişmeyebilir.

olarak nazil oluşu, Kur'ân'ın açıklanması ve beyanı hakkında da söz konusu olmuştur. Bunu aşağıdaki hadislerden de anlamak mümkündür:

Davud b. Ferkad, Yakub'tan şöyle rivayet etmektedir: Birinin İmam Cafer Sadık'a (a.s), "Kadir Gecesi sadece geçmiş zamanda mı olmuştur, yoksa her yılda bu gece var mıdır?" diye Kadir Gecesi sorduğunu duydum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Kadir Gecesi kaldırılacak olursa Kur'ân da kaldırılır.⁽¹⁾

Hadiste, "*Kadir Gecesi kaldırılacak olursa Kur'ân da kaldırılır.*" buyurmasının nedeni şudur: Her yıl Kadir Gecesinde bir yıl ile ilgili olan Kur'ân tefsirleri zamanın imamına nazil olur. Şöyle ki, o gecede Kur'ân'ın mücmel (belirsiz) ayetlerinin tefsiri, müteşabih ayetlerinin tevili ve Kur'ân'da geçen şeylerin örnek ve tatbiklerinin açıklaması her zamanın imamına nazil olur ve bu nüzul bir defada gerçekleşir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

Her hikmetli emir, o gecede ayırt edilir.⁽²⁾

O halde, eğer Kadir Gecesi olmasa, Kur'ân-ı Kerim'den yeni gelişmelere ilişkin bu hükümler nazil olmayacaktır. Bu da, her iki grup (Şiîler ve Sünnîler) tarafından ittifakla kabul edilen hadislerde geçtiği üzere Ehl-i Beyt ile Kur'ân-ı Kerim'in ayrılmazlığının doğurduğu sonuçlardan biridir. Dolayısıyla Kur'ân ve Ehl-i Beyt İmamları uyum içerisinde birlikte hareket etmektedirler ve Kevser havuzunun başında Resul-i Ekrem'in (s.a.a) huzuruna gelinceye kadar da birbirlerinden ayrılmayacaklardır. Yukarıdaki bölümlerde Kur'ân ile Ehl-i Beyt'in birlikteliğinin ne anlama geldiğini açıklamıştık.

1- Kâfi, Kuleynî, c. 4, s. 158.

2- Duhan, 4.

Kısacası; **"O Ramazan ayı ki, Kur'ân onda indirildi."** ayeti ve **"Biz onu Kadir Gecesinde indirdik."** ayetine dayanarak Kur'ân-ı Kerim'in tamamının bir kerede Ramazan ayında, Kadir Gecesinde nazil olduğu gerçeğini kesin olarak söyleyebiliriz. Buna göre, Kur'ân'ın, Kadir Gecesinden itibaren inmeye başladığı şeklindeki görüş yukarıdaki ayetin zahiriyle gelişmektedir.

Ayrıca, Allah Resulü'ne (s.a.a) Kur'ân-ı Kerim'in Kadir Gecesinde indirilmiş olmasını, peygamberliğin başında nazil olan birkaç ayetle sınırlandırmak, Kur'ân-ı Kerim'le ve rivayetlerde geçen Kadir Gecesi hakkındaki özelliklerle bağdaştırmaktır. Çünkü Ehl-i Beyt hadislerinde, imam ve ümmetin ihtiyaç duyduğu her şeyin Kadir Gecesinde Resul-i Ekrem'in (s.a.a) mübarek kalbine nazil olduğu beyan edilmiştir.

Şeyh Saduk bu konuda şunları söylemektedir:

Bu konuda Şia olarak inancımız şudur: Kur'ân-ı Kerim'in tamamı Ramazan ayında, Kadir Gecesinde Beytu'l-Ma'mur'a nazil olmuştur. Sonra yirmi yıl boyunca Beytu'l-Ma'mur'dan Peygamberimize (s.a.a) nazil olmuştur. Allah Teâlâ, Kur'ân'ın tüm ilmini bir defada Peygamberine verdiğini şöyle ifade etmiştir: "Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan Kur'ân'ı acele okumaya kalkma."⁽¹⁾ "(Ey Muhammed!) Onu hemen okumak için dilini kımlatma... Sonra onu açıklamak da bize düşer."⁽²⁾

1- Duhan, 114.

2- Kıyâmet, 16. bk. Biharu'l-Envar, c. 18, s. 251. Şeyh Mufid'in (r.a) bu görüşü eleştirerek söyledikleri şuna dayanmaktadır: Birincisi bu görüş, ayetlerin, haklarında nazil oldukları çeşitli olayları kapsayışıyla bağdaşmamaktadır.

İkincisi; bu görüş, Kur'ân'ın kadim olduğuna inananların görüşüyle aynıdır.

Kur'ân-ı Kerim Nasıl Toplanıp Yazıldı?

Kur'ân-ı Kerim'in tedricî olarak inmesi ve sözlü olarak insanlara ulaştırılması, halkın genelinin bu ilahî mesajı ezberlemeye çalışmasına neden oldu. Çünkü Kur'ân-ı Kerim tüm din öğretilerinin tek kaynağıydı ve namaz gibi bazı önemli farzları yerine getirmek de Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemeye bağlıydı.

Dolayısıyla Kur'ân'ı korumanın yollarından biri, Kur'ân ayetlerini ezberleyerek kalpte korumaktı. Bu yüzden her Müslüman az veya çok, Kur'ân-ı Kerim'in bir miktarını ezberlemeyi kendisi için bir vazife olarak kabul ediyordu. İçlerinden bazıları da Kur'ân'ın tamamını ezberlemeyi başarmışlardı.

Peygamber Efendimizin (s.a.a) çeşitli şehirlere ve yeni Müslüman olan kabilelere Kur'ân öğretmenleri göndererek Kur'ân-ı Kerim'i öğrenip öğretmeye, onun insanlar arasında yayılması için düzenli programlar yapmaya yönelik özel uygulamaları,⁽¹⁾

Ancak bu eleştiriler cevaplandırılabilir. Nitekim Allame Meclisî, Biharul-Envar kitabında her iki eleştiriye apaçık bir şekilde cevaplaştırmıştır. Şeyh Mufid'e kısaca şu cevap verilebiliriz: Çok sayıdaki (müstefiz) ayet ve rivayetler ilahî kitapların peygamberlere nazil olmadan önce Levh-i Mahfuz'da var olduklarına delalet etmektedirler. Dolayısıyla olayları kapsamına almak, o olayları kapsamına alan ayetlerin Levh-i Mahfuz ve Beytu'l-Ma'mur gibi yüce mertebelerde olmasıyla bağdaşmıyor.

İkinci eleştirinin cevabında şunu söylemek gerekiyor: Kur'ân'ın hakikatinin nazil olmadan önce yüksek mertebelerde olması, Allah'ın kelamının kadim olmasıyla hiçbir gereksinimi yoktur ve bu iki konu birbirinden tamamen ayrılabilir. Çünkü Allah'ın kelamının kadim olduğu görüşünün geçersizliği diğer delillerle sabittir.

- 1- Allah Resulü (s.a.a) Medine'ye hicret etmeden önce Mus'ab b. Umeyr, İbn Mektum, Ammar, Bilal ve Rabi b. Malik el-Ensari'yi sırayla Medine'ye gönderdi. Mekke'nin fethinden sonar Muaz b. Cebel'i Mekke'ye gönderdi. Ebu Musa ve Amr b. Hazm el- Ensari'yi, Ebu Ubeyde b.

yine yeni Müslüman olanlar için Medine'de hoca ve öğretmen tayin etmesi, Peygamber Efendimizin (s.a.a) döneminde Kur'ân'ın naklinin mütevatir olarak halk arasında yayılmasını ve sonuç olarak da onun sonraki dönemlerde tahrif olma ve değiştirilme tehlikesinden uzakta kalmasını sağlamıştır.

Resul-i Ekrem'in (s.a.a) program ve uygulamalarının örneklerini aşağıdaki rivayetlerde görmemiz mümkündür:

Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

Kur'ân, Allah'ın ziyafet sofrasıdır. O halde Allah'ın ziyafetinden gücünüz yettiği kadar öğrenin. Kur'ân apaçık bir nur ve faydalı bir şifadır. Onu öğrenin; Allah onu öğrenmeniz vesilesiyle sizi şerefendirir.⁽¹⁾

Hız. Ali (a.s) Resul-i Ekrem'den (s.a.a) şöyle nakletmektedir:

Sizin en üstünüz, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir.⁽²⁾

Peygamber Efendimiz (s.a.a) Kur'ân öğrenmenin önemini herkesin anlayabileceği bir örnekle şöyle anlatmaktadır:

Hanginiz sabahları Mekke'deki Atık veya Batha bölgesine gitmek, kendisine büyük hörgüçlere sahip olan iki deve verilmesini ve bir günah işlemekten veya akrabalık bağını kesmeden onları ailesine götürmek ister?

İnsanların, "Ey Allah'ın Resulü! Bunu hepimiz isteriz." deme-

Cerrah'ı ve başka bir yolculukta da Muaz'ı Yemen'e gönderdi. Abbad b. Bişr'i Temimoğulları kabilesine, öğretmenlerden bir grubu Azl'a ve adalara gönderdi. Bk. Siyer-i İbn Hişam, c. 2, s. 42; Tarih-i Taberî, c. 1, s. 1214; Ensabu'l-Eşraf, c. 1, s. 207.

1- Biharul-Envar, c. 92, s. 268. Biharul-Envar, c. 92, s. 18-19'da da az bir farkla bu anlam geçmektedir. Bu hadisler bu kitabın "Kur'ân Okumanın Fazileti" bölümünde nakledilmiştir.

2- Emâlî, Şeyh Tusî, c. 1, s. 367; Vesailu's-Şia, c. 4, s. 825.

si üzerine Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurdu:

Sizden biriniz mescide gelerek bir ayet öğrenecek olursa, bu onun için bir deveden daha iyidir. İki ayet öğrenecek olursa, bu onun için iki deveden daha iyidir. Üç ayet öğrenecek olursa, bu onun için üç deveden daha iyidir.⁽¹⁾

Yine şöyle buyurmuştur:

Allah katında peygamberlerden sonra kulların en saygını âlimlerdir; sonra Kur'ân taşıyıcılarıdır. Onlar dünyadan peygamberler gibi ayrılırlar, kabirlerinden çıkarak peygamberlerle birlikte haşrolurlar, peygamberlerle birlikte Sırat köprüsünden geçerler ve peygamberlerin sevabını alırlar. O halde Allah katında bu kadar saygınlık ve üstünlüklerinden dolayı ne mutlu ilim taliplerine ve Kur'ân taşıyıcılarına!⁽²⁾

Resul-i Ekrem (s.a.a) başka bir hadiste Kur'ân taşıyıcılarının fazileti hakkında şöyle buyurmuştur:

Ümmetimin en üstünü, Kur'ân taşıyıcıları ve geceyi ibadetle geçirenlerdir.⁽³⁾

Ubade b. Samit'ten şöyle rivayet edilmiştir:

Biri Peygamber'e hicret edecek olsaydı, peygamber onu Kur'ân öğretmemiz için bizlerden birine teslim ederdi. Mescid-i Nebvî'den yüksek sesle Kur'ân okuyan insanların sesi duyuluyordu. Allah Resulü (s.a.a) onlara, hata yapmamak için sesinizi alçaltın diye emrediyordu.

Kur'ân öğretmek düzenli bir program şeklinde, ayetlerin anlam ve verdikleri mesaj hakkında bilinçlendirme ile gerçekleştirilirdi.

1- Emalî, Şeyh Tusî, s. 357; Biharul-Envar, c. 92, s. 187.

2- Biharul-Envar, c. 92, s. 18-19.

3- Emalî, Şeyh Saduk, s. 304.

şiyordu. Bu da ayetlerin daha da sağlamlaşmasına, korunmasına ve onlar hakkında bilinçlenmeye neden oluyordu.

Ebu Abdurrahman Selemlî'den şöyle rivayet ederler:

Resul-i Ekrem'in (s.a.a) bize Kur'ân öğreten ashabından bazıları diyorlardı ki: Ashap, Kur'ân'ı onar ayetler şeklinde Peygamber'den (s.a.a) öğrenirlerdi, on ayeti iyice öğrenip amel etmedikçe diğer on ayeti öğrenmeye girişmezlerdi.⁽¹⁾

Böylece Kur'ân-ı Kerim'in toplanıp yazılmasının ve sonraki dönemlerde onun üzerinde istenmeyen birtakım müdahalelerin engellenmesinin önlenmesi amacıyla atılmış adımların en önemlisi, onu öğrenip öğretmek, halk arasında yaymak ve Peygamber Efendimizin (s.a.a)n döneminde Müslümanların aklına ve kalbine yerleştirilmesi uygulamalarıdır.

Kur'ân-ı Kerim'i korumanın yollarından biri de onu yazmaktı. Allah Resülü (s.a.a), Kur'ân ayetleri nazil olmaya başladığı andan itibaren, Müslümanlardan bir grubu nazil olan vahiyleri yazmakla görevlendirdi. Tarihçiler bu vahiy kâtiplerinin isimlerini kaydetmiş ve 43 kişi olduklarını bildirmişlerdir. Ebu Abdullah Zencanî 43 vahiy kâtibinin ismini sıraladıktan sonra şöyle diyor:

Bunların en fazla yazanı ve daha çok Resul-i Ekrem (s.a.a) ile birlikte bulunanı Zeyd b. Sabit ve Ali b. Ebu Talip idi.

Bu arada bazı sahabîler Kur'ân-ı Kerim'i toplayıp onu Peygamber Efendimize (s.a.a) sundular. Anlaşıldığı kadarıyla toplamaktan maksat da yazıya dayalı haberdar olmaktır.

Dolayısıyla Resul-i Ekrem'in (s.a.a) beraberindekilerden büyük bir grup Kur'ân-ı Kerim'i yazarak korumaya önem veriyorlardı ve bazıları da onu toplamayı başarmışlardı.

1- Munyetu'l-Murid, s. 190, Biharu'l-Envar, Allame Meclisî, c. 92, s. 106.

Muhakkık Zencanî şöyle yazıyor: Bazı sahabîler Resul-i Ekrem'in (s.a.a) yaşadığı dönemde Kur'ân-ı Kerim'in tümünü toplamışlardı. Bazıları ise Kur'ân'ın sadece bir bölümünü toplamış ve geri kalanını Peygamberimizin (s.a.a) vefatından sonra tamamlamışlardı. Muhammed b. İshak "el-Fihrist" adlı eserinde şöyle yazmaktadır: Resul-i Ekrem'in (s.a.a) döneminde Kur'ân-ı Kerim'i toplayanlar şunlardır: Ali b. Ebu Talib, Sa'd b. Ubeyd b. Nu'man b. Amr b. Zeyd, Ebu Derda (Uveymir b. Zeyd), Muaz b. Cebel, Ebu Zeyd b. Sabit b. Zeyd b. Nu'man, Ubey b. Kâ'b b. Kays, Ubeyd b. Muaviye ve Zeyd b. Sabit.

Bu arada, İmam Ali'nin (a.s) topladığı Kur'ân'ın bir ayrıcalığı vardı. Çünkü İmam Ali (a.s) her ortamda Allah Resulü'nün (s.a.a) yanındaydı ve Efendimiz, Kur'ân-ı Kerim'in nazil oluşu ve tevili konusunda ona özel bir önem veriyordu.⁽¹⁾

Daha önce de naklettiğimiz aşağıdaki hadislerde bu konu apaçık bir şekilde vurgulanmıştır:

Cafer b. Muhammed babasından, o da babaları kanalıyla İmam Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmektedir:

Bana Allah'ın kitabı hakkında sorun. Allah'a andolsun ki, Allah'ın kitabından gece veya gündüz, yolda veya bir yerde ikamet ettiğimizde nazil olan her ayeti Allah Resulü (s.a.a) bana okumuş, onun tevilini bana bildirmiştir.

İbn Kevva yerinden kalkarak şöyle dedi: "Ey Emîrül-Müminin! Senin Allah Resulü'nün (s.a.a) yanında olmadığın bir sırada nazil olan ayet nasıl oluyordu?" Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle buyurdu:

1- «İmam Ali (a.s)'nin Kur'ân İle Ünsiyeti» bölümünde bu konuyu daha fazla açıklamışız.

Allah Resulü (s.a.a) benim olmadığım sırada nazil olan ayetleri onun huzuruna gittiğim zaman bana okuyor ve buyuruyordu ki: "Ey Ali! Allah senden sonra bu ayeti nazil etti ve onun tevili şöyledir." Kur'ân'ın nazil olduğunu ve tevilini bana bu şekilde öğretiyordu işte.⁽¹⁾

Yine Suleym b. Kays uzun bir hadiste İmam Ali'den (a.s) topladığı Kur'ân'ın özellikleri hakkında Talha'ya hitaben şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

Ey Talha! Allah'ın Muhammed'e (s.a.a) indirdiği her ayet Resulullah'ın (s.a.a) imlası ve kendi hattımla benim yanımda mevcuttur. Allah'ın Muhammed'e (s.a.a) indirdiği her ayetin tevili, her helal ve haram veya had veya ümmetin kıyamet gününe kadar ihtiyacı olduğu hükmü, hatta bir tırmalamanın hükmü bile Resulullah'ın (s.a.a) imlası ve benim hattımla yanımda mevcuttur.⁽²⁾

Burada söz konusu olan soru şudur: Acaba Resul-i Ekrem'in (s.a.a) döneminde gerçekleşen Kur'ân-ı Kerim'in toplanması sırasında surelerin ayetlerinin arasındaki veya Kur'ân'ın sureleri arasındaki sıralama ve düzenleme göz önünde bulundurulup belirtiliyor muydu? Diğer bir tabirle: Acaba ayet ve surelerdeki sıralama Resulullah'ın (s.a.a) emrine mi dayanıyordu, yoksa sadece ayetlerin kendisinin korunması ve ayetlerin bir sureye ait olması mı göz önünde bulunduruluyordu? Bu durumda, bir surenin ayetleri ve Kur'ân sureleri arasındaki mevcut sıralamanın Peygamber Efendimizden (s.a.a) sonra sahabenin içtihadiyla gerçekleştiğini söylemeliyiz.

Birçok karine şunu göstermektedir: Bir surenin ayetleri arasındaki sıralama genellikle Peygamberimizin (s.a.a) emriyle yapılmıştır. Çünkü Resulullah'ın (s.a.a) döneminde Kur'ân'ın

1- el-Emalî, Şeyh Tusî, s. 521; Biharu'l-Envar, c. 10, s. 126.

2- Biharu'l-Envar, Allame Meclisî, c. 26, s. 66.

ona sunulması ve surelerde ayetlerin şimdiki yerinde olup, ne Peygamber Efendimizin (s.a.a) dönemindeki Kur'ân hafızları arasında, ne de Peygamberimizin (s.a.a) vefatından sonra Kur'ân'ın mushaf (kitap) olarak toplanması konusunda hiçbir ihtilafın olmayışı, ayetler arasındaki mevcut sıralamanın genellikle Peygamber Efendimizin (s.a.a) emriyle yapıldığını göstermektedir; hadislerde de surelerin bu şekilde okunması vurgulanmıştır.

Ancak sureler arasındaki sıralama, meşhur görüşe göre Resul-i Ekrem'in (s.a.a) döneminde yapılmamıştır. Esasen bu konuda özel bir emir yoktur ve bu konu ilahî bir emre bağlı değildir. Çünkü böyle bir şey olsaydı kesinlikle önemli bir şey olarak nakledilir ve sahabîler kendi sıralamalarının Allah Resulü'ne (s.a.a) isnat edildiğini ispatlamak için çalışırlardı.

Her hâlükârda çeşitli şahitler, sureler arasındaki sıralamanın içtihadı dayandığına ve bu konuda Resul-i Ekrem'den (s.a.a) herhangi bir emrin olmadığına delalet etmektedirler; çünkü:

Birincisi: Surelerin sırası konusunda sahabîlerin mushafları arasındaki onca ihtilafa rağmen onlar birbirlerini Allah Resulü'nün (s.a.a) belirlediği sıralamanın dışına çıkmakla suçlamamışlardır. Bu da bu konunun Efendimizin emrine bağlı olmadığını göstermektedir.

İkincisi: Rivayetlerde şöyle geçmiştir: Sahabîler bazı sureleri şimdiki yerlerine koyarken onların arasındaki uyumu bulmak için kendileri görüş belirtiyorlardı.

Üçüncüsü: İmam Ali'nin (a.s) mushafının özelliklerinden biri de Kur'ân'ı nüzul sırasına göre toplamış olmasıdır. Bu da sureler arasındaki şimdiki sıralamanın Resulullah'ın (s.a.a) emriyle olmadığını göstermektedir. Aksi takdirde Hz. Ali (a.s) Allah Resulü'nün (s.a.a) emrettiği sıralamadan çıkmazdı.

KUR'ÂN'IN TAHRİFTEN KORUNMUŞLUĞU

O Zikri (Kitabı) biz indirdik ve onun koruyucusu da elbette biziz!⁽¹⁾

Kur'ân'ın doğruluğunda ve tahriften korunduğunda hiçbir şüphe yoktur ve Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'in tümünü dünyanın sonuna kadar koruyacağını garanti etmiştir. Böyle bir ilahî garanti olduğuna göre Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olması imkânsızdır.

Bütün araştırmacılar, Sünnî'siyle Şîî'siyle İslam dininin ileri gelen âlimleri, Kur'ân-ı Kerim'in kesinlikle tahrif edilmediğine inanmaktadırlar. Fakat her iki gruptan çok az sayıda kişiler bazı rivayetler nedeniyle Kur'ân'ın tahrif olduğunu söylemişlerdir. Ama ne mutlu ki her iki gruptan bilinçli kişiler bu görüşü kesin bir şekilde reddetmiş ve bu rivayetleri uydurma saymışlardır ya da manevi tahrife (ayetlerin tefsirinin doğru yapılmadığına) işaret ettiğini veya Kur'ân'ın tefsirinin metni ile karıştırıldığını söylemişlerdir.

Ehlisünnet ve Şia'nın ileri gelen âlimlerinin apaçık bir şekilde Kur'ân'ın tahrif edilmediğini vurgulamalarına rağmen, Kur'ân-ı Kerim'in tahrif edildiği inancını Şia'dan bazı gruplara veya başkalarına isnat etmeye ısrar eden düşüncesiz kişiler, farkında olmadan Kur'ân'a darbe indirmektedirler ve yakışıksız taassupları nedeniyle bu büyük semavî kitabın de-

1- Hicr, 9.

ğeri konusunda şüphe uyandırmakta ve İslam düşmanlarının değirmenine su taşımaktadırlar.

Kur'ân-ı Kerim'in, Peygamber Efendimizin (s.a.a) dönemin-den itibaren toplanışının tarihî akışını incelediğimiz zaman Müslümanların onu yazma, ezberleme ve korumaya verdikleri önem, özellikle de ilk günden itibaren vahiy kâtiplerinin bulunması, Kur'ân'ın tahrif edilmiş olmasının imkânsız olduğu gerçeğini açıklığa kavuşturmaktadır.

Resul-i Ekrem'in (s.a.a) Allah Teâlâ'nın emriyle Kur'ân-ı Kerim'i öğrenme, ayet ve sureleri mümkün oldukça fazla ezberleme ve yazmayı yaygınlaştırma konusundaki yaptığı hazırlıklar sonucu bu ilahî kitap hakkındaki her türlü lâfzî tahrif alt yapısı ortadan kalkmıştır. Çünkü bu hazırlıklar Kur'ân-ı Kerim'in Allah Resulü'nün (s.a.a) döneminde İslam ümmeti arasında mütevatir olmasına neden olmuştur ve bu da doğal olarak Kur'ân üzerinde her türlü kalem oynatmayı imkânsız hâle getirmiştir.

Hz. Ali (a.s) de, gerek Resul-i Ekrem'in (s.a.a) döneminde, gerekse ondan sonra Kur'ân öğrenim ve öğretimini yayma, Kur'ân karileri ve müfessirleri yetiştirme, Kur'ân ilimlerinin ve Kur'ân'ı korumak için gerekli olan bilimlerin temelini atma yoluyla Kur'ân'ı koruma ve Resul-i Ekrem'in (s.a.a) çabasını tamamlama yolunda çok önemli bir rol oynamıştır.

Böylece, Kur'ân-ı Kerim hiçbir tahrife uğramadan, eksilip artırılmadan sonraki nesillere ulaştı ve gün geçtikçe de onun parlaklığı ve kapsamlılığı daha da artmaktadır.

Bütün bunlara rağmen bu konuda her türlü şüpheyi kaldırmak için biz Allah Resulü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt önderlerinin buyruk ve yaşamlarına dayanarak Kur'ân-ı Kerim'in her türlü tahriften güvende oluşunun delillerine işaret edeceğiz:

Ehl-i Beyt kendi sözleri ve davranışları ile Kur'ân-ı Kerim'in her türlü lâfzî tahriften (eksiltip artırılmadan) korunduğunu vurgulamışlardır. Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olmadığına dair Ehl-i Beyt'ten nakledilen ve icmalî bir tevatüre ulaşan rivayetler on kısımda incelenebilirler:

1- Kur'ân'ı okuma, ezberleme, öğrenme ve öğretmeye davet ve teşvik eden hadisler. Açıktır ki, bu teşvikin konusu halk arasındaki Kur'ân'dır; özellikle namazın ilk iki rekâtında Fâtîha Suresi'nden sonra zamm-ı sure olarak Kur'ân'ın tam bir suresini okumayı emreden hadisler.

Bu hadislerin çeşitli örneklerine kitabımızın birinci ve ikinci bölümlerinde değindik.

İmam Muhammed Bâkır (a.s), babası vasıtasıyla dedesi Allah Resulü'nden (s.a.a) şöyle rivayet etmektedir:

Kim bir gecede Kur'ân'dan on ayet okursa gafillerden sayılmaz. Kim elli ayet okursa zikredenlerden yazılır. Kim yüz ayet okursa itaatkârlardan yazılır. Beş yüz ayet okuyan, içtihat edenlerden yazılır. Bin ayet okuyan için de bir kantar yazılır...(1)

İmam Cafer Sadık (a.s) bir hadiste şöyle buyurmuştur:

Kur'ân okuyun; çünkü cennetin dereceleri Kur'ân ayetlerinin sayısındadır. Kıyamet günü Kur'ân karisine, "Oku ve yüksel." denilecektir. Her ayeti okudukça bir derece yükselecektir...(2)

Yine İmam Muhammed Bâkır'dan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir:

Her kim bir cumadan diğer cumaya kadar Mekke'de Kur'ân'ı hatmederse yahut bundan az veya çok okur da

1- Emalî, Şeyh Saduk, s. 59–60; Kâfî, Kuleynî, c. 2, s. 448.

2- Emali, Şeyh Saduk, s. 440.

cuma gününde hatmederse, yüce Allah onun için ilk cumadan son cumaya kadarki ecir ve sevap miktarınca ecir ve sevap yazar. Yiğir günlerde hatmederse yine aynı sevabı alır.⁽¹⁾

Şeyh Saduk (r.a) Kur'ân surelerini okumanın sevabı hususundaki hadisleri sırayla açıklayarak bu hadislerle Kur'ân'ın tahrif edilmediğine delil getirmiştir.⁽²⁾

2- Kur'ân'a sarılmaya davet eden hadisler. Bu kısım da kendi arasında birkaç şıkka ayrılmaktadır:

a) Fitneler çıktığı zaman ve hakkı bulma konusunda karanlıklar belirdiği zamanda Kur'ân'a sığınmayı emreden hadisler.

Ey insanlar! Siz barış yurdundasınız; sizler yolculuk halindesiniz, sizi aceleyle götürmekteler. Gece ile gündüzün ve güneş ile ayın her yeniye eksittiğini, her uzağı yakınlaştırdığını ve her vaadi sonuna ulaştırdığını görmektesiniz. O halde uzun yol için hazırlıklarınızı yapın.

O sırada Mikdad b. Esved ayağa kalkarak, "Ey Allah Resulü! Barış yurdu nedir?" diye sordu. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu:

Ulaşma ve kesilme yurdu dur. (Bu dünyadan ayrılıp ebedi kalmak için ulaşacağın yerdir.) O halde fitneler karanlık gecenin parçaları gibi üzerinizi kapladığı zaman Kur'ân'a yönelin. Çünkü Kur'ân şefaati kabul edilen şefaattçidir, doğrulanan şikâyetçidir. Kim onu kendisine imam ve önder kılsa onu cennete doğru çeker. Kim de onu ardına atarsa onu cehenneme sürer. O, en hayırlı yolu gösteren kılavuzdur. O, içinde ayrıntı, açıklama ve gerçekleri gösteren bir kitaptır. Hakla batılı ayırandır; onda boş şey yok-

1- Sevu'u'l-A'mal, s. 125.

2- Şeyh Saduk, el-İ'tikadat, s. 93; bk. Sevu'u'l-A'mal, s. 130-158.

tur. Onun zahiri ve batını vardır. Zahiri hüküm ve batını ise ilimdir. Zahiri güzel ve batını derindir. Onun yıldızları var ve yıldızlarının da yıldızları var. (Bazı rivayetlere göre: Kur'an'ın derinliği ve derinliğinin de derinliği var.) Hayrete düşürücü şeyleri sayılmayacak kadar çoktur, garip şeyleri eskiyip tükenmez. Onda hidayet lambaları, hikmet minareleri ve -hakkın- sıfatlarını tanıyanlar için marifet kılavuzluğu vardır. O halde insan dikkatle bakıp -hakkın- sıfatlarını gözü önüne getirerek helaketten kurtulmalı ve sıkıntıdan çıkmalıdır. Çünkü düşünmek bilinçli kişinin kalbinin hayatıdır; nitekim lambanın ışığıyla karanlıklarda yürür. O halde güzel bir şekilde kurtulun ve -karanlıklarda, şüphelerde- az bekleyin.⁽¹⁾

İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) Cabir b. Yezid Cu'fî'ye yaptığı vasiyetinde şöyle geçmektedir:

Bil ki, şehrinin bütün insanları senin kötü bir insan olduğunu söylediklerinde bu söz seni üzüyorsa ve senin iyi bir insan olduğunu söylediklerinde bu söz seni mutlu ediyorsa, sen bizim dostumuz değilsin. Her durumda kendini Allah'ın kitabına sun. Eğer Allah'ın yolunu izliyorsan, seni çekinmeye davet eden şeye karşı çekiniyorsan, seni rağbet ettiren şeye karşı rağbet ediyorsan ve seni korkutan şeyin korkutmasından korkuyorsan bu durumda sabit ol ve müjdeler olsun sana. Çünkü bu durumda senin hakkında söylenenler sana bir zarar vermez. Ancak, eğer Kur'an'dan ayrı isen, o halde seni mağrur eden şey nedir? Mümin insan hevesine galip gelmek için nefsiyle cihat eder. Bazen nefsin heveslerinin eğriliklerini düzeltmek için Allah'ın muhabbeti yolunda nefsin muhalefet eder. Bazen de nefsi onu alt eder ve nefsin tâbi olur; ama yine Allah onu diriltir.⁽²⁾

1- el-Kâfî, Kulenyî, c. 2, s. 598; bk. Biharu'l-Envar, c. 47, s. 134.

2- Tuhefu'l-Ukul, s. 285.

Kur'ân'a sarılmak konusunda Emîrül-Müminin İmam Ali (a.s) birtakım tavsiyelerde bulunmuştur; biz onlardan bazılarını işaret edeceğiz. Hz. Ali (a.s), Allah Resulü (s.a.a) ile Kur'ân'ın faziletlerini anlattığı bir hutbesinde şöyle buyurmaktadır:

Onu, (Hz. Muhammed'i) resullerin yollanmasına ara verildiği, ümmetlerin uzun gaflet uykusuna dalıp gittiği, sağlamlığın çözüldüğü bir zamanda gönderdi. O, onlara kendilerinde bulunanı tasdik eden, uyulması gereken nur ile geldi. Bu Kur'ân'dır, onu konuşurmaya çalışın; ama o konuşmaz. Lakin ben ondan haber vereyim size; geleceğin bilgisi, geçmişe ait haberler, derdinizin ilacı, aranızdaki düzenin gerektirdiği her şey ondadır.⁽¹⁾

Yine şöyle buyurmuştur:

Bu Kur'ân'ın; öğüdünün aldatmayan, saptırmayıp doğru yolu gösteren, sözünde yalan olmayan bir nasihatçı olduğunu bilin. Kur'ân'la oturup kalkan kimse bir artma ve bir de eksilme ile kalkar. Hidayetinde artma, körlüğünde eksilme olur. Kur'ân'a uyduktan sonra yoksulluk, Kur'ân'a uymadan önce de zenginlik gelmeyeceğini bilin. O hâlde ondan dertlerinize şifa isteyin, zorluklarınıza karşı yardım dileyin. Çünkü o; küfür, nifak, azgınlık ve sapıklık gibi en büyük dertlere devadır.⁽²⁾

Açıktır ki, kişisel görüş ve eğilimlerde, fikrî ve toplumsal akımlarda Kur'ân-ı Kerim'i merkez edinmek onun doğru ve tahriften uzak olmasına bağlıdır.

b) Allah Resulü'nden (s.a.a) sonra Kur'ân ve Ehl-i Beyt'e sarılmayı emreden Sekaleyn hadisi. Bu hadis mütevatir olarak Sünnî ve Şîî kaynaklarda nakledilmiştir.

1- Nehcu'l-Belaga, 158. hutbe.

2- Nehcu'l-Belaga, 176. hutbe.

Bu hadiste şöyle geçmektedir:

Ben sizin aranızda iki paha biçilmez emanet bırakıyorum:
Allah'ın kitabı ve itretim olan Ehl-i Beyt'im. Bu ikisine sarıldığınız müddetçe benden sonra asla sapmazsınız.⁽¹⁾

Eğer Kur'ân tahrif edilmiş olsaydı, ona sarılmak sapmaya engel olmayacağı gibi kendisi sapmaya neden olabilirdi.

Bazı muteber nakillerde şu cümle de geçmektedir:

Bu ikisi birbirinden ayrılmazlar.

Veya şöyle geçmektedir:

Kur'ân gökten yere sarkan bir iptir.

Bu cümleler apaçık bir şekilde Kur'ân-ı Kerim'in kıyamete kadar tahrif edilmeden olduğu gibi kalacağına delalet etmektedirler.

3- Kur'ân'ın mucize oluşuna delalet eden hadisler. Bu hadislerden bazılarına, "Kur'ân'ın Mucize Oluşu" bölümünde değindik.

4- Hadisleri Kur'ân'a sunmaya delalet eden hadisler. Bu hadislerden bazıları şöyledir:

İmam Cafer Sadık (a.s) bir hadiste Resul-i Ekrem'den (s.a.a) şöyle nakletmektedir:

Her hakkın bir hakikati ve her doğrunun bir nuru vardır.
O halde Allah'ın kitabına uygun olanı alın ve ona muhalif olanı ise terkedin.⁽²⁾

1- Kuleynî, Kâfî, c. 1, s. 294; Müsned-i Ahmed, c. 3, s. 14-59; Müstedreku'l-Hâkim, c. 3, s. 109 ve diğer muteber kaynaklar. Daha fazla bilgi için bk. Hadis-i Sekaleyn kitabı, Dünya Ehlibeyt Kurultayı incelemesi ve derlemesi.

2- el-Kâfî, c. 1, s. 69; Emalî, Şeyh Saduk, s. 367.

Eyyub b. Hurr şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle buyurduğunu duydum:

Her şey Kitab ve Sünnete döndürülür; Allah'ın kitabıyla uyumlu olmayan her hadis batıldır.⁽¹⁾

İmam Cafer Sadık (a.s) başka bir hadiste şöyle buyurur:

Kur'ân'a uymayan hadis batıldır.⁽²⁾

Yine İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

Resul-i Ekrem (s.a.a) Mina'da bir hutbe okuyarak şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Benden size gelen ve Allah'ın kitabına uygun olan şeyleri ben söylemişim; size ulaşan ve Allah'ın kitabına aykırı olan şeyleri ise ben söylememişim."⁽³⁾

İmam Hâdi (a.s) bir hadiste şöyle buyurmuştur:

O halde rivayetlerin hakikati gelir de sen Kur'ân'dan onların tanıklarını bulur ve o rivayetlere uygun olduğunu görürsen, bil ki delil ve kılavuzdur; bu durumda onlara uymak farzdır. Onlardan inatçılardan başka kimse yüz çevirmez.⁽⁴⁾

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Size iki farklı hadis ulaşırsa onları Allah'ın kitabına sunun; Allah'ın kitabıyla uyumlu olanı alın, ona aykırı olanı ise reddedin.⁽⁵⁾

Bu hadislerin tümü elimizdeki Kur'ân'ın hiçbir artırma ve ek-silme olmadan yüce Allah tarafından Resulullah'a (s.a.a) na-

1- el-Kâfi, Şeyh Kuleynî, c. 1, s. 69.

2- Aynı kaynak

3- Aynı kaynak

4- Tuhafu'l-Ukul, Harranî, s. 343.

5- Vesailu's-Şia, c. 27, s. 118.

zil olan Kur'ân olduğuna delalet etmektedir. Aksi takdirde, kendisi güvenilir ve sağlam değilken, başka şeylerin sağlıklı oluşunu teşhis etme ölçüsü olarak kullanılması gibi çelişkili bir durum ortaya çıkacaktır.

5- Ehl-i Beyt'in Kur'ân ayetlerine istinat ettiği veya sahabîlerini Kur'ân'a yönlendirdikleri hadisler. Bu gibi hadislerin birçok örneğini "Ehl-i Beyt'in Kur'ân'a İstinatları" ve "Ehl-i Beyt'in Tefsir Metotları" bölümlerinde naklettik.

6- Ehl-i Beyt'in Kur'ân ile ünsiyeti ve Kur'ân surelerini sürekli okumalarına delalet eden hadisler. "Ehl-i Beyt'in Kur'ân İle Ünsiyeti" bölümünde bununla ilgili hadislere değindik.

7- Kur'ân-ı Kerim'de manevî tahrifin olduğuna, ama pratikte ona bağlı kalmamaya delalet eden, aynı zamanda Kur'ân'ın lâfzî olarak tahrif edildiğini reddeden hadisler. İmam Muhammed Bâkır (a.s) Sa'du'l-Hayr'a yazmış olduğu bir mektubunda şöyle buyurmuştur:

Kur'ân'ın harflerini ayakta tuttular; fakat onun hadlerini (hükümlerini) tahrif ettiler.⁽¹⁾

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurmuştur:

Bir kişi var ki Kur'ân okuyup onun harflerini korur, fakat hadlerini tahrif eder.⁽²⁾

O halde, bu iki hadise dayanarak, Kur'ân'ın harf ve naslarının hiçbir tahrife uğramadan korunduğunu, sadece batıl tefsir, tevillerle anlam ve maksatlarının manevî tahrife uğradığını, yine pratikte hükümlerinin zalimler ve doğru yoldan sapan kişiler tarafından tahrif edildiğini söyleyebiliriz.

1- Ravzatu'l-Kâfî, c. 8, s. 53.

2- Usul-i Kâfî, c. 2, s. 627.

8- Kur'ân-ı Kerim için farklı sıfatlar sıralayan hadisler. Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inin hadislerinde Kur'ân-ı Kerim için birtakım sıfat ve özellikler zikredilmiştir. Hem onların tanıklığıyla elimizdeki Kur'ân'da bu özelliklerin var oluşu açısından, hem de uygulamalı bir araştırmayla bu özelliklerin Kur'ân'da varlığını ispatlamak açısından, Kur'ân-ı Kerim'in her türlü tahrif ve değişimden korunduğuna kesin olarak iman etmek durumundayız.

"Kur'ân'ın Sıfatları" bölümünde, bununla ilgili hadisleri zikrettik. Burada da iki örnekle yetineceğiz:

İmam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Sonra da ona bir kitap indirdi ki o, bir nurdur, ışığı sönmez; bir ışıktır, yalımı tükenmez; bir denizdir, dibine inilmez; bir yoldur, tutan sapmaz, yol yitirmez; bir yalımdır, alevi kararmaz. Hakkı, batılı ayırır; delili reddedilemez. Bir yapıdır, direkleri yıkılamaz. Bir şifadır, hastalananların onunla iyileşmeyeceklerinden korkulmaz. Bir üstünlüktür, yardımcılar bozguna uğramaz. Bir gerçektir, ona uyanlar horluğa düşmez.

O, imanın mâdenidir, orta yoludur. İlmin kaynaklarıdır, denizleridir. Adaletin bağları, bahçeleridir; kaynakları, sularıdır. İslâm'ın esası ve yapısıdır. Gerçeğin vadileri, dümdüz ovasıdır. Bir denizdir, ne kadar su alan olursa olsun tükenmez. Kaynaklardır ki su alanlar, dibine varamazlar. Sağraklardır, dolduruldukça doldurulur, gelenlere sunulur, suyu bitmez. Konaklardır, yolcular yol yitirmezler. Dikilmiş alâmetler, yakılmış, yandırılmış ateşler, yol alanlar, onları görmezlikten gelemazler. Uyulacak kudrettir, ona uyanlar ondan dönmezler.

Allah, onu bilginlerin susuzluklarını gidermek, fakihlerin gönüllerine bahar güzelliği vermek, temiz kişilere yolla-

rını göstermek için sebep kılmıştır. Bir ilâttır ki, onu kullananana artık hastalık gelmez. Bir ışıktır ki, onunla beraber karanlık hüküm sürmez. Tutunulacak düğümü sağlam bir iptir; yücesi sarp bir kaledir; ona dost olana üstünlüktür; oraya girene eminliktir; ona uyana yol gösterendir; ona mensup olana geçerli özürdür; onunla konuşana burhandır; ona uyup düşmanıya savaşıya tanıktır, furkandır; onu yükleneni yüklenir; ona amel edeni taşır. Kim onu kendisine bir alâmet, bir nişan olarak alırsa delil olur ona; kim onu taşırsa kalkan kesilir ona, dinleyip öğrenene bilgi olur; ondan rivayet edene sözdür o, onunla gerçek üzere hüküm verene hükümdür o.⁽¹⁾

Ali b. Salim şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s), "Ey Allah Resulü'nün oğlu! Kur'ân hakkında görüşünüz nedir?" diye sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Kur'ân, Allah'ın kalamı ve buyruğudur. Allah'ın vahyi ve tenzilidir. O etki kabul etmez sağlam bir kitaptır. Batıl önden ve arkadan ona ulaşamaz. Hikmet sahibi ve övgüye değer Allah'ın tenzilidir.⁽²⁾

9- Kur'ân'ı zamanın geçmesiyle eksilmeyen ve öğretileri sürekli insanı Allah'a ve saadete yönelten yepyeni bir hakikat olarak tanıtan hadisler. "Kur'ân'ın Yüceliği" bölümünde bu hadislerin bir bölümüne değindik.

10- Kur'ân'ı insanların okuduğu şekilde okumayı emreden hadisler. Örneğin şu hadis gibi:

Salim b. Seleme şöyle demektedir: Adamın birinin İmam Cafer Sadık'a (a.s) Kur'ân okurken bazı harfleri diğer insanlar gibi çıkarmadığını gördüm; bunun üzerine İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurdu:

1- Nehcu'l-Belaga, 199. hutbe. Biharu'l-Envar, Allame Meclisî, c. 98, s. 21.

2- Emalî Şeyh Saduk, s. 545.

Bu kıraati bırak; Âl-i Muhammed'in Kâim'i zuhur edinceye kadar onu insanların okuduğu gibi oku. Âl-i Muhammed'in Kâim'i zuhur edince Allah'ın kitabını sınırlarına uygun olarak okuyacak ve Ali'nin (a.s) yazdığı Mushafı çıkaracaktır...(1)

Bu hadiste kıraatte birtakım ihtilafların olduğu ve nadir kıraatlerin bulunduğu sözünün cevabında İmam (a.s), meşhur ve yaygın kıraatlere uyulması, nadir kıraatlerden kaçınılması gerektiğini, meşhur kıraatlerde de hata olabileceğini, fakat bu gibi ihtilafların Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuruyla giderileceğini vurgulamaktadır. Elbette bu da Kur'ân'da hata ve yanlış olduğu anlamına gelmez. Çünkü Kur'ân'ın kıraatiyle metni birbirinden tamamen farklı şeylerdir.

Yukarıda değindiğimiz hadislerin her bir grubunu incelediğimizde şu hakikatle karşılaşmaktayız: Ehl-i Beyt önderleri, elimizdeki Kur'ân'ın her türlü tahrif ve değişime uğramaktan korunduğuna inanmış ve insanları bu ilahî emanetten mümkün oldukça fazla yararlanmaya yönlendirmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla bu hadisler, Ehl-i Beyt açısından Kur'ân-ı Kerim'in tahrif edilmediğini apaçık bir şekilde ortaya koymaktadırlar.

Kur'ân'ın Tahriften Korunuşuyla İlgili Şia Âlimlerinin Görüşü

Şia mezhebinin önde gelen âlimleri tarih boyunca Kur'ân'ın her türlü tahrif ve değişimden korunduğunu vurgulamışlardır. Bütün tarih dilimlerinde Şia âlimlerinin büyük çoğunluğunun görüşü budur. Bunun aksini savunanların görüşü ise nadir bir görüş olarak kabul edilip önemsenmemiş, bu mekte-

1- Kâfî, Şeyh Kuleynî, c. 2, s. 633.

bin uleması ve takipçileri arasında bu tür yaklaşımlara itibar edilmemiştir. Şia âlimleri ve ileri gelenlerinin teorik ve pratik tarihleriyle aşına olan herkes buna vâkıftır.

Bu konunun daha fazla açıklık kazanması için Şia'nın Kur'ân hakkındaki görüş ve inancını ortaya koyan Şia âlimlerinin önde gelenlerinin açıklamalarından bazı örneklerle değineceğiz:

1- Muhaddis Şeyh Saduk (öl. 381 h.k.) şöyle yazmaktadır:

Bizim inancımız şudur: Allah Teâlâ'nın, peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.a) indirdiği Kur'ân tek cilt hâlinde insanların elinde bulunan kitaptır ve hiçbir zaman bundan fazla olmamıştır. Ve meşhur görüşe göre 114 sureden ibarettir... Bizim Kur'ân'ımızın bundan fazla olduğunu söyleyenler kesinlikle yalancıdırlar.⁽¹⁾

2- Şeyh Mufid (öl. 13 h.k.) kendi kitabında Şiîlerle diğer adliye taraftarı fırkaları arasında ihtilaf konusu olan İslam ilkelerini söz konusu ederek şöyle demektedir:

Şia'nın ileri gelenlerinden bir grup, Kur'ân'ın sure, ayet ve hatta kelimesinin azaltılmadığını söylemişlerdir; ben de bu inançtayım. Kur'ân'da bir artırma olduğu sözü ise kesinlikle batıl ve yanlıştır.⁽²⁾

3- Alemu'l-Hudâ Seyyid Murtaza Ali b. Hüseyin (öl. 436) Trablosiyat Risalesinin meselelerinden birincisine verdiği cevapta şöyle demektedir:

Bil ki, Kur'ân'ın doğru nakledildiğini bilmek, büyük şehirleri, meşhur tarihî olayları, dünyanın meşhur kitaplarını ve Arap şiirlerini bilmek gibidir. Çünkü Kur'ân'a sürekli bunlardan daha fazla teveccüh edilmekteydi. Zira Kur'ân

1- el-İtikadat, Şeyh Saduk, s. 92 ve 93.

2- Evailu'l-Makalat, Şeyh Mufid, s. 55-56.

nübüvvet mucizesi, din ilimlerinin ve din hükümlerinin kaynağıdır. Bu yüzden İslam âlimleri onu korumaya çok önem vermişlerdir. Öyle ki harekelendirme, kıraat, harf ve ayet sayısı gibi küçük ihtilaf konuları da dikkate alınıyordu. Bu kadar samimi bir ilgi olduğu ve dakik bir şekilde kaydedildiği halde Kur'ân'ın değişime uğraması veya eksiltilmesi nasıl mümkün olabilir?! Şüphesiz Kur'ân, Peygamberimizin (s.a.a) döneminde, günümüzdeki şekliyle toplanıp kaydedilmiştir...⁽¹⁾

4- Şeyh Tusî (öl. 460 h.k.) et-Tibyan adındaki çok değerli tefsirinde şöyle diyor:

Kur'ân-ı Kerim'e bir şey eklenmiş olma ihtimali bütün görüş sahiplerince reddedilmiştir ve bunun temelsiz olduğu konusunda herkes ittifak içerisinde. Eksik olma ihtimali de bütün Müslümanlarca reddedilmiş ve asılsız bilinmiştir. Görüşümüze uygun olan (ve rivayetlerden anlaşılan) da budur. Bunun karşısında, Şia ve Sünnî kanallarıyla, çok sayıda Kur'ân ayetlerinin eksildiğini ve bazı ayetlerinde yerlerinin değiştirildiğini bildiren birçok rivayet nakledilmiştir. Fakat bunlar ilim ifade etmeyen ve ameli de gerektirmeyen vahid/tekil rivayetlerdir. O halde onlardan yüz çevirip kendimizi onlarla meşgul etmememiz gerekir; çünkü bunları daha farklı şekilde tefsir ve tevil etmek mümkündür.⁽²⁾

5- Mecmau'l-Beyan tefsirinin sahibi Allame Tabersî (öl. 48 h.k.) de şöyle yazıyor:

Kur'ân'a hiçbir şeyin eklenmediği konusunda herkes ittifak ve icma içerisinde. Fakat ashabımızdan bazıları ve Ehl-i Sünnet'in Haşeviyye fırkası Kur'ân'ın değiştirilerek

1- Bk. Mecmau'l-Beyan, c. 1, s. 15.

2- et-Tibyan, Şeyh Tusî, c. 1, s. 3.

eksildiğine dair birtakım rivayetler nakletmişlerdir. Ama Şia'nın doğru görüşü bu rivayetlere aykırıdır.⁽¹⁾

6- Şia âlimlerinin ileri gelenlerinden Allame Hillî (öl. 726 h.k.) ise şöyle yazmaktadır:

Gerçek şu ki, Kur'ân-ı Kerim'de hiçbir değişim, geri atma, ileri alma olmamış, onda hiçbir eksiltme ve artırma olmamıştır. İnsanın böyle sözlere inanmasından Allah'a sığınırız. Çünkü bu düşünceler Allah Resulü'nün (s.a.a) sürekli ve mütevatir olarak nakledilen mucizesi hakkında şüphe uyandırılmasına neden olur.⁽²⁾

7- Şeyhu'l-İslam, Muhammed b. Hüseyin Harisî Amilî, Şeyh Behaî (öl. 1031 h.k.) şöyle demektedir:

Doğru inanç şudur: Kur'ân-ı Kerim her türlü tahriften korunmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in korunacağını bildiren ayet gereğince ayetler ne artırılmış ve ne de eksiltilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in bazı ayetlerinden bazı kelimelerin düştüğü yönündeki meşhur sözün bir itibarı yoktur.⁽³⁾

8- Şeyhu'l-Fukaha Şeyh Cafer Kaşifu'l-Gıta (öl. 1228 h.k.) değerli fıkıh mecmuası Keşfu'l-Gıta adlı eserinde, Kur'ân bölümünde şöyle yazmaktadır:

Kur'ân-ı Kerim'de hiçbir artırma olmamıştır; ne bir sure eklenmiştir, ne bir ayet, ne besmele ve ne de başka bir şey; ne bir kelime ve ne de bir harf. Günümüzde bir cilt içerisinde yer alıp okunan şeyin tümü Allah'ın kelamıdır. Şia inancı ve de İslam dini açısından bu konu kesin ve açık bir mevzudur. Müslümanlarca dikkate alınmayan bazı kişiler muhalefet etseler de bu konuda Müslümanlar ittifak

1- Mecmau'l-Beyan, c. 1, s. 331.

2- Ecvibetu'l-Mesaili'l-Mehnaviye, s. 121.

3- Âl-i Rahman tefsiri, s. 26.

içerisindedirler; Allah Resulü (s.a.a) ve masum önderlerden nakledilen rivayetler buna tanıklık etmektedir. Yine, Kur'ân'ın her türlü eksiltmeden korunduğunda da şüphe yoktur. Çünkü dinin sahibi olan Allah Teâlâ onu korumayı üstlenmiştir. Nitekim Kur'ân'ın apaçık ayeti ve tüm asırlardaki âlimlerin bu konudaki icması buna delalet etmektedir. Dikkate alınmayacak bir grubun buna muhalefet etmesine itibar edilmez ve akıl apaçık bir şekilde şu anlamdaki rivayetlerin zahirine hükmetmektedir: Kur'ân-ı Kerim'in bir bölümünün eksiltildiği sözü kabul edilemez ve bu söze amel edilemez.

9- Araştırmacı fakih Şeyh Muhammed Hüseyin Kaşifu'l-Gıta (öl. 1373 h.k.) Şia'nın gerçek inancını açıklamak amacıyla mü-kemmel bir kitap yazmıştır. Eserinin bir bölümünde Kur'ân hakkında şöyle yazmaktadır:

Elimizdeki Kur'ân, Allah Teâlâ'nın ebedi bir mucizesi olması, Peygamberimizin inkârcılara meydan okuması ve insanların Allah'ın hükümlerini öğrenip helal ile haramı birbirinden ayırt etmeleri için Resul-i Ekrem'e (s.a.a) indirdiği kitaptır. Onda hiçbir eksiltme, tahrif ve artırma olmamıştır. Bu konuda Şiîler arasında ittifak vardır. Şiîlerden veya Müslümanların diğer fırkalarından Kur'ân'ın tahrif olduğunu veya eksiltildiğini ileri süren bir kimse gerçekte Kur'ân'ın apaçık nassını görmezden gelmiş olur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: "Gerçekten Zikr'i (Kur'ân'ın) biz indirdik ve onu koruyacak olan da biziz."

Fakat Şia veya Ehl-i Beyt tarafından nakledilen ve zahirleri Kur'ân'ın eksiltildiğini veya tahrif edildiğini bildiren rivayetler çok sayıdaki diğer sahih hadislerle aykırı olup çok zayıftırlar. Bu rivayetler ne insanı bir ilime ulaştırır, ne de bir ameli gerektirir. Sonuçta ya bir şekilde tevil veya izah edilmeleri ya da önemsenmeyerek atılmaları gerekir.

Kur'ân-ı Kerim'in Tahrifiyle İlgili Şüpheler ve Bu Şüphelere Cevaplar

Birinci Şüphe

Ahbarîlerle Hâşevîlerin karşılaştıkları ve bazı kasıtlı kişilerin suistimal ettiği bir yanlışlık nedeniyle Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olması hususunda birtakım şüpheler söz konusu edilmiştir. Bu şüphelerden biri, Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olduğuna delalet eden rivayet ve hadislerin bulunmasıdır.

Cevap

Bu şüphe, Kur'ân-ı Kerim'in tahrif edildiğini ifade eden bazı vahid/tekil rivayetlere dayanmaktadır. Fakat bu rivayetlere göre hüküm verilmez. Nedenleri de şunlardır:

Birinci Delil: Senetlerinin zayıf oluşu: Bu rivayetlerin çoğu senet açısından zayıf, mürsel veya maktu (ravileri kopuk) rivayetlerdir. Çoğunun senedi, Ahmed b. Muhammed es-Seyyarî, Yunus b. Zebyan, Menhal b. Cemil, Muhammed b. Hasan b. Cumhuri ve Ali b. Ahmed el-Kufî gibi zayıf ve güvenilirmez kişilere dayanmaktadır. Şia Mektebi'ne mensup rical ilmi araştırmacıları bundan bin yıl önce hadiste onların güvenilir olmadıklarını apaçık bir şekilde beyan etmişlerdir. Örneğin, Kur'ân'ın tahrif edildiğini bildiren rivayetlerin 150'den fazlası, rical âlimleri açısından hadis nakletme konusunda güvenilir olmayan Ahmed b. Muhammed es-Seyyarî'ye ulaşmaktadır.⁽¹⁾ Dolayısıyla Şia kaynaklarında Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olduğuna delalet eden sahih rivayetler Ehl-i Sünnet kaynaklarının aksine⁽²⁾ çok azdır. Onlar da, ileride açıklayacağımız

1- Bk. el-Fihrist, Şeyh Tusî, Rical-i Necaşî.

2- Ehl-i Sünnet'in muteber sahih ve müsnet kitaplarında Kur'ân-ı Kerim'in tahrif edildiğine delalet eden çok sayıda hadis vardır. Bu

üzere Kur'ân'ın tahrif edildiğine belge oluşturacak nitelikte değildir.

İkinci Delil: Maksat lâfzî tahrif değil, manevî tahriftir.

Kur'ân-ı Kerim'in tahrif edildiğini söylerken dayanan hadislerin çoğu tahrife delalet bakımından kusurludur. Çünkü bu hadisler Ehl-i Beyt düşmanları tarafından manevî tahrifin yapıldığına, yani Kur'ân ayetlerinin anlamlarının yüce Allah'ın maksadının aksi anlamında değiştirildiğine delalet edip Kur'ân'da lâfzî tahrifin vuku bulduğuna delalet etmemektedirler.

Diğer bir ifadeyle; her ne kadar bu gibi hadislerde Kur'ân'ın tahrif olduğuna işaret edilmiştir; ama açıktır ki, bu gibi hadislerde tahriften maksat manevî tahriftir. Çünkü Kur'ân ve hadis dilinde "tahrif" kelimesi daha fazla manevî tahrifte kullanılmıştır.

Ragıb İsfahanî tahrif kelimesinin anlamıyla ilgili olarak şöyle diyor:

Tahriften maksat, sözün zahirini koruyarak onu, söyleyenin amacından çıkarıp aksine bir anlam verecek şekilde tevیل etmektir.⁽¹⁾

Bunun en açık delili, Ehl-i Beyt önderlerinden nakledilen çeşitli hadislerdir. Bu hadislerde Kur'ân-ı Kerim'in ister yazılarak, ister ezberlenip rivayet edilerek metninin korunmasına rağmen manasının tahrif edildiği bildirilmiştir.

Emîrû'l-Müminin Ali (a.s) bir hutbesinde Kur'ân-ı Kerim'in

hadislerden bazıları, özellikle halife Ömer ve Aişe'den nakledilen hadisler tevیل edilmeyecek kadar açık ve sarıh bir şekilde Kur'ân'ın tahrif edildiğini bildirmişlerdir.

1- el-Müfredat, Ragıb İsfahanî.

metninin korunduğunu, ama anlamının tahrif edildiğini vurgulamıştır. Bu hutbenin bazı bölümleri şöyledir:

Muhammed b. Hüseyin'den, o babasından, o dedesinden ve o da babasından şöyle rivayet edilir: Emîrül-Müminin Ali (a.s) şöyle bir hutbe okudu. (Bu hutbeyi başkaları farklı senetlerle ve Zîkar'da okudğunu rivayet etmişlerdir.) Hutbesinde Allah'a hamdüsenadan sonra şöyle buyurdu:

Allah Teâlâ kullarını, kula kulluktan kendisine ibadet etmeye, kulların ahdine sarılmaktan kendisinin ahdine sarılmaya, kullara itaat etmekten kendisine itaat etmeye, kulları veli edinmekten kendisini veli edinmeye çağırması için Muhammed'i müjdeleyici, korkutucu, Allah'ın izniyle Allah'a davet edici ve işinin başında aydın bir lamba olarak hak üzere gönderdi. Böylece -hakkı konuşanlar için- hüccet, -batıla yönelenler için- uyarı ve korku vesilesi olmasını irade etti.

Beraberinde detaylandığı bir hüküm, sağlamlaştırdığı bir detay, hakla batılı ayırdığı bir kitap ve açıkladığı bir Kur'ân gönderdi. Ki cahil iseler bilsinler, reddediyorlarsa ikrar etsinler ve inkâr ettikleri takdirde onda sabit kalsınlar. Sonra Allah insanlara kendisini görmeyecekleri şekilde tecelli etti. Böylece onlara nasıl sabrettiği sabrını, nasıl affettiği affını, nasıl güç yetirdiği gücünü gösterdi. Onları kendi gazabından korkuttu. Onlara nişaneleri nasıl yarattığını, günahkârları belalarla nasıl yok ettiğini, kesip biçmek istediğini cezalarla nasıl biçtiğini, nasıl rızık verdiğini, nasıl hidayete erdirdiğini ve basıl bağışta bulunduğunu gösterdi. Onlara nasıl hükmettiği hükmünü gösterdi. Sonra da duyup görmek istediklerini duymak için sabretti. İşte yüce Allah Muhammed'i (s.a.a) bunlar için gönderdi.

Benden sonra öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda hiçbir şey haktan daha gizli, hiçbir şey batıldan daha açık ve hiç-

bir şey de Allah ve Resulü (s.a.a) adına yalan söylemekten daha fazla olmayacak. O zamannın insanlarının yanında, hiçbir ticaret eşyası hakkıyla ve güzel bir şekilde okunan Kur'ân'dan daha çok zarar veren bir şey olarak görülme-yecek ve hiçbir şey herççekleri yerinden saptırılıp tahrif edilen Kur'ân'dan daha değerli... Onların yanında hakkın ancak adı kalır, kitabın ancak yazısı ve hattı tanınır.

Allah Teâlâ, içinizden size öyle bir elçi gönderdi ki sıkıntı-ya uğramanız ona ağır gelir; size düşkün, müminlere pek şefkatli ve merhametlidir. Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun. Ona öyle bir kitap indirmiştir ki yenilgiye uğramaz, önünden de arkasından da batıl ona bulaşmaz, hakîm (hikmet sahibi) ve hamîd (övgüye layık) olan Allah tarafından indirilmiş ve içinde eğrilik olmayan Arapça bir Kur'ândır. Dirileri uyarmak ve kâfirlere karşı sözü gerçekleştirmek için böyle yaptı...

Bilin ki, siz doğruluğu (rüşdü) terk edeni bilmedikçe doğruluğu bilemezsiniz, kitabın ahidini bozanı bilmedikçe ahidini elde edemezsiniz, Kur'ân'ı arkasına atanı bilmedikçe ona sarılamazsınız ve Kur'ân'ı tahrif edeni bilmedikçe onu hakkıyla okuyamazsınız...

Kur'ân ilmini ancak onu tadan bilir. Böylece ilimle cahilliğini ortadan kaldırmış, onun arcılığıyla körlüğünü aydınlığa dönüştürmüş, sağırlığını gidermiş, kaçırdığı ilmi bulmuş, öldükten sonra dirilmiş, yüce Allah katında iyilikleri sabit kılmış, kötülükleri bertaraf etmiş ve yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanmıştır.

Öyleyse Kur'ân ilimlerini ehlinden isteyin. Çünkü onlar aydınlığından yararlanan özel bir nurdurlar, kendilerine uyulan imamlardır. Onlar ilmin hayatı ve cehaletin ölü-müdürler. Onlar öyle kimselerdir ki verdikleri hükümler size ilimlerini, -boş işler karşısında- susmaları (hak içerik-

li) sözlerini ve zahirleri batınlarını bildirir. Dine muhalefet etmez ve o konuda -birbirleriyle- ihtilaf etmezler. Onlar arasında Kur'an sadık bir tanık, susarken bile konuşandır. Hakkın tanıkları ve doğru haberciler olmak onların şanındandır. Hakka muhalefet etmez ve onun hakkında ihtilafa düşmezler. Allah'ın takdirinde onlar için öncülük yazılmış, yüce Allah tarafından doğru hüküm geçerli kılınmıştır. Bu konuda zikir ehli için bir hatırlatma vardır.

O halde hakkı duyduğunuzda tam bir inanç ve riayetle onu koruyun, sadece rivayetle ve dilde anlatıp durmayın. Çünkü kitabın ravileri çok; ona riayet edenler ise azdır. Ve Allah yardım edicidir.⁽¹⁾

İmam Muhammed Bâkır (a.s) Sa'du'l-Hayr'a yazmış olduğu bir mektupta Kur'an'ın nass ve zahirini koruyup manevî açıdan tahrif etmeyi Ehl-i Beyt muhaliflerine isnat ederek şöyle buyurmaktadır:

Allah, Allah'ın kitabını arkalarına atan her ümmetten kitabın ilmini kaldırır ve sevdikleri düşmanı onların yöneticisi kılar. Kitabı arkalarına atmalarının bazıları şunlardı: Kur'an'ın harflerini, kelimelerini koruyup helal ve haram ahitlerini ve hükümlerini tahrif ettiler. Onları rivayet ediyorlar; ama hakkına riayet etmiyorlar. Cahiller onu rivayet etmekten hayrete düşerler, âlimler de onun sınırlarını gözetmedikleri için üzülmüşler. Kitabı arkaya atmanın bir diğeri de şudur: Cahil kişileri kendilerine vali ve sorumlu etmişler, onlar da onlara nefsin isteklerini yerleştirmişler, onları helakete döndürmüşler, dinin direklerini değiştirmiş ve o değişikliği cahillerler çocukların arasında miras bırakmışlardır. Ümmet Allah'ın (Ali'nin velayetine yönelik) emrinden halkın emrine, Allah'ın velayetinden sonra

1- el-Kâfi, Kuleynî, c. 8, s. 387-391.

insanların velayetine, Allah'ın mükâfatından soran halkın mükâfatına, Allah'ın rızasından sonra halkın rızasına dönmüştür. Fakat ümmet böyle olmuştur.⁽¹⁾

Yine İmam Ali (a.s) Basra'nın fethinden sonra bir hutbe okuyarak Resulullah'tan (s.a.a) Kur'ân-ı Kerim'de manevî tahrifin yapıldığına işaret eden bazı sözleri nakletmektedir:

"Ey Ali! Sen benden sonra kalacak ve ümmetimle imtihan edileceksin... Ümmetimden Kur'ân'a ve benim sünnetime karşı gelip dinde kendi görüşüne göre davranan kimselemlerle savaşıacaksın. Oysa dinde kişisel görüş yoktur; din sadece Allah'ın emir ve nehyinden ibarettir."

Ben, "Ey Allah'ın Resülü! Kıyamet günündeki husumet anında kurtuluşa götürecektir yolu bana göster." dediğimde şöyle buyurdu:

"Evet. Öyle olduğunda sen hidayetle yetin. Kavmin hidayeti kendi heveslerine, Kur'ân'ı kendi görüşlerine döndürdükleri, Kur'ân'ı kendi görüşlerine göre tevil ettikleri, dünyaya güvendikleri bir zamanda Kur'ân hüccetlerini kendi heva ve heveslerine uydurduklarında sen kendi görüşünü Kur'ân'a yönlendir. Kavmin insanı gaflete düşürecek buhranlarda, arzulatoryıcı sultanların, biatini bozan önderlerin (Nakisin), zalim grubun (Kasitin) ve helak edici yalana, azgın heves ve şüphe sahipleri olan dinden çıkan diğerlerinin (Marikin) yanında sözü yerinden saptırdıkları zaman sen akibetin faziletinden mahrum kalma; çünkü akibet muttakilerindir."⁽²⁾

Kur'ân-ı Kerim'in metni korunduğu halde böyle bir tahrifin (Kur'ân'ın manevi tahrifi) olduğunda ve halen de yapıldı-

1- el-Kafi, Kuleynî, c. 8, s. 52-53.

2- Biharu'l-Envar, Allame Meclî, c. 92, s. 422; Kenzu'l-Ummal, Muttaki Hindî, c. 16, s. 195.

ğında hiçbir şüphe yoktur. Çünkü sapık yönelişleri olanlar, Ehl-i Beyt'i bir kenara bırakarak kendi yönelişlerini Kur'ân'a uyumlu göstermeye ve Kur'ân'ı kendi görüşlerine uygun anlamlandırmaya çalışmaktadırlar.

Dolayısıyla bazı rivayetlerde yer alan Kur'ân'ın tahrif edildiğine ilişkin ifadelerden maksat Kur'ân'ın sözcüklerinin değil, anlam ve amaçlarının tahrif edildiğidir.⁽¹⁾

İkinci Şüphe

Bazı rivayetlerde Kur'ân'ın nassının yanı sıra birtakım metinler zikredilmiş, bazı rivayetlerde ise o metinlerden Kur'ân'ın tenzili olarak bahsedilmiştir.

Cevap

Eklenen bu metinler ayete ilişkin yeni bir metin ortaya koymadığı gibi, mevcut kıraatleri de eleştirmez. Aksine ya ayetlerin tefsirini açıklayıp nüzul sebeplerini veya ayetlerin örnek ve tatbiklerini beyan etmektedir.

Bu konunun açıklık kazanması için Kur'ân'ın tahrif edildiği şüphesini Şia'ya isnat edenlerin esas aldıkları rivayetlerden bir örnek nakledip inceleyeceğiz:

1- Ahmed b. Muhammed Seyyarî'nin et-Tenzil ve't-Tahrif'de Haccal'dan, o Kutabe b. Meymun'dan, o A'la'dan, o da İmam Cafer Sadık'tan (a.s) naklettiği, "Araplar sözü yerinden saptırıyorlar." (Müstedreku Vesaili'ş-Şia, c. 4, s. 279) rivayetindeki saptırmaktan maksat, ya anlamı belirleyici karinelere dikkat etmeksizin Arap edebiyatı kurallarına göre bir ayetin anlamı hakkında çeşitli ihtimaller vermektir. Ki bu durumda maksat, hadislerde nehyedilen manevi tarif ve kendi reyine göre tefsir etmektir. Ya da maksat, geçmiş karilerden almaksızın nahiv kurallarını ölçü edinip ihtimal olarak zikredilen nadir kıraatlerdir. Bu hadiste geçen tahriften maksadın lâfzî tahrif olma ihtimali doğru değildir. Çünkü lâfzî tahrifle Arap edebiyatı kurallarını bilmek arasında bir münasebet yoktur.

Muhammed b. Fuzeyl, İmam Musa Kazım'dan (a.s) şöyle rivayet etmektedir:

İmam'a yüce Allah'ın, "Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek isterler." ayetinin tefsirini sorduğum zaman buyurdu ki: "Ağızlarıyla Emîrül-Müminin Ali'nin (a.s) velayetini söndürmek istiyorlar."

"Allah nurunu tamamlayıcıdır." sözünün tefsirini sorduğum zaman, "Allah Teâlâ'nın 'Allah'a, Resulü'ne ve nazil ettiği nura inananlar' ayetinin deliliyle Allah imameti tamamlayıcıdır. Buradaki nur imamdır." buyurdu.

"Elçisini hidayet ve hak dinle gönderen O'dur." buyruğunun ne anlama geldiğini sordum. İmam şöyle buyurdu: "O, elçisine vasisinin velayetini emredendir; velayet ise hak dindir."

Dedim ki: "O, (hak di)ni bütün din(ler)in üstüne çıkarması için." ayeti neyi kast ediyor?

İmam şöyle buyurdu: "Hz Mehdi (a.f) zuhur edince onu bütün dinlere üstün kılacak." Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Allah", kâimin velayet "nuru" tamamlayacaktır" Ali'nin (a.s) velayetini inkâr eden "kâfirler istemese de."

Ben, "Bu tenzil (ve ayetin nüzülü doğrultusunda bir tefsir) midir?" diye sordum.

İmam (a.s), "Evet." buyurdu. "Bu söylediklerim tenzildir; diğer tefsirler ise -itibarı olmayan- tevillerdir."⁽¹⁾

İmam (a.s) Allah'ın nurunu "velayet" olarak tefsir etmekte ve bunun için Teğâbun Suresi'nin 8. ayetini şahit getirmektedir. Çünkü Allah Teâlâ tarafından nazil olan bir dini takip etmek Allah'ın velayeti sayesinde mümkündür; bu da Ehl-i Beyt

1- el-Kâfi, Kuleynî, c. 1, s. 432.

İmamlarının, yani Allah Resulü'nün (s.a.a) yerine geçen kişilerin önderliğinde tecelli bulmaktadır.

Ravi, İmam'ın (a.s) bu ilginç tefsirinden dolayı hayretler içerisinde kalıyor. İlk defa duyduğu ve kimsenin diline almadığı bu tefsiri duyunca, "Bu tefsir ayetin nüzü'l sebebine uygun mudur? Ayetin nazil olan anlamı bu mudur?" diye soruyor. Bunun üzerine İmam (a.s) da, "Evet." buyuruyor. "Bu söylediklerim ayetin gerçek tefsiridir; bu ayet hakkındaki diğer tefsirler ise delili olmayan tevillerdir."

İmam (a.s), Kur'an-ı Kerim'in tahrif edildiğine inananların sandığı gibi beyan ettiği şeyleri ayetin bir parçası saymıyor; aksine bu sözlerle onu tefsir ediyor. Ehl-i Bey'ten ilimde derinleşenlerden başka kimsenin ulaşamayacağı yüce ve üstün bir tefsir ve ayet hakkındaki diğer söylenenleri ise tahmin ve delilsiz bir tevil olarak söz ediyor.

Bu rivayetlerden bazısının senet bakımından muteber olması ve reddedilen Kur'an-ı Kerim'in tahrif edilmesine delalet etmesi durumunda bile Kur'an-ı Kerim ile çelişmesi hasebiyle itibarlarını kaybettiklerini söylemeliyiz. Çünkü sahih hadisler gereğince ölçü, Kur'an-ı Kerim ile uyum içerisinde olmalıdır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in tahrif olduğuna delalet eden her hadis Kur'an'a mualif olup itibardan düşer.

Ali'nin (a.s) Mushafı

Ehl-i Bey't'in Kur'an-ı Kerim'i korumaya önem vermelerinin somut örneklerinden biri de Peygamber Efendimizin (s.a.a) vefatından hemen sonra Kur'an-ı Kerim'in Hz. Ali (a.s) tarafından toplanmasıdır. Başkaları tüm çabalarını siyasî güç ve kudreti ele geçirmek için harcıyor, siyasî şeylerle ilgili olarak hilafet ve imamet konusunda Ehl-i Bey't'in hakkını görmezden geliyorlardı. İmam Ali (a.s) ise böyle bir ortamda Allah

Resulü'nün (s.a.a) vasiyetine uyarak Kur'ân-ı Kerim'i topluyordu.

İmam'ın (a.s) bu hareketi, tarih boyunca peygamberler ve onların vasilerinin çalışma odağının siyasi güce ulaşmak olmadığını, aksine hüccetin insanlara tamamlanması ve böylece saadet yolunu seçenlerin bilinçli olarak, helaket yolunu seçenlerin onu bilinçli olarak seçmeleri için ilahî mesajları insanlara ulaştırmak ve çeşitli dönemlerde o mesajları korumak olduğunu gösteriyor. Onların hükümet kurmak ve toplumda adaleti uygulamak için sürekli çalışmalarının tümü bunun bir dalı idi. Dolayısıyla çeşitli dönem ve şartlarda bu çalışmalar farklı şekiller almaktadır. Ama ilahî mesajları insanlara ulaştırmak, ilahî mesajları korumak ve hücceti tamamlamak olan o temel ve merkezde hiçbir zaman değişiklik olmaz.

Resul-i Ekrem (s.a.a) İmam Ali'ye (a.s) vasiyetinde şöyle buyurmuştur:

Ey Ali! Kur'ân yatağımın arkasında sayfalar, ipekler ve kâğıtlar üzerindedir. Onları alarak topla; Yahudiler Tevrat'ı zayi ettikleri gibi onu zayi etmesinler.⁽¹⁾

İsa Zurayr, İmam Musa Kâzım'dan (a.s), o da babası aracılığıyla Allah Resulü'nün (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Ben vefat ettikten sonra sana vasiyet ettiğim şeyleri yapıp beni mezara bıraktıktan sonra evinde kalarak Kur'ân'ı tertibine, hükümleri de nüzul sebeplerine uygun olarak bir araya topla.⁽²⁾

Bu konuda İmam Ali'den (a.s) şöyle nakledilmiştir:

1- Tefsir-i Kummî, c. 2, s. 451.

2- Hasaisu'l-E'imme, s. 73; Biharu'l-Envar, c. 22, s. 482.

Allah Resulü vefat edince Kur'ân'ı toplamadıkça abamı omzuma almamaya yemin ettim. Böylece Kur'ân'ı toplanıncaya kadar abamı omzuma almadım.⁽¹⁾

Bu gerçeği Ehl-i Sünnet de itiraf etmiştir. İbn Hacer, İbn Ebî Davud'dan şöyle nakletmiştir:

İmam Ali'den, Allah Resulü'nün (s.a.a) vefatından sonra Kur'ân'ı nüzul sırasına göre topladığı rivayet edilmiştir.

Muhammed İbn Sirin diyor ki:

O kitabı elde edecek olsaydım, onda çok miktarda bilgi vardı.⁽²⁾

İbn Cezzî Kelbî şöyle demektedir:

Kur'ân Allah Resulü'nün (s.a.a) döneminde sayfalarda ve kişilerin göğüslerinde dağınıktı. Allah Resulü vefat edince Ali b. Ebu Talib (r.a) evinde oturarak onu nüzul sebeplerine göre topladı. Ali'nin Mushafı bulunsaydı onda çok miktarda ilim vardı; fakat bugüne kadar bulunamamıştır.⁽³⁾

Ali'nin (a.s) Mushafı'nın Özellikleri

Allah Resulü'nden (s.a.a) sonra Kur'ân-ı Kerim'i en iyi bilen kişi olan Ali'nin (a.s) topladığı Mushaf eşsiz özellikleri vardı; onların en önemlileri şunlardır:

1- Bu Mushaf, ayetlerin nüzul tarihlerine göre ve neshedilen ayetler nesheden ayetlerden öne geçirilerek toplanmıştır.

Emîrül-Müminin Ali'nin (a.s) nüzul sırasına göre yazmasın-

1- Mekatibu'r-Resul, Ahmedî Miyanecî, c. 2, s. 83.

2- Biharu'l-Envar, c. 28, s. 265, Salihî Şamî, Subulu'l-Huda ve Er-Reşad, c. 11, s. 335.

3- et-Tashil Li Ulumi't-Tenzil, c. 1, s. 4.

dan maksat, surelerin nüzul sırasına göre toplamasıdır; örneğin Alak Suresi'ni Mushaf'ın başına geçirmiştir.

Ayetlere gelince; ayetlerin sırası birçok yerde ilahî emre bağlı olduğu için Emîrül-Müminin Hz. Ali (a.s) ayetleri toplarken Resul-i Ekrem'in (s.a.a) toplama sırasına göre toplamış, fakat haşiyelerde ve sayfanın kenarına örneğin falan ayetin falan ayetten önce nazil olduğunu açıklamıştır.⁽¹⁾

2- Bu Mushaf Peygamber Efendimizin (s.a.a) yazdırması ve Hz. Ali'nin (a.s) hattıyla saklanmış olup Allah Resulü'nün (s.a.a) kıraatine uygundur.

1- bk. Kur'ân Kesinlikle Tahrif Olmamıştır, Allame Şa'ranî, s. 132. Elbette bu, Kur'ân-ı Kerim'de ayetlerin hiçbir şekilde yer değiştirmedikleri anlamına gelmez. Aksine uzun surelerde bilmeme nedeniyle ayetleri öne ve sonraya geçirme söz konusu olabilir. Bu ise ayetlerin tedricen nazil olması ve ayetler arasındaki sıralamanın sahabe tarafından tam anlamıyla alınmamasından kaynaklanmıştır. Bunu tam anlamıyla alan kişi Hz. Ali'dir. Emîrül-Müminin Hz. Ali (a.s) kendi Mushaf'ında bunu dikkate almış, fakat sahabenin onun Kur'ân'ı toplamasından yüz çevirmesi nedeniyle İslam ümmeti Mushaf'taki diğer bilim ve yönler gibi ona ulaşmaktan da mahrum kalmışlardır. Belki de İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) aşağıdaki hadisi buna işaret etmektedir:

Muhammed b. Yahya, Ahmed b. Muhammed'den, o İbn Mahbub'dan, o Amr b. Ebâ Mikdam'dan, o Cabir'den şöyle naklediyor: İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) şöyle buyurduğunu duydum: "Kur'ân'ı nazil olduğu gibi topladığını söyleyen herkes yalancıdır. Kur'ân'ı nazil olduğu gibi ancak Ali b. Ebu Talib ve ondan sonra da diğer Ehl-i Beyt İmamları toplayıp korumuştur." el-Kafi, Kuleynî, c. 1, s. 228.

Bu hadisin anlamı hakkında diğer bir ihtimal de şudur: Kur'ân'ın zahiri ve bâtinî anlamını bilmek Ehl-i Beyt'e has bir şeydir. Bunun tanığı, Kâfî kitabında, yukarıdaki hadisi altında İmam Muhammed Bâkır'dan bu anlamda nakledilen diğer bir hadistir: Cabir'den, Ebu Cafer (a.s)'den şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Vasilerden başka hiç kimse Kur'ân'ın zahiri ve bâtinî olmak üzere tamamının yanında olduğunu iddia edemez."

3- Bu Mushaf'ta ayetin nüzul sebebi, nazil olduğu zaman, mekân, sebep ve haklarında ayet nazil olan kişiler açıklanmıştır. Dolayısıyla mezkûr Mushaf, davranışları İslam dinine uygun olmayan muhacir ve ensardan bir grubun rezilliklerini de içeriyordu.

4- Hz. Ali'nin (a.s) Mushaf'ında muhkem ve müteşabih ayetler belirlenmiştir.

5- Bu Mushaf'ta, Allah Teâlâ tarafından ayetler hakkında Allah Resulü'ne (s.a.a) nazil olan tefsir bildirilmiştir.

6- Ayetlerin tevilini, örnek ve uygulamalarını açıklamaktadır.

Muhammed b. İbn Sirin şöyle demektedir:

Ebubekir'in Ali (a.s) ile görüşüp ona, "Benim halife olmamdan memnun değil misin?" diye sorduğunu, bunun üzerine Ali'nin (a.s), "Hayır; fakat ben Kur'ân'ı topladıkça namaz dışında abamı omzuma alıp -evden dışarı çıkmayacağıma- dair yemin ettim." buyurduğunu haber aldım. Ali, Kur'ân'ı nazil olduğu gibi yazdı; ben o kitaba ulaşacak olsaydım, onda çok miktarda ilim vardır.⁽¹⁾

Yine İkrime'nin Hz. Ali'nin (a.s) Mushafı hakkında şöyle dediği nakledilmektedir:

İnsanlar ve cinler onu bu şekilde toplamak için bir araya gelseler, başaramazlar. Bunun üzerine ben onu aradım ve Mekke şehrine onun hakkında bir mektup yazdım; fakat ona ulaşamadım.

Şeyh Mufid şöyle demektedir:

Emîrül-Müminin Ali (s.a) nazil olan Kur'ân'ı başından sonuna kadar toplamış ve onu gerekli olan sırasına göre diz-

1- Şevahidu't-Tenzil, Haskanî, c. 1, s. 38.

miştir. Mekki sureleri Medeni surelerden, neshedilenleri neshedenlerden öne geçirmiş ve onun her şeyini olması gereken yere koymuştur.⁽¹⁾

Merhum Allame Seyyid Şerefuddin Musavî şöyle der:

Emîrül-Müminin Ali'nin (a.s) yazdığı ilk şey Allah'ın kitabıdır. Ali (a.s), Allah Resulü'nü (s.a.a) defnettikten sonra Kur'ân'ı toplayıncaya kadar namaz dışında başka bir şey için abasını omzuna atıp (dışarı çıkmayacağına) dair yemin etti. Böylece Kur'ân'ı nüzul sırasına göre topladı...⁽²⁾

Ali'nin (a.s) Mushafı, her türlü şek, şüphe, kişisel görüş belirtmeden uzak olarak Kur'ân-ı Kerim'den tüm yönleriyle yararlanmanın kilidi konumundadır. Fakat hâkim gücün, bazı sahabîlerin ve onların savunup destekledikleri bazı hareket ve akımların olumsuz rolünün ayetlerin nüzul sebebinin tefsir edilip açıklanmasıyla gün ışığına çıkmasından endişelenmesi Ali'nin (a.s) Mushaf'ını kabul etmekten sakınmalarına ve İslam ümmetini tarih boyunca böyle büyük bir kaynaktan mahrum etmelerine neden oldu. Aşağıdaki rivayet de Ali'nin (a.s) Mushaf'ının özellikleri ve ondaki ilimleri beyan etmektedir:

Ebuzer Gıfarî şöyle demektedir:

Resul-i Ekrem (s.a.a) vefat edince, Ali (a.s), Kur'ân'ı toplayarak getirip Allah Resulü'nün (s.a.a) vasiyeti üzerine onu muhacir ve ensara sundu. Ebubekir onu açınca ilk sayfasında bir grubun kötü anıldığını gördü. Ömer ileri çıkarak, "Ey Ali! Onu geri götür. Bizim ona ihtiyacımız yoktur." dedi. Emîrül-Müminin Ali (a.s) de onu alarak götürdü. Sonra Kur'ân karilerinden olan Zeyd b. Sabit'i getirdiler. Ömer ona, "Ali, içinde muhacir ve ensarın kötülüklerini (ayetlerin tefsiri olarak) zikretmişti. Biz Kur'ân'ı toplayıp,

1- el-Mesailu's-Seviyye, Şeyh Mufid, s. 79.

2- Kafî, Şeyh Kuleynî, c. 2, s. 631.

ondan muhacir ve ensarın kötü anılmasını engellemek istiyoruz." dedi. Bunun üzerine Zeyd onlara eşlik ederek onların istediğini yaptı.⁽¹⁾

Ahmed b. Ebî Nasr şöyle demektedir:

Ebu'l-Hasan İmam Rıza (a.s) bana bir Kur'ân vererek ona bakmamı istedi. Ben onu açıp Beyyine Suresi'ni okudum. Onda Kuryş'ten yetmiş kişinin babasıyla birlikte isminin kaydedildiğini gördüm...

Ahmed b. Ebî Nasr devamla şöyle demektedir:

İmam (a.s) birini bana göndererek, "Mushaf'ı bana gönder." diye mesaj gönderdi.⁽²⁾

Müslümanlar bu Mushaf'taki ilimlerden yararlanmaya hazır olmadıkları için Ali (a.s) hatta kendisi hilafete geçtiği dönemde bile onu ortaya çıkarmadı. Bunun en açık örneğini İmam Ali'nin (a.s) Talha'ya verdiği cevapta görmekteyiz:

Talha, "Ey Eba'l-Hasan! Neden Kur'ân konusundaki sorumu cevaplamıyorsun; onu insanlara göstermeyecek misin?" dedi. Ali (a.s) şöyle buyurdu: "Ey Talha! Kasıtlı olarak sana cevap vermekten sakınıyorum. Söyler misin bana, Ömer ve Osman'ın yazdığını okudun mu? Onun tümü Kur'ân mıdır, yoksa onda Kur'ân dışında başka şeyler de var mıdır?"

Talha, "Onun tümü Kur'ân'dır." deyince İmam (a.s) şöyle buyurdu:

"Ondaki şeyleri tutacak olursanız cehennem ateşinden kurtulur, cennete girersiniz. Onda bizim hüccetimiz, hakkımızın beyanı ve itaatimizin farz oluşu vardır."

1- el-İhticac, c. 1, s. 155.

2- Kâfî, Şeyh Kuleynî, c. 2, s. 632.

Talha, "Bu bana yeter; bu, Kur'ân olduktan sonra bana yeter!" dedi ve sonra şöyle devam etti: "Bana senin elindeki Kur'ân'dan, onun tevilinden, helal ve haramla ilgili ilminden haber ver; onu kime vereceksin? Senden sonra onun sahibi kimdir?"

İmam (a.s) buyurdu ki: "Onu, Allah Resulü'nün (s.a.a) vermemi emrettiği vasım ve benden sonra insanların en üstünü oğlum Hasan'a vereceğim. Sonra oğlum Hasan onu oğlum Hüseyin'e verecek. Sonra da biri diğerinden sonra olmak üzere Hüseyin'in nesline verilecek. Nihayet onların sonuncusu havuzun başına gelecek. Onlar Kur'ân ile, Kur'ân'dan ayrılmazlar ve Kur'ân da onlarla birlikte, onlardan ayrılmaz."⁽¹⁾

Diğer bir rivayette ise şöyle geçmektedir:

Ömer b. Hattab hilafete geçince Ali'den (a.s) Kur'ân'ı kendisine vermesini istedi... Dedi ki: "Ey Eba'l-Hasan! Ebu-bekir'e verdiğin Kur'ân'ı getir de hepimiz onun etrafında toplanalım."

Fakat Ali (a.s) şöyle dedi: "Ona asla ulaşamayacaksınız; ben size hücceti tamamlamak ve kıyamet günü biz ondan gafildik veya onu bize getirmedi dememeniz için onu Ebu-bekir'e getirdim. Benim yanımdaki Kur'ân'a tertemiz kişilerden ve benden sonraki vasilerden başkası dokunamaz."

Ömer, "Onu belli bir zamanda mı göstereceksiniz?" diye sorunca İmam (a.s), "Evet." buyurdu, "Benim soyumdan olan Kâim kıyam edince onu ortaya çıkaracak ve insanları ona (uymaya) zorlayacak ve sünnet onunla uygulanacaktır."⁽²⁾

1- el-İhticac, c. 1, s. 155.

2- el-İhticac, c. 1, s. 157.

Salim b. Seleme, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle nakletmektedir:

Hz. Ali (a.s) Mushaf'ı toplayıp onlara verince şöyle buyurdu: "Bu Allah'ın Muhammed'e nazil ettiği kitabıdır; ben onu iki levha (cilt) arasında topladım."

Onlar, "Bizde Kur'ân'ın toplandığı bir Mushaf var; senin Mushafına ihtiyacımız yoktur." dediler.

Bunun üzerine Ali (a.s) şöyle buyurdu: "Allah'a andolsun ki, bugünden sonra artık onu göremeyeceksiniz; onu topladıktan sonra okumanız için size bildirmem gerekiyordu..."⁽¹⁾

Bu ve benzeri diğer hadislerden anlaşılan odur ki, bu Mushaf'ın ortaya çıkması için ümmetin ondaki öğretileri kabul edebilecek özel bir hazırlığa sahip olması gerekir. Bu da Ehl-i Beyt'in makamını tanımaya, onların karşısında teslim olmaya bağlıdır ve bu şart Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuruna kadar gerçekleşmeyecektir. Hatta İmam Ali'nin (a.s) zahirî hilafeti döneminde bile insanlar onun imamet ve hilafetini kabul etmesine rağmen, insanların çoğu, Allah Resulü'nün (s.a.a) vefatından sonra temelin eğri atılması sonucu imamet makamını tanıma marifetine ulaşmamışlardı.

Elbette İmam Ali'nin (a.s) bu Mushaf'ının ortaya çıkmaması ve insanların İmam Mehdi'nin (a.f) zuhuruna kadar ona ulaşmaması, onların bu kaynaktan tamamen mahrum olduğu anlamına gelmez. Aksine, bu kaynak Ehl-i Beyt İmamlarının elinde bulundu ve insanlar tarih boyunca onların buyruklarıyla bu değerli Mushaf'tan yararlandılar.⁽²⁾

1- el-Kaî, Kuleynî, c. 2, s. 633.

2 -İbn Nedim şöyle demektedir: Ali (a.s), "Allah Resulü'nün (s.a.a) vefatından sonra insanların kötü harekette bulunduklarını görünce,

Ali'nin (a.s) Mushafı ve Tahrif Şüphesi

Bazıları İmam Ali'nin (a.s) Mushaf'ının olmasını Kur'ân-ı Kerim'in tahrif edildiğinin delili olduğunu sanmışlardır. Çünkü o Mushaf'la elimizdeki Mushaf arasında hiçbir fark yoksa, onun sahabîler tarafından kabul edilmemesinin bir anlamı olmazdı.

Ancak bu şüphe doğru değildir. Çünkü sahabenin Ali'nin (a.s) Mushaf'ını kabul etmemesinin nedeni Kur'ân'ın nassının farklı oluşundan değildir. Bilakis, elimizdeki Mushaf'tan farkı, Ehl-i Beyt rivayetlerinde de geçtiği üzere İmam Ali'nin (a.s) Mushaf'ında ayetlerin tefsirine yer verilmesi, nüzul sebeplerinin zikredilmesi, bazı sahabîlerin kötülenmesi ve hak takipçilerinin faziletlerinin açıklanması idi.

Dolayısıyla Emîrü'l-Müminin İmam Ali'nin (a.s) Mushafı Kur'ân-ı Kerim'in metni bakımından hiçbir eksiltme ve artırma olmaksızın Peygamber Efendimizin (s.a.a) dönemindeki Mushaf'ın aynısıdır. Halifeler tarafından yapılan şey de, o Mushaf'ın bir nüshasının sunulmasıdır. Onlar Kur'ân-ı Kerim'in bir kelimesinin eksiltilmesini veya artırılmasını ne isterlerdi ne de buna güçleri yeterdi. Ali'nin (a.s) Mushaf'ının farkı sadece ayetlerin tefsiri, nüzul sebebi, nüzul tarihi ve bu gibi özellikleri taşımasıdır.

'Kur'ân'ı toplamadıkça abamı omzuma almayacağım.' diye yemin etti. Sonra üç gün evinde oturarak Kur'ân'ı topladı. Bu, Ali'nin (a.s) kalbinden toplanan ilk Kur'ân'dır. Bu Mushaf Cafer'in ailesinin yanında ve ben zamanımızda Ebu Ya'la Hamza Hasenî'nin (r.a) yanında Ali b. Ebu Talib'in hattıyla yazılmış olan ve birkaç sayfası düşen bir Mushaf gördüm. Zaman akışında Hasan'ın oğulları onu birbirlerinden miras alıyorlardı. Surelerin bu sıralaması o Mushaf'tandır..." el-Fihrist, s. 41-42.

Bu iddianın en önemli delili, İmam Ali'nin (a.s) üçüncü halife-
den sonra kendi hilafeti döneminde halkın elindeki Mushaf'ı
ortadan kaldırmak için en küçük bir girişimde bulunmama-
sı, o Mushaf üzerinden öğretim vermesi, Kur'ân öğretilerini
yaymak için büyük bir çaba harcaması ve kendi hilafeti dö-
neminde de bu şekilde davranması, hatta bu konudaki çaba-
larını daha da artırması, ondan sonra Ehl-i Beyt İmamlarının
da bu şekilde hareket etmeleridir. Bu gerçekler de elimizdeki
Mushaf'ın metin açısından Hz. Ali'nin (a.s) Mushaf'ıyla hiçbir
farkı olmadığını ortaya koymaktadır.

Bir Hadis Kaynağı Olarak Fatıma'nın (s.a) Mushafı

Şüphesiz Şia Mektebi'nin iftihar kaynaklarından biri de onun
Ehl-i Beyt'e has olan ilimlerden özel bir kaynağa sahip olma-
sıdır. Diğerleri ise sadece onlardan öğrenmek ve onlara sarıl-
mak vasıtasıyla ondan yararlanabilirler. Aksi takdirde o kay-
naklardan nasipsiz kalırlar. Bu kaynaklardan bazıları bütün
insanların elinde bulunmaktadır ve tarih boyunca herkes on-
lardan doğrudan yararlanmıştır; tıpkı Sahife-i Seccadiye gibi.
Bazıları ise sadece Ehl-i Beyt İmamlarının yanındadır; tıpkı
gaybî ilimleri ve kıyamet gününe kadar ümmetlerin karşıla-
şacağı, başlarına gelecek önemli olayların haberlerini içeren
Hz. Fatıma'nın (s.a) Mushafı gibi.

Dolayısıyla Hz. Fatıma'nın (s.a) Mushafı Hz. Fatıma'dan (s.a)
nakledilen muteber hadisleri içermektedir. Bu kitabın içeriği-
ni kudsî hadisler, Müslümanlar ve diğer milletlerle ilgili gay-
bî ilim ve öğretiler oluşturmaktadır.

Bu kitap, Ehl-i Beyt İmamlarının yanında olup, onların özel
ilimlerinin kaynaklarından biri sayılmaktadır.

Bu kitaba "Mushaf" ismi verildiği için bazıları onun, diğer sahabîlerin mushafları gibi Kur'ân ayetlerini içerdiğini sanabilirler. Böylece onda toplanan Kur'ân'ın, elimizde mütevatir olarak bulunan Kur'ân ile farklı olduğu düşünülebilir. Oysa bu düşünce temelden yanlıştır. Çünkü "Mushaf" bir araya toplanarak iki kapak arasında kitap hâline getirilen sayfalar anlamındadır ve bu kelime dinimizde kullanım açısından Kur'ân'a has bir kavram değildir. Kur'ân hakkında da bu kavramın kullanılmasının nedeni, Müslümanların dilinde çok kullanılmasından dolayı halk arasında böyle meşhur olduğu içindir ve bunun hiçbir şerî dayanağı yoktur. Dolayısıyla bu Mushaf, Kur'ân anlamında değil, sadece kitap anlamındadır. Bu durumda "Fatıma'nın Mushafı", "Fatıma'nın kitabı" anlamındadır.

Diğer bir ifadeyle; "Mushaf" kelimesinin kullanımı Kur'ân-ı Kerim hakkında doğru olduğu gibi, sayfalara yazılı iki kapak arasında yer alan diğer kitaplar hakkında da doğrudur.

Arap dil bilimcileri de "Mushaf" kelimesinin kullanımını Kur'ân'dan daha geniş bilerek bu konuda şöyle demişlerdir:

"Mushaf"a, iki kapak arasında yazılı sayfaları içerdiği için Mushaf denilmektedir. "Mushaf" ve "mushif", yazılmış sayfaları iki kapak arasında toplayan şey demektir.

Ezherî şöyle demektedir:

Mushaf'a, iki kapak arasındaki yazılı sayfaları içerdiği için "Mushaf" deniliyor.

Cevherî de şöyle demektedir:

"Ushifu", sayfaları onda topladım anlamındadır...⁽¹⁾

1- Lisanu'l-Arab, c. 9, s. 186; Ayn kitabı, el-Halil, c. 3, s. 120.

Hatta bazı nakillere göre Pegamberimizden (s.a.a) sonra Kur'-ân'a resmen "Mushaf" denilmiştir.

O halde, Hz. Fatıma'nın (s.a) kitabına "Mushaf" denilmesi, Hz. Fatıma'nın (s.a) elimizdeki Kur'ân ile farklı bir Kur'ân nüshasına sahip olduğu düşüncesine neden olmamalıdır. Çünkü bu düşünce, Hz. Fatıma'nın (s.a) kitabı hakkında "Mushaf" kelimesinin kullanılmasına dayanmaktadır ve "Mushaf" kelimesinin Kur'ân nüshası değil, kitap anlamında olduğu açıktır.

Hz. Fatıma'nın (s.a) Mushafının içeriği hakkındaki hadisler bunu en güzel şekilde ortaya koymaktadır.

Onun hakkında nakledilen hadislerle göre, Hz. Fatıma'nın (s.a) Mushafının metin ve içeriğinin Kur'ân ile hiçbir ilişkisi yoktur; onda Kur'ân'dan bir ayet bile yoktur. Aksine, onun içeriğini Ehl-i Beyt'e özel ilim ve gerçeklerle ilgili, yine Müslümanlarla ilgili gelecek olaylar hakkındaki kudsî hadisler oluşturmaktadır. Aşağıdaki hadisler bu gerçeği çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadırlar:

Ali b. Hamza, İmam Musa Kâzım'dan (a.s) şöyle nakletmektedir:

Benim yanımda Fatıma'nın (s.a) Mushafı var ve onda Kur'ân'dan bir şey yoktur.⁽¹⁾

İmam Cafer Sadık (a.s), vehbî olup halkın yararlanmadığı (cifr vb.) ilimleri inkâr edenelere verdiği cevapta şöyle buyurmuştur:

Cifr, kese gibi kesilmiş inek derisidir. Onda kitaplar ve kıyamet gününe kadar insanların ihtiyaç duyduğu helal ve haramların ilmi vardır. Allah Resulü'nün (s.a.a) imlası

1- Besairu'd-Derecat, s. 153.

ve Ali'nin kendi el yazma hattıdır. Onda Fatıma'nın (s.a) Mushafı vardır. Fatıma'nın (s.a) Mushafında Kur'ân'dan tek bir ayet bile yoktur. Benim yanımda Allah Resulü'nün (s.a.a) yüzüğü, zırhı, kılıcı ve sancağı vardır. Bazılarının isteğinin aksine benim yanımda cifr de vardır.⁽¹⁾

Hammad b. Osman şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'a (a.s) Fatıma'nın (s.a) Mushafı'nın ne olduğunu sordum. İmam (a.s) buyurdu ki:

Allah Teâlâ Peygamberinin (s.a.a) canını alınca Fatıma (s.a) o kadar büyük bir üzüntü duydu ki ancak Allah bilir! Bunun üzerine Allah Teâlâ onu teselli etmek ve onunla konuşmak için bir melek gönderdi. Fatıma (s.a) durumu Ali'ye (a.s) bildirdi. Bunun üzerine Emîrül-Müminin Ali (a.s), "O durumu hissettiğin ve meleğin sesini duyduğun zaman bana haber ver." dedi. Fatıma (s.a) -o durumda olunca- Ali'ye (a.s) haber verdi; ondan sonra Fatıma'nın (s.a) duyduğu her şeyi Ali (a.s) yazıyordu. Nihayet o yazılardan bir mushaf oluşmuştur.⁽²⁾

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:

O Mushaf'ta helal ve haramı bildirecek hiçbir şey yoktur; onda gelecekte vuku bulacak olayların ilmi var.

İbn Ubeyde, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) naklettiği bir hadiste Fatıma'nın (s.a) Mushafı hakkında bir soru sorduğunu belirtiyor. İmam (a.s) uzun bir süre sustuktan sonra şöyle buyurmuştur:

Siz istediğiniz ve istemediğiniz (size faydalı olan ve olmayan) şeyler hakkında araştırıyorsunuz. Fatıma (s.a) Allah Resulü'nden (s.a.a) sonra yetmiş beş gün yaşadı ve babası-

1- Besairu'd-Derecat, s. 155.

2- el-Kâfi, Şeyh Kuleynî, c. 1, s. 240.

nın vefatından dolayı büyük bir üzüntüye kapıldı. Cebrail onun yanına gelerek babasının vefatından dolayı ona tesliyet arz ediyordu, kalbini ferah tutuyordu. Babası hakkında, babasının makam ve mevkiini ona bildiriyordu. Sonra da soyunun başına gelecek olayları haber veriyordu. Ali (a.s) de onları yazıyordu. İşte bu, Fatıma'nın Mushafıdır.⁽¹⁾

Hız. Zehra (s.a) muhacir ve ensarın karşısında okuduğu meşhur hutbesinde Kur'ân-ı Kerim'in her türlü tahriften korunulduğunu açık bir şekilde dile getirmiş, onun bütün Müslümanların elinde bulunduğunu ve insanlar için bir hüccet olduğunu vurgulamıştır. Biz bu hutbenin Kur'ân-ı Kerim ile ilgili bazı bölümlerini "Ehl-i Beyt Açısından Kur'ân-ı Kerim'in Yücelik ve Fazileti" bölümünde naklettik.

Dolayısıyla Hız. Fatıma'nın (s.a) halk arasında yaygın olan Kur'ân'dan başka bir Kur'ân'ı olduğu iddiası onun kendi sözleri ve tanıklığıyla da bağdaşmayıp hiçbir temel ve esasa dayanmamaktadır.

Burada şöyle bir şüpheyle karşılaşabiliriz: Şia, Hız. Zehra'nın (s.a) Hız. Cebrail'den birtakım ilim ve öğretiler alıp onu Hız. Ali'ye (a.s) yazdırdığına ve o yazıların Ehl-i Beyt İmamlarının yanında saklanan bir kitap hâline geldiğine nasıl inanabiliyor? Meleklerle konuşmak peygamberlere has bir olay değil midir?

Bu sorunun cevabı şudur: Kur'ân-ı Kerim Hız. İbrahim'in (a.s) eşi, Hız. Musa'nın (a.s) annesi ve Hız. Meryem'in (s.a) meleklerle konuştuğunu bildirmekte; bu da Allah'ın izniyle peygamber olmayanların da meleklerle konuşmasının ve onlardan gaybî ilim ve haberler almalarının mümkün olduğunu göstermektedir.

1- el-Kafî, Kuleynî, c. 1, s. 241.

Hız. İbrahim'in (a.s) eşı, Hız. Musa'nın (a.s) annesi ve Hız. Mer-yem'in (s.a) meleklerle konuştuğunu ortaya koyan ayetler bunu açık bir şekilde bildirmektedir. Bu ayetlerden bazıları şöyledir:

"Vay, dedi, ben yaşlı bir kadın, bu kocam da ihtiyar bi-riyken doğuracak mıyım? Bu, cidden şaşılacak bir şey!"
Dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rah- meti ve bereketleri sizin üzerinizdedir, ey ev halkı! O, övölmeğe lâyıktır, iyiliği boldur."⁽¹⁾

Melekler demişti ki: "Ey Meryem, Allah seni seçti, te- mizledi ve seni dünyaların kadınlarına üstün kıldı."⁽²⁾

Melekler demişti ki: "Ey Meryem, Allah seni, kendisin- den bir kelime ile müjdeliyor: Adı Meryem oğlu İsa Me- sih'tir; dünyada da ahirette de yüzde (şerefli) ve (Allah'a) yakın olanlardandır."⁽³⁾

Hadislerde de bu makama ulaşan kişilere "muhaddes" denir ve Hız. Fatıma'nın (s.a) "muhaddese" olması onun peygam- ber olmasını gerektirmez. Aksine, sadece onun Allah'ın veli kullarından biri olduğunu gösteriyor. Nitekim Sünnî ve Şiî kaynaklardaki sahih hadisler onun böyle bir makama sahip olduğuna açık bir şekilde delalet etmektedirler. Biz bu hadis- lerden bazılarına değineceğiz:

Peygamber Efendimiz (s.a.a) Hız. Fatıma'ya (s.a) hitaben şöyle buyurmuştur:

Allah senin gazabınla gazap eder, senin rızanla razı olur.⁽⁴⁾

1- Hûd, 72-73.

2- Âl-i İmrân, 42.

3- Âl-i İmrân, 45.

4- Müstedreku's-Sahihayn, Hâkim Nişaburî, c. 3, s. 153; Tehzibu't-Teh-

Huzeyfe şöyle der: Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu:

Gökyüzünden bir melek nazil oldu ve beni selamlamak için Allah'tan izin istedi. Nazil olmadan önce bana Fatıma'nın cennet kadınlarının efendisi olduğunu müjdeledi.⁽¹⁾

İbn Hacer, Fethu'l-Barî'de şöyle yazmıştır:

Şafî mezhebinin ileri gelen âlimlerinden biri olan es-Sekî, kadınların en üstününü belirleme konusunda âlimler ve muhaddislerin tartışmalarına işaret ettikten sonra şöyle der: "Ancak bizim benimsediğimiz ve onunla Allah'a yaklaştığımız görüş Fatıma'nın daha üstün oluşudur..."⁽²⁾

Dolayısıyla manevî makamı sadece Hz. Meryem (s.a) gibi kişilerle mukayese edilebilecek olan Hz. Zehra'nın (s.a) muhaddese oluşu hiçbir şekilde şaşılacak bir durum değildir.

zib, c. 12, s. 441. Hâkim bu hadisin senedi sahihtir demiştir (bk. Mizanu'l-İ'tidal, Zehebî, c. 2, s. 72).

1- el-Müstedrek, Hâkim Nişaburî, c. 3, s. 151 ve bk. Sahih-i Buharî, c. 4, s. 209; Sünen-i Tirmizî, c. 5, s. 326; Müsned-i Ahmed, c. 5, s. 391 az bir farkla.

2- Fethu'l-Barî İbn Hacer, c. 7, s. 105; İbn Hacer daha sonra şöyle eklemiştir: Fatıma'nın üstünlüğüne hayat tarihinde geçen onun âlemdeki kadınların efendisi oluşu ile delil getirilmiştir.

KUR'ÂN'IN MUCİZELİĞİ

Mucizenin Hikmeti

İnsanoğlu irade ve seçme hakkına sahip bir varlıktır ve bilgisi oranında sorumludur. Allah Teâlâ insanı, akıl ve iyi ile kötüyü birbirinden ayırma gücüyle donatmış ve ona yaratılışında iyiliklere yönelme duygusu, hakkı kabul etme ve iyi işler yapma gücü vermiştir. Bütün bunları "batınî hüccet" başlığı altında toplayabiliriz.

Fakat insanın hedefine ulaşması için içindeki bu güçlerin tozunu alıp onları aktif hale getirecek güvenilir bir kılavuza ihtiyacı vardır. İşte bu nedenle "zahirî hüccet" olarak onu sırat-ı müstakime yönlendirmeleri için hidayet edici mesajlarıyla peygamberler ve masum önderler göndermiştir. Bu iki hüccetten sonra artık onun bahane ve mazeret getirmesi için bir neden kalmamakta ve onun artık amellerinin tüm sorumluluklarını üzerine alması gerekmektedir.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Allah Teâlâ yarattıklarına kendisini tanıtmadıkça onların, kendisini tanımalarını farz kılmamıştır. Kulların Allah üzerindeki hakları, onlara kendini tanıtmaması, Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ise, onlara kendisini tanıttıktan sonra O'nu kabul etmeleridir.⁽¹⁾

1- Saduk, Tevhid, s. 412.

İmam Musa Kâzım (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Ey Hişam! Allah'ın insanlar üzerinde iki hücceti vardır: Zahirî (açık) hüccet ve batınî (gizli) hüccet. Zahirî hüccet elçiler, peygamberler ve imamlardır, bâtinî hüccet ise akıllardır.⁽¹⁾

Tertemiz kalplerden şek ve şüphe tozunu temizlemek, çeşitli zulüm ve çirkin davranışlarıyla kalplerinin marifet meşalesini söndüren insanlara hücceti tamamlamak için din literatüründe Allah'ın nişaneleri ve mucize denilen özel bir unsura da ihtiyaç vardır.

Bu nişaneler, onlarla karşılaşan herkesin doğruluklarını teşhis edebileceği bir özelliğe sahiptirler.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

Ey Eyyub! İster hakkı kabul etsin ister reddetsin, hakkın girerek kalbini yarmadığı bir kimse yoktur. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de bu konuda şöyle buyurmaktadır:

"Hayır, biz hakkı batılın üstüne atarız da o onun beynini parçalar, derhal (batılın) canı çıkar. (Allah ve yaratılışın hedefi konusunda) Allah'a yakıştırdığınız niteliklerden ötürü de vay siz(in hâliniz)e!"⁽²⁾

Allah Teâlâ'nın, insanın açık ve gizli hüccet ile birlikte hakkı tanıma merhalesine ulaşması için sunduğu nişaneler iki kısma ayrılmaktadırlar:

1- Genel nişaneler.

2- Özel nişaneler.

1- Usul-u Kâfî, c. 1, s. 16.

2- Ahmed b. Muhammed b. Halid-i Berkî, el-Mehasin, c. 1, s. 276. En-biyâ, 18.

Yer, ay, güneş, gece, gündüz, bulut, rüzgâr, bahar, son bahar, anne karnındaki ceninden ölüme kadar insan yaşamının aşamaları ve her biri bu âlemde özel bir sistemle yerlerinde bulunan binlerce diğer olaylar, bunların tümü yüce Allah'ın genel nişanelerindendir. Bunların üzerinde düşünen her insan Allah Teâlâ'yı tanıyıp O'nun mutlak güce ve sonsuz bir ilme sahip olduğunu anlayabilir. Yine doğruluk, temizlik, emanetçilik, dünyaya gönül vermemek, takva, davranışlarında gösterdikleri direnç, ilahî kılavuzlardan ne risaletten önce ve ne sonra bir an bile ayrılmayan diğer üstün özellikler, diğer taraftan onların mesajlarının akıl ile uyum içerisinde oluşu ve yüce insanî eğilimler peygamberlerin ve hak kılavuzların davetlerinin doğruluğunun açık delilleridir.⁽¹⁾ Dolayısıyla peygamberleri sürekli kendileriyle birlikte olan birtakım özellik ve nişanelerle göndermek bütün insanlar için hüccetin tamamlanmasına neden olmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

(Bunları) müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak (gönderdik) ki, elçiler geldikten sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri kalmasın.⁽²⁾

1- Allah'ın hidayet nişanelerini kişisel ve kişisel olmayan nişaneler olarak da ayırabiliriz. Çünkü kişilerin farklı durumlarına ve onların hidayetinde ilahî hikmet ve rahmete göre, bazen bir kişiyi hidayet etmek ve ona hücceti tamamlamak için özel bir takım nişanelerin belirmesine gerek vardır. İlahî kılavuzlar, peygamberler ve Ehl-i Beyt İmamları bazen bir kişiyi hidayet etmek için onun durumuna uygun olarak bir takım nişaneler gösterirler ve bu da onun hidayete ermesine neden olur veya hüccet onunla ilgili olarak tamamlanmış olur. Bu ilahî sünnet, ilahî kılavuzların davranışlarında sık sık rastlanan bir olaydır. Masum imamın gaybet perdesinin arkasında bulunmasının bereketlerinden biri de, gaybet döneminde özel birtakım kişileri hidayete erdirmek için bu gibi nişaneleri göstermesidir.

2- Nisâ, 165.

İnsanlardan bazıları Allah Teâlâ ve peygamberlerini bu genel nişaneler vesilesiyle tanıyıp mesajlarından yararlanırlar. Ancak bazıları da öylece şek, şüphe ve inkâr merhalesinde kalırlar.

İkinci gruba hakkın ispatı ve hüccetin tamamlanması için özel nişanelere veya mucizelere ihtiyaç vardır. Kur'ân-ı Kerim'de, İsrailoğullarının peygamberlerinin kıssalarında işaret edilen Hz. Musa'nın (a.s) asası, Hz. İsa'nın (a.s) nefesi, Hz. Salih'in (a.s) devesi, bu tür mucizelerden sayılmaktadır.

Dolayısıyla bazen bir kişi veya bir toplum öyle şartlarla karşı karşıya gelir ki, onun şüphe ve vesveselerin tuzağından kurtulması, hak inançlarına karşı kalbinde güven oluşması ve hüccetin tamamlanması için genel nişanelerin dışında, mucize denilen özel birtakım nişanelerin belirmesi de gerekmektedir. Bu nedenle Allah Teâlâ bazı peygamberlerine özel birtakım nişaneler vermiştir.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Mucize Allah'ın nişanesidir; Allah onu doğru konuşlının yalancılardan ayırt edilip tanınması için peygamberlerine, elçilerine, hüccetlerine ve imamlarına verir.⁽¹⁾

Mucize diye adlandırılan Allah'ın nişanelerinin zuhuru peygamberlerin sözlerinin doğruluğunun ispatlanması için olsa da bu mucizeler kesinlikle bu dünyada insan hayatına hâkim olan kural ve sünnetleri değiştirecek nitelikte değildir. Çünkü insan bu dünyada sürekli şeytanla ve nefsanî isteklerle mücadelede hâlinde olup, hakka ulaşmak için her an birtakım imtihanlardan geçmek zorundadır. Bu esasa göre ondan sadece kendilerindeki hakkı tanımak için Allah vergisi olan hidayet

1- İlelu'ş-Şerayi, c. 1, s. 122.

alt yapılarını yok etmeyen kişiler yararlanabilirler. Eğer insan bu alt yapıları yok ederse, peygamberlerin onlara Allah'ın çeşitli nişanelerini göstermeleri onları doğru yola erdirmez.

Belki de Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde mucizelere nişane anlamında "ayet" ifadesi kullanılması bu yüzdendir. Açıktır ki, nişaneler sadece onlara dikkat eden, hedefe ulaşmak için onlardan yararlanmak isteyen kimseler için yararlı olur. Yoksa sadece nişaneleri görmek insanı hedefe ulaştırmaz. Dolayısıyla Allah'ın mucizelerinin asıl hedefi insanları hakka yönlendirmektir. Her ne kadar imtihan ve vesvese yolu hiçbir zaman kapatılmasa da, bu açık nişanelerin varlığı, hak yolundan çıkan herkesin elinden her türlü bahaneyi alıp hücceti ona tamamlar.

İmam Ali (a.s) bu konuda şöyle buyurmaktadır:

Yüce Allah dileseydi peygamberleri gönderdiği zaman altın hazinelerinin, mücevher madenlerinin ve yemyeşil bağların kapılarını onların yüzüne açar, gökteki kuşları ve yeryüzündeki vahşi hayvanları onlarla birlikte harekete geçirirdi. Ancak böyle yapacak olsaydı imtihan olmaz, mükâfatlandırma ve cezalandırma anlamını yitirir, ilahî haber (ve uyarılar) kaybolup gider, gün ortasında uyanlar içinde imtihan edilenlerin mükâfatı farz olmazdı. (Yani imtihana tâbi tutulanların aldığı mükâfatı alamadan öylece uyurlardı.) Müminlere iyilikte bulunanların sevabı ulaşmaz; mümin, muttaki, zahid ve abid kimseler için açık bir mana ifade etmezdi. İşte bu nedenle Allah gökten bir ayet indirdiği zaman, o ayet karşısında saygıyla eğilirlerdi. Eğer böyle yapacak olsaydı imtihan bütün insanların üzerinden kalkardı. Fakat yüce Allah peygamberlerini azim ve irade bakımından güçlü, zahirî durumları açısından ise kalpleri ve gözleri ihtiyaçsızlıkla dolduran bir kanaatle birlikte fakir ve zayıf kıldı. Ama onların zahirî fakirlik ve yoksullukları, gözleri ve kulakları rahatsız ediyordu.

Peygamberler karşı konulmaz bir güce, mağlup edilmez bir yenilmezliğe, insanların boyunları kendilerine doğru uzanan (kendine tamah gözü dikilen) bir hükümdarlığa sahip olsalardı ve insanlar uzak yollardan onlara varmak için yolculuğa çıksalardı, insanlar için imtihan kolay olur, müstekbirler onların karşısında saygıyla eğilirlerdi veya kendilerini kuşatan korku veya maddiyata tamah etmeleri nedeniyle iman ederlerdi. Bu durumda işlerine ilahî olmayan niyetler karışır ve iyi niteliklere çeşitli maddî amaçlar uğruna bürünürlerdi.

Ancak Allah peygamberlerine tâbi olmanın, kitaplarını doğrulamanın, kutlu zatının karşısında huzû ve huşû etmenin, emrine uymanın ve itaati için teslim olmanın, sadece kendisi için yapılan şeylerden olmasını, diğer niyetlerin karışmamasını irade etmiştir. İmtihan ne kadar büyük olursa onun sevap ve mükâfatı da bir o kadar büyük olur...

Daha sonra şöyle devam etmektedir:

Fakat Allah Teâlâ onların kalbinden kibri çıkarmak, onları işlerine alçakgönüllülüğü yerleştirmek ve onu kendi bağışı için bir kapı, affı ve imtihanı için bir vesile kılmak için kullarını çeşitli zorluklarla imtihan eder, onları çeşitli çabalara zorlar ve çeşitli sıkıntılarla sınar. Nitekim şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar yalnız 'inandık' demekle, hiç sınanmadan bırakılacaklarını mı sandılar? Andolsun biz, onlardan öncekileri sınadık. Elbette Allah (sınayıp) doğruları ve yalancıları bilecektir."⁽¹⁾

İmam Mehdi'den (a.s) nakledilen şu hadis de bu gerçeği vur-

1- Şeyh Kuleynî, Usul-u Kâfî, c. 4, s. 198; Ankebut Suresi, 2-3.

gulamaktadır: Muhammed b. İbrahim b. İslak-ı Talekanî (Allah ondan razı olsun) şöyle demektedir:

Aralarında Ali b. İsa Kasrî'nin de bulunduğu bir grupla birlikte Şeyh Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Ruh'un (k.s) yanında olduğum bir sırada, adamın biri yerinden kalkarak Hüseyin b. Ruh'un yanına gelip ona, "Size bir şey sormak istiyorum." dedi. Hüseyin b. Ruh, "Sorunu sorabilirsin." deyince adam şöyle dedi: "Acaba Hüseyin b. Ali (a.s) Allah'ın velisi midir?" Hüseyin b. Ruh, "Evet." dedi. Adam, "Acaba onun katili (Allah ona lanet etsin) Allah'ın düşmanı mıdır?" diye sordu. Hüseyin b. Ruh, "Evet." dedi. Adam, "Allah'ın, düşmanını velisine musallat etmesi caiz midir?!" diye sordu. Bunun üzerine Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Ruh o adama şöyle dedi: "Sana söylediğimi anlamaya çalış! Bil ki, Allah Teâlâ açıkça insanları muhatap almaz ve onlarla sözlü olarak konuşmaz. Allah Teâlâ insanlara kendi cinslerinden kendileri gibi beşer olan elçiler gönderir. Eğer onlara kendi cinslerinden olmayan ve kendilerine benzemeyen elçiler gönderecek olsaydı ondan kaçır ve kabul etmezlerdi. İnsanlara kendi cinslerinden olan, yemek yiyen ve pazarlarda yürüyen peygamberler gelince de onlara, 'Sizler de bizim gibisiniz; o halde benzerini getiremediğimiz, bizim güç yetiremediğimiz, bize değil size mahsus olduğunu bildiğimiz bir şeyi getirmediğe kabul etmeyiz.' dediler. Böylece Allah, elçilerine insanların yapmaya gücü yetmeyecek birtakım mucizeler verdi.

Peygamberlerden bir kısmı, insanları uyarıp hücceti tamamladıktan sonra tufanı getirdi ve sonuçta isyan edip başkaldıranların tümü boğuldu. Bazıları ateşe atıldı ve ateş onlar için soğuk ve esenlik oldu. Bazıları sert kayadan deve çıkarıp devenin memesinden süt akıttı. Bazıları için deniz yarıldı ve bir taştan çeşmeler fışkırdı, kupkuru asası ejderha olup diğerlerinin yalanla uydurdukları her

şeyi yuttu. Bazı elçiler anadan doğma kör ve alacalıya şifa verdi ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltti, insanlara yedikleri ve evlerinde biriktirdikleri şeyi haber verdi. Onlardan bazıları için ay yarıldı, deve ve kurt gibi hayvanlar kendisiyle konuştu.

Bu elçiler böyle şeyler yaptıkları halde ümmetleri böyle şeyler yapmaktan aciz oldukları için Allah'ın takdiri, kullara lütfu ve hikmeti peygamberlerini bu mucizelerle bazen galip, bazen de mağlup; bazen hâkim, bazen de mahkûm etme şeklindeydi. Onları sürekli galip ve hâkim kılacak olsaydı, onları sıkıntıya düşürüp imtihan etmeseydi insanlar Allah dışında onları ilah edinirlerdi; onların belalar, sıkıntı ve imtihanlar karşısında sabır ve tahammüllerinin değeri anlaşılmazdı. Fakat Allah ıstırap, bela hâlinde sabırlı, sağlıklı olup ve düşmana galip gelindiğinde ise şükretmeleri, kibirli ve zorba değil, her durumda alçakgönüllü olmaları için peygamberleri diğerleri gibi kıldı. Yine insanların, onların da kendilerini yaratan ve tedbir eden bir ilahı olduğunu bilmeleri, böylece insanların Allah'a tapmaları, peygamberlerine itaat etmeleri ve Allah'ın hüccetinin peygamberlerin ölçüsünden çıkıp onların ilah olduğunu iddia edenlere veya düşmanlık ve muhalefet edenlere, peygamberlerin ve elçilerin getirdiklerini inkâr edenlere tamamlanması, böylece helak olan kimsenin açık bir delil üzerine helak olması ve yaşayanın da delil üzerine yaşaması için peygamberleri diğerleri gibi kıldı."

Muhammed b. İbrahim b. İshak (r.a) şöyle der: Ertesi gün içimden, "Dün Hüseyin b. Ruh bize söylediklerini kendi kafasından mı söyledi?!" diye geçirdim ve tekrar Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Ruh'un (k.s) yanına gittim. Konuşmaya başlayarak bana dedi ki: "Ey Muhammed b. İbrahim! Ben gökten düşecek olsam ve beni avsalar veya rüzgâr beni uzak bir yere atsa, bu benim yanımda Allah'ın dini konu-

sunda kendi görüşümle ve kendim kafamdan konuşmaktan daha iyidir. Bunlar kitaptan ve Hz. Hücet'ten (İmam Mehdi -Allah'ın rahmet ve selamı onun üzerine olsun-) duyduklarımdı.⁽¹⁾

Peygamberlerin Her Birinin Farklı Mucizelere Sahip Olmalarının Nedeni

İnsanların hidayete ermesinde ve hüccetin onlara tamamlanmasında, ilahî hikmet ve rahmetin gereği, mucizelerin normal insanlar dışında toplumun ilim adamlarının ve edebiyatçıların da onun benzerini getirmekten aciz olduklarını anlamalarıdır.

Şüphesiz insan hayatının her döneminde, ortamın etkileri ve zaman şartları sonucu insanların, özellikle toplumdaki ilim ve kültür adamlarının dikkati özel birtakım konulara yönelmiştir. Sonuçta, o konudaki her yeni şey geniş bir insan kitlesinin dikkatini çekmekle birlikte, bölümlerinde uzman olan ilim adamları ve aydın kesime o konuda daha kolay hüküm verme, o olgunun had ve sınırını, gayp âleminden yardım almaksızın insanın ona ulaşamayacağını anlama fırsatı vermektedir.

Dolayısıyla İmam Hâdi'nin (a.s) de buyurduğu gibi, her peygamberin mucizesi; herkesin kendisinin ve diğerlerinin onun bir benzerini getirmekten aciz olduğunu anlaması için, gerçekleştirdiği dönemdeki halkın genelini dikkatini çeken konulara uygundur.

İmam Hâdi (a.s) İbn Sıkkıy'te verdiği cevapta bu konuyu vurgulamıştır:

1- Şeyh Saduk, İlelu's-Şerayi, c. 1, s. 242-243.

İbn Sıkkit, İmam Hâdi'ye (a.s) şöyle sordu: "Neden Allah, Musa b. İmran'ı (a.s) asa, parlak el ve sihir aletiyle, İsa'yı (a.s) tıp ile ve Muhammed'i (s.a.a) söz ve hitabetiyle gönderdi?"

İmam (a.s) İbn Sıkkit'e verdiği cevapta şu noktayı vurgulamıştır:

Allah Teâlâ Musa'yı (a.s) gönderdiği zaman, o dönemin insanları arasında en fazla söz konusu olan şey sihirdi. Bu nedenle Musa (a.s) Allah tarafından o zamanın insanlarının benzerini yapamayacakları bir şey getirdi. İnsanların sihirlerini çürütebileceği ve onunla insanlara hücceti tamamladığı bir şey getirdi. Allah İsa'yı (a.s) yatalak hastalıkların yaygın olduğu bir dönemde gönderdi. İnsanların o dönemde tıp ve tedaviye ihtiyacı vardı. İsa (a.s), Allah tarafından, benzeri insanlarda olmayan bir şey getirdi; ölüleri diriltiyordu, Allah'ın izniyle körlüğü ve alaca hastalığını tedavi ediyordu ve bu vesileyle insanlara hücceti tamamlıyordu.

Allah, Muhammed'i (s.a.a) hitabet ve beyanın (Ravi şöyle demektedir: İmam'ın (a.s) bunlara şiiri de eklediğini sanıyorum.) insanlar arasında daha çok yaygın olduğu bir dönemde gönderdi. Peygamber, Allah tarafından öyle öğüt ve hikmetler getirdi ki, getirdiği bu şeylerle onların sözlerini çürüttü ve hücceti onlara tamamladı.

Râvi şöyle demektedir: İbn Sıkkit, İmam'ın (a.s) bu açıklaması karşısında hayretini şöyle dile getirdi: "Allah'a andolsun ki, sizin gibi birini görmüş değilim. (Sonra şu soruyu sordu:) Bugün insanlara hüccet olan şey nedir?"

İmam (a.s) bu soruya şöyle cevap verdi:

Akıl vesilesiyle Allah adına doğru konuşan kimse tanınır ve söyledikleri kabul edilir; Allah'a karşı yalan konuşan da tanınır ve yalanlanır.

Bunun üzerine İbn Sikkit, "Allah'a andolsun ki bu sorunun cevabı budur." dedi.⁽¹⁾

Merhum Ayetullah Hoî her peygamberin farklı mucizelere sahip olmasının nedeni hakkında şöyle demektedir:

Mucize; tabiatın kurallarını kıran, onu gerçekleştirerek peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin dışında başka insanların gerçekleştirmekten aciz oldukları işe denilmektedir. Mucizeyi diğer dakik bilimsel ve fenni işlerden ancak o mucizenin benzeri bilim ve fen dallarında uzmanlığı olan kişiler ayırt edebilirler. Çünkü her mesleğin özelliklerine ve ince noktalarına diğerlerinden daha bilgili olup onun sırlarını daha iyi bilen ilim adamları ve uzmanlar onu diğerlerinin yapıp yapamayacağını anlayabilirler. İşte bu nedenle uzman kişiler ve ilim adamları, mucizeyi diğerlerinden daha erken tasdik ederler.

Fakat bilgisiz, cahil ve mucizenin benzeri bilim dallarında uzmanlık sahibi olmayan kişiler için her türlü şek ve şüphe kapısı açıktır. Böyle kişiler, iddia sahibi kişinin, mucize-sinde, o alanda ancak uzman kişilerin anlayabileceği bir takım sanat gösterilerine dayandığına ihtimal verirlerse böyle bir mucizeyi kabul etmeyip sürekli bir şek ve şüphe içerisinde kalırlar.

İşte bu nedenle ilahî hikmet, her peygamberin kendi zamanında yaygın olan bir meslekle benzeşen bir mucizeye sahip olmasını ve o dönemde o meslek ve ilimden anlayan çok sayıda uzman kişilerin bulunmasını gerektirmektedir. Çünkü bu durumda mucize gösteren kişinin delili daha sağlam olur ve insanlar tarafından daha çabuk kabul edilir.

Bu genel kanun ve ilahî hikmet esası üzerine Allah Teâlâ Hz. Musa'ya (a.s) mucize olarak asayı, beyaz ve parlak eli verdi. Çünkü onun zamanında sihirbazlık yaygındı ve

1- Usul-u Kâfi, c. 1, s. 24-25.

bu alanda uzman olan kişiler Musa'yı (a.s) diğerlerinden daha önce doğrulayıp onun getirdiği dini kabul ettiler. Çünkü Musa'nın (a.s) asasının onun emriyle ejderhaya dönüşüğünü ve kendilerinin sihirle oluşturdukları her şeyi yuttuktan sonra tekrar eski hâline döndüğünü gördükleri zaman bu işin bir sihir olmadığını anlayarak onun mucize olduğuna inandılar ve böylece Firavun'un tehditlerine aldırış etmeden onun karşısında imanlarını ilân edip Musa'nın (a.s) peygamberliğini onayladılar.

Hız. İsa'nın (a.s) döneminde Yunan tıbbı zirveye ulaşmıştı; tabipler hayret verici tedaviler yapıyorlardı. Özellikle Yunan'ın sömürgesinde olan Suriye ve Filistin'de tıp ilmi özel bir canlılık ve yaygınlığa sahipti.

Allah Teâlâ Hız. İsa'yı (a.s) bu iki alanla ilgili olmak üzere peygamberlikle görevlendirip bu bölgede tebliğ yapmakla memur kılınca hikmeti, onun mucizelerini o dönemin bilim adamlarının tıbbına benzer bir şey kılmasını gerektiriyordu.

İşte bu nedenle hikmet sahibi Allah, o dönemin insanların bu işin beşerin gücünün dışında olduğunu, tıp kurallarıyla bir ilgisinin olmadığını ve bunun tabiat ötesine dayandığını bilmeleri için İsa'ya (a.s) ölümleri diriltme, tedavisi olmayan hastalıkları iyileştirme ve anadan doğma körü iyileştirme mucizesini verdi.

Ama cahiliye Arabı belagat ilminde diğerlerinden ayrılmış, fesahat konusunda seçkinlik kazanmış, edebiyatta zirveye ulaşmıştı. O günün dünyasında fesahat, belagat ve edebî konuşmak meşhurdu. Öyle ki başkalarına karşı övünmek için şiir ve hitabet meclisleri düzenlenirdi. Bazen de bu amaçla pazarlar kurulur ve Arab'ın çeşitli kabilelerinin şairleri orada en iyi şiir ve sözlerini sunar, hakemler görüşlerini ilân ederek onların en iyilerini seçer, en iyi şiir ve hitabeyi takdir ederlerdi.

Bu takdir ve övgü öyle bir safhaya vardı ki, o günün en güzel şiir ve kasideleri arasından yedisini seçerek altın suyu ile yazıp Kâbe'nin duvarına astılar ve bunlar "Mual-lâka-i Seb'a" diye meşhur oldu. Ve o tarihten itibaren bütün güzel şiirleri o yedi kasideye benzetip "Altın Şiir" diye adlandırıyorlardı.

Arap erkek ve kadınları edebiyata çok önem veriyorlardı; şiirlere, kasidelere, güzel hitabelere büyük bir ilgi duyarlardı. Bu konuda, hac mevsiminde Ukaz panayırına gelen ve kendisi için kırmızı bir çadır dikilen Nabiğetu'z-Zeybanî hakemlik yapardı. Arap Yarımadasının dört bir yanından gelen şairler onun etrafında toplanır, hakkında görüşünü belirtmesi (ve en güzel kaside ve şiirleri seçmesi) için kasidelerini ona sunarlardı.

O dönemde Arabistan ortamının durumu böyle olduğu için ilahî hikmet, Peygamberi'n Kur'ân-ı Kerim'in hari-kulâde beyan, fesahat ve belagati ile övünmesini gerektirdi. Öyle ki, Araplar onun Allah'ın kalamı olduğunu, Kur'ân'ın belagatinin insanın gücünün ötesinde olduğunu anladılar ve bunu bütün Araplar itiraf etti.⁽¹⁾

Hız. Muhammed'in (s.a.a) Mucizeleri

Ehl-i Beyt'ten rivayet edilen hadislerde Resulullah'tan (s.a.a) birçok mucize nakledilmiştir. Cansız varlıkların, hayvanların onun risaletine tanıklık etmek için konuşmaları,⁽²⁾ namazı eda etmek için güneşi geri çevirmesi,⁽³⁾ gökyüzünde ayın ikiye

1- Ayetullah Hoî, el-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'ân, s. 37.

2- Peygamber Efendimizin (s.a.a) döneminde cansız varlıkların ve hayvanların mucize gereği tanıklık etmeleri defalarca gerçekleşmiş bir olaydır. bk. Ravendî, Kısasu'l-Enbiya, s. 285.

3- Ravendî, Kısasu'l-Enbiya, s. 290.

yarılması,⁽¹⁾ insanların gizli durumlarını haber vermesi, kaybolan şeylerin yerini bildirmesi, münafıkların komplolarını bildirmesi, ona verilen yemeği yemeden önce zehirli olduğunu bildirmesi ve bunun gibi hadis ve tarih kitaplarında geçen diğer mucizeler.

Bu mucizelerle ilgili hadisler genel bir tevatür seviyesinde olup, kesinlikle insaf sahibi bir insan için yakîn getirecek derecededirler. Bu mucizelerden bazıları Kur'ân-ı Kerim'de de geçmiştir. Bütün insanlar Kur'ân-ı Kerim'e teveccüh etmelerine rağmen, bu mucizeler hakkında en küçük bir inkârın onlardan nakledilmemesi de onların gerçekleştiğinin açık bir delilidir.

Kur'ân-ı Kerim Hz. Muhammed'in (s.a.a) En Büyük Mucizesi

Hz. Muhammed (s.a.a) kıyamet gününe kadar bütün insanlar için ilahî risaletin son elçisidir. Onun getirdiği mesajın muhatapları, bir dönemin veya bazı dönemlerin insanları değil; aksine, kıyamet gününe kadar hangi kavim veya ırktan olurlarsa olsunlar bütün insanlar bu mesajın muhatabıdır. Allah Resulü'nün (s.a.a) kendi ifadesiyle, bu mesaj o kadar kapsamlıdır ki, yeryüzünde bu ilahî daveti kabul ederek izzet bulmayan veya onu reddederek ebedî bir zillet ve alçaklığa uğramayan hiçbir ev kalmaz.⁽²⁾

1- Ravendî, Kısasu'l-Enbiya, s. 294; İsbatu'l-Hudat, c. 1, s. 379.

2- Kur'ân-ı Kerim Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.a) risaletinin evrensel oluşuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "De ki: Ey insanlar, ben sizin hepinize gönderilmiş Allah'ın elçisiyim." (A'râf, 158) Yine şöyle buyurmuştur: "O inkâr edenler Zıkr'ı (Kur'ân) işittikleri zaman, neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi. 'O mecnundur.' diyorlardı. Hâlbuki o, âlemler için uyarıdan başka bir şey değildir." (Kalem, 51-52) Ve diğer ayetler.

İşte bu nedenle Resul-i Ekrem'in (s.a.a) mucizesi, biset dönemindeki insanların içinde hidayet meşalesini yakıp onlara hücceti tamamlamakla birlikte parlaklık ve aydınlığı her dönemde kalacak ve onun risaletinin doğruluğuna tanıklık edecek bir şekilde olmalıydı. Yani herkesin sürekli görebileceği canlı ve ebedî bir mucize olması gerekiyordu.

Bu mucize, Allah Teâlâ'nın bütün dünya insanları için gönderdiği Kur'ân-ı Kerim'dir.

Kur'ân-ı Kerim'in mucize olduğuna delalet eden çeşitli ayetler vardır; bunlardan bazıları şunlardır:

Eğer kulumuza (Muhammed) indirdiğimizden şüphe içinde iseniz, haydi onun gibi bir sure getirin. Allah'tan başka bütün şahitlerinizi (yardımcılarınızı) de çağırın; eğer doğru iseniz (bunu yapın). Yok, eğer yapmadıysanız ki asla yapamayacaksınız, o halde yakıtı insanlar ve taşlar olan, inkârcılar için hazırlanmış ateşten sakının.⁽¹⁾

De ki: Andolsun eğer insan(lar) ve cin(ler) bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine arka olup yardım etseler yine onun benzerini getiremezler.⁽²⁾

Ehl-i Beyt İmamları da Kur'ân-ı Kerim'in mucize olduğunu vurgulamışlardır. Bir rivayette şöyle geçmektedir:

Yahudilerden bir grup İmam Cafer Sadık'a (a.s), "Hangi mucize Muhammed'in (s.a.a) peygamber olduğuna delalet etmektedir?" diye sordu. İmam (a.s) cevapta şöyle buyurdu: "Onun doğrulayıcı, ona bakanların akıllarını hayrete düşüren kitabı."⁽³⁾

1- Bakara, 23-24.

2- İsra, 88.

3- Biharul-Envar, c. 1, s. 244.

İmam Rıza (a.s) da Kur'ân-ı Kerim'in mucizeliğinin yüceliğini şöyle nitelendirmektedir:

Muhammed b. Musa Râzî şöyle demektedir: Babam bana şöyle dedi:

Bir gün İmam Rıza (a.s) Kur'ân'dan bahsetti, onu yücelterek bir hüccet olduğunu ve nişanesini, mucizevî düzenini hatırlatarak şöyle buyurdu:

"Kur'ân, Allah'ın sağlam ipi, güvenilir kulpu, cennete götüren ve cehennem ateşinden kurtaran, zamanın akışıyla eskimeyen, dillerde tekrarlanmasıyla değerini kaybetmeyen örnek yoludur. Çünkü Kur'ân belli bir zamana ait değildir; Kur'ân her insan için hüccet ve delil getirme kaynağıdır. Ne önünden, ne de arkasından batıl ona bir yol bulur. (O) Hüküm ve hikmet sâhibi, çok övülen Allah'tan indirilmiştir."⁽¹⁾

Araştırmacılardan biri, Kur'ân-ı Kerim'in mucize oluşunu şöyle beyan etmektedir:

Allah Teâlâ İslam düşmanlarına, Kur'ân'ın bir benzerini getirin diye meydan okudu. Onlar Kur'ân'ın benzerini getiremeyince, Kur'ân'ın on suresinin benzerini getirin diye meydan okudu. On sure getirmekten de aciz oldukları zaman meydan okumasını yükselterek onlardan onun gibi bir sure getirmelerini istedi.

Onlar bir satır olan Kevser Suresi kadar bir sure getirebilselerdi bu yeni dinin temelden batıl olduğu ispatlanmış olacaktı. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.a) bu meydan okumanın neden olacağı sonucu daha önce kabullenmişti ve onlar da bu yolla kendilerini İslam diniyle karşılaşmanın sıkıntı ve problemlerinden kurtarmış olacaktı. Çünkü

1- Uyun-u Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 130.

onlar birçok faaliyetlerde bulundular, hatta Allah Resulü'ne (s.a.a) karşı savaş ilan ettiler ve bu savaşta birçok insan canını verdi; çok miktarda güçlerini kaybettiler, birçok musibet ve zorluklar gördüler ve olay onların yenilgiye uğraması, İslam ve onun büyük önderi Hz. Muhammed'in (s.a.a) zafere ulaşmasıyla sonuçlandı.⁽¹⁾

Kur'ân-ı Kerim'in Mucize Yönleri

Kur'ân-ı Kerim, insanların daha fazla edebiyat ve beyan sanatına önem verdikleri bir dönem ve ortamda nazil olmuştur. Toplumun edebiyatçıları ve onları izleyen genel halk fesahat, belagat ve akıcı söze her şeyden daha fazla önem veriyorlardı. Bu durum ve şartlar, Allah Teâlâ'nın, peygamberinin davetinin doğruluğunu ve hak olduğunu ispatlamak için karşısında bütün edebiyatçıların, insanoğlunun aciz olduğunu itiraf edecekleri beyan ve ifade türünden bir mucize göndermesini gerektiriyordu. Bu mucizeyi meydana getiren harf heceleri bütün insanların elinde olduğu halde ve herkes kendi kapasitesince onları bilmesine rağmen, hiç kimse bu ilahî mucizeye karşı koyma gücüne sahip değildir. Bazı rivayetlere göre bazı surelerin başında yer alan mukattaa harfler de bu gerçeğe işaret etmektedirler.

İmam Hasan Askerî (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur:

Kureyş ve Yahudiler Kur'ân'ı yalanlayarak "Bu, Muhammed'in yaptığı apaçık bir büyüdür." dediler. Oysa Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Elif Lâm Mîm. Bu bir kitaptır." Yani ey Muhammed! Bu, bizim sana gönderdiğimiz kitap "elif, lâm, mîm" in de içinde bulunduğu mukattaa harflerden ibarettir. Bu Kur'ân sizin dilinizde ve sizin hecelerinizle. Dolayısıyla, eğer gerçekçi iseniz siz de onun bir

1- Seyyid Cafer Murtaza, es-Sahih Min Sireti'n-Nebiy, c. 2, s. 253.

benzerini getirin ve bu iş için aranızda bulunan herkesten de yardım alın. Allah Teâlâ bu ayetle insanların Kur'ân'ın bir benzerini getirme gücüne sahip olmadıklarını açıklığa kavuşturmuştur: "De ki: Andolsun, eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir mislini getirmek üzere toplanacak olsalar elbette onun bir mislini getiremezler. Hatta bazıları bazılarına yardımcı olsa bile."⁽¹⁾

Kelam ve tefsir konusunda söz sahibi olanlar Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli yönlerden mucize olduğunu sıralamışlardır; bunların en önemlileri şunlardır:

- 1- Kur'ân-ı Kerim'in fesahat ve belagat açısından mucize oluşu.⁽²⁾
- 2- Kur'ân-ı Kerim'in özel bir nazım ve bedi' (benzersizlik) açısından mucize oluşu.⁽³⁾
- 3- Kur'ân-ı Kerim'in gayıptan haber verme açısından mucize oluşu.⁽⁴⁾

1- İsrâ, 88.

2- Bazıları fesahat ve belagati Kur'ân'ın iki ayrı mucize yönü olarak saymışlardır. Fesahat, sözcüklerden uygun bir şekilde yararlanmaya denir ve daha fazla sözlü yönleri kapsamına alır. Belagat ise, beyanı anlamlı ve akıcı kılmak, az kelimelerle çok derin anlamlar beyan etmektir (bk. Maverdî, en-Nuketü ve'l-Uyun, c. 1, s. 30-33).

3- Özel nazımdan maksat, Kur'ân-ı Kerim'in nazımının Arap dilinde ve hatta diğer dillerdeki şiir, düz yazı ve yine bir konuyu sunma ve onun bölümlerindeki metotlara oranla tamamen yeni ve eşsiz oluşudur. Peygamber Efendimizin (s.a.a) döneminde ve ondan sonra edebiyatta ileri gelenler bu gerçeği itiraf etmişlerdir (bk. el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, c. 1, s. 73-78).

Bazı müfessirler Kur'ân'ın mucize boyutları arasında nazımın dışında özel bir üslup ve akıcılığı da zikretmişlerdir; hâlbuki bunlar da belagat dairesinin içine girmektedirler (age).

4- Örneğin Kur'ân-ı Kerim'in Rumların savaşta İran'a galip geleceğini

4- Kur'ân-ı Kerim'in çekicilik açısından mucize oluşu.⁽¹⁾

5- Kur'ân-ı Kerim'in ilim ve öğretileri içermesi açısından mucize oluşu.⁽²⁾

haber vermesi, geçmiş peygamberler ve ümmetlerin kıssalarını haber vermesi gibi. "(Resûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları, ne sen biliyordun ne de kavmin." (Hûd, 49) ayeti, geçmiş ümmetlerin saklı olan ve onların Kur'ân-ı Kerim'de beyan edilen haberlerine işaret etmektedir. Ve "Elif, Lâm, Mîm. Rum mağlup oldu yeryüzünün yakınında; ama onlar bu yenilgilerinin arkasından muhakkak galebe edecekler." (Rûm Suresi'nin ilk ayetleri) ayeti, Kur'ân-ı Kerim'in gelecekte verdiği haberlerin bir örneğidir. Yine Bedir Savaşı'nın sonucunu haber vermesi de bu türdendir (bk. Yûsuf, 102; Âl-i İmrân, 44 ve diğer örnekler).

Bazı müfessirler geçmiştekilerin kıssalarını bildirme ve gelecekte haber vermenin her birini tek başına Kur'ân-ı Kerim'in mucize yönlerinden biri olarak zikretmişlerdir (bk. el-Camiu li Ahkâmî'l-Kur'ân, c. 1, s. 73).

1- en-Nuketu ve'l-Uyun, c. 1, s. 30-31 ve et-Teshîl, c. 1, s. 14.

2- Kur'ân-ı Kerim'in insanlara sunduğu ilim ve öğretiler bütün alanlarda mucizedirler. İster yaratılış, yani Allah Teâlâ ve O'nun sıfatlarını tanıma ile ilgili ilimler olsun, ister insanı tanıma ve onun bu dünya ve ahiretteki seyrinin merhaleleriyle ilgili ilimler olsun, ister ahlakî, toplumsal, siyasî, hukukî vs. sistemleri yaşamak için Kur'ân-ı Kerim'de geçen öğretiler olsun. Bu alanların tümünde Kur'ân-ı Kerim'in getirdikleri o döneme kadar insanoğlu için tamamen yeni ve bilinmeyen şeyler olmakla kalmamış, hatta günümüze kadar da eşi ve benzerleri gelmemiştir. Akıllı başında her insan Kur'ân-ı Kerim'in öğretileriyle tanışmakla bu alanların her birinde onun üstünlük ve mucize özelliğini görebilir. Kur'ân-ı Kerim'in, "De ki: Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?" (Yûnus, 16) ayeti onun bu mucize boyutunu beyan etmektedir.

Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'in mucize boyutlarından biri, o kadar genişliğine rağmen bu öğretiler arasında herhangi bir ihtilaf ve uyum-

6- Kur'an-ı Kerim'in insan ve toplumu hidayet etme ve eğitime açısından mucize oluşu.⁽¹⁾

suzluğun olmayışıdır. Kur'an-ı Kerim yirmi üç yıl zarfında nazil olmasına rağmen onda geçen konular arasında hiçbir uyumsuzluk söz konusu değildir. "Hâlâ Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı." (Nisâ, 82) ayeti, Kur'an-ı Kerim'in bu mucizesine işaret etmektedir (bk. el-Mizan, c. 1, s. 59-73 ve el-Beyan, c. 1, s. 51-114).

- 1- Merhum Ayetullah Hoî Kur'an-ı Kerim'in bu boyutu hakkında şöyle buyurmaktadır:

Kur'an-ı Kerim'in seçkin bir özelliği daha vardır; bu özellik, bütün geçmiş peygamberlerin mucizelerinden daha üstündür. Bu özellik, onun insanoğluna doğru yolu göstermeyi ve insanlara önderlik etmeyi garantilemesi, onları kemal ve insanlığın zirvesine götürmesi, insanı gerçek anlamda ve çeşitli boyutlarda yetiştirmesidir. Çünkü Kur'an-ı Kerim azgın ve canî Arapları hidayet etmiş, onları putpe-restlik ve ahlâksızlıklardan kurtarmış; savaş, kan dökme ve cahiliyet iftiharlarına çok kısa bir zamanda son vermiş, böyle cahil ve kan içici kişilerden yüce bir kültüre, parlak bir tarihe, tamamen ahlakî üstünlük ve insanî özelliklere sahip bir millet yaratmıştır.

İftiharlarla dolu İslam tarihi ile Allah Resulü'nün (s.a.a) huzurunda şahadet şerbeti içen ashabının tarihini inceleyen bir kimse, Kur'an-ı Kerim'in azamet ve önderlik makamını çok iyi bir şekilde idrak eder, Kur'an'ın hidayetinin Arap toplumunun hidayet ve önderliğindeki önem ve insanı hayrete düşüren etkisini anlar ve onları sapık cahiliyet yaşamından ilim, kemal ve insanlığın en yüce merhalesine çıkaran ve onlara, bu yolda servetini kaybetmeye önem vermeyecek, eş ve evlatlarının ölümünden dolayı en küçük bir üzüntü duymayacak şekilde şahadet, fedakârlık, inanç, hedef ve hayat verici İslam dini uğrunda kendinden geçme dersi veren tek şeyin Kur'an-ı Kerim olduğunu öğrenir.

Peygamber Efendimiz (s.a.a) Bedir Savaşı için hareket etmek üzere Müslümanlarla görüş alışverişi yaparken, Miktad'ın Allah Resulü'ne (s.a.a) söylediği şeyler, bu gerçeği açık bir şekilde ortaya koyan en

bariz örnektir. O şöyle demişti: "Ey Allah'ın Resulü! Allah'ın emrettiği şeye doğru hareket et; biz Müslümanlar da ölünceye kadar bu yolda seninle birlikte ilerleyeceğiz. Allah'a andolsun ki İsrailoğullarının Musa'ya (a.s) söyledikleri, 'Sen Rabbinin desteğiyle git savaş; biz burada seni bekliyoruz.' sözünü sana söylemeyeceğiz. Biz diyoruz ki: Sen Allah'ın yardımıyla hareket ederek düşmanla savaş, biz de seni destekleyecek, seninle birlikte can-ı gönülden düşmanlarınla savaşacağız. Seni hak üzere gönderen Allah'a andolsun ki, eğer bizi denizin şahlanan ve tehlikeli dalgalarından geçirip Habeşistan'a götürecek olursan inip konaklayacağın yere kadar seninle geliriz."

Allah Resulü (s.a.a) Miktad'a teşekkür etti ve onun hakkında hayır duada bulundu.

Bu; hakkın ihyası, özgürlük, şirk ve putperestliği ortadan kaldırmak uğruna inanç ve sağlam kararını bu şekilde dile getiren Müslümanlardan sadece biridir. Müslümanlar arasında tüm vücudunu ihlâs, iman ve böyle temiz ve sağlam bir inanç dolduran çok sayıda insanlar vardır.

Cahiliye döneminin putperest ve kan içen bu insanların karanlık kalbini bu şekilde aydınlatan, o merhametsiz ve vahşi insanlardan düşman ve putperestler karşısında haşin, ama tevhit ehli ve Müslümanlar karşısında şefkatli ve merhametli kişiler yaratan Kur'ân-ı Kerim'dir. Diğerlerinin sekiz yüz sene içerisinde ulaşamadığı fetih ve zaferlere Müslümanların seksen sene içerisinde ulaşması da yine Kur'ân'ın sayesinde olmuştur.

Peygamber Efendimizin (s.a.a) ashap ve yarenlerinin tarihini, geçmiş peygamberlerin ashabının tarihiyle karşılaştıracak olursak, bu hızlı ilerleme ve benzersiz zaferde ilahî bir sır ve manevî bir hakikat olduğunu ve bunun da, kalpleri aydınlatan, gönülleri ve ruhları din ve hedef yolunda direnme, Allah'a inanma yolunda inançla birbirine kenetleyen Allah'ın kitabı Kur'ân-ı Kerim'den kaynaklandığını görürüz.

Hız. İsa'nın (a.s) yarenleri ve diğer peygamberlerin ashabının tarihlerini inceleyecek olursak, onların peygamberlerini nasıl yalnız bıraktıklarını, korku ve tehlike anlarında onları düşman karşısında

Bazıları Kur'ân-ı Kerim'in sarf ilmi (Arap dili edebiyatı) açısından da mucize olduğunu söylemişlerdir. Şöyle ki, Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim ile mücadele etmek isteyenleri kendi gücüyle bu işten vazgeçirdi.⁽¹⁾ Her ne kadar bu görüş aklî açıdan sakıncasız olsa da, ayet ve hadislerin zahiriyle bağdaşmamaktadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim ve hadislerin zahiri, onun fesahat, belagat, gayıptan haber verme, ilahî öğretileri içermesi ve insanoğlunun sözünden üstün olması gibi diğer yönlerden mucize olduğunu göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in mucize oluşu konusunda sarf görüşü dışında yukarıda değindiğimiz yönlerin tümü doğrudur. Elbette bunlardan bazıları asıl ve önemli, diğerleri ise ayrıntıdır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'in asıl mucize yönünü belirtmek, Kur'ân'ın mucize konularından biri olarak incelenebilir.

Kur'ân-ı Kerim'in En Önemli Mucizevî Yönü

Kur'ân-ı Kerim'in mucizeliği iki açıdan incelenebilir:

- a) Kur'ân-ı Kerim'in bazı özel konularla ilgili mucizeleri; gayıptan haber verme konusundaki mucizesi gibi.
- b) Kur'ân-ı Kerim'in bütün ayetlerde geçen ve belli bir sureye has olmayan genel mucizeliği; Kur'ân-ı Kerim'in belagat,

nasıl tek başına bıraktıklarını anlamakta güçlük çekmeyiz. Geçmiş peygamberler, işte bu nedenle dönemlerinin zalimleri karşısında ilerleyemediler; zafer ve galebe, genelde düşmanlara nasip oluyordu. Çoğu zaman toplumdan kaçarak çöllerde ve mağaralarda yaşamak zorunda kalıyorlardı.

- 1- Bazıları şöyle demişlerdir: "Sarf", Allah Teâlâ'nın, Kur'ân-ı Kerim ile mücadele etmek isteyenlerden mücadele gücünü alması anlamındadır. Sarf görüşünü mutezile ve Seyyid Murtaza'ya isnat etmişlerdir. Merhum Hacı Nasıruddin Tusî de onu Tecridu'l-İtikad kitabında bir ihtimal olarak zikretmiştir (bk. Tecridu'l-İtikad, Nübuvvet konusu ve Kutbuddin Ravendî el-Haraic ve'l-Ceraih, c. 3, s. 991).

fesahat, kendine has düzeni, çekiciliği açısından, hidayet ve kılavuzluk bakımından mucize olduğu gibi.

Açıktır ki, bu mucize boyutu, Kur'ân-ı Kerim'in mucizeliğinin asıl boyutudur. Çünkü bu şekilde olan mucize belli bir sureye has olmayıp Kur'ân-ı Kerim'in tümünde vardır. Fakat Kur'ân-ı Kerim'in bazı özel konularda mucizeleri, bazı surelerde olabileceği gibi diğer surelerde o özel mucize boyutu göze çarpmayabilir.

Şöyle ki, Allah Resulü'nün (s.a.a) getirdiği bir şey, insanların tanıyıp hakkında hüküm verme imkân olmadan, sırf harikulade olması insanlar için hüccet ve delil olamaz.

Aynen bir kişinin bir kasabaya girip "ben falan dili biliyorum" demesi ve orada o dili bilen kimsenin olmaması gibi. Bu durumda o şehrin halkı o kişiyi doğrulayamayacağı gibi yalanlayamaz da. Fakat o adam kasaba halkının çok iyi bildiği bir konuyu iddia ederse, kasaba halkı onun iddiası hakkında hüküm verebilir.

Peygamber Efendimiz (s.a.a) de bütün insanlara gönderildiği için, hüccetin herkese tamamlanması, mucizesinin, bütün insanların tanıdığı ve olağan üstü olduğunu idrak edebileceği bir şey olmasını gerektirmektedir.

Onun mucize olduğunu halkın belli bir kesiminin anlaması yetmez. Çünkü o kesim hakikati itiraf etmekten sakınıp onu gizleyebilir. Nitekim Yahudi ve Hristiyan âlimleri, Tevrat ve İncil'deki Hz. Muhammed'in (s.a.a) geleceğine dair müjdeleri gizlemişlerdir.

Yine, son peygamberin sunduğu mucizesini tanımak uzun bir zamanın geçmesine bağlı olmamalıdır. Örneğin uzak gelecekte vuku bulacak bir olaydan haber vermek veya uzun zamanlar sonra bilim adamlarının keşfettikleri bilimsel bir konudan

haber vermek gibi olmamalıdır. Aksi takdirde bu, bütün insanlar için bir mucize olmaz.

Bütün bunlara ek olarak, Kur'ân-ı Kerim'in mucizeliği, bütün surelerde tecelli etmeli ve Kur'ân'ın belli bir bölümüne has olmamalıdır. Çünkü Allah Teâlâ insanlara Kur'ân-ı Kerim'in surelerinden bir tanesinin dahi benzerini getirmek konusunda meydan okumuştur.

Dolayısıyla, her ne kadar Kur'ân-ı Kerim'in, gelecekle ilgili haberleri vermek ve bazı bilimsel keşiflere işaret etmek gibi çeşitli mucizevî yönleri varsa da, Kur'ân'ın asıl mucizevî yönü, onun bütün surelerinde, hatta Kur'ân'ın en küçük suresi olan Kevser Suresi'nde de görünen ve herkes tarafından teşhis edilip anlaşılan bir şey olmalıdır. O da Kur'ân-ı Kerim'in belagat yönü, yani sözün net olup maksadı ulaştırması, söyleyenin hedefi ve durumun, ortamın iktizasıyla uyum içerisinde olmasıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in mesajı bütün zaman ve mekânlarda herkes için nettir. Yine ortam ve durumun gerekleriyle uyum içerisinde olduğu herkes için açıktır. Kur'ân-ı Kerim'in bu mucizevî yönü, onun diğer mucizevî yönlerini de bir şekilde içermektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in çekicilik açısından mucizeliği veya ondaki uyumluluk ve bir ihtilafın olmayışı gibi diğer mucizelik yönleri, bu mucizeliğinin, yani Kur'ân'ın belagat yönünden mucizeliğinin gereksinim ve örneklerindendir ve bazı özel surelerde olan özel mucizeler o suredeki belagati oluşturan etkenlerdendirler.⁽¹⁾

Burada şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız: Kur'ân-ı Kerim'in genel mucizeliği, onun sözcük ve kavramlarının anlaşılabilirlik, feshat ve belagatiyle mi, yoksa onun yüce anlamlarıyla mı ilgilidir?

1- bk. Seyyid Cafer Murtaza, es-Sahih Min Sireti'n-Nebiy, c. 2, s. 253–258.

Bu sorunun cevabında şunu söyleyebiliriz: Kur'ân'ın genel mucizeliğini onun sadece sözcükleri veya sadece içerik ve anlamları ile sınırlandıramayız. Kur'ân-ı Kerim'in mucizeliği, bir taraftan da anlaşılabilirlik, beyanındaki fesahat ve belagat, diğer taraftan anlamlarının yüceliği olmak üzere iki temel üzere kuruludur. Belki de, bu açıdan Kur'ân'ın mucizeliğiyle ilgili yapılan en güzel tabir onun belagatidir. Çünkü belagat, sözün anlaşılır olması anlamındadır ve bu da her iki yöne işaret etmektedir. Hidayet kitabı olan Kur'ân-ı Kerim'in anlaşılır olması ise, onun beyan gücü ve belagatiyle birlikte içerdiği yüce anlam ve gerçeklere de bağlıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in belagat açısından mucizeliği, onun diğer özel mucizevî yönlerinden daha fazla İslam düşmanlarının dikkatlerini çekmiş ve defalarca onun karşısında âciz olduklarını dile getirmelerine neden olmuştur.

Bu konuda, Peygamberimizin (s.a.a) döneminde Kur'ân-ı Kerim'e en şiddetli karşı çıkanlardan biri olan Velid b. Muğiyre'nin tepkisine işaret edebiliriz:

Allah Resulü (s.a.a) sürekli olarak müşriklerin ilahlarını eleştiriyor ve müşriklere Kur'ân okuyordu. Onlar ise, "Bu Muhammed'in şiiridir!" diyorlardı. Bazıları, "Bu kâhinliktir." diyor ve diğer bazıları da, "Hutbedir." diyorlardı.

Velid b. Muğiyre, toplumun ileri gelenlerinden ve büyüklerindendi. Arabın hâkimlerindendi. İşlerini ona giderek çözüme kavuşturulardı, şiirlerini ona okurlardı, onun beğendiği şiiri seçerlerdi. Onun birkaç tane oğlu vardı, asla Mekke'den ayrılmazlardı ve hep orada ikamet ederlerdi. Yine her birisinin bin dinarla ticaret yapan on kölesi vardı. Velid o dönemde bir buzağı derisi dolu altına sahipti. Allah Resulü (s.a.a) ile alay eden Velid, Ebu Cehil b. Hişam'ın amcasıydı.

Ebu Cehil ona, "Ey Eba Abdüşşems! Muhammed'in söyledikleri nedir? Büyü müdür, kâhinlik midir yoksa hutbe midir?" diye sordu.

Velid, "Müsaade edin önce onun sözlerini dinleyeyim." dedi. Sonra Hicr'de oturmuş olan Allah Resulü'ne (s.a.a) yaklaşıp, "Ey Muhammed! Bana şiirlerinden oku." dedi.

Resulullah (s.a.a), "Bunlar şiir değil; Allah'ın, peygamber ve elçileriyle gönderdiği buyruklardır." karşılığını verdi.

Velid, "Bana onlardan oku." dedi. Allah Resulü (s.a.a), "Bismillahirrahmanirrahim" ayetini okudu. Velid "er-Rahman" kelimesini duyunca alaylı bir şekilde, "Sen ismi Rahman olan Yemameli adama mı davet ediyorsun?" dedi. Allah Resulü (s.a.a), "Hayır." buyurdu; "Ben Rahman ve Rahim olan Allah'a davet ediyorum." karşılığını verdi. Sonra Fussilet Suresi'ni okumaya başladı. "Eğer yüz çevirirlerse de ki: Ben sizi Ad ve Semud'un başına düşen yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyardım."⁽¹⁾ ayetine ulaştı. Velid bu ayeti duyunca vücudu titremeye başladı; tüyleri diken diken oldu. Sonra kalkıp Kureyş'e uğramadan direk evine gitti.

Kureyş, "Ey Ebe'l-Hakem (Ebu Cehil)! Abdüşşems (Velid) Muhammed'in dinine yöneldi. Görmüyor musunuz; artık bizim yanımıza gelmiyor?! Muhammed'in sözlerini kabul ederek evine gitti." dedi. Kureyşliler bundan dolayı çok üzüldüler. Ertesi gün Ebu Cehil, Velid'in yanına giderek, "Amcacığım! Başımızı aşağı düşürdün; bizi rezil ettin!" dedi. Velid, "Ey kardeşimin oğlu! Ne oldu ki?" diye sordu. Ebu Cehlil, "Muhammed'in dinine mi girdin?!" dedi. Velid, "Onun dinine girmedim. Ben kavmimin ve babalarımın dini üzereyim; fakat bedenleri titreten çetin bir söz duydum." dedi. Ebu Cehil, "O duyduğun şiir midir?" diye sordu. Velid, "Şiir değil." dedi. Ebu Cehil, "Hutbe midir?"

1- Fussilet, 13.

dedi. Velid, "Hayır." dedi; "Hutbeler bitişik sözlerdir. Fakat bunlar dağınık sözlerdir. Birbirlerine benzemiyorlar. Muhammed'in bu güzel sözü yeni bir sözdür." Ebu Cehil, "Kehanet midir?" dedi. Velid, "Hayır." dedi. Ebu Cehil, "O zaman nedir?" diye sordu.

Velid, "Müsaade et de onun üzerinde biraz düşüneyim." dedi. Bir sonraki gün Kureys, "Ey Eba Abdüşşems! Ne diyorsun?" diye sordular. Velid, "Büyüdür söyleyin; çünkü insanların kalbini kendine cezp ediyor." dedi.

Bunun üzerine yüce Allah, Velid hakkında şu ayetleri nazil etti: "Tek olarak yaratıp, kendisine geniş servet ve gözünü önünde duran oğullar verdiğim, kendisi için (nimetleri önüne) serdikçe serdiğim o kimseyi bana bırak!... Üzerinde on dokuz (muhafız melek) vardır."⁽¹⁾

Hammad b. Zeyd'in Eyyub kanalıyla İkrime'den naklettiği rivayette şöyle geçmektedir:

Velid b. Muğiyre Allah Resulü'nün (s.a.a) yanına gelerek ona, "Bana oku." dedi. Hazret şu ayeti okudu: "Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."⁽²⁾

Velid'in, "Tekrar oku." demesi üzerine Peygamberimiz ayeti bir kez daha okudu.

Bunun üzerine Velid şöyle dedi: Allah'a andolsun ki, bu sözün bir tatlılığı, güzellik ve yeniliği var; (bir ağaç gibi) yukarısı meyve vermekte, aşağısı ise dal ve yapraklardır. Bir insan böyle şeyler söyleyemez.⁽³⁾

1- Muddessir, 11-30.

2- Nahl, 90.

3- Allame Meclisî, Biharu'l-Envar, c. 71, s. 212.

Bunun diğeri bir tanığı da İbn Ebi'l-Avca'nın karşı çıkmasıdır. Hişam b. Hakem şöyle demektedir:

İbn Ebi'l-Avca, zındık olan Ebu Şakir ed-Deysanî, Abdulmelik el-Basrî ve İbn Mukaffa Kâbe'nin kenarında bir araya gelmiş, hacılarla alay ediyor ve Kur'ân'a dil uzatıyorlardı. İbn Ebi'l-Avca dedi ki: "Gelin her birimiz Kur'ân'ın dörtte birini bozalım ve gelecek yıl Kur'ân'ın tamamını bozmuş olarak burada toplanmak üzere sözleşelim. Kur'ân'ı bozacak olursak Muhammed'in peygamberliğini de çürütmüş oluruz. Muhammed'in peygamberliğini çürütmekle İslam'ı da çürütmüş oluruz."

Hepsi ciddi bir kararla oradan ayrıldılar. Bir sonraki yıl yeniden Kâbe'nin yanına geldiklerinde İbn Ebi'l-Avca dedi ki: "Ben ayrıldığımız günden beri, 'Ondan umudu kesince aralarında konuşmak üzere (bir kenara) çekildiler.' ayeti üzerinde düşünüyordum; fesahat ve içerik bakımından bu ayete ekleyecek bir şey bulamadım ve bu ayet beni diğer ayetler hakkında düşünmekten alıkoymdu."

Abdumelik dedi ki: "Ben de ayrıldığımız günden beri, 'Ey insanlar, size bir temsil verildi, onu dinleyin: O Allah'tan başka yalvardıklarınız (var ya), onların hepsi bir araya toplansalar, bir sinek dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de.' ayeti üzerinde uzun uzun düşündüğüm halde onun bir benzerini getiremedim."

Ebu Şakir de dedi ki: "Ben sizden ayrıldığım günden şu ana kadar, 'Eğer yerde, gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de (yer de, gök de) bozulup gitmişti.' ayeti üzerinde düşündüm; fakat bir benzerini getiremedim."

İbn Mukaffa ise şöyle dedi: "Ey insanlar! Bu Kur'ân beşerin sözü türünden değildir. Ben sizden ayrıldığım andan itibaren, 'Ey yer, suyunu yut ve ey gök tut, denildi. Su

azaldı, iş bitirildi. (Gemi) Cudi'ye oturdu. 'Haksızlık yapan kavim yok olsun!' denildi.' ayeti üzerinde düşündüm, ama bu ayet hakkında tam bir marifet kazanamadım ve benzerini getiremedim."

Hişam b. Hakem şöyle demektedir:

Bunlar bu konu hakkında konuştukları bir sırada İmam Cafer Sadık (a.s) onların yanından geçerek şu ayeti okudu: "De ki: Andolsun eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine arka olup yardım etseler yine onun benzerini getiremezler."

Bunun üzerine onlar birbirlerinin yüzüne bakışarak, "İslam'ın bir hakikati varsa, Muhammed'in vasiyeti Muhammed b. Cafer'den başkasına ulaşmaz. Allah'a andolsun ki, ne zaman onu gördüysek ondan korktuk, vücudumuza titreme düştü." dediler, sonra da acizliklerini itiraf ederek birbirlerinden ayrıldılar.⁽¹⁾

Kur'ân-ı Kerim'in bu mucize yönü sadr-ı İslam'dan günümüze kadar sayılmayacak kadar çok sayıda insanların hidayet bulmasına neden olmuştur.

Hadislerde Kur'ân-ı Kerim'in Mucizelik Yönleri

Ehl-i Beyt önderleri Kur'ân-ı Kerim'in mucizesini açıklarken çeşitli mucize yönlerine değinmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in fazilet ve sıfatları konusunda Ehl-i Beyt'ten rivayet edilen hadisler, Kur'ân-ı Kerim'in mucizevî boyutlarını incelemek için araştırmacıların zihninde birçok ufuk açabilir. Bu hadislerin bir kısmını bir önceki bölümde nakletmiştik. Ayrıca, mucize konusunda rivayet edilen hadisler de Kur'ân-ı Ke-

1- el-İhticac, s. 205.

rim'in çeşitli mucize boyutlarını, özellikle belagat yönünden mucizeliğini önemle vurgulamaktadır. İmam Hadi (a.s) kendisinden nakledilen bir hadiste bu konuya vurgu yaparak şöyle buyurmaktadır:

Allah, Muhammed'i (s.a.a) hitabet ve beyanın (Râvi diyor ki: İmam'ın bunlara şiiri de eklediğini sanıyorum.) insanlar arasında daha çok yaygın olduğu bir dönemde gönderdi. Peygamber Allah tarafından öyle öğüt ve hikmetler getirdi ki, getirdiği bu şeylerle onların sözlerini çürüttü ve hücceti onlara tamamladı.

Râvi diyor ki: İbn Sıkkit, İmam'ın (a.s) bu açıklaması karşısında hayretini şöyle dile getirdi: "Allah'a andolsun ki, sizin gibi birini görmüş değilim." (Sonra şu soruyu sordu:) "Bugün insanlara hüccet olan şey nedir?..."

Bu hadiste Kur'ân-ı Kerim'in hidayet, hikmet ve öğüt boyutlarından oluşan belagati açısından olan mucizesi vurgulanmıştır. Diğer bazı hadislerde Kur'ân-ı Kerim'in mucizesi olarak gerçekten Kur'ân'ın belagatinin bir göstergesi olan, onun güzel düzen ve üslubuna işaret edilmiştir.

İmam Rıza (a.s) da Kur'ân-ı Kerim'in bu mucize yönünün önemli olduğunu vurgulamıştır:

Muhammed b. Musa er-Razî şöyle demektedir: Babam bana şöyle dedi: Bir gün İmam Rıza (a.s) Kur'ân'ı, hüccet oluşunu, ayet ve dizilişindeki mucizeliğini yücelterek onun hakkında şöyle buyurdu:

Kur'ân Allah'ın sağlam ipi, O'nun emin kulpu ve bizi cennete ulaştırıp cehennem ateşinden kurtaracak olan aydın yoludur. Zamanın geçmesiyle eskimez. Çünkü Kur'ân bir zaman için kılınmamış, aksine, her insan için delil ve hüccet kılavuzu kılınmıştır. Batıl önden ve arkadan ona ula-

şamaz. Kur'ân hikmet sahibi ve övülmüş Allah tarafından nazil olmuştur.⁽¹⁾

Bazı rivayetlerde, Kur'ân-ı Kerim'in özel bir yenilik ve çekiciliği mucize olarak zikredilmiştir. Bir hadiste İmam Cafer Sadık'a (a.s), "Neden Kur'ân-ı Kerim tekrarlanmakla, incelenip yayılmakla sürekli yenileniyor?" diye sorulması üzerine şöyle buyurmuştur:

Çünkü Allah Teâlâ Kur'ân'ı belli bir zaman ve belli bir halk için nazil etmemiştir. Kur'ân kıyamet gününe kadar her zamanda ve her kavmin yanında yenidir.⁽²⁾

Muhaddis Bahranî "Medinetu'l-Meaciz" adlı eserinde şöyle nakletmektedir:

Hristiyan bir ilim ehli İmam Muhammed Bâkır'a (a.s), "Hangi delille cennet meyvelerinin her zaman taze olduğunu, sürekli cennet ehlinin emrinde bulunduğunu ve hiçbir zaman kesilmediğini iddia ediyorsunuz? Bu iddiyanıza bilinen bir deliliniz var mıdır?" diye sordu. İmam (a.s) ona şu cevabı verdi:

"Bu iddiamızın delili sürekli taze olan, dünyadaki bütün insanların elinde bulunan ve hiçbir zaman kesilmeyen Kur'ân'ımızdır."⁽³⁾

Bazı rivayetlerde, insanoğlunun ulaşamayacağı gerçekleri öğretmesi ve gayp ilimlerine sahip oluşu Kur'ân'ın mucizesi olarak sayılmıştır. İmam Rıza (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur:

Muhammed'in (s.a.a), onun getirdiği mucizelerin ve Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin durumu böyle-

1- Uyun-u Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 130.

2- Uyun-u Ahbari'r-Rıza, c. 1, s. 93.

3- Seyyid Haşim Bahranî, Medinetu'l-Meaciz, s. 72.

dir (yani görmekle bize ispatlanmamıştır ve sadece tanıklar sonraki nesillere haber vermişlerdir). Muhammed'in (s.a.a) nişanelerinden bazıları, onun yetim, fakir, çoban ve işçi oluşu, bir kitabı öğrenmemiş ve bir öğretmenden ders almayan bir kişi oluşudur. Sonra içinde kelime kelime bütün peygamberlerin kıssaları, geçmiştekilerin ve kıyamet gününe kadar gelecek olanların bilgisinin bulunduğu bir Kur'ân getirmiş, sonra insanların içinden geçenleri, sırlarını ve evlerinde yaptıkları şeyleri haber vermiş ve sayılmayacak kadar çok nişaneler getirmiştir.⁽¹⁾

Bunlar Kur'ân-ı Kerim'in mucizesine değinen hadislerden örneklerdir. Elbette işaret ettiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerim'in mucizeliği sadece bu birkaç boyutla sınırlı değildir; aksine, başka rivayetlerde işaret edilen başka boyutları da kapsamına almaktadır. Bu boyutların her birinin de yüzlerce ve hatta binlerce örneği vardır.

Merhum Ravendî bu konuda şöyle demektedir:

Kur'ân'ın tümü bir tek mucize değildir; aksine, Kur'ân çeşitli ve sayısız mucizelere sahiptir. Kur'ân'da kumların ve taşların sayısınca nişaneler vardır. Örneğin, Kur'ân'ın en küçük suresi olan Kevser Suresi iki açıdan mucizedir:

Birincisi; vuku bulmadan önce kesin olan gaybî bir haberi bildirmiş olması ve onun aynen Kur'ân'ın bildirdiği gibi gerçekleşmesidir. O haber, "Soyu kesik olan senin düşmanındır." ayetidir. Çünkü biri, "Muhammed'in soyu kesiktir; ölünce artık insanlar arasında anılmaz olacak, kendisinden sonra geriye kalacak bir oğlu olmadığı için anısı kalmayacaktır." dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu sözü o adamın kendisine döndürdü ve onu bu sözü söyleyen kimse hakkında gerçekleştirdi.

1- Şeyh Saduk, et-Tevhid, s. 429.

İkincisi; surelerin bu düzenidir. Çünkü bu surenin harfleri az ve ayetleri kısa olmasına rağmen insanı hayrete düşüren bir düzeni var. Allah Resulü'ne (s.a.a) müjde vermekle birlikte, en yakın ifade ve en kısa beyanla ibadete davet etmektedir. Biz bu noktaya, bu konu hakkında ayrıca yazmış olduğumuz kitabımızda değindik.

Kur'ân-ı Kerim'in uzun ve büyük surelerinde ise çok fazla mucizeler vardır: Düzeni, içeriğini dolu oluşu, gayptan haber verışı vs. Dolayısıyla, Kur'ân'ın bir veya bin mucize olduğu veya bundan kaç kat fazla mucizelik yönü olduğu söylenemez. İşte bu nedenle insanların söyledikleri, "Hz. Muhammed'in (s.a.a) bin veya iki bin mucizesi vardı." sözü yanlıştır. Çünkü Resulullah'ın (s.a.a) mucizeleri sayılacak olursa binleri de geçer.

Merhum Allame Tabatabaî Kur'ân-ı Kerim'in mucizeliğinin çeşitli yönlerini şöyle açıklamaktadır:

Şu hâlde, Kur'ân belâgat ve fesahat açısından belîğ ve etkin söz söyleyebilen insanlar için, hikmet açısından hekimler için, ilim açısından âlimler için, sosyoloji açısından sosyologlar için, yasalar açısından yasamacılar için, siyaset açısından siyasetçiler için, yönetim açısından yöneticiler için bir ayet, bir mucize olduğu gibi, tüm varlıklar için de onların birlikte ulaşamayıp çözemedikleri konular açısından, (gayb âlemi ile ilgili bilgiler, yargıda, bilgide ve ifadede görüş ayrılıklarının çözümü gibi) olağanüstü, erişilmez bir mucizedir.

Buradan da anlaşılıyor ki, Kur'ân, bütün yönlerden mucizelik niteliğine sahip olduğunu ilân etmektedir. O, insan ve cin türünün tüm bireyleri, geneli ve özeli, bilgini ve cahili, erkeği ve kadını, üstün yetenekli veya daha alt düzeydeki tüm söz anlayan akıl sahipleri açısından bir mucizedir. Çünkü insan, öz yaratılışı itibarıyla iyiliğin,

üstünlüğün bilincindedir; bu niteliklerin az veya çok oluşunu fark eder.

Şu hâlde her insan, kendisinin veya aile fertlerinin sahip oldukları iyi ve üstün nitelikler üzerinde gözlemci bir yaklaşımla düşünsün, sonra da algıladıklarını Kur'ân'ın içerdiği iyi ve üstün niteliklerle karşılaştırsın, o zaman hak ve adaletle hükmetsin; acaba insan gücü, gerçeklik noktasında Kur'ân'ın içerdiği bilgilere denk, kanıtlanmış ilâhî bilgiler ortaya koyabilir mi? Kur'ân'ın ortaya koyduğu ahlâkî sistemin saflığına ve üstünlüğüne denk, gerçeklere dayalı bir ahlâk sistemi ortaya koyabilir mi? Kur'ân-ı Kerim'in getirdiğine benzer, insanların bütün amellerini kapsayan eksiksiz fıkî hükümler koyabilir mi? Hem de tüm genişliğine rağmen bu hükümler çelişkiye neden olacak herhangi bir ihtilâfın bulunmaması şartıyla?! Bunun yanı sıra, her hükümde ve elde ettiği her sonuçta tevhit ruhunu ve takva olgusunu koruyabilir mi? Koyduğu her hükmün temeline ve ayrıntısına temizliği, arınmışlığı egemen kılabilir mi? Bu olağanüstü özen ve bu akıllara durgunluk veren titizlik, insanı hayran bırakan duyarlılık, okuma-yazması olmayan bir insandan kaynaklanabilir mi? Üstelik, bu insanın içinde yaşadığı toplumun tek ayrıcalığı haksız saldırı, talan etme, çalıp çırpma, insanların mallarını zorla gasp etme, kız çocuklarını diri diri toprağa gömme, yoksulluk korkusuyla çocukları öldürme, atalarla övünme, annelerle evlenme, günahları normal sayma, bilgiyi yerme, cehaletle belirginleşmiş olsa?! Ve sözde gururlu ve onurlu olmalarına rağmen, tüm zorbaların karşısında onursuzca ezilen, bir gün Yemenlilerin, bir gün Habeşlilerin, bir gün Romalıların ve bir gün İranlıların egemenliği altında yaşamış olan bir topluluk olsa, bu toplum?! Ki, Hicaz bölgesindeki cahiliye Araplarının durumu bundan ibaretti.

Bir insan, tüm âlemler için yol göstericilik iddiasıyla bir kitap ortaya koymaya yeltensin, sonra bu kitapta gayba

ilişkin bilgilere, geçmiş ve geleceğe dair haberlere, geçip giden veya ileride ortaya çıkacak toplumların hayatına yer versin; bu kitapta bir değil, iki değil, birçok kıssaya, olaylara, geleceğe ilişkin gaybî bilgilere değinsin ve ama doğrudan hiç sapmasın; bu mümkün müdür?!

Sürekli bir dönüşüm ve tekâmül içinde olan maddî doğa âleminin bir parçası olan insanın; insanlık âleminin her işine el atması, dünyaya küçük-büyük, ince-kaba her konuda bilgiler, ilimler, kanunlar, hikmetler, öğütler, örnekler ve kıssalar sunması ve fakat ömrünün sonuna kadar bütün bunların hiçbirinde en ufak bir değişiklik bile yapmaya ihtiyaç duymaması mümkün müdür?! Oysa usulüyle, furuuyla bütün bunlar, aşamalı bir süreçten geçmeye, değişik aşamalarda değişik değerlendirmelere tâbi tutulmaya, çeşitli deneyimlerden geçirilmeye mahkûm olan şeylerdir. Buna, bir de hiçbir insanın düşünce ve eylem noktasında kemal ve eksiklik açısından aynı yerde olamayacağı gerçeğini eklersek, Peygamber (s.a.a)'in ve getirdiği ebedî mesajın yüceliği çok daha iyi anlaşılacaktır.

Bu anlamlar üzerinde düşünebilecek akıllı başında bir insan, Kur'ân-ı Kerim'in kapsadığı bu genel veya başka nitelikli meziyetlerin, beşer gücünün üstünde ve doğal araçların ötesinde olduklarından kuşku duymayacaktır. Şayet bunların üzerinde düşünülebilecek kapasitede olmasa bile, insana yaraşır çizgiden sapmayacak, öz yaratılışından kaynaklanan duyarlılığı uyarınca, uzmanlık alanına girmeyen, hakkında bilgi sahibi olmadığı hususları uzmanlarına havale etmekten kaçınmayacaktır.⁽¹⁾

Bunlar Ehl-i Beyt Mektebi âlimlerinin Kur'ân-ı Kerim'in mucizeliğinin çeşitli boyutları hakkında söylediklerinin bir kısmıdır.

1- el-Mizan, c. 1, s. 60.

KAYNAKÇA

1. *Kur'ân-ı Kerim*.
2. *Belağatu'n-Nisa*, İbn Tayfur, Mektebet-i Basiratî, Kum.
3. Besairu'd-Derecat, Muhammed b. Hasan es-Saffar, Hacı Mirza Hasan Kuşebağî'nin Tahkiki, 1362-1404, Matbaatu'l-Ahmedî, Menşuratu'l-A'lemî, Tahran.
4. *Buhusun fi İlmi'l-Usul*, Seyyid Muhammed Bâkır Sadr, Müessesesi-i Daru'l-Maarif-i Fıkh-i İslami, 1417.
5. *Camiu'l-Beyan*, İbn Cerir Taberî, Şeyh Halil el-Meys Önsözlü ve Sikkî Cemil Attar Tahkikli, 1415-1995, Daru'l-Fikr li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, Lübnan.
6. *Deaimu'l-İslam*, Kazi Nu'man Mağribî, Asif b. Ali Asker Feyzî, 1383-1963, Daru'l-Maârif, Kahire.
7. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, Celaleddin Suyutî, Daru'l-Ma'rife lit-Tibaati ve'n-Neşr, Beyrut, Lübnan.
8. *el-A'lam*, Hayreddin Zerkelî, 5. baskı, 1980, Daru'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, Lübnan.
9. *el-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Seyyin Hoî, 4. baskı, 1395-1975, Daru'z-Zehra li't-Tibaati ve'n-Neşr ve't-Tevzi', Beyrut, Lübnan.

10. *el-Beyan*, Şeyh Tusî, Ahmet Habib Kuseyr el-Amilî, 1. baskı, 1409 Ramazan, Matbaat-u Mektebî'l-İlâmi'l-İslâmî, Mektebetu İlâmi'l-İslâmî.
11. *el-Burhan*, Zerkeşî, Muhammed Ebulfazl İbrahim, 1. baskı, 1376-1957, Daru İhyai Kutubî'l-Arabiyye, İsa el-Babî el-Halebî ve Şurekauh.
12. *el-Emalî*, Seyyid Murtaza, Seyyid Muhammed Bedreddin Na'sanî Halebî Tashihli, 1. baskı, 1325-1907, Menşurat-i Mektebe-i Ayetullah Mar'aşî Necefi.
13. *el-Emalî*, Şeyh Müfid, Hüseyin Üstad Veli, Ali Ekber Gaffarî, 2. baskı, 1414-1993, Daru's-Sekafeti li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Kum.
14. *el-Emalî*, Şeyh Saduk, Kısmu'd-Dirasati'l-İslamiyye, Müessesetu'l-Bi'se, Kum, 1. baskı, 1417, Merkezi't-Tibaati ve'n-Neşr fi Müesseseti'l-Bi'se.
15. *el-Emalî*, Şeyh Tusî, Kısmu'd-Dirasati'l-İslamiyye, Müessesetu'l-Bi'se, 1. baskı, 1414, Daru's-Sekafeti li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Kum.
16. *el-Fihrist*, Şeyh Tusi, Şeyh Cevad Kayyum, 1. baskı, 1417 Şaban, Müessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, Müessesetu Neşri'l-Fekahe.
17. *el-Haraic ve'l-Ceraih*, Kutbuddin Ravendî, Müessese-i İmam Mehdi, Seyyid Muhammed Bâkır Muvahhid Ebtehî'nin Gözetiminde, 1. baskı, 1409 Zilhicce, el-İlmiyye, Kum, Müessese-i İmam Mehdi, Kum.
18. *el-Hisal*, Şeyh Saduk, Ali Ekber Gaffarî Tashih ve Tatbikli, 18 Zilkade 1403-1362 h.ş., Menşurat-i Camiay-ı Müderresin, Kum.

19. *el-İ'tikadat fi Dini'l-İmamiyye*, Şeyh Saduk, Usam Abdusseyyid, 2. baskı, 1414-1993, Daru'l-Müfid, Beyrut, Lübnan.
20. *el-İhticac*, Şeyh Tabersi, Seyyid Muhammed Bâkır el-Horasan, 1386-1966, Daru'n-Nu'man, Necef.
21. *el-İmame ve't-Tebşire*, İbn Babeveyh el-Kummî, Medresetu'l-İmam Mehdi, Kum, 1. baskı, 1363 hş-1404 h.k.
22. *el-İrşad*, Şeyh Müfid, Müessesesi-i Alu'l-Beyt (a.s) li-Tahki ki't-Turas, 2. baskı, 1414-1993, Daru'l-Müfid, Beyrut, Lübnan.
23. *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'ân*, Suyuti, Said el-Mendub, 1. baskı, 1416-1996, Lübnan, Daru'l-Fikr.
24. *el-Kafi*, Şeyh Kuleynî, Ali Ekber Gaffarî Tashihli, 5. baskı, 1363 h.ş., Haydarî, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran.
25. *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil*, Zemahşerî, 1385-1966, Şirketu Mektebeti ve Matbaati'l-Mustafe'l-Babi'l-Halebî ve Evladih, Mısır, Abbas ve Muhammed Mahmud el-Halebî ve Şurekauhum-Hulefa.
26. *el-Kuna ve'l-Elkab*, Şeyh Abbas Kummî, Mektebetu's-Sadr, Tahran.
27. *el-Mehasin*, Ahmed b. Muhammed b. Halid el-Berkî, Seyyid Celaluddin Hüseyini Tashihli, 1330-1370, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran.
28. *el-Mu'cemu'l-Kebir*, Taberanî, Hamdî Abdulmecid Selefi Tahkikli ve Tahricle, 2. baskı, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî.
29. *el-Mecazatu'n-Nebeviyye*, Şerif Razi, Taha Muhammed Zeytî Tahkikli ve Şerhli, Menşurat-i Mektebe-i Basiretî, Kum.

30. *el-Muracaat*, Seyyid Şerefuddin, Hüseyin Razî Tahkikli, 2. baskı, 1402-1982.
31. *el-Müstedrek*, Hakim Nişaburî, Yusuf Abdurrahman Maraşlı'nın Gözetiminde.
32. *el-Umde*, İbn Bitrik, 1407 Cemaziyelevvel, Müessesetu'n-Neşri'l-İslamî et-Tabiu li-Cemaati'l-Muderrisin, Kum.
33. *en-Nuketü'l-İ'tikadiyye*, Şeyh Müfid, 2. baskı, 1414-1993, Daru'l-Müfid li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, Lübnan.
34. *es-Sahih min Sireti'n-Nebi*, Seyyid Cafer Murtaza, 4. baskı, 1415-1995, Daru'l-Hadî li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, Daru's-Sire.
35. *es-Sihah*, Cevherî, Ahmed Abdulğafur Attar Tahkikli, 4. baskı, 1407-1987, Daru'l-İlm lil-Melayin, Beyrut, Lübnan.
36. *et-Taraif fi Ma'rifeti Mezahibi't-Tavaif*, Seyyid b. Tavus, 1. baskı, 1399, Hayyam, Kum.
37. *et-Tevhid*, Şeyh Saduk, Seyyid Haşim Hüseyinî Tahranî Tahkikli, Menşurat-i Camiay-ı Müderrisin, Kum.
38. *Evailu'l-Makalat*, Şeyh Müfid, Şeyh İbrahim Ensarî, 2. baskı, 1414-1993, Daru'l-Müfid li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, Lübnan.
39. *Fethu'l-Bari*, İbn Hacer, 2. baskı, Daru'l-Marife lit-Tibaati ve'n-Neşr, Beyrut, Lübnan.
40. *İkbalu'l-A'mal*, Seyyid b. Tavus, Cevad Kayyum İsfahanî, 1. baskı, Receb 1414, Mektebu'l-İ'lami'l-İslamî.

41. *İlelu'ş-Şerayi*, Seyyid Muhammed Sadık Bahru'l-Ulum Önsözüyle, 1385-1966, Menşuratu'l-Mektebeti'l-Haydariyye ve Matbaatuh, Necef.
42. *Kamilu'z-Ziyarat*, Cafer b. Muhammed b. Kûlûyeh, Şeyh Cevad Kayyumî, Komisyon, 1. baskı, 1417 Gadir Hum Bayramı, Müessesetu'n-Neşri'l-İslamî, Müesseset-u Neşri'l-Fekahe.
43. *Kamusu'r-Rical*, Şeyh Muhammed Taki Tusterî, 1. baskı, 1419 hk, Müessesetu'n-Neşri'l-İslamî et-Tabiu li-Cemaati'l-Muderrisin, Kum.
44. *Kemalu'd-Din ve Temamu'n-Ni'me*, Şeyh Saduk, Ali Ekber Gaffarî Tahkikli, 1363-1405 Muharrem, Müessesetu'n-Neşri'l-İslamî et-Tabiu li-Cemaati'l-Muderrisin, Kum.
45. *Kenzü'l-Ummal*, Muttakî Hindî, Şeyh Bekrî Hayyanî Tefsiri, Safvetussakka Tashihli, 1409-1989, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, Lübnan.
46. *Kıyasu'l-Enbiya*, Ravendî, Mirza Gulam Rıza İrfaniyan Yezdî Horasanî, 1. baskı, 1376-1418, Müesseset-i el-Hadî.
47. *Kitabu Süleyym b. Kays*, Muhammed Bâkır Ensarî Tahkikli.
48. *Kitabu'l-Ayn*, Halil Ferahidî, Dr. Mehdi Mahzumî, Dr. İbrahim Samerraî, 2. baskı, 1409, Müessesetu Daru'l-Hicre.
49. *Kurbu'l-İsnâd*, Himyerî Kummî, Müessesetu Ali'l-Beyt (a.s) li-İhyai't-Turas, 1. baskı, 1413, Kum.
50. *Lisanu'l-Arab*, İbn Menzur, 1405 Muharrem, Neşri Edebu'l-Havza, Kum, İran.
51. *Maani'l-Ahbar*, Şeyh Saduk, Ali Ekber Gaffarî Tashihli ve Talikli, 2. baskı, 1379-1338 h.ş., Müessesetu'n-Neşri'l-İs-

lamî et-Tabiu li-Cemaati'l-Muderrisin, Kum.

52. *Mekatibu'r-Resul*, Ahmed Miyanecî, 1. baskı, 1997 M., Daru'l-Hadis.

53. *Men la Yahzuruhu'l-Fakih*, Şeyh Saduk, Ali Ekber Gaffarî Tashihli ve Talikli, 2. baskı, Müessesetu'n-Neşri'l-İslamî et-Tabiu li-Cemaati'l-Muderrisin, Kum.

54. *Misbahu's-Şeria*, İmam Cafer Sadık'a (a.s) nispet edilmiştir, 1. baskı, 1400-1980, Müessesetu'l-A'lemî, Beyrut, Lübnan.

55. *Munyetu'l-Murid*, Şehid Sanî, Rıza Muhtarî, 1. baskı, 1368 hş-1409 hk, Daru'l-Müfid, Mektebetu'l-İ'lami'l-İslamî.

56. *Müsned-i Ahmed*, Ahmed b. Hanbel, Daru Sadir, Beyrut, Lübnan.

57. *Müstedreku'l-Vesail*, Mirza Nurî, Müessesetu Ali'l-Beyt (a.s) li-İhyai't-Turas, 1. baskı, 1408-1987, Beyrut, Lübnan.

58. *Müstetrafatu's-Serair*, İbn İdris el-Hillî, Komisyon, 2. baskı, 1411, Matbaatu Müesseseti'n-Neşri'l-İslamî et-Tabiu li-Cemaati'l-Muderrisin, Kum.

59. *Rical-i Necaşî*, Necaşî, 5. baskı, 1416, Matbaatu Müesseseti'n-Neşri'l-İslamî et-Tabiu li-Cemaati'l-Muderrisin, Kum.

60. *Rical-i Tusî*, Şeyh Tusî, Cevad Kayyum İsfehânî, 1. baskı, 1415 ramazan, Matbaatu Müesseseti'n-Neşri'l-İslamî et-Tabiu li-Cemaati'l-Muderrisin, Kum.

61. *Sa'du's-Su'ud*, Seyyid b. Tavus, 1363, Emir, Kum, Menşuratu's-Şerif er-Razî, Kum.

62. *Sahih-i Buhari*, Buharî, 1401-1981, Daru'l-Fikr li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.

63. *Sahih-i Müslim*, Müslim Nişaburî, Daru'l-Fikr, Beyrut, Lübnan.
64. *Sevabu'l-A'mal*, Şeyh Saduk, Seyyid Muhammed Mehdi Hasan el-Horasan'ın Önsözüyle, 2. baskı, 1368 hş, Emir, Kum, Menşuratu's-Şerif er-Razî, Kum.
65. *Siyer-i A'lami'n-Nubela*, Zehebî, Şuayb el-Ernüt Kontrolünde, Hüseyin Esed Tahkikli, 9. baskı, 1413-1993, Muesesetu'r-Risale, Beyrut, Lübnan.
66. *Siyer-i İbn Hişam*, İbn Hişam el-Himyerî, Muhammed Muhyiddin Abdulhamid Tahkikli, 1383-1963, el-Medenî, Kahire, Mektebe-i Muhammed Ali Sabih ve Evladih, Mısır.
67. *Subhu'l-A'sa*, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali b. Ahmed el-Fezarî el-Kalkaşendî, öl. 821.
68. *Sünen-i Darimî*, Abdullah b. Behramuddin Darimî, 1349, Matbaatu'l İ'tidal, Dimeşk.
69. *Sünen-i Ebu Davud*, İbn Eş'as Sicistanî, Seyyid Muhammed el-Liham Tahkikli, 1. baskı, 1410-1990, Daru'l-Fikr li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.
70. *Sünen-i İbn Mace*, Muhammed b. Yezid Kazvinî, Muhammed Fuad Abdulbaki Tahkikli, Daru'l-Fikr li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.
71. *Sünen-i Nesaî*, Nesaî, 1. baskı, 1348-1930, Daru'l-Fikr li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, Lübnan.
72. *Sünen-i Tirmizî*, Tirmizî, Abdulvahhab Abdullatif Tahkikli, 2. baskı, 1403-1983, Daru'l-Fikr li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, Lübnan.

73. *Şevahidu't-Tenzil*, Hakim Haskanî, Şeyh Muhammed Bâkır Mahmudî, 1. baskı, 1411-1990, Müessesetu't-Tab'î ve'n-Neşri et-Tabiatu li-Vezareti's-Sekafeti ve'l-İrşadi'l-İslamî, Mecmau İhyai's-Sakafeti'l-İslamiyye.
74. *Tabakatu'l-Kubra*, Muhammed b. Sa'd, Daru Sadir, Beyrut.
75. *Tabakatu'l-Müfessirin*, Celaleddin Suyutî, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
76. *Tarih-i Medine-i Dimeşk*, İbn Asakir, Ali Şirî, 1415, Daru'l-Fikr li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut.
77. *Tefsiru'l-Mizan*, Seyyid Tabatabaî, Menşurat-i Camiay-ı Muderrisin, Kum.
78. *Tefsir-i İmam Hasan Askerî*, İmam Hasan Askerî'ye (a.s) nispet edilen tefsir, Medresetu'l-İmam Mehdi, 1. baskı, Rebiulevvel 1409, Kum.
79. *Tefsir-i Kummî*, Ali b. İbrahim el-Kummî, Seyyid Tayyib Musevî el-Cezairî Tahkikli, 2. baskı, Safer 1404, Daru'l-Fikr li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Kum, İran.
80. *Tefsir-i Mecmau'l-Beyan*, Şeyh Tabersî, Komisyon, 1. baskı, 1415-1995, Müessesetu'l-A'lemî li'l-Matbuat, Beyrut, Lübnan.
81. *Tefsir-i Nuru's-Sekaleyn*, Şeyh Huveyzî, Seyyid Haşim Resul Mehallaî Tahkikli, 4. baskı, 1370-1412, Müessese-i İsmailiyye, Kum.
82. *Tefsir-i Safî*, Feyz Kaşanî, 2. baskı, Ramazan 1416-1374, Müessesetu'l-Hadî, Kum, Mektebetu's-Sadr, Tahran.
83. *Tefsir-i Sealebî*, Sealebî, Doktor Abdu'l-Fettah Ebu Sene ve Şeyh Ali Muhammed Muavviz ve Şeyh Adil Ahmed

- Abdülmevcud, 1. baskı, 1418, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Müessesetu't-Tarihi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan.
84. *Tefsir-i Ayyaşî*, Muhammed b. Mesud el-Ayyaşî, Hacı Seyyid Haşim Resul Mehallatî, el-Mektebetu'l-İlmiyyeti'l-İslamiyye, Tahran.
85. *Tehzibu'l-Ahkâm*, Şeyh Tusî, Seyyid Hasan Musevî el-Horasan, 3. baskı, 1364 h.ş., Hurşid, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran.
86. *Tehzibu't-Tehzib*, İbn Hacer, 1. baskı, 1404-1984, Daru'l-Fikr li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, Lübnan.
87. *Tuhafu'l-Ukul*, İbn Şu'be el-Harranî, Ali Ekber Gaffarî Tahkikli, 2. baskı, 1363-1404, Müessesetu'n-Neşri'l-İslamî et-Tabiu Li-Cema'ati'l-Muderrisin, Kum.
88. *Uyun-u Ahbari'r-Rıza*, Şeyh Saduk, Şeyh Hasan A'lemî Tahkiki, 1404-1984, Müessesetu'l-A'lemî, Beyrut, Lübnan.
89. *Vesailu's-Şia*, Hürr-i Amilî, Müessese-i Alu'l-Beyt (a.s) li-İhyai't-Turas, 2. baskı, 1414, Kum.

